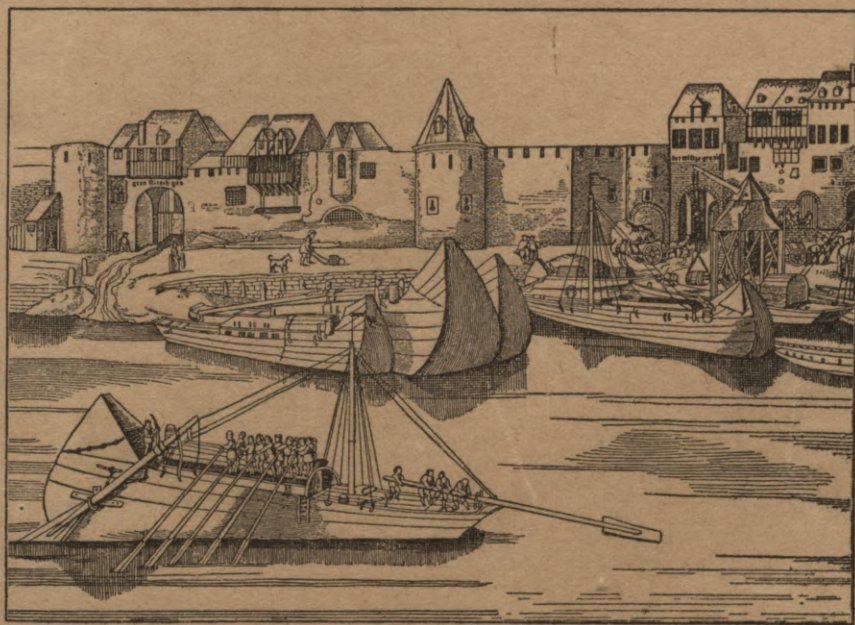

L $\frac{9}{943}$
Prof. R. VIPERS

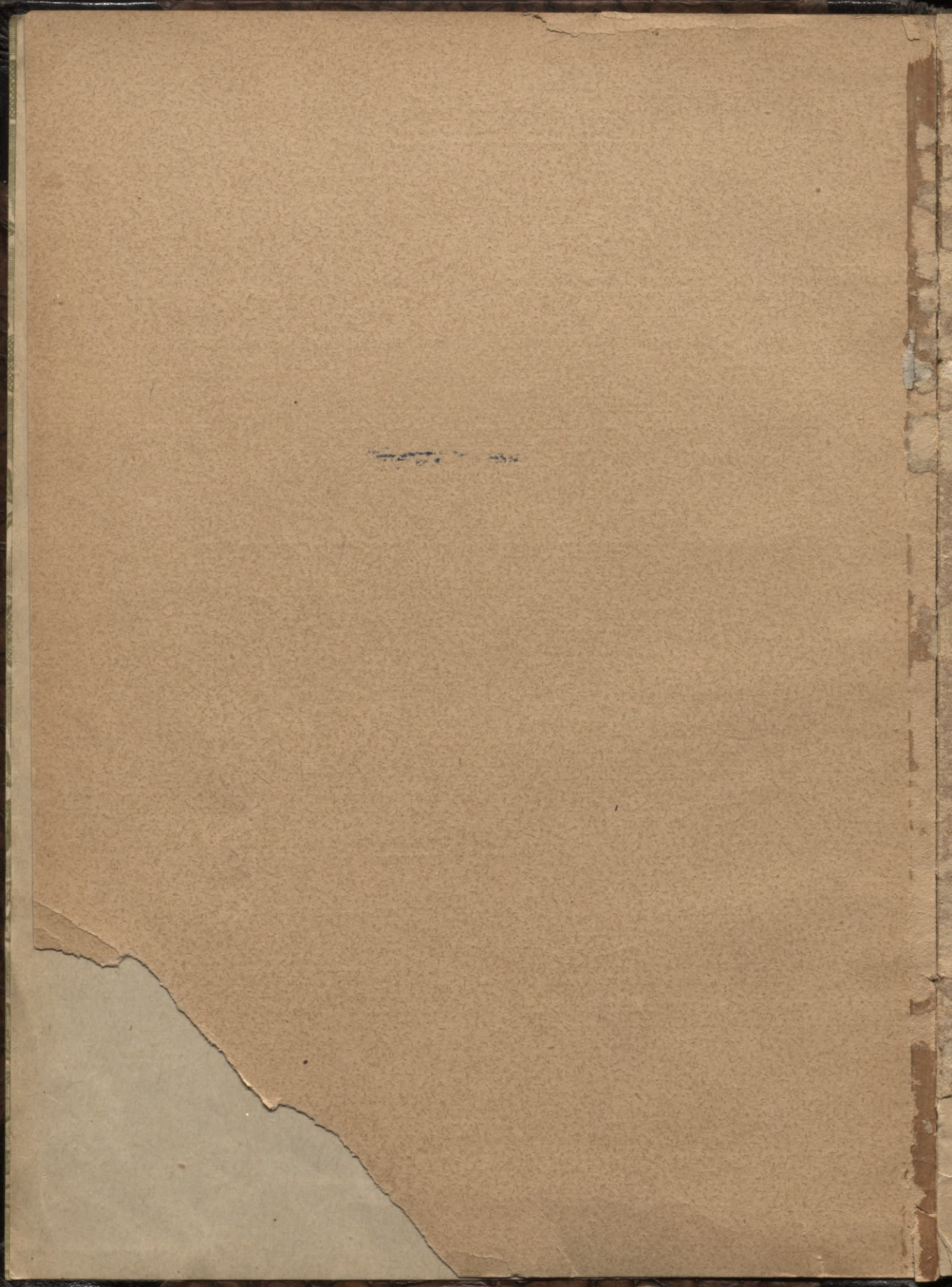
Vispārējā vēsture

Vidus laiki

RĪGA, 1926

Valtera un Rapas akc. sab. 5. izdevums

9 VA

pa/9(4)/1

9

Prof. R. VIPERS

L $\frac{9}{918 \text{ II}}$

Vispārējā vēsture

II. daļa

Vidus laiki

Tulkojusi A. Kreišmane

RĪGA, 1926

Valtera un Rapas akc. sab. izdevums

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133.

1953

L. V. B.
In. ~~178.025.~~

2

0309065669

[REDACTED]

28

Π

Satura rādītājs.

I. nodaļa.

Romas ķeizarvalsts gals 5—30. Aziatu iebrukums Eiropā 5. Lielās tautu pārvietošanās sākums 6. Austrumvalsts baznīcas strīdi 9. Romas un rietumvalsts krišana 11. Justinians — ķeizarvalsts atjaunotājs 14. Pāvests Gregors I. 20. Eiropiešu ticība un tikumi ap 600 gadu 23. Austrum-Romas ķeizarvalsts un persi 27.

II. nodaļa.

Arabu kalifats un barbaru apdzīvotā Eiropa 31—62. Arabi VI. g. s. sākumā 31. Muhameda mācība un musulmaņu pirmā sadraudze 32. Kalifata sākums un pirmie iekarojumi 35. Arabu pilsoņu kari un Bizantijas aizstāvēšana 39. Omaijadu varenība un krišana 42. Svētbilžu vajāšana Bizantiņā 47. Arabu kultura Abbasīdu laikā 49. Franku vadoņi un Romas pāvesti 54. Kārļa Lielā ķeizarvalsts 56. Christianisko rietumu kultura 61.

III. nodaļa.

Bizantija un eiropiešu jauno valstu sākums 63—98. Kārļa ķeizarvalsts sabrukums 63. Normāņu uzbrukumi 65. Angļu, vācu un franču valsts nodibināšanās 67. Pirmās slavu valstis 69. Austrum-Eiropa IX. gadu simtenī 72. Bizantijas atjaunošanās 74. Lielbulgārijas valsts 77. Bizantija un Ķīevas krievi X. gadu simtenī 79. Kristīgās ticības izplatīšanās IX. g. s. 83. Vācija un Polija 84. Skandināviešu vecā ticība un christianisms 90. Krievu kristīšana 93.

IV. nodaļa.

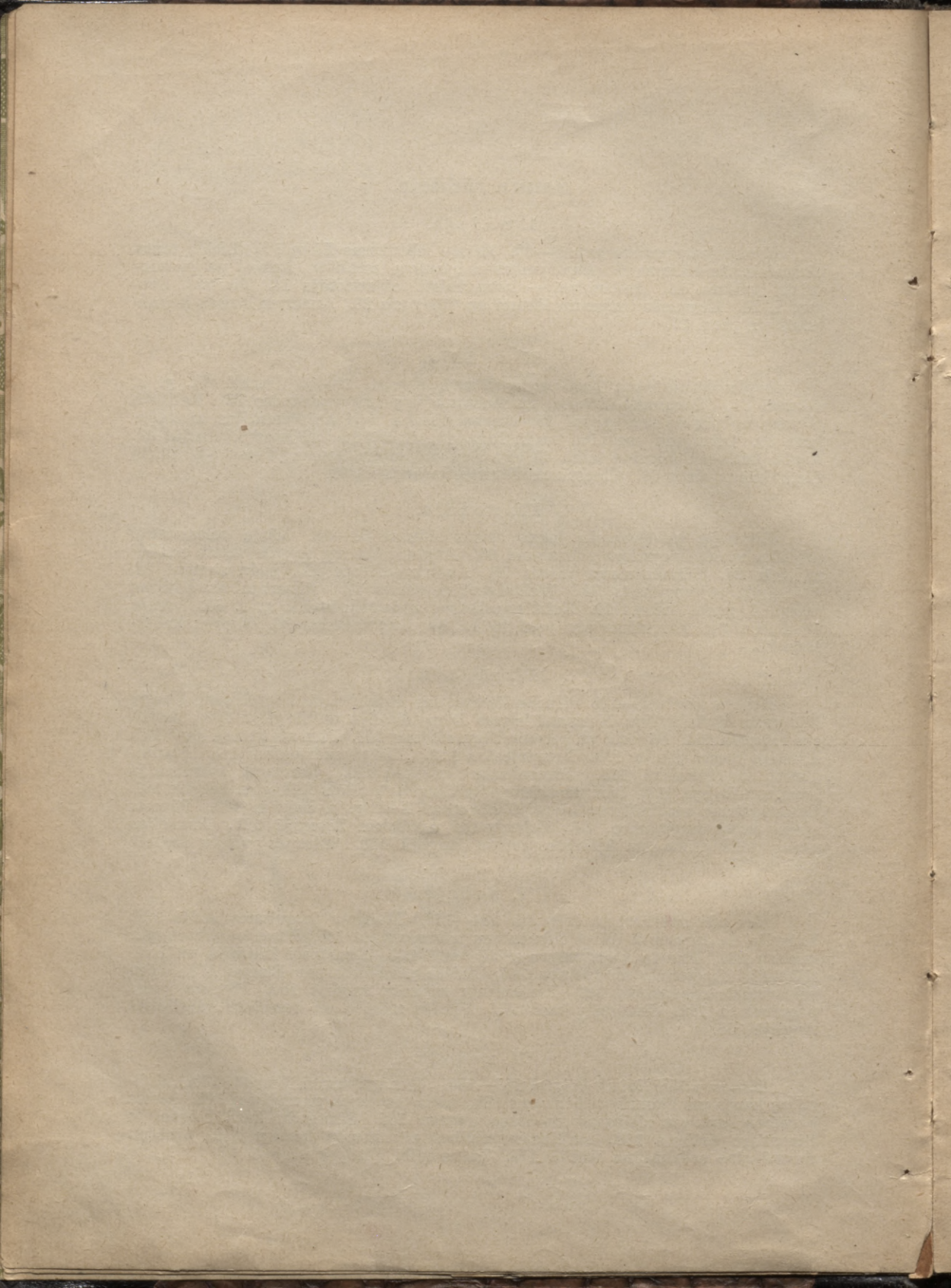
Krusta kari 99—133. Turku iebrukums Priekšāzijā 99. Rietum-Eiropa XI. gadu simtenī 100. Normāņu iekaro Dienvīdijā un Angliju 102. Baznīcas reforma 104. Pāvesta un ķeizara cīņas sākums 106. Pirmais krusta karš 107. Kristīgo zemes Sirijā 109. Bruņniecība 112. Pilsētu sadraudzes 113. Plantageneti un Staufeni 115. Jeruzalemes krišana 119. Ģermaņu kolonizācija Austrum-Eiropā 119. Dienvidaustrum-Baltijas tautas līdz XII. g. s. beigām 121. Christianisma sludināšana Livonijā sākot ar XII. g. s. beigām 123. Pāvests savas varas augstumos 125. Zobenbrāļu panākumi Livonijā 127. Francijas varas pieaugšana un brīvības charta Anglijā 130. Eiropas valstu feudālā iekārta 132.

V. nodaļa.

Mongoļu uzbrukumu laikmets 134—157. Mongoļu iebrukums Azijā 134. Krievija no Jaroslava nāves līdz tataru uzbrukumam 135. Pāvesta uzvara par ķeizaru 139. Krusta kara beigas svētā zemē 140. Krustneši Livonijā un Prūsijā 142. Novgoroda un Lietava 145. Azijas pārākums par Eiropu 147. Vācu ķeizarvalsts sabrukums 147. Parlamenta rašanās Anglijā 150. Pāvesta varas pagrimšana 152. Simtgadu karš 153. Viklifa mācība un zemnieku sacelšanās Anglijā 155.

VI. nodaļa.

Eiropa vidus laiku beigās 158—180. Osmaņu turki Eiropā 158. Kuļikovas kauja un Timura uzbrukums 159. Lietavas varas pieaugšana 162. Lielās baznīcas sapulces rietumos un Husa mācība 165. Simtgadu kara beigas un Bizantijas krišana 168. Itālijas republikas pēc krusta kariem 171. Zinātņu un mākslas atdzimšana Itālijā 175. Vidus laiki Eiropas vēsturē 177.

I. Romas ķeizarvalsts gals.

Aziatu iebrukums Eiropā. Ķeizara Konstantina laikā Romas valsts baudīja mieru. Drīz pēc viņa nāves, ķeizarvalsts ziemeļrīta robežai no Donavas puses sāka uzbrukt ģermaņu tautas. Ģermaņiem savukārt no austrumiem mācās virsū aziātu mežonīgā huņņu cilts.

Huņņi ilgu laiku klejoja Vidusazijā dienvidos no Baikala ezera tur, kur tagad atrodas Mongolija. Postīdami tie uzbruka Ķīnas bagātiem apdzīvotiem apgabaliem Azijas austrummalā. Aizsargādamies no huņņu uzbrukumiem, ķīnieši uzcēla augstu 2000 verstes garu mūri. Bet šis žogs maz līdzēja, iekams ķīniešu ķeizars nebij sarīkojis lielu kara gājienu pret barbariem: ķīniešu kara spēks ielauzās stepju dziļumos un huņņu klejošanas vietās, nopostīja viņu nometnes, iznīcināja cilts lielāko daļu, bet atlikumu piespieda pārvietoties un padzina uz rietumiem. Huņņi devās pa Dienvidrietum-Sibirijas un Ziemeļ-Turkestanas stepēm, izgāja caur platiem „tautu vārtiem“ starp Kaspijas jūru un Urala kalnu grēdu un apmetās Dienvidaustrum-Eiropas bezmeža līdzenumos.

Ap 350 gadu, kad ķeizarvalstī valdīja Konstantina pēcnācēji, huņņi uzbruka sarmatu tautai alaniem, kas dzīvoja ap Volgas lejas galu. Viena daļa alanu aizbēga Kaukasa kalnos (viņu atlikums—tagadējie osetīni pie Kazbeka kalna), otrā daļa piebiedrojās huņņiem. Ar varu aizvedot uzvarēto barus, huņņi pārcēlās pār Donu un uzbruka lielai ģermaņu ciltij — gotiem, kuŗi valdīja par visu apgabalu no Donas līdz Karpatiem un Donavai. Vecais vadonis Ermanrichs, kuŗš bij radījis gotu varenību un kuŗu cildina kareiviskas dziesmas un nostāsti, izmisis nonāvējās. Arī goti, tāpat kā alani, sadalījās: ostrogotiem bij jāseko huņņiem, vizigoti bēga uz rietumiem.

Huņņu lielais skaits, viņu mežonīgie uzbrukumi visiem iedvēsa vēl nepārdzīvotas šausmas. Grieķus un romiešus pārsteidza viņu neglītāis ārējais izskats, viņu nelielās, plecīgās figuras, viņu bezbārdas sejas ar lieliem vaigu kauliem un platiem deguniem, viņu rupjais nezīdādātu ādu apģērbs, viņu lielais izsalkums pēc jēlas gaļas; pārsteidza arī tas, ka viņiem nebij telšu; sievietes un bērni dzīvoja kibītkās, kuŗas izlietoja pārvietošanās laikā, bet vīrieši gandrīz nekad nešķīrās no saviem neglītajiem un ātriem, kā vējš, zirdziņiem. Huņņi necīnījās ciešās kaujas rindās, bet katrs par sevi; viņi ielenca ienaidnieku no visām pusēm, liekuļoja bēgšanu, bet tad piepeši ap-

griezās un pārgāja uzbrukumā; viņi lingoja noasinātus akmeņus, ķēra un saistīja ienaidnieku ar arkanu, kāvās ar likiem zobeniem.

Lielās tautu pārvietošanās sākums. Atšķīrušies no huņņiem, vizigoti ar sievām, bērniem un visām mantām tuvojās Donavas lejasgalam un prasīja romiešu atļauju apmesties ķeizarvalsts provincēs. Austrum-Romas ķeizars, Valents, atļāva gotiem apmesties Mesijā (tag. Bulgarijā) ar to nosacījumu, ka tiem jāatdod ieroči; tik ilgi, kamēr atnācēji viņiem norādītos apgabalos ierīkos savas saimniecības, viņus apsolija uzturēt uz valsts rēķinu. Bet Romas ierēdņi, kuŗi sagaidīja vizigotu cilti, bij piekukuļojami un slepeni atstāja barbariem ieročus; bet tie piekrāpa arī gotus, nepiegādāja tiem pārtiku. Saniknotie goti aicināja huņņus un alanus palīgā un sāka izlaupīt ķeizarvalsts kaimiņu apgabalus; barbariem piebiedrojās dažādi neapmierināti un klejojoši cilvēki: Romas muižu izbēgušie dzimtlaudis, kalnrači, maksāt nespējīgi parādnieki, uz spaidu darbiem notiesāti vergi. Pats Valents stājās bīstamām ordām pretī, bet niknā kaujā pie *A d r i a n o p o l e s* tika sakauts un krija (378. g.).

Steigšus nosūtīdams kara spēku uz Balkanu pussalu, Rietum-Romas valdnieks Gracians atstāja virspavēlniekam, spanietim Teodosijam, ķeizara varu austrumos. Visai veikli rīkojoties Teodosijs nomierināja gotus, bet tomēr izpildīja viņu galveno prasību: barbariem atļāva apmesties Traķijas, Mesijas un Makedonijas provincēs kā *f e d e r a t i e m*, t. i. Romas sabiedrotiem, kuŗiem bij jāpalīdz cīnīties ar pārējām ģermaņu tautām. Romiešiem, grieķiem un citām tautām, kuŗas šai laikā apdzīvoja Romas ķeizarvalsts provinces, trūka patriotisma, t. i. nacionalā lepnuma jūtas, vēlēšanās aizstāvēt savu neatkarību; valsts iedzīvotāji paši bij atradinājušies no ieročiem un negribēja maksāt nodokļus kara spēka uzturam. Lai gan ķeizarvalsts pavalstnieki negribēja cīnīties, lai aizstāvētu valsti, tomēr tie sadalījās reliģiskās partijās, kuŗas savā starpā nikni naidojās.

Lai gan Konstantīna laikā christianisms bij tapis par obligatorisku ticību, tomēr iedzīvotāju vairākums piekrita vecai grieķu un romiešu reliģijai; daudz pagānu izpildīja galminieku un kara vīru pienākumus, apdāvināti runātāji, rakstnieki, zinātnieki un skolotāji bij cēlušies no pagānu ģimenēm. Nevien starp pagāniem un kristīgiem, bet arī starp pareizticīgiem un heretiķiem notika sadursmes un norisinājās strīdi. Vissvarīgākā heresija tai laikā bij *a r i a n i s m s*. Ariaņi, kuŗu mācību nosodīja pirmā vispārējā baznīcas *s a p u l c e* Nikejā 325. gadā, nepadevās: ariāņu sludinātāji devās pie ģermaņiem un piegriezta savai ticībai gotu austrumciltis, burgundus, vandalus; ariāņu biskaps Vulfila pārtulkoja gotu valodā bībeli.

Ķeizars Teodosijs bij neparasti dedzīgs pareizticības aizstāvis. Viņš 381. gadā Konstantīnopolē sasauca *o t r o v i s p ā r ē j o b a z n ī c a s s a p u l c i*, kuŗa atkal nosodīja ariāņu mācību; ķeizars pats saplēsa heretiķu darbus. Viņš gribēja pagānismu pilnīgi iznīcināt: piedraudot ar nāves sodu viņš noliedza upurēšanu tempļos un pareģošanu pēc dzīvnieku iekšām; vajāja pat tādas nenozīmīgas parašas,

kā lāpu aizdedzināšanu, mājokļu izgreznošanu puķu vijām. 391. gadā ar valdības piekrišanu Aleksandrijas biskaps Teofils sāka postīt lielo Serapisa templi Eģiptē: mūku vadībā saniknotais pūlis ar joni ieņēma nostiprināto ēku, nopostīja to līdz pamatiem un pie tam sadedzināja lielu daļu slavenās Aleksandrijas bibliotēkas, kuŗā bij sakrāti senās Grieķijas zinātnieku un literātu darbi.

Teodosijs nomira pašos spēka gados — 49 gadus vecs (395. g.). Īsi pirms savas nāves viņš tapa arī par Rietum-Romas valdnieku; pēdējo reizi ģermaņu uzbrukumam priekšvakarā apvienojās milzīgā valsts, kuŗa izplētās no Atlantijas okeana līdz Eufratai, no Ziemeļjūras līdz Saharas tuksnesim. Izpildot Teodosija testamentu, valsti sadalīja starp viņa nepieaugušiem dēliem, Arkadiju un Honoriju, pie kam vecākais dabūja austrumdaļu ar Konstantinopoli, bet jaunākais rietumdaļu ar Romu. Par rietumdaļas virspavēlnieku Teodosijs iecēla vandalu Stilichonu, kuŗš romiešu dienestā bij dabūjis paaugstinājumu pēc paaugstinājuma un kuŗš bij apprecējis ķeizara meitu; kara spēks, kas atradās Stilichona rīcībā, sastāvēja no ģermaņu algādžiem un ģermaņu kolonistiem: šie barbari aizsargāja ķeizarvalsti no citiem barbariem uzbrucējiem.

Tūlīn pēc Teodosija nāves vizigoti liedzās ķeizarvalstij paklausīt. Alarichs, kuŗu tie pacēla uz vairoga un izsauca par k o n u n g u, ielauzās Makedonijā un Grieķijā, izpostīja Atenas un Korintu. Stilichons devās austrumvalstij palīgā, bet viņam atmaksāja ar nepateicību un viltu. Konstantinopoles galms pieņēma Alarichu savā dienestā un ieteica viņam meklēt laimi rietumos, lai tādējādi atkratītos no bīstamā kaimiņa. Alarichs ar visu vizigotu cilti devās ceļā, gribēdams caur Ziemeļitaliju ielauzties Gallijā. Arī vandali, burgundi un citas austrumģermaņu tautas, kas dzīvoja aiz Donavas, sāka kustēties. Stilichonam bij jāsaņem visi spēki, lai atsistu barbaru uzbrukumus. Viņš nebija vēl atsījis Alarichu un aizdzinis to atpakaļ uz Balkanu pussalu, kad Radagaisa vadībā Italijai uzbruka ģermaņu ciltis, kuŗas dzīvoja aiz Donavas. Stilichons sapulcināja visas tās kara spēka nodaļas, kuŗas ķeizarvalstī bij atrodamas, atsaucis legiōnus no Brittānijas, Gallijas un Reinas, organizēja nodaļas no mežonīgiem huņņiem. Florences aplenkšanas laikā Radagaiss tika ielenkts; Stilichons piespieda ģermaņu vadoni padoties un lielu daļu sagūstīto barbaru pārdeva par vergiem.

Stilichons, tādējādi, gļabjot Italiju, iznīcināja Brittānijas un Gallijas aizsardzību. Bet arī Italiju viņam neizdevās izglābt. Ieradās atkal Alarichs un prasīja kā izpirkšanas maksu 4000 mārčīnu zelta. Stilichons, gribēdams savākt šo sumu, piedzina nodokļus no bagātiem senatoriem — zemes īpašniekiem. Romas aristokrāti, kuŗi valsts aizsardzības labā negribēja zaudēt savu mantu, apgalvoja, ka Stilichons ir nodevējis un tīko pēc augstākās varas; bailīgais un aizdomīgais ķeizars Honorijs pavēlēja viņu apcietināt un sodīt. Tagad valstī nebija neviena cilvēka, no kuŗa Alaricham būtu jābīstas: viņš devās uz Romu, lai ar varu iegūtu pieprasīto zeltu. Honorijs bēga uz nostiprināto R a v e n n u pie Adriatijas jūras.

Velti romiešu sūtniecība mēģināja apturēt ģermanus, atgādinot tiem mūžīgās pilsētas lielo iedzīvotāju skaitu. Alarichs tikai pazobojās: „jo kuplāka zāle, jo vieglāki plaut!”. Kad Roma baidoties no bada atvēra iekarotājiem savus vārtus, tad goti, kuŗi kā barbari ļoti vēlējās iegūt viņas bagātības, ielauzās pilsētā un trīs dienas laupīja pasaules galvas pilsētu. Par Romas senlaiku nevaldāmību neviens pat nedomāja; novājinātie iedzīvotāji, kuŗi bij atradinājušies no ieročiem, vienaldzīgi noskatījās gŗautiņā: citi nodevās izdzīvei, zemām izpriecām un baudām, citi apstulbuši izmisa.

Drīz pēc Romas ieņemšanas Alarichs nomira, bet viņa pēcnācējs Ataulfs vienojās ar ķeizaru, ka gotiem atdodama Gallijas dienvidrietumdaļa ar galveno pilsētu Tolosu (tag. Tulusu pie Garonnas upes). Ataulfs, kuŗu valdzināja ķeizarvalsts kulturas spožums, ietērpās romiešu apģērbā, apprecēja Honorija sagūstīto māsu. Viņš apgalvoja, ka ar gotu spēku grib atjaunot Romas valsts agrāko slavu un varenību. Visas šīs cēlās runas nenovērsa barbaru apmešanos ķeizarvalstī, kur tie rikojās kā neaprobežoti kungi. Ziemeļaustrum - Gallijā

Stilichona attēlojums uz zilonkaula plāksnītes, kuŗu izsniedza kā ielūguma biļeti uz svinīgām spēlēm amfiteatrī. Augšā pats Stilichons svētku tērpā ar goda zīmēm; uzraksta vārdi šādi: „ķeizara zirgu staļļu priekšnieks, kaŗa spēka virspavēlnieks, Austrumu bijušais valdnieks, konsuls.” Apakšā — zem pusloka skatītāji un zvēru cīņa uz arenas.

nostiprinājās franki, kuŗi bij pārcēlušies pār Reinu, Dienvidaustrumu — Gallijā ap Ronas upi apmetās burgundi; vizigoti, kuŗu rokās atradās Dienvidrietumu — Gallija, Pireneju otrā pusē ieņēma Ziemeļspaniju. Vēl agrāk par tiem Spanijā bij ielauzusies vandalu cilts; sava uzņēmīgā un nevaldāmi nežēlīgā vadoņa Geizericha vadībā vandali pārcēlās pār jūras šaurumu, kas atdala Spaniju no Afrikas cietzemes un, dodoties pa Mauritanijas piekrasti, ielauzās Kartagas plaukstošā apgabalā.

Vizigoti un burgundi apmetās ķeizarvalsts provincēs ar Romas piekrišanu, kā viesi un galda biedri, kas piebiedrojās romiešu zemes un namu īpašniekiem. Citi ģermaņi, piem. vandali un franki, apmetās bez Romas piekrišanas. Bet patiesībā visi ģermaņi sagrāba muižas savās rokās un izspieda agrākos īpašniekus. Līdz ar agrāko zemes īpašnieku šķiras panīkšanu pagrīma arī pilsētas, kur tie dzīvoja gada lielāko daļu, izputēja tiem kalpojošie preču piegādātāji, mākslinieki, amatnieki, ārsti, advokāti. Paši barbari neinteresējās par pilsētas dzīvi; viņi apmetās ciemos, tērpās savās aitādās; tikai tie, kas bij bagātāki, valkāja purpura krāsas kažokus.

Visai vienaldzīgi īpašnieku maiņā noskatījās koloni, dzimtļaudis, kas apstrādāja kungu zemi; viņi drīzāk priecājās par barbaru atnākšanu, jo tā viņus atsvabināja no visām romiešu pārvaldes nastām, no ceļa, šķūšu un citām kļaušām, no pārtikas piegādāšanas armijai un nodokļu maksāšanas kaŗa spēka uzturam. Arī klers (gardzniecība) nemaz nenoskuma par ģermaņu apmešanos. Biskapi cerēja, ka barbari būs vienkāršāki cilvēki ar svaigām jūtām, ka pie barbariem viņu sludināšanai būs lielāki panākumi nekā izsmalcinātā, izlutinātā Romas sabiedrībā.

Austrumvalsts baznīcas strīdi. Tai laikā kad Stilichons saņēmot visus spēkus cīnījās ar barbariem, Itālijas postītājiem, Konstantinopoles greznais galms nodevās izpriecām un dzīrēm; galvas pilsētas garīdznieki dzīvoja kā laicīgi izvirtuši cilvēki; baznīca vairs nerūpējās par trūcīgajiem un apspiestajiem. Tikumīgie cilvēki meklēja patvērumu klosteros, lai glābtu sava gara un miesas šķīstību. Daudzi no tiem nogurdināja sevi gavējot, nesa uz kailas miesas smagas ķēdes, nodevās pašmocišanai. Atgriezoties no klosteriem pilsētās, šie asketi uzstājās pret greznību, garīdznieku mantkārību, skubināja bagātņiekus atgriezties no grēkiem, atgādināja viņiem viņu pienākumu pret trūcīgajiem.

397. gadā par Konstantinopoles archibiskapu tapa viens no tādiem dedzīgiem sludinātājiem — Antiochijas garīdznieks Jānis. Viņš bij slavenā pagānu oratora Libanija skolnieks un arī pats bij daiļrunīgs sludinātājs (viņu vēlāk dēvēja par Zeltmuti). Jānis agri devās uz tuksnesi; viņš neatlaidīgi ieteica vecākiem ievietot dēlus pēc skolas beigšanas klosteros: tikai tur, vientulībā, veicot bargus darbus, nesekojoš verdziskai sabiedrības modei, var izveidoties raksturs, attīstīties domu un jūtu neatkarība.

Jānis Zeltmute bargi uzstājās pret pilsētas garīdznieku pasaulīgo dzīvi. Lielā galvenā baznīcā, kur ieradās izšķērdīgā ķeizariene

Eudoksija ar savu galmu, Jānis bargi nosodīja neprātīgus iztērējumus, zīda tērpus un pērļu rotas. Uzrunājot lielo tautas pūli, viņš visai labprāt norādīja uz sava laika netaisnās iekārtas un baznīcas pirmatnējā komunistiskā ideāla pretstatu; baznīcas dibināšanas laikā nabagi nebijuši sastopami, jo „visi, kas bija ticīgi, palika kopā, un visas lietas tiem bija kopā, un pārdeva visu savu mantu un sagādu, un to izdalīja visiem, kā kuņam vajadzēja“ (šie vārdi izteikti Jaunā Derībā, sv. Apustuļu darbu grāmatā). Par vienīgo līdzekli, lai novērstu briesmīgo netaisnību, greznību un bada ciešanu, viņš uzskatīja plašu, pastāvīgu un bagātīgu nabagu apgādību. „Bagātība, kuņ var izlietot tikai nedaudz laimes lutekļu — teica viņš — top par lielu grēku; bagātnieki, kuņ neizdala savu mantu, — nav cits nekā, kā zagļi un laupītāji.“

Jo godbijīgāki pūlis noklausījās dedzīgā runātājā, jo nemierīgāks tapa ķeizara galms. Beidzot Eudoksija panāca, ka bargo hierarchu atstādināja no amata un izraidīja. Bet tūliņ pēc viņa aizbraukšanas notika zemes trīce; Eudoksija nobijusies devās pie ķeizara un pieprasīja svētā cilvēka atgriešanu, jo viņa domāja, ka nelaimi radījušas Dieva dusmas par sludinātāja izsūtīšanu. Drīz pēc tam biskapi, kuņ izvīrtību Jānis Zeltmute bij nosodījis, panāca to, ka viņu ieslodzīja tālā klosterī Armenijas kalnos; tur viņš arī drīz nomira (407. g.).

428. gadā par Konstantinopoles patriarchy (tā dēvējās lielāko pilsētu biskapi) tapa Nestors, kuņš bij ļoti augstprātīgs un nepanesīgs. Savā pirmā runā, milzīgam pūlim klausoties, viņš, uzrunājot ķeizaru, teica: „dodi man, valdniek, pasauli, kuņā iznīcinātas heresijas, un es, tevi svētot, palīdzēšu cīnīties ar persiem!“ Patriarcha rīcības sekas bij reliģisko partiju cīņas pieaugums; šī cīņa dažkārt pārvērtās par ielas kautiņiem un asinainām sadursmēm. Kad patriarchs pavēlēja atņemt arianiem viņu lūgšanas namu galvas pilsētā, heretiķi to aizdedzināja, ugunsgrēks ātri izplatījās un iznīcināja ievērojamu pilsētas daļu.

Vajāšanas laikā Nestora ienaidnieki novēroja, ka baznīcas bargais tiesnesis pats piekrīt heresijai: viņš noliedza mācību par Dievmāti un atzina, ka Marija un viņas dzemdētais Jezus ir mirstīgi cilvēki. Noteikti pret viņu uzstājās Aleksandrijas patriarchs Kirils, kuņš pieprasīja Nestora sodīšanu. 431. gadā Efesā notika trešā vispārējā baznīcas sapulce. Nestors, cerēdams uz ķeizara pabalstu, ieradās ar saviem piekritējiem; sākumā biskapi sadalījās divās grupās, kuņas atsevišķi sapulcējās un viena otru nolādēja. Bet Nestora pretinieki uzvarēja, ķeizars no viņa novērsas; viņu atcēla no amata un aizsūtīja uz tālu Eģiptes klosteri.

Kirila piekritēji, dedzīgi cīnoties, sāka atzīt Nestoram pretēju heresiju: viņi sāka apgalvot, ka Kristum bijusi tikai viena dievišķīga daba. Ķeizarvalsts iedzīvotāji sadalījās: Kirilam piekrita garīdznieku un tautas vairākums Eģiptē un Sirijā, Mazāzijas un Konstantinopoles iedzīvotāji, turpretim, pieprasīja viņa sodīšanu. 20. gadus pēc Nestora izraidīšanas (451. gadā) ceturtā vispār-

rējā baznīcas sapulce Chalkidonā (tag. Skutari pilsētā pie Bospora pretīm Konstantinopolei) atzina Kirila mācību par heresiju. Šo heresiju nosauca par monofisitismu, t. i. mācību par Kristus dievišķīgo dabu; par pareizu sapulce atzina to mācību, kuŗa apgalvoja, ka Kristus piemīt divi dabas, dievišķīgā un cilvēcīgā.

Romas un rietumvalsts krišana. Nestorianu un monofisitu strīdu laikā rietumvalsts stāvoklis tapa arvienu ļaunāks. Vandalu konungs Geizerichs iekaroja Afriku, Romas galveno labības klēti, aizsprostoja labības pievedējiem ceļu uz Spaniju; viņš arī sarīkoja floti, ieņēma Siciliju un tapa bīstams visā Vidusjūrā. Pie Donavas radās jaunas briesmas: huņņi, kuŗi savā laikā bij ierosinājuši pārvietošanos, devās pāri Karpatu kalniem un tuvojās ķeizarvalsts robežai.

440. gadā atsevišķas huņņu kara vīru grupas un nodaļas apvienojās lielā ordā, kuŗas vadonis bij tumšas sejas krāsas Attila; viņa mežonīgās enerģijas dēļ tautas nostāsti dēvēja Attilu par „Dieva rīksti”. Atstājot savu mometni pie Tissas lejasgala, aizvedot sev līdz huņņus ar ostrogotiem un citām padotām tautām, viņš devās uz rietumiem, pārcēlās pār Reinu un ielauzās Gallijā. Ģermaņu-romiešu armijas priekšnieks Aecijs, kuŗš bij cēlies no barbaru dzimts, aicināja frankus un vizigotus palīgā un satikās ar Attilu tagadējās Šampaņas līdzenumos. Romiešu vadoņu veiklībai un vizigotu, sava vecā konunga nāves atriebēju, mežonīgam niknumam izdevās atsist Attilas barus. Uzvarētāju Aeciju sagaidīja tas pats liktenis, kā Stilichonu: pēdējais Teodosija dinastijas ķeizars, neievērojamais Valentinians III. pavēlēja to notiesāt.

Nākošā gadā Attila apgāja apkārt Austrumalpu kalniem un devās taisni uz Romu. Viņam steidzās pretīm sūtniecība, kuŗas vadonis bij Romas biskaps, jeb pāvests, Leons I. Romiešu bagātās dāvanas, kā arī baumas par sacelšanos pie Donavas pamudināja Attilu atgriezties mājās, bet tur viņš piepeši nomira. Milzīgā orda, kuŗu bij savaldījis tikai pats Attila, tūlīn izklīda. Attilam nomirstot, Roma

Vizigotu kara vīri (VI. g. s. akmens cilnis).

neko neieguva: pēc diviem gadiem vandals Geizerichs uzbruka no jūras puses un Romai bij jāpārdzīvo vēl ļaunāka postīšana un laupīšana nekā pirmā bij bijusi (455. g.).

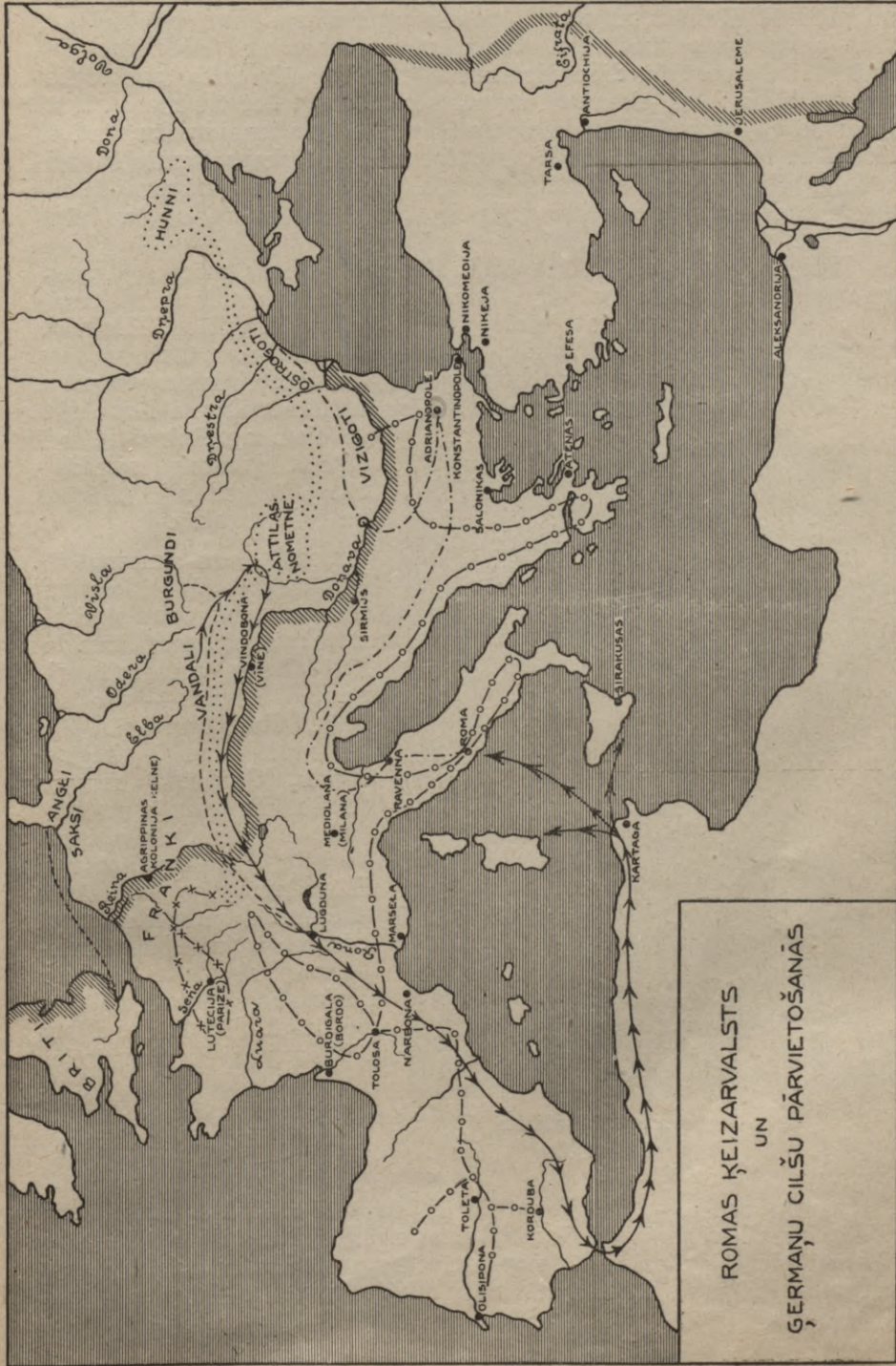
Pēc tam 20. gadu laikā cits pēc cita valdīja vairāk ķeizaru, kuŗi bij pilnīgi atkarīgi no ģermaņu vadoņiem, Itālijas aizstāvētājiem. Visi metropoles sakari ar provincēm tika pārtraukti; Romas garnizoni, nesapņemdami algu, izklīda; pa romiešu lieliskajiem ceļiem nevarēja braukt un vest preces, jo braucējiem pastāvīgi uzbruka laupītāji, ģermaņu bari, kuŗi klejoja apkārt pēc Attilas valsts sabrukuma.

476. gadā visievērojamākais ģermaņu priekšnieks un Romas aizstāvis bij Odoakrs. Viņam padotie barbari pieprasīja, lai viņš tiem atdod zemes gabalus Itālijā, it kā tā būtu barbaru iekārota zeme; Odoakrs apsoliya izpildīt viņu lūgumu, ja viņi to izvēlēs par konungu. Ieguvis varu, Odoakrs gāza mazgadējo Romulu Augustulu (t. i. mazo Augustu), kuŗam bij piešķirts ķeizara titulis, un nosūtīja ķeizara cieņas zīmes uz Konstantinopoli.

Šai laikā austrumvalstij mīcās virsu ostrogoti, kuŗi bij atsvabinājušies no huņņu jūga un Balkanu pussalā iekārojuši tādu stāvokli, kādu 100 gadu atpakaļ ieņēma vizigoti. Ķeizars Zenons atkārtoja tos pašus politiskos sapņēmienus, kuŗus lietoja Alaricha laikā: viņš pieņēma ostrogotu vadoni Teodorichu dienestā un sacēla to pret Odoakru. Kad ķeizars bij piešķīris Teodoricham konsula tituli, ostrogotu vadonis teica: „Itālijas un Romas pilsēta, pasaules galvas pilsēta un galva, — barbaru konunga rokās, kuŗš vajā tavu senatu un apspiež visu pusvalsti; sūtāt mani ar gotiem, labāk es sapemšu varu no tevis kā dāvanu.“ Visa ostrogotu cilts devās apkārt Adriatijas jūrai uz Itāliju. Cīnoties ar Teodorichu, Odoakrs tika sakauts un krita.

Itālijas jaunais valdnieks arī neiedrošinājās saukties par ķeizaru. Viņu uzlūkoja par Romas ķeizara pārvaldnieku un ģermaņu konungu. Teodorichs, kuŗš bij uzaudzis pie Konstantinopoles galma, ļoti cienīja Romas kulturu, bet negribēja iznīcināt savu ģermaņu militaro spēku. Viņš noteikti atšķīra gotus no romiešiem: kara klauzība bij jāizpilda tikai gotiem; bet totiesu tiem neuzticēja pārvaldīšanas lietas; pārvaldnieki, senatori, nodokļu ievācēji tāpat, kā agrāk, bij romieši. Vietējie un atnācēji savā starpā palika pilnīgi sveši; tuvināšanos aizkavēja arī ticības dažādība: goti bij ariani un tā tad pēc katolisko (jeb pareizticīgo) romiešu domām — heretiķi.

Citu pastāvīgāku raksturu ieguva franku kundzība, kuŗi bij nostiprinājušies Gallijas ziemeļaustrumos. Goti un vandali bij atstājuši savu veco dzimteni un atsevišķos pulciņos dzīvoja Romas iedzīvotāju vidū, franki, turpretīm, lai gan pa daļai bij pārvietojušies Gallijā, tomēr nebij pametuši savas agrākās nometnes aiz Reinas; pie tam viņi jaunās dzīves vietās apmetās visi kopā. Franku vadonis Hlodvigs no Merovingu dinastijas, kuŗš piemērojoties senlaiku parašai nekad negrieza savus matus, ilgu laiku negribēja

ROMAS ĶEIZARVALSTS
UN
ĢERMAŅU CILŠU PĀRVIETOŠANĀS

atsacīties no savas ticības Vodanam, straujā vējā un kara dievam, un piekrist Kristus mācībai, lai gan viņa sieva, kuŗa bij kristīta, viņu pastāvīgi pamudināja. Cīnoties ar alemaņiem (cilti, kuŗa bij ieņēmusi Ģermanijas dienvidrietumus), viņš pacēla rokas pret debēsīm un lūdza: „es piesaucu savus vecos dievus, bet tie mani atstājuši: Ja tu, Jezu Kristu, man dosi uzvaru par ienaidnieku, tad es ticēšu uz tevi un tavā vārdā kristīšos“. Kad biskaps Remigijs, gribēdams viņu kristīt, viņam izstāstīja par Kristus ciešanām, Hlodvigs iesaucās: „būtu es tur bijis ar saviem frankiem, es gan būtu par viņu atriebies!“.

Pieņemdami katolicismu, t. i. Romas baznīcas mācību, franki ieguva zināmu pārsvaru par citiem ģermaniem arianisma piekritējiem. Atbalstoties uz katoliskās garīdzniecības līdzjūtību, Hlodvigs iznīcināja arianisko burgundu un vizigotu, Gallijas dienvidpuses kungu, varu: viņš piespieda burgundus padoties, aizdzina vizigotus no Gallijas pāri Pireneju kalniem. Visa zeme no okeana līdz Alpu

kalniem un Reinai, kā arī franku dzimtene aiz Reinas, tagad bij franku valdnieka rokās.

Justinians — ķeizarvalsts atjaunotājs.

Sestā gadu simteņa sākumā (500—520) Rietum-Romas valsts vairs neeksistēja: viņas vietā izveidojās 4 lielas ģermanu valstis: Afrikā — vandalu valsts, Itālijā un Spānijā — ostrogotu un vizigotu valsts, Gallijā — franku valsts. Brittaniju ieņēma ģermanu cilts, angļi un sakši, kuŗi bij atstājuši Elbas lejasgalu un laivās pārcēlušies pār Ziemeļjūru. Eiropas tautu lielā pārvietošanās izbeidzās pēc 125 klejošanas gadiem (375 — 500). Apgabalus no Elbas līdz Dņeprai un no Baltijas jūras līdz Donavai, kuŗi ģermaniem aizejot palika bez apdzīvotājiem, ieņēma slavju ciltis.

Justinians — ķeizarvalsts atjaunotājs. Austrum-Romas valsts, kuŗu lielās pārvietošanās vētras nebij sadragājušas, VI. gadu simtenī piepeši pācēlās vēl nepiedzīvotas varas augstumos. Valsts varenību radīja nedaudz apdāvinātu cilvēku, provincialu, par kuŗiem

nav zināms, no kurienes viņi cēlušies; par viņu vadoni uzlūkojams Justinians, kas arī bij dzimis uz laukiem un kas izlauza sev ceļu uz augstāko varu.

V. gadu simteņa beigās Justiniana tēvocis, Justins, Makedonijas zemnieks, kājām ieradās Konstantinopolē ar somu uz pleciem. Kara dienestā viņam laimējās dabūt paaugstinājumu pēc paaugstinājuma un kļūt par ķeizara gvardijas priekšnieku. Viņam nebij bērnu, tādēļ viņš ataicināja pie sevis savu brālēnu, kurš dzīvoja viņa dzimtenes ciemā un deva tam iespēju plaši izglītoties. Kad 518. gadā Justinu izsauca par ķeizaru, tad par īsto valdnieku tapa Justinians; 527. gadā pēc Justina nāves, viņš pieņēma ķeizara tituli un ļoti ilgi valdīja (no 518.—565. gadam).

Theodoricha kapa pieminēklis Ravennā (abas sānu trepes celtas vēlākos laikos).

Justinians pastāvīgi ilgojās pēc nepagurstošas darbības. Savā lieliskajā pilī viņš dzīvoja kā mūks, gavēņa laikā neēda pat maizi, dzēra tikai ūdeni, ik pa divi dieni iebaudīja drusku augļu, kas bij iemērkti etiķī un sālī, un tādējādi sekoja Eģiptes klosteru priekšzīmei. Neviens neredzēja ķeizaru atpūšoties; viņš naktī bieži piecēlās, lai pārļūkotu kādu politisku jeb reliģisku lietu, jeb drudzainā uztraukumā soļoja pa pils plašām galerijām. It kā „demons cilvēka sejā” (tā tauta viņu dēvēja). Justinians gribēja visu zināt un visur piedalīties; viņš pats sastādīja kara gājienu planus, pats izmeklēja

tiesas lietas, debatēja ar mūkiem par dogmatiem, sūtīja sludinātājus pie pagāniem, sacerēja baznīcas himnas, kristīja barbaru valdniekus, Konstantinopoles apmeklētājus.

Vienos prātos ar varas cienītāju, skaudīgo un aizdomīgo Justinianu, bij viņa sieva Teodora, kuŗa jaunībā bij bijusi aktrise un dejojāja. Viņi abi bij pārmērīgi godkārīgi un iekārtoja savu galmu pēc persu parauga; ceremonials norobežoja valdnieku no tautas un iecēla to dievu kārtā.

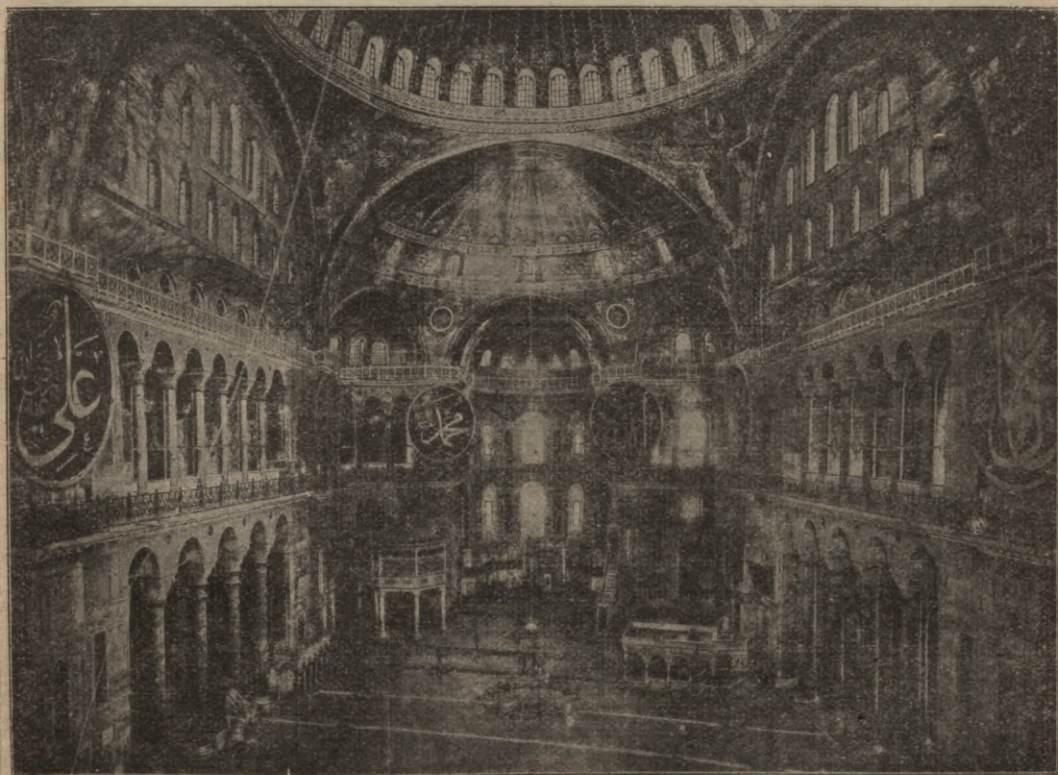
Audiences laikā centās pārsteigt ārzemes sūtņus ar sevišķu spožumu. Ejot pa pils milzīgajām istabām, kuŗu marmors, purpurs, malachits un dārgakmeņi zilbināja acis, sastopot milžus — gvardistus apzeltītās bruņās un neskaitāmus galminiekus pērlēm izrotātos zīda apģērbos, sūtņi nokļuva konsistorijā, t. i. troņa zālē. Tāpat kā teatrī tiem bij jāgaida uz priekškara pacelšanu, aiz kuŗa slēpās ķeizars; beidzot tas parādījās uz augsta zelta troņa starp divām Uzvaras statujām mirdzošā apģērbā ar Saules dieva vainagu; sūtņi trīs reizes klanījās līdz zemei, skūpstīja ķeizaram kājas, noklausījās viņa žēlīgos apsveikumos un dabūja atļauju pasniegt dāvanas, kuŗu sarakstu ķeizars jau agrāk bij izpētījis. Nevien arzem-

Ķeizariene Teodora ar saviem pavadoņiem — pa kreisi garīdznieks, pa labi galma dāmas — dodas uz pils baznīcu (mozaika sv. Vitalija baznīcā Ravennā).

niekiem, bet arī Justiniana galminiekiem, pat visievērojamākiem augstmaņiem bij ķeizara priekšā jāklanās līdz zemei un lūpām jāpieskaŗas pie viņa apģērba malas.

Justinians sapņoja par agrākās ķeizarvalsts atjaunošanu. Viņš neatlaidīgi cīnījās, lai iekarotu barbaru ieņemtus rietumus, un bij pārliecināts, ka „Dievs viņam dos spēku atgūt visas tās zemes, kuŗas līdz abu okeanu robežai pārvaldīja romieši“. Tikpat neatlaidīgi un cītīgi viņš nodarbojās ar likumu pētīšanu un krāšanu, lai nākošās paaudzes viņu cildinātu kā patiesības un taisnības radītāju. Zinātnieka Triboniana vadībā tika savākti Romas tautas lēmumi un romiešu ķeizaru pavēles, izņemot novecojušos un spēku zaudējušos likumus. Šo krājumu nosauca par Justiniana kodeksu. Kodeksam, kuŗš tiesnešiem noderēja par rokas grāmatu, Tribonians pievienoja Digestus, Romas slaveno likumu zinātāju domu krājumu, un Institucijas, rokas grāmatu iesācējiem juristiem, kuŗa arī bij sacerēta pēc labākiem romiešu paraugiem. Kopā ar paša Justiniana likumiem, jeb Novellām, šīs grāmatas, kuŗu

Sv. Sofijas baznīcas iekšpuse (melnos vairogus ar uzrakstiem, korana izteicieniem, piekāra muhamedāni pēc Konstantinopoles ieņemšanas 1453. g.).

sacerēšanu bij ierosinājis pats ķeizars, sastādīja Civillikumu krājumu.

Ķeizarvalsts atjaunošanai, neievērojot visu spožumu un varenību, bij arī savas ļaunās puses: tā bij saistīta ar tautas apkraušānu no-

dokļiem un kļaušām, ar ierēdņu varmācību un patvaļību. Justiniana priekšgājēji, agrākie ķeizari, baidījās nomākt tautu pārmērīgiem nodokļiem un negribēja aizkārt ievērojamos magnatus, t. i. bagāto zemes īpašnieku aristokratiju. Justinians, turpretīm, sāka piedzīt no magnatiem lielus nodokļus un konfiscēt (atņemt valstij par labu) zemes gabalus; viņš prāvojās ar tiem, sagrāba savās rokās mantojumus, atzina testamentus par nederīgiem, ar draudiem izspieda zeltu un, tādējādi, iegrūda tos postā.

Dievmātes baznīca Konstantinopolē.

Sakaitinātie magnāti apvienoja visus tos, kas nebij apmierināti ar Justiniana pārvaldi un galvas pilsētā ierosināja sacelšanos; viņi atbalstījās uz cirkus, jeb h i p o d r o m a (tā austrumos dēvēja cirkus) apbruņotām partijām. Konstantinopole bij aizguvusi no Romas senlaiku pagāniskās kaujas ratu braucēju sacīkstes; arī šeit, tāpat kā Romā, tautas sadalījās partijās, kuŗas dēvējās pēc braucēju apģērba krāsas; visievērojamākās partijas bij Zaļie (jūras dieva Poseidona krāsa) un Zilie (dieves Afrodites krāsa). Ķeizara galms pabalstīja Zilos, kuŗi bij veicinājuši Teodoras karjeru; tādēļ Justiniana ienaidnieki griezās pie Zaļiem, kuŗi piekrita monofisitismam un kuŗus tādēļ vajāja.

532. gada janvarī, kad ķeizars ieradās savā hipodroma ložā, Zaļie viņam sūdzējās par ierēdņu varmācību. Ķeizars atbildēja ļoti asi un savukārt dzirdēja tik apvainojošas runas, ka viņam neatlikās cits nekā kā aiziet. Valdības neveiklība pamudināja Zilos sabiedroties ar Zaļajiem. Cenšoties saistīt iedzīvotāju uzmanību ar

saucieniem „Nika“ (uzvara!), dumpinieki izsludināja savu vadoni par ķeizaru un nostiprinājās hipodroma milzīgajā ēkā; galvas pilsetā izcēlās postoši ugunsgrēki. Sākumā Justinians samulsa: viņš vēl reiz devās uz cirku ar evaņģeliju rokās, lai tautas priekšā nožēlotu savus grēkus, bet pēc tam izmisis gribēja aizbēgt ar kuģi. Viņu aturēja Teodora, kuŗa nebij zaudējusi drosmi un aukstasinību. Ar bagātām dāvanām ķeizara galms centās atgūt Zilo pabalstu, bet pret Zaļajiem sacēla valsts labāko kuŗa vadoni Velisariju, kuŗš tikko bij atgriezies no kuŗa ar persiem; viņš sapulcināja nelielu viņam uzticīgo kareivju nodaļu, strauji uzbruka cirkum no divām pusēm un izlēja daudz dumpinieku asinis.

Tikko izglābies no draudošām iekšējām briesmām ^{Konstantīns} Konstantīns stājās pie sava ilgotā mērķa realizēšanas — viņš gribēja atjaunot Romas ķeizarvalsti viņas agrākās robežās. Vispirms viņš vērsās pret Afriku, kuŗu bij ieņēmuši vandali. Velisarija rīcībā atradās samērā neliels kuŗa spēks, bet ar huņņu jātņieku palīdzību viņš bez pūlēm sakāva ģermaņu kuŗa vīrus, kuŗi pilnīgi bij atšķirti no savas dzimtenes un kuŗus bij novājinājis karstais klimats un greznā dzīve. Sevišķi spoži viņš pēc senlaiku paraduma nosvinēja savu triumfu: uzvarētāja kaujas ratiem sekoja sagūstītais vandalu konungs, bagātu laupījumu vezumi, reti sastopamu dārgumu vedēji; viņš apmētāja tautu ar naudu uz kuŗas kopā ar ķeizaru bij attēlots pats laimīgais kuŗa vadonis. Tikai viena lieta neatgādināja senlaiku Romas svētkus: kareivji, kas sekoja Velisarijam, visi bij ārzemnieki — ģermaņi, slavi, arabi, huņņi, mauri, persi, armeņi.

Pēc tam sākās cīņa ar ostrogotiem, kuŗu valstī pēc Teodoricha nāves bij izcēlušās jukas. Arī gotus Velisarijs tikpat ātri sakāva un iekaroja ķeizarvalstij Romu un Ravennu. Justians, kuŗš jau agrāk bij pieņēmis „afrikanieša“ un „vandala“ tituli, tagad dēvējās arī par „gotu“ valdnieku. Līdz ar Teodoricha bagātībām uz Konstantinopoli atveda arī gotu sagūstīto konungu, kuŗš kā patricietis nodzīvoja pie galma līdz nāvei. Bet Italijas iekarošana turpinājās vēl 20 gadus, pie tam galvenā kārtā bij vainīgs pats ķeizars. Justinians, kuŗam nebij kuŗa vadoņa dāvanu, baidījās no savu ģeneraļu lielām veiksmēm un paaugstināšanas. Tādēļ, blakus Velisarijam, viņš par otru pavēlnieku Italijā iecēla Narsesu, savu kambarkungu, kuŗam patiesībā bij jāuzrauga Velisarijs; priekšnieku nesaticība nāca par labu pretiniekiem. Bijušo ķeizarvalsts metropoli Justinians pārvērtā par provinci, kuŗa bij atkarīga no Konstantinopoles; uz Italiju, kuŗa vēl nebij atpūtusies no kuŗa, viņš nosūtīja ierēdņus, kas tūliņ sāka piedzīt nodokļus. Romieši, kuŗi ilgojoties pēc atbrīvošanas bij cerējuši uz citu likteni, bij visai neapmierināti; šo gadījumu nepalaida gaŗām gotu vadonis Totila, kuŗš ar savu augstsirdību un devību panāca, ka iedzīvotāji nostājās viņa pusē.

Italijas iekarošanas laikā ķeizarvalstij no austrumiem uzbruka briesmīgs ienaidnieks. Gotu sabiedrotais, persu šachs Hozrojs Anošarvans („svētītais“) ieņēma Mesopotamiju, Iberiju (Gruziju), Armeniju, nopostīja un nodedzināja Antiochiju. Persiem pašiem bij

savi politiskie nolūki. Viņi gribēja apvienot visas Azijas provinces, kurās bij apvienotas Kira un Darija laikā, sasniegt Melno jūru un Levantu, aizsprostot eiropiešiem ceļu uz Azijas upēm un pārvaldīt tirdzniecības ceļus no Indijas un Ķīnas uz Eiropu.

Hozrojs (531—79) bij cienījams Justiniana pretnieks; viņš bij plaši izglītots un rūpējās par tiesu un pārvaldes kārtību; lai gan viņš ienāda ķeizarvalsti, tomēr viņš prata grieķu valodu un lasīja Platona darbus; tai pašā laikā viņu valdzināja doma par persu tautības un kulturas atjaunošanu; viņš pavēlēja sakrāt persu vēsturiskos stāstus un teikas, pārtulkot persu valodā indiešu stāstus un pasakas. Karodams ar ķeizarvalsti, Hozrojs vienmēr dabūja virsroku. Velisarijam, kurš bij ataicināts no Itālijas, austrumos nebij panākumu; tikai apsolut katru gadu nomaksāt 2000 mārciņas zelta kā meslus, Justinianam izdevās noslēgt pamieru ar šachu.

Atsvabinājies no austrumkaŗa, viņš varēja turpināt Itālijas iekāršanu, kur atkal bij apmeties gotu vadonis Totila. Justinians ataicināja frankus no Alpu kalniem un ar viņu palīdzību iznīcināja ostrogotu cilti. Viņš iekārāja arī Vidusjūras rietumdaļu ar Sicīlijas, Sardinijas, Korsikas un Balearu salām, atņēma vizigotiem Spānijas dienvidrietumdaļu. Jābrīnās par valdnieka milzīgo enerģiju: viņš nepārtraukti cīnījās divos kaujas laukos un bij spiests organizēt kara spēku nodaļas no barbariem, kas mācās virsū ķeizarvalstij; viņš nevien karoja, bet arī uzcēla daudz cietokšņu, atjaunoja nopostītās pilsētas, uzlaboja sabojātos ūdensvadus un satiksmes ceļus un bez gala cēla baznīcas un klosterus.

Justiniana nemierīgā darbība bij ķeizarvalsts iedzīvotājiem par milzīgu nastu. Kad pēc 47 valdības gadiem 82 gadu vecumā ķeizars nomira, pārdzīvojis visus savus vecuma biedrus un palīgus, Teodoru, Tribonianu, Velisariju, tad tauta it kā uzelpoja. Kad viņa pēcnācējs pirmo reizi ieradās cirkū, tad to apsveica nepārskatāms pūlis raudošu, ceļos nometušos cilvēku. „Apžēlojies par mums — tie vaimanāja — mēs stāvam bezdibēna malā. Nāc taviem vergiem palīgā, tu es žēlīgs un visuvarens. Paskaties uz mūsu asarām, atvieglini mūsu ciešanas.“

Pāvests Gregors I. Ļoti grūti bij aizsargāt Justiniana atjaunoto ķeizarvalsti no barbariem, kuri mācās virsū no visām pusēm. Huņņu izklīdušās ordas vietā bij nostiprinājušies jauni klejotāji — a v a r i. Avaru galvenais g r e d z e n s, jeb lēģeris, kurā tie glabāja vērtīgākos laupījumus, atradās starp Karpatu kalniem un Donavu, tagadējā Ņngarijā; no šejienes tie uzbruka Balkanu pussalai un Melnās jūras piekrastei, kur vēl atradās grieķu dibinātās pilsētas.

Sevišķi grūts bij Itālijas stāvoklis. Ķeizarvalsts iedzīvotāji vēl nebij paguvuši iznīcināt ostrogotus, kad jau no Donavas puses mācās virsū mežonīgie l a n g o b a r d i. Viņi ieradās ar cūku bariem un saviem vergiem; arī viņi, tāpat kā citi ģermaņi, izvairījās no pilsētas dzīves un ierīkojās romiešu villās (lielās lauku muižās). Bet pilsētas viņi uzskatīja par noderīgiem apcietinājumiem un nostipri-

nājās tādēļ Itālijā daudz labāki nekā viņu priekšgājēji. Viņiem neizdevās ieņemt visu pussalu, bet tikai ziemeļdaļu, Po upes līdzenumu (arī vēl mūsu laikos šo apgabalu dēvē par L o m b a r d i j u). Dienvidos viņi sagrāba savās rokās tikai iekšējos kalnu apgabalus; rietumu un austrumu piekraste palika ķeizarvalsts iedzīvotājiem, bet zemes ceļš starp Romu un Ravennu, kur atradās ķeizara vietnieks, bij aizsprostots. Romiešiem, kuŗiem Konstantinopole vairs nenāca palīgā, pašiem ar saviem spēkiem bij jāaizstāvās pret barbariem; par vietējo iedzīvotāju vadoni un aizstāvi kļuva Romas biskaps, jeb p ā v e s t s, kuŗš uzstājās kā ķeizara vietnieks.

No 590. g. līdz 604. gadam par pāvestu bij Gregors I., kuŗš bij ļoti apdāvināts cilvēks. Viņš bij cēlies no vecas romiešu dzimtas, iestājās valsts dienestā, dabūja paaugstinājumu pēc paaugstinājuma un kā Romas prefekts (pilsētas priekšnieks) lepojās ar savu pērlēm izrotāto zīda apģērbu. Piepeši viņš atsacījās no greznās laicīgās dzīves, atdeva visu savu mantu klosteru ierīkošanai un pats tapa par vientuli. Atteicies no greznības un viņas kārdinājumiem, Gregors tomēr karsti vēlējās darboties un valdīt. Viens no pāvestiem ataicināja viņu uz Romu, kur viņam, kā d i a k o n a m, bij jāpārziņa

Avaru lēģeris: jurtu un telšu vidū atrodas koka būves, kuŗās klejotāji glabāja savas vērtīgākās mantas.

baznīcas manta. Izpildot savus jaunus pienākumus, Gregors atkal ieguva nopelnus: viņam kā sūtnim bij jādodas uz Konstantinopoli un tur ķeizara priekšā jāaizstāv Romas intereses.

Par pāvestu Gregors tapa mēŗa laikā, kuŗam par upuri bij kritis viņa priekšgājējs. Šausmu pārņemtā tauta lūdza jaunā virsprie-

teŗa palīdzību; Gregors pavēlēja romiešiem izpildīt lielu šķīstošu ceremoniju. Uz Dievmātes baznīcu no visām pusēm devās mūki un visi iedzīvotāji, pieaugušie un bērni, melnos apģērbos un segās; tauta sapulcējās septiņos lielos pulkos, kuŗu priekšgalā nostājās septiņi Romas baznīcas biskapi; garīdznieki izpildīja agrāko romiešu ierēdņu un pilsētas iecirkņu priekšnieku vietu. Krusta gājiena dalībnieki stāstīja par brīnišķīgu parādību: kad viņi tuvojušies sv. Pēteŗa baznīcai, tad pār ķeizara Adriana kapeni laidies eņģelis, kas, norādot uz mēŗa izbeigšanas, iebāzis kvēlošu zobenu makstīs (Adriana kapeni tādēļ dēvē par sv. Eņģeļa pili).

Pāvests centās iekārtot savu galmu pēc ķeizara parauga; viņam bij savs galminieku štats un sava kanceļa; viņš izdeva ķeizara rīkojumiem līdzīgus priekšrakstus. Viņš pastāvīgi izjāja svētku apģērbā un viņu pavadīja augstāko garīdznieku svīta un liels pūlis kalpotāju; viņš uzklausīja tautas lūgumus un izdalīja dāvanas. Viņa rīcībā atradās lielas labības noliktavas, no kuŗām viņš trūcīgajiem iedzīvotājiem izsniedza maizi, tāpat kā to savā laikā bij darījusi republikas un ķeizarvalsts valdība. Biskapa galms dabūja krājumus un preces no savām lielām muižām, kuŗas bij radījuši dievbijīgi dāvinājumi, veltījumi un solījumi, viņa rokās bij pārgājušas agrāko ķeizaru villas, kas atradās dažādos Itālijas apgabalos. Visas tās tagad iztaisīja sv. Pēteŗa īpašumu, jo šo apustuli uzskatīja par Romas pirmo biskapu. Lai pārvaldītu muižas, pāvests iecēla rektoros (pārvaldniekus) un konduktoros (uzraugus un nodokļu ievācējus); šie ierēdņi, kuŗi uzraudzīja kolonu (zemnieku) darbus, nebij laicīgas personas, kā ķeizarvalsts laikā; tie bij garīdznieki, kas piederēja pie mūku kārtas un kas bij zvērējuši uzticību pie sv. Pēteŗa kapa, Romas ievērojamākā svētuma.

Ķeizariskās Romas vietā bij radusies sv. Pēteŗa Roma. Vecākā apustuļa pēcnācējs, pāvests pazemīgi dēvējās par „Dieva vergu“, bet viņa amata biedrs, Konstantīnopolis patriarchs, piesavinājās skaļo tituli — „vispasaules biskaps“. Bet patiesībā Romas biskaps, kuŗš bij gandrīz pilnīgi neatkarīgs no ķeizara, bij ieguvis daudz lielāku varu nekā galvas pilsētas patriarchs, kuŗa ārējais stāvoklis bij visai spožs, bet kuŗam bij jāizpilda laicīgā valdnieka pavēles. Romas pāvests bij galvenais un visievērojamākais baznīcas valdnieks agrākās rietumvalsts robežās; neviens no Itālijas, Spanijas, Gallijas jeb Afrikas biskapam šai ziņā ar viņu nevarēja sacensties.

Gregora laikā pilnīgi panīka arianiskā heresija, kuŗa atbalstījās uz ģermaniem: Spanijas vizigotu konungi ar saviem kuŗa vīriem pieņēma katolisko ticību; pats Gregors I. rūpējās par to, lai arī langobardu vadoņi kļūtu par katoliem. Agrākās rietumvalsts zemes, atsvabinājušās no heresijas, pārvērtās par vienas baznīcas kopību: uz to dibinājās Romas pārkums par austrumvalsti, kur pastāvīgi radās heresijas un kur taisni Gregora I. laikā monofisiti nikni naidojās ar pareizticīgajiem.

Romas pāvests, kuŗa iespaids bij visai liels, paplašināja sava darba lauku, sūtīdams sludinātājus uz jaunām zemēm pie pagānu

tautām. Stāstīja, ka vergu tirgū Gregors reiz ieraudzījis lielus un skaistus jaunekļus, kuŗi bij atvesti no Brittanijas; dabūjis zināt, ka viņi pieder pie angļu cilts, pāvests, rotaļājoties ar vārdu līdzību (latiņu valodā: angli — angeli), teica: „viņi tiešām, izskatās kā eņģeļi, bet žēl, ka viņu dvēseles nav atpestītas“. Nosūtīdams uz tālo salu mūkus sludinātājus, kuŗiem bij jāatgriež anglosakši pie kristīgās ticības, pāvests tiem deva sīkus aizrādījumus, kā izturēties pret pagāniem.

Pāvests, kuŗš bij ļoti bargs pret heretiķiem, ieteica lēni un pasesīgi izturēties pret jaunatgrieztajiem barbariem. Jauno ticību nevajaga uzspiest ar varu un asā veidā. Ja sludinātāji atrod labi uzceltu veco dievu svētnīcu, viņiem nevajaga to nopostīt, bet tikai izvākt no turienes vecos elkus; pēc tam vajaga aplacīt ēku ar svēto ūdeni, ierīkot altaru un altara ielikt relikvijas. „Kad tauta ieraudzīs, ka vecā lūgšanas vieta nav mainīta, tad tā pēc paraduma labprāt dosies uz turieni, lai demonu vietā pielūgtu īsto Dievu“. Nevajaga arī iznīcināt vecās parašas, piem. parašu upurēt vēršus un celt svētnīcas tuvumā zaru un lapu būdiņas. Lai tauta tāpat, kā agrāk, sanāks papricāties un lai upurē dzīvniekus, tikai nevis par godu demoniem, bet gan istā kristīgo Dieva vārdā. „Ja jūs dosit šiem ļaudīm iespēju ārēji priecāties, jūs drīzāki modināsīt viņos iekšējā prieka slāpes.“

Eiropiešu ticība un tikumi ap 600. gadu. Pirmie kristīgās ticības sludinātāji, kā piem. apustulis Pavils jeb Justins Filozofs, bij plaši izglītoti cilvēki, kuŗi bij iepazinušies ar grieķu zinātni; evaņģeliju izplatīja sabiedrībā, kuŗa lasīja romiešu un grieķu literāros darbus. Tagad pēc ģermanu uzbrukumiem viss bij pārvērties: skolas bij pagrimušas un sāka pilnīgi izzust. Paši garīdznieki veicināja kulturas sabrukumu. Baidīdamies, ka gardīznieki nepiesavinās pagānismu, pāvests Gregors I. aizliedza tiem lasīt senatnes rakstnieku darbus un nodarboties ar matematiku, kuŗa, pēc viņa domām, saistīta ar burvību; viņš pavēlēja aizdedzināt veco biblioteku, kuŗa atrodās Romā Palatina pakalnā, kur bij arī ķeizara pils.

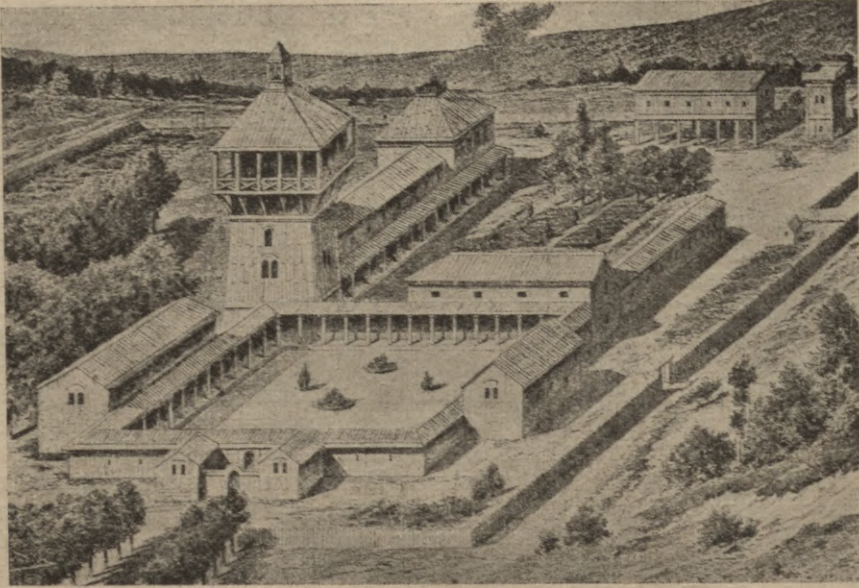
Jaunās Derības grāmatu grieķu teksts, kā arī latiņu tulkojums barbariem nebij saprotams, bet drīz tas tapa nepieejams arī tikumiski panīkstošai romaņu tautai. Tādējādi grāmatas, kuŗās bij izteikta christianisma pamatmācība, bij pieejamas vienīgi garīdzniekiem.

Christianisma sludinātājiem bij jāpiemērojās jaunai sabiedrībai, kuŗā bij iesakņojusies ticība burvībai. Pie tam viņi neiznīcināja daudz parašu un jēdzienu, kuŗi christianismam bij pilnīgi sveši; piesavinoties apkārtnes barbaru uzskatus, viņi paši nemanot pagrima tikumos. Šāds raksturs bij mācībai par šķīstīšanos (elles pagaidu mokām), kuŗu bij attīstījis pats pāvests Gregors I.

Reiz kādā Gregora dibinātā klosterī pie mūka Justa, kuŗš bij saslīmis uz miršanu, zem spilvena atrada trīs zelta gabalus; šo naudu mūks bij nopelnījis kā ārsts, paglabājis un nebij atdevis mūku sadraudzei. Pāvests bargi nosodīja šo slēpšanu un pavēlēja mirušo aprakt mēslu kaudzē; kopā ar nelaiķi bedrē iemeta arī viņa naudu

un teica: „lai zelts tevi iegrūž postā!“. Bet pēc viena mēneša pāvests apžēlojās par mirušo grēcinieku un pavēlēja 30 dienu laikā skaitīt lūgšanas mirušā svētlaimībai par labu. 30. dienā Justs bij izglābts no šķīstīšanās mokām un parādotes savam brālim, ziņoja par to. Sākā attīstīties mācība, ka baznīca ar savām lūgšanām var pārvērst mūžīgās mokas par pagaidu mokām.

Eiropiešu christianisms pēc lielās pārvietošanās daudz vairāk atgādina veco pagānismu nekā apustuļu un baznīcas tēvu (t. i. kristīgo rakstnieku II. un III. g. s. pēc K.) mācību. Tauta nepielūdza Kristu, bet dažādus svētus vīrus, kuņus tā uzlūkoja par saviem veciem pagāniskiem dieviem.

Merovingu nama ķēniņu muiža.

Visai plaši izplatījās relikviju, mirušo svēto atlieku pielūgšana. Šai ziņā neviens kops nevarēja sacensties ar sv. Pētera kapeni Romā. Domāja, ka svētceļojums uz šo vietu ir tuvināšanās debesīm: kam laimējās nomirt un tikt apraktam svētā kapa tuvumā, tam nodrošināta nokļūšana paradīzē. Sevišķi daudz svētceļotāju un dievlūdžēju uz Romu nosūtīja jaunatgrieztā Brittānija jeb Anglija: svētceļotāju pulki, vīrieši un sievietes, veci un jauni, bagātņieki un nabagi, gāja kājām un, neraugoties uz visām grūtībām, likstām, laupītāju uzbrukumumu briesmām, devās caur Eiropu un, neievērojot salu un vēju, devās pāri Alpu sniega kalniem. Ļoti daudz ceļotāju ceļā nomira, zaudēja savu mantu un pārvērtās par kļaidoņiem un nabagiem; viņu liktenis neatbaidīja citus, un dievbijīgo ceļotāju straume plūda no salas uz kontinentu, lai sasniegtu vilinošo mērķi.

Biskapi izmantoja barbaru ticību burvībai, lai iedvēstu tiem bailes un aizsargātu baznīcas mantu. Turas biskaps Gregors stāsta, ka Hariberts, no Merovingu cilts, gribējis iegūt muižu, kuŗa no seniem laikiem piederējusi sv. Mārtiņa baznīcai Turā. Viņš nosūtījis uz tu-

Persu zīda audums Sassanidu laikā.

rieni savus zirgu puišus ar zirgiem; tikko zirgi sākuši ēst baznīcas laukos savāko sienu, tie sākuši trakot un aizskrējuši: citi tapuši akli, citi nolēkuši no klints un sadauzījušies. Kalpi izbailēs ziņo-

juši savam kungam par nelaimi un lūguši, lai viņš atdodot to, kas netaisnā ceļā bij iegūts. Saniknotais Hariberts atbildējis: „taisnība jeb netaisnība, man valdot baznīca neko nedabūs“. Tūlīņ pēc tam konungs nomira, un viņa pēcnācējs steidzīgi atdeva baznīcai muižu.

Konungiem nebij tādas varas par tautu, kāda bij romiešu ķeizariem un viņa vietniekiem. Viņiem nebij kanceļu un daudz rakstvežu, lai nodokļu aprēķināšanai novērtētu īpašumus; viņiem nebij arī ievācēju, lai ievāktu iedzīvotāju nodevas. Savus ienākumus viņi ieguva šādā ceļā: viņu zemes sargiem (t. i. kara vīriem, kas parasti dzīvoja kopā ar vadoni) bij jāuzrauga pārbraucamās vietas, upju tilti un kalnu aizas, un jāievāc nauda un preces no braucējiem; tiem bij jāierodas raktuvēs un sāls vāritavās, lai atņemtu rūpniekiem un strādniekiem daļu no iegūtās dzelzs, vara, zelta, sāls. Visos šais gadījumos vienu daļu no savāktām mantām piegādāja ķeizaram, bet

Persu ķēniņš cīnā ar lauvām (Sassanidu laika cilnis).

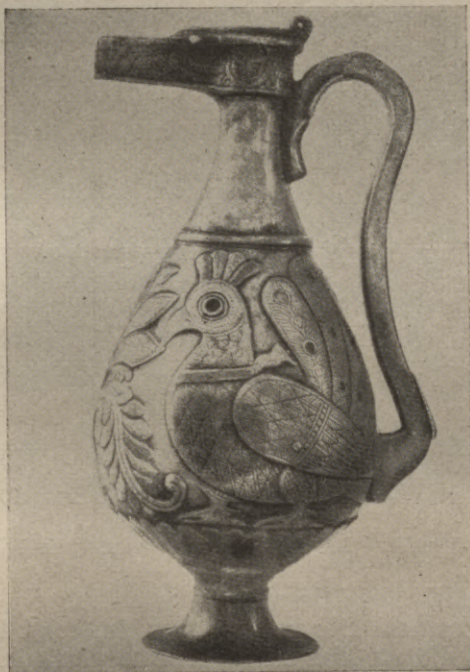
otru saņēma par atalgojumu zemes sargu pārvaldnieks.

Visās ģermaņu dibinātās valstīs valdnieki pēc Romas ķeizaru parauga izdeva savus likumus, kuŗos tie centās noteikt sodu un soda naudu par dažādiem noziegumiem. Pie saliešiem, t. i. rietumfrankiem bij tā sauktais Saliešu likums, pie langobardiem — Langobardu likums u. t. t. Lai novērstu slepkavības, kuŗas patvaļīgi izdarīja cietušo radnieki un draugi, ģermaņu likumi atriebības vietā noteica izpirkšanas maksu: nomaksājamās sumas daļu izlietoja cietušā labā, daļu saņēma valdnieks. Noteicot izpirkšanas maksu, nenovērtēja cilvēka dzīvi kā tādu, bet gan cilvēka kārtu un varu. Saliešu likums novērtē frankus daudz augstāki nekā romiešus, t. i. vietējos iedzīvotājus: par brīva franka nogalināšanu jāmaksā 200 so-

lidu (naudas gabalu) sudraba, par ķeizara zemes sarga, franka, nogalināšanu — 600 solidu, par romieša nogalināšanu — 100 solidu, bet ja romietis piederējis pie valdnieka svītas, tad jāmaksā 300 solidu.

Bet šie barbaru likumi (kā tos nosauca vēlākos laikos) ļoti slikti tika izpildīti. Karalim nebija pavalstnieku, ar kuŗu palīdzību tas varētu novērst asinainās sadursmes, iejaukties strīdos par īpašumu un sodīt noziedzniekus. Kā ģermaņi, tā arī romieši nevarēja paļauties uz valdības palīdzību un rīkojās vienmēr patvarīgi.

Austrum-Romas ķeizarvalsts un persi. Justiniana pretinieks, Hozrojs Anošarvans bija pēdējais ievērojamais persu valdnieks. Pēc viņa nāves Sassanīdu valsts sāka pagrīmt. Tai gandrīz nepār-

Sassanīdu laika bronzas krūze.

traukti bija jāķaŗo ar Austrum-Romas ķeizarvalsti; kaŗš visvairāk postīja Lejas-Divstraumi (agrāko Babiloniju) un Siriju, divi krāšņās cieši apdzīvotas zemes; pirmā piederēja persiem, bet otrā ķeizarvalstij. Bet abi šie apgabali, kuŗi atradās lielā Sirijas un Arabijas tuksneša malā, saistīja arī klejotāju arābu uzmanību, kuŗi uzbruka no dienvidiem. Ķeizars un persi neapvienojās, lai kopējiem spēkiem cīnītos ar arābiem, bet izlietoja arābu bruņoto spēku, lai cīnītos viens pret otru. Ķeizari apmetināja Sirijas tuksneša malā dažas rietum-arābu cilts un uzticēja tām robežu, tāpat kā ģermaņu federātiem;

tādas kareivju nometnes radīja arī persi, apmetinot Divstraumē austrumarabus, lai aizstāvētu savas zemes pret ķeizarvalsti.

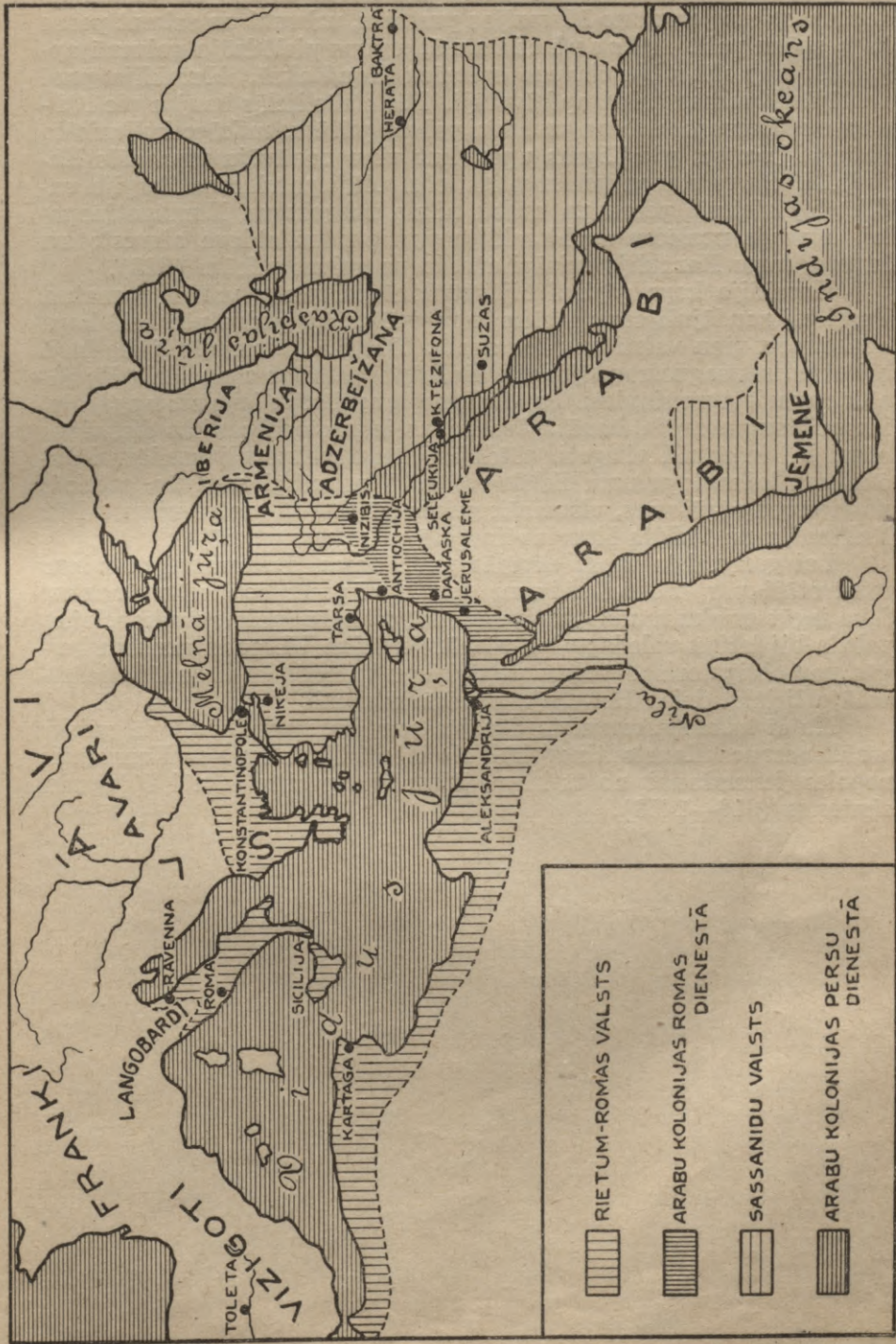
Persu un Austrum-Romas valsti sevišķi novājināja kari VII. gada simteņa sākumā. Hozrojs II. sabiedrojās ar avaru k a g a n u; tie nolēma vienā laikā uzbrukt Konstantinopolei un Azijas provincēm. Justiniana dinastija izbeidzās tai laikā, kad valstij no visām pusēm draudēja kara briesmas. 610. gadā galvas pilsētas iedzīvotāji ar patriarha piekrišanu izsauca par ķeizaru Afrikas e k s a r c h u (pār-

Dievs Ormuzds uztic ķēniņam Baramu varu (klingtī izcirst cilnis).

valdnieku) Herakliju: viņš ieradās Konstantinopolē ar lielu floti, kuras kuģi bij izgreznoti Dievmātes statujām. Šai laikā persu kara spēks ielauzās Sirijā un Maz-Azijā, ieņēma Antiochiju, Damasku un beidzot Jeruzalemi, no kurienes tas aizveda Kristus krustu. Ziemeļos viņi nogāja līdz Melnajai jūrai, bet dienvidos ieņēma Aleksandriju Eģiptē un aizsprostoja labības pievedējiem ceļu uz galvas pilsētu.

Heraklijs jau gribēja atstāt Konstantinopoli un par galvas pilsētu pārvērst Kartagu, bet, aristokratijas un tautas vārdā, viņu aturēja patriarhs Sergijs; ķeizaram ar zvērestu bij jāapsola, ka viņš neatstās galvas pilsētu un sarīkos k r u s t a k a r u pret pagāniem, lai atrīvotu svētās zemes. Baznīca atstāja ķeizara rīcībā savas milzīgās bagātības, karš visas tās aprija. Galvas pilsētas iedzīvotājiem vairs neizsniedza labību. Lai nodrošinātu aizmuguri, ķeizars noslēdza ar kaganu pazemojošu mieru un samaksāja tam milzīgu izpirkšānaudu.

BIZANTINIEŠI, PERSI, ARABI AP 6000. G. PĒC KR.

Heraklijs savas armijas priekšgalā devās uz Aziju. Viņam izdevās izspiest persus no Mazazijas pussalas, uzbrukt un sakaut persu kara spēku pašā *A d z e r b e i ž a n ā*, uguns pielūdzēju galvenā apgabalā, nopostīt viņu slaveno svētnīcu *Handžaksā*. Heraklija pusē nostājās Kaukasa kalna apdzīvotāji. Pēc otrās lielās kaujas pie *N i n i v e s* Hozrojs aizbēga uz savu galvas pilsētu, milzīgo hellenisēto *K t e s i f o n t u* pie Tigras upes, kur viņu nonāvēja viņa dēls *K a v a d s* II. Pa to starpu ķeizarvalsts iedzīvotāji patriarcha *Sergija* vadībā bij atsītuši persu un arābu nikno uzbrukumu *Konstantinopolei*. *Kavads* noslēdza ar Herakliju pamieru un atdeva aizvesto sv. krustu, ko Heraklijs svinīgi atveda uz galvas pilsētu (628).

Heraklija kara gājieni bij satricinājuši persu valsts pamatus. *Persi* bij zaudējuši savu labāko kara spēku; 10 gadus pēc lielā kara ar ķeizaru viņu valsti nomāca arābi. Bet arī ķeizarvalstij šis kaŗš bij atnesis smagus zaudējumus. *Balkanu* pussalas ziemeļdaļa bij jāatdot avariem un slaviem. Par *Itālijas*, *langobardu* ieņemto apgabalu, iekarošanu nevarēja domāt. *Justiniana* iekārotos *Spanijas* dienvidus atkal bij ieņēmuši vizigoti. Tādējādi ķeizarvalsts bij zaudējusi *Justiniana* laika ieguvumu lielāko daļu. Viņa atkal sarāvās, atteicās no rietumu atgūšanas, visvairāk grieza vērību uz austrumiem. Par *Brittaniju* un *Galliju* *Konstantinopolē* vairs neinteresējās.

Lai gan valsts tāpat dēvējās par *Romas* ķeizarvalsti un viņas iedzīvotāji par romiešiem, tomēr vienmēr jo lielāku nozīmi sāka iegūt grieķu tauta. *Justiana* laikā oficiālā (galma un kanceļu) valoda bij latīņu valoda; viņa pēcnācēju laikā VI. gadu simteņa beigās par obligatorisko valodu top grieķu valoda, ko runāja iedzīvotāju lielākā daļa: Heraklija armijā komandēja grieķu valodā.

No šī laika ķeizarvalsts dēvējās par *Bizantiju* (tā grieķi senāk nosauca *Konstantinopoli*). No Heraklija laika līdz *Konstantinopoles* ieņemšanai no turkiem *Bizantija* pastāvēja vēl 8½ gadu simteņus (610—1453).

2. Arabu kalifats un barbaru apdzīvotā Eiropa.

Arabi VI. gadu simteņa sākumā. Arabi, kuŗu valoda bij tuvu rada ebreju valodai, apdzīvoja milzīgo Arabijas pussalu, kuŗu pēc viņas klimata, kopā ar Saharu, var nosaukt par sausāko un karstāko pasaules daļu.

Dienvidos auglīgajā J e m e n ē, jeb Laimīgajā Arabijā, bij atīstījusies dārzkopība; tropiskais karstums un sausums veicināja stipri smaržojošu stādu, balzama krūmu un vīrāka koku rašanos. Jemene piegādāja Vidusjūras pasaules tautām tempļos kvēpināmas vielas, smaržīgus ūdeņus, kosmetiskas vielas un greznumā lietas, zelta un sudraba izstrādājumus, dimantus, pērles un dārgakmeņus, kuŗus ieveda no Indijas. Tirdzniecībai attīstoties, Jemenē radās krāšņas pilsētas; satiekoties ar citām tautām, Indijas, Sirijas, Eģiptes apdzīvotājiem, dienvīdarabi iepazinās ar jauniem pasaules uzskatiem. Agrāk nekā ziemeļarabi viņi iepazinās ar judaismu un kristianismu.

Cits raksturs bij ziemeļarabiem, kas dzīvoja rietumapgabalos gar jūras līci, H i d ņ a s ā, un pussalas vidusdaļā, N e d ņ d ā. Šai Arabijas daļā milzīgo neapūdeņoto apgabalu vidū sastopamas tikai nedaudzas oazes. Pastāvīgi plūstošu upju pavisam nav; sastopamas tikai sausas upju gultnes (vadi), pa kuŗām pēc stipra lietus plūst ūdens straumes. Apgabals apdzīvots samērā reti; iedzīvotājiem ar lopu bariem jāklejo no vienas akas uz otru; pavasarī tie apmetas zaļās stepēs, bet aukstā gada laikā paslēpjas pret puteņiem aizsargātās ielejās. B e d u i n i, t. i. stepju arabi, negrib strādāt, bet sevišķi nicina zemkopību, ienīst arklus; tie ilgu laiku var iztikt ar visvienkāršāko barību, bet visai kāri pēc laupījumiem. Stepju varonis lepojas ar trim pavadoņiem: „drošu sirdi, mirdzošu zobenu, tumši brūnu skanošu stopu“. Savu ģimeni, savu mantu un savu nojaukto telti, tas pārvadā ar vienkupra kamieli, bet pats jā ar savu slaiko „ātro, kā bults“, zirgu, kuŗu tas visvairāk mīl.

Beduins prot aizstāvēt savu godu, grib aizsargāt savu cilti un nometni. Starp kaimiņu ciltīm — pastāvīgas nesaskaņas; tās bieži uzsāk strīdu nosūtot viena otrai zobgalīgus pantus; no paaudzes uz paaudzi iet nostāsti par senču varoņdarbiem, no paaudzes uz paaudzes iet arī svētais pienākums atriebties par nogalinātiem radiem un cilts biedriem, izlejoj apvainotā asinis. Par vienu no galvenajiem tikumiem uzlūko viesmīlību: naktī pie telts deg uguns, lai nomaldījušais ieraudzītu vietu, kur tas var atrast patvērumu; beduinam jāaizstāv pat visļauņākais ienaidnieks, ja tam izdevies rokām aptvert viņa telti. Reiz uz nāvi notiesāts beduins lūdza, lai tiesnesis tam

pasniedzot malku ūdens; atdzēries, viņš teica: „vai tu tiešām nonāvēsi savu viesi?“ — un tiesnesis viņu apžēloja.

Stepju arābu dzīves veidu un parašas noteic visuvarenais gadījums, bet regulāram darbam viņu dzīvē nav lielas nozīmes: te izdevīgs uzbrukums sagādā neskaitāmu laupījumu un arābs top bagāts uz visu mūžu, te atkal mēris jeb negaidīts putenis piepeši iznīcina ganāmo pulku — visu arāba mantu. Arābs tādēļ pieradis padoties liktenim: ja tam tuvojas nelaime, tad tas nezaudē cerības un mierīgi saka: „tā tas nolemts debesīs!“.

Pa Hidžasu gāja tirdzniecības ceļš no Jemenes uz Siriju un Vidusjūru: tirgotāji paši veda savas preces ar kamieļiem. Tirdzniecības ceļa vidū atradās M e k k a s pilsēta, kuŗas namu īpašnieki, visbagātākie tirgotāji, apvienojās k o r a i š i t u savienībā. Lai nodrošinātos pret beduinu laupīšanām, koraišiti tos uzaicināja uz svētkiem pie Mekkas galvenās svētnīcas, K a a b a s; tā bij kubikveidīga ēka ar sienā iemūrētu melnu akmeni, ko eņģelis, pēc teikas nostāstiem, nodevis Abramam, arābu un ebreju kopējam ciltstēvam. Kaabā pielūdza Mekkas dievu H o b a l - A l l a h u, bet visas cilts, kuŗas bij sabiedrojušās ar koraišitiem, varēja novietot svētnīcā savu dievu tēlus. Mekkas tirgū stepju arābi pārdeva lopus un pirka grīdsegas, ieročus un citus Sirijas amatniecības ražojumus, kuŗus atveda koraišiti; uz četriem mēnešiem katru gadu apturēja laupītāju uzbrukumus un Arabijā iestājās vispārējs miers; Mekkas svētumiem no visām pusēm tuvojās dievlūdzēji, kuŗi pēc tam varēja mierīgi atgriezties mājās. Koraišiti sarīkoja atnācējiem zirgu skriešanās, muzikālas un poetiskas sacīkstes: vislabāk izdevušās stepju dzejnieku dzejas ar zelta dziju izšuva uz aizkariem, kas izgreznoja Kaabas grieztus.

Starp pagāniem arābiem sāka izplatīties kulturelo tautu lielās reliģijas. Īsi pirms Justiniana christianisma sludinātāji no Eģiptes devās uz Abessiniju, Ziemeļaustrum-Afrikas kalnu apgabalu, kas atrodās pretīm Jemeni; Abessinijas kareiviskie ķēniņi, pieņēmuši kristīgo ticību, iekāŗoja Dienvidarābiju, kuŗā jau bij paguvusi izplatīties jūdu ticība. Tad arābi aicināja persus palīgā, un Hozrojs Anošarvans nosūtīja uz Jemeni kaŗa spēku un pārvaldniekus. Bet persi drīz vien iznīcināja arābu cerības; daudz arābu, bēgdami no persu pārvaldes nastām, devās pie saviem mežoniem cilts biedriem uz Hidžasu un Nedždu. Bēgļi iepazīstināja ziemeļarābus ar kristīgo un jūdu mācību par vienīgo Dievu, kas bez gala augsti paceļas pār atsevišķo dzimtu un cilšu dzīvi. Šie jēdzieni iespaidoja arābu tautas apvienotāju, Muhamedu.

Muhameda mācība un musulmaņu pirmā sadraudze. Muhameds (dz. 570. g.) piederēja pie koraišitiem, bet bij cēlies no nabadzībā kritušas ģimenes; jau bērnībā viņš izvairījās no Mekkas valdošām dzimtām, starp kuŗām pirmo vietu ieņēma O m a i j a d i. Muhameds sāka kalpot bagātai atraitnei Hadidžai un vēlāk to apprecēja; kā viņas īpašuma pārvaldnieks, viņš tirdzniecības lietās daudzkārt ceļoja uz Arabijas ziemeļiem un dienvidiem un visur iepa-

zinās ar reliģiskām parašām, un ticējumiem. Viņu pārsteidza judu noteiktā mācība par vienīgo Dievu salīdzinot to ar rupjo elku pielūgšanu pie arābiem; lielu iespaidu uz viņu darīja arī kristīgo mācība par sagaidāmo pastara dienu. Slimīgais Muhameds daudzkārt redzēja parādības un bieži dzirdēja noslēpumainas balsis, kuŗas, kā likās, viņam iedvēsa Dieva domas. Ilgi viņš šaubījās par savu uzdevumu un domāja, ka viņu apsēdis kāds ļauns gars; beidzot, kad viņa tuvinieki, viņa sieva Hadidža, viņa biedris Abu-Bekrs, viņa audžu dēls Alijs, kā arī dedzīgais varas cienītājs Omars un pat viens no Omaidjādiem, Otmanis, jau ticēja viņa pravieša uzdevumam, arī Muhameds pats sevi atzina par Dieva izredzēto rīku, par praviešu Abrama, Mozus un Jezus darbības turpinātāju, par visaugstāko no visiem. Savu pirmo un galveno domu viņš izteica vārdos: „nav cita Dieva, bez Allaha, un Muhameds — viņa praviets“.

Muhameds pieprasīja elku iznīcināšanu un uzstājās pret bargo paradumu aprakt dzīvas zemē jaunpiezimušās meitenes. Gaidīdams paredzamo lielo tiesas dienu, kad katram atmaksās pēc viņa darbiem un kad sevišķi bargi nosodīs bagātņiekus, viņš pavēlēja savākt bagātas dāvanas trūcīgiem; viņš mācīja, ka bagātības vienlīdzīgi jāsadala dievbijīgo ļaužu starpā. Jauno ticību viņš nosauca par *islamu*, t. i. par padevību Dievam.

Mekkā, tirgotāju un rūpnieku pilsētā, Muhameda piekritēju skaits nebija liels; bagātie koraišiti baidījās no vienlīdzības un komunisma nodibināšanas, jo tā būtu iznīcinājusi večo dzimts iekārtu. 617. gadā visas Mekkas dzimtas apvienojās pret Muhameda ģimeni un aizliedza saviem locekļiem satīkties ar to; tam bija jākrīt lielā nabadzībā. Muhameds vairs nevarēja sludināt savu mācību; viņš jau domāja par bēgšanu uz Abessiniju, bet tad iepazīnās ar *Jatribas* iedzīvotājiem, kuŗi tirgus laikā ieradās Mekkā. Jatribas pilsētā, kuŗa atradās uz ziemeļiem no Mekkas, Sirijas tuvumā, bija ļoti daudz ebreju un daudz bēgļu no Dienvidarābijas; šē pret jauno ticību izturējās daudz labāki nekā dzimtenē.

Vienošanās ar svešas cilts piederīgiem pēc arābu uzskatiem bija savas sadraudzes nodevība, tā tad liels noziegums. Kad mekkieši dzirdēja par Muhameda sakariem ar Jatribu, tad pravietim ar saviem piekritējiem bija jābēg uz šo pilsētu; tur viņu labprāt uzņēma, jo abas pilsētas pastāvīgi ķīlidojās un naidojās. Muhameds nosauca Jatribu par *Medīna alnabi*, t. i. par pravieša pilsētu; no *gidžras*, jeb bēgšanas, gada (622. g. pēc Kr.) *musulmaņi* (muslimi), t. i. ticībai uzticīgi, sāka savu gadu skaitīšanu.

Līgumā, kuŗu nabi Muhameds noslēdza ar Koraiša un Jatribas ticīgājiem, atrodami šādi vārdi: „visi musulmani ir viena sadraudze, kuŗa atšķīrusies no visiem pārējiem cilvēkiem. Neviens ticīgais nedrīkst nonāvēt otru neticīgā dēļ un nedrīkst neticīgajam palīdzēt cīnīties ar ticīgo.“ Visus strīdus izšķīr pats Dievs caur Muhamedu. Pravieša nama tuvumā ierīkoja *mošeju*, t. i. kopējās lūgšanas namu, kuŗa atgādināja lielu šķūni ar palmu zaru jumtu; mošejā ieradās arī visi tie, kas gribēja apspriesties ar Muhamedu.

Atbalstoties uz mediniešiem, Muhameds iesāka cīņu ar Mekkas valdniekiem. Viņš dabūja savā pusē kaimiņu beduinu ciltis un sāka uzbrukt koraišītu karavanēm. Reiz viņam izdevās atņemt tiem bagātu laupījumu; viņš noteica, ka $\frac{1}{3}$ daļa no laupījuma atdodama Dievam, Muhameda ģimenei, bāra bērniem, nabagiem un trūcīgajiem ceļotājiem un ka pārējais laupījums vienlīdzīgi izdalāms starp visiem ticīgajiem, kā starp cīņas līdzdalībniekiem. Viņš centās modināt viņos drosmi, apsolīja sevišķi atalgot tos, kas apliecinās savu ticību „ar savu asiņu zīmi”; paradīzi viņš attēloja rupjā, stepju arabiem saprotamā veidā: tā ir ēnains dārzs ar burbuļojošiem strautiņiem, kur varoņu mūžīgi jaunās draudzenes, gurias, pasniedz smaržīgus gardumus. Par sievietes aizkapa dzīvi Muhameds gandrīz neko nestāstīja, jo viņš to uzlūkoja par zemākas sugas būtni. Pēc pirmās sievas nāves viņš apņēma vairāk sievu un nenoliedza saviem piekritējiem daudzsievību.

Medinā Muhameds noskaidroja savu stāvokli pret citām ticībām. Kristīgos un ebrejus, kā sv. Rakstu īpašniekus, viņš noteikti atšķīra no pagāniem. Zemes virsū jāiznīcina elku pielūgšana: pret pagāniem nedrīkst būt žēlastības, tie jāiznīcina jeb jāatgriež pie islama; ar kristīgiem un ebrejiem, turpretīm, var noslēgt līgumus un pret no-devu samaksu dot tiem ticības brīvību.

Musulmaņi lūgšanas laikā.

Muhameda noteiktās reliģijas formas bij piemērotas arābu ierāšām un paradumiem. Pie stepēs izkaisītām dzimtām un ciltīm nevarēja rasties garīdzniecība līdzīga Romas ķeizarvalsts pilsētu un persu valsts priesteriem; klejotāju trūcīgajā dzīvē grezniem dievkalpojumiem nebija vietas. Viņu lūgšana tik vienkārša, ka katrs lasīt un rakstīt nepratējs to viegli var paturēt prātā; to skaita piecas reizes dienā, un lūgšanas kārtība noder klejotājiem arī kā laika skaitīšana. Muhameda noteiktā lūgšanā izteicās arābu-musulmaņu un kristīgo eiropešu uzskatu dažādība. Kristīgie pielūdz Dievu, ce-

rēdami, ka tas izpildīs viņu lūgumus jeb viņu labā grozīs notikumus. Musulmaņi, kuŗi labprāt padodas debesu neizdibināmai gribai, nelūdzu Dievu, bet tikai Viņu slavē: „Dievs liels, Tev, Dievs, slava, ticu Visu-varenā Dieva pilnībai“.

Koraišītu skaits un spēks sākumā bij lielāks par Medinas sadraudzes locekļu skaitu un spēku; tiem pat izdevās ielenkt Muhamedu Medinā; musulmaņiem palīdzēja iecelotāja persa izgudrojums; perss ieteica Muhamedam izrakt dziļu grāvi. Cīņā „pie grāvja“ koraišīti tika sakauti un atkāpās. Uzvarētājs Muhameds vienojās ar Mekkas dzimtām par to, ka turpmāk abas pilsētas uzlūkos par neatkarīgām sadraudzēm, un ka arābu cilts var izraudzīt jeb nu Mekku, jeb Medinu. Pēc šī panākuma Muhameda iespaids ātri pieauga. Viņš nosūtīja sūtņus uz visām Arabijas malām un apsolut dažādus labumus, glaimojot un draudot, centās atgriezt ciltis un sadraudzes pie jaunās ticības.

Kad Arabijas lielākā daļa bij atzinusi Muhamedu par pravieti, tad daudz ievērojamu mekkiešu sāka pāriet viņa pusē; starp tiem bij arī arābu lielo iekarojumu vadoni uzvarētāji, Amrs un Halids. Aizrādot, ka koraišīti pārkāpuši līgumu, Muhameds 630. gadā tuvojās Mekkai ar kara spēku; Omajjadu dzimtas vadonis, Abu Sofians ieteica atdot pravietim pilsētu bez cīņas. Kad mekkieši bij iestājušies musulmaņu sadraudzē, tad Muhameds noteica, ka tie var paturēt savus īpašumus un iegūst noteiktu daļu no visiem kara laupījumiem. Muhameds ieradās Mekkā kā uzvarētājs; viņš pavēlēja izmest no Kaabas visus elkus un aizliedza neticīgajiem arābiem, ebrejiem un kristīgiem ierasties svētnīcā.

Muhameds negribēja pilnīgi atteikties no senatnes; viņš uzlika musulmaņiem par pienākumu apmeklēt Mekkas Kaabu. Lai grieztu visu arābu vērību uz vienu kopēju lietu, Muhameds nolēma pieteikt Bizantijai s v ē t o k a ņ u, bet, gatavojoties uz karu, viņš piepeši nomira (632. g.).

Kalifata sākums un pirmie iekarojumi. Muhameda nāves brīdī viņa dibinātās sadraudzes stāvoklis bij ļoti nedrošs. Praviēša piekritēju, viņa veco biedru un jaunatgriezto starpā tikko neizcēlās jukas; beduini, kuŗi bij pieņēmuši islamu, atteicās maksāt Muhamedam apsoltos nodokļus par labu ticības veicināšanai; daudzās no stepju ciltīm negribēja atzīt Medinas ticīgo priekšnieku un pašas izsauca savus praviēšus. Ievērojot visas šīs briesmas, Muhameda tuvākie draugi steidzīgi atdeva varu Abu-Bekram, kuŗš no paša sākuma bij bijis praviēša uzticīgais draugs un dažkārt bij izpildījis Muhameda vietu mošejā; Abu-Bekrs tādēļ arī nosaucās par k a l i f u, t. i. Dieva sūtņa vietnieku. Izpildīdams Muhameda noteikumus par arābu atgriešanu pie islama, viņš nosūtīja pie nepaklausīgajiem „Dieva zobenu“, bargo, nežēlīgo Halidu, kuŗš ātri iznīcināja „viltus praviēšus“ un aplāpēja sacelšanos asinis; visas arābu ciltis, pussalas apdzīvotāji, apsoltījās atzīt Dieva pasauli un izbeigt savstarpējos strīdus; Arabija apvienojās un par viņas vadoni tapa

Medina. Pēc šī panākuma Muhameda pēcnācējs pavēlēja nemierīgiem un laupīšanas kāriem ļaudīm doties svētā karā.

Jau sen arābu uzmaniību saistīja tuksneša kaimiņu apgabali, persu un Austrum-Romas valsts zemes: ziemeļaustrumos auglīgā Divstraume, kuŗu arābi dēvēja par Iraku, jeb Savadu (t. i. melnzemes apgabalu), ziemeļrietumos Sirija un Eģipte ar ziedošiem dārziem un skaisti uzceltām greznām pilsētām. Šo zemju iekarošanu atvieglināja tas, ka viņās dzīvoja stepju arābu cilts biedri, kas savā laikā bij nometināti kā Bizantijas un persu aizstāvji, bet kas patiesībā vienmēr bij ar mieru apvienoties ar beduīniem un uzbrūkot aplaupīt savus kungus; pie tam īsi pirms musulmaņu ielaušanās ķeizarvalsts valdība, naudas trūkuma dēļ, bij beigusi maksāt arābu kara kolonistiem algu. Tādēļ arī arābiem iekarotājiem nebij jābaidās no tautas, šo zemju apdzīvotāju, pretošanās: kā persu valstī, tā arī Bizantijā zemnieki un pilsētnieki smaka zem smagas nodevu nastas. Sirijā un Eģiptē gandrīz visi iedzīvotāji piekrita mo-

Medinas tagadējais izskats. Musulmaņu pilsētu raksturo minareti, augsti slaidi tornīši, no kuŗiem muetsins žēlā balsī aicina ticīgos uz lūgšanu mošeju.

nofisitu heresijai, un tikai ierēdņi, kas ieradās no galvas pilsētas, bij pareizticīgi; valdības vajātie monofisiti bij ar mieru padoties iekarotājiem, jo tie viņiem apsolija ticības brīvību.

Visai vilinošs bij karš ar persiem, kuŗu zemē arābi cerēja iegūt daudz bagātību, bet tas bij arī grūtāks nekā cīņa ar Bizantiju, jo ķeizarvalstij Azijā piederēja svešu tautu kolonijas, persi, turpretim, aizstāvēja savus dzimtos apgabalus. Kamēr persu valdnieks Rustems, mazgadējā šacha Ezdegerda aizbildnis, lēnām sapulcināja lielu kara spēku no visām ķeizarvalsts malām, Halids paguva iekarot visu zemi gar Eufratu; iznīcinādami bagāto zemes īpašnieku muižas, aizveddami sagūstītos bērņus un sievas, arābi saudzēja zemniekus, lai ne-

izpostītu tos, kas vēlāk viņu labā strādās un maksās nodevas. Irakas iekarošanas laikā Halids saņēma pavēli doties uz Siriju; lai gan šis kalifa rīkojums viņu stipri sanikvoja, tomēr viņš padevās. Lai neiznāktu liels riņķis pa tuksneša ziemeļmalu, kur Eufrata pieskaņas Sirijai, Halids ar savu kara spēku devās pa taisno ceļu caur tuksnesi: ātri soļojot uz priekšu, viņa kareivji piecas dienas iztika bez ūdens. Jeruzalemes tuvumā arābu vadonis sakāva ķeizara Heraklija brāli; bet austrumos Rustems sāka uzmākties nedaudz beduīniem, kurus Halids bij atstājis Irakā. Šai laikā nomira Abu-Bekrs un viņa vietu ieņēma nevaldāmais Omars (634—44).

Omars nepagurstoši organizēja arvienu jaunus musulmaņu kara pulkus; starp kareivjiem atradās arī sludinātāji, kas paskubināja karotājus ar Muhameda izteicieniem un solījumiem. Ar savu mācību par predestināciju pravietis bij veicinājis arābu padevību liktenim: pēc viņa vārdiem, Dievs ved pa īsto ceļu tos, kurus grib glābt, un atļauj maldīties tiem, kurus negrib glābt; no mūžīgiem laikiem debesīs nolemts un noteikts, kam jādodas ellē un kam paradīzē. Lai nostiprinātos Divstraumē, Omars pie šat-el-Arabas, Tigras un Eufratas saplūšanas vietas, nodibināja kareivju koloniju, Basru, un tādējādi gribēja pārtraukt persu jūras satiksmi ar Indiju. 636. gadā, atbalstoties uz Sirijas arābu nodevību, Halids no jauna sakāva bizantiešus pie Genecaret es e z e r a. Vecais ķeizars Heraklijs noskatījās cīņā un, domādams, ka no Sirijas katrā ziņā jāatsakās, aizbēga uz Konstantinopoli. Jeruzaleme padevās uzvarētājiem; pilsētā, kur musulmaņi, tāpat kā jūdi un kristīgie, uzlūkoja par svētu, ieradās no Medinas pats kalifs. Tauta, kara bij pieradusi ieraudzīt ķeizaru zelta un brokata apģērbā greznas svītas vidū, tagad brīnījās ieraugot jauno valdnieku kamieļa mugurā ar nonēsātu segu: kalifs atraidīja patriarchy priekšlikumu ieiet svētnīcā un noskaitīja savas lūgšanas uz trepju pakāpēm.

Kā neaprobežots valdnieks, Omars vadīja visus iekarojumus no Medinas. Pēc Sirijas iekarošanas viņš atcēla Halidu no amata, bet Halida kaujās norūdītos kara pulkus nosūtīja atkal uz Iraku, uz kuriem bij jādodas arī daudz dienvidarābiem. Uz ziemeļiem no Babilones pie Kad es i j a s notika kauja, kas izšķīra persu valsts likteni. Šeit satikās abu naciņu labākais kara spēks. Persu starpā lepojās griezni smagi apbruņoti jātnieki, kurus pavadīja viņu kalpi; tie pulcējās ap Sassanidu leoparda ādas karogu; persiem bij arī 30 kaujas zilonu; sēdēdams zelta tronī, Rustems vadīja kauju. Musulmaņu starpā bij redzami Muhameda cīņas biedri, pirmā pret koraišītiem vērstā kara varoņi, beduīnu drošsirdīgākās ciltis. Virspavēlnieks, vecais Saads, visai veikli prata savienot arābu mežonīgo drosmi un paklausību disciplīnai: ciltis bij sadalītas desmitvīru nodaļās, kurās vadīja atsevišķi vadoņi; sacenšoties tās cīnījās viena otras acu priekšā.

Trīs dienas turpinājās nīknā cīņa, un kādu laiku likās, ka persi uzvarēs, bet ceturtnā „briesmīgā trokšņa naktī“, kad viesulis aizbēra persiem acis ar tuksneša smiltīm, un kad krita Rustems, arābi da-

būja virsroku; viņu zaudējumi bij tik lieli, ka viņi neiedrošinājās sekot ienaidniekam. Sakautie persi atkāpās un devās pāri kalniem uz persu valsts vecākajiem apgabaliem. Iekarotāji, uzbruka neaizsargātai Ktesifontai un ieguva galvas pilsētas neskaitāmās bagātības. Stepnieki ieguva ļoti daudz zelta un sudraba monētu un stieņu, reti sastopamas lietas, kā piem. zelta jātnieku ar sudraba kamieli jeb pērlēm un dārgakmeņiem izšūtu grīdsegu; kad pēdējo atveda uz Medinu, tad Alijs ieteica sadalīt to gabalos, lai katrs no kristīgajiem iegūtu mirdzošu akmentiņu.

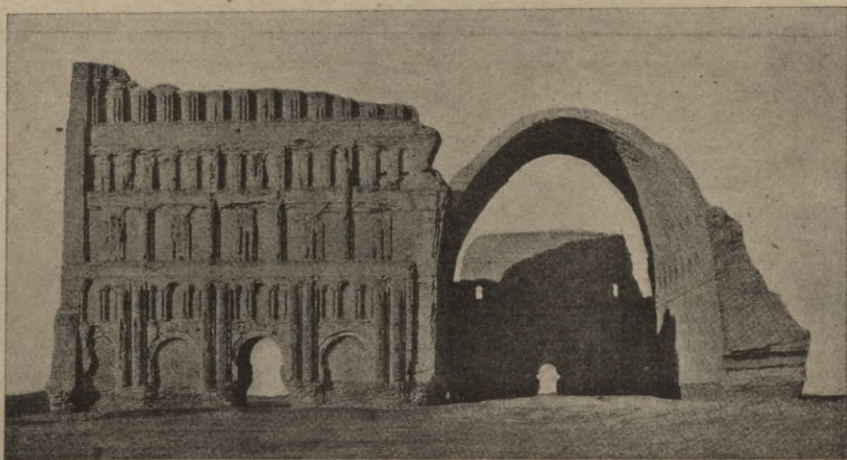
Kad pavairojās kara laupījumi, tad pieauga arī svētā kara dalībnieku skaits. Pēc Antiochijas un Ktesifontas ieņemšanas bij pagājuši pieci gadi, kad arabu varas robežas tika atkal paplašinātas. Arabi devās pāri kalniem, kas atdalija persu dzimteni no Divstraušes, vēl reiz sakāva tos pie *E h b a t a n a s* un piespieda pēdējo ķēniņu Ezdegerdu bēgt uz tālo Turkestanu; persu monarchija izbeidzās, un uzvarētāji, kas visur sāka iznīcināt elku pielūgšanu, varēja doties uz Iranas augstieni.

Tai pašā laikā arabiem bij ievērojami panākumi rietumos. Izmantojot jukas, kuņas Bizantijā bij izcēlušās pēc Heraklija nāves, arabu pavēlnieks Amrs iebruka Eģiptē, ķeizarvalsts galvenajā labības klētī. Eģiptes iedzīvotāji vēl mazāk nekā sīrieši cienīja ķeizarvalsti, bet heretiķi vēl vairāk ienīda pareizticīgos ierēdņus, atbraucējus bizantiešus. Pārvaldnieks nostājās ienaidnieka pusē, valdības pārstāvji samulsa. Aleksandrijas patriarhs vienojās ar arabu vadoni un izlūdās termiņu, lai pareizticīgajiem grieķiem dotu iespēju izceļot; arabi pieprasīja meslus un apsolīja koptiem (Eģiptes vietējiem iedzīvotājiem) neaizkart viņu īpašumu un ticības brīvību.

Arabi bij iekarojuši bagātu zemju joslu, kas ierobežo milzīgo stepi. Jaunie iekarotāji apvienoja Siriju ar Eģipti, kuņas līdz tam laikam bij persu un bizantiešu mūžīgo strīdu priekšmets; tirdzniecības ceļš no Vidusjūras uz Azijas centralo daļu tagad atradās viņu rokās. Eiropieši noturējās tikai Mazazijas pussalā; pārējā Azija pilnīgi norobežojās no tiem. Arabi iznīcināja arī Eiropas sakarus ar Eģipti, kuņa no Augusta laika piegādāja Italijai labību. Omars pavēlēja uzlabot kanālu, kas bij izrakts faraonu laikā un savienoja Nilu ar Arabijas jūras līci, lai Priekšazijas jaunajiem iekarotājiem varētu piegādāt kviešus.

Turoties pie Muhameda pamata noteikumiem, Omars negribēja iznīcināt ticīgo vienkāršo dzīves veidu. Pats kalifs dzīvoja Medinā gandrīz tikpat vienkārši kā beduīns, bet kad viņš dabūja zināt, ka Saads ierīko sev krāšņo persu ķēniņu pili Ktesifontā, tad viņš pavēlēja šo ēku sadedzināt. Amram ļoti gribējās apmesties greznajā Aleksandrijā, bet Omars pavēlēja ierīkot kara spēkam un pārvaldniekiem sevišķu nometni *F o s t a t u*, t. i. telti, kuņu vēlāk nosauca par *K a i r u*. Pēc Omara domām, iekarotāji, „Dieva tauta“, nedrīkst sajaukties ar uzvarētiem; viņus nometināja kolonijās, kur viņi dzīvoja it kā lēģerī un kur citas ticības pārstāvji nedrīkstēja ierasties: Irakā, kur jau atradās Basra, uz Eufratas labā krasta arabiem uzcēla *K u f u*; Sirijā par kara pilsētu tapa *D a m a s k a*.

Arabiem arī turpmāk bij jāpaliek par kareiviskiem klejotājiem, kas nebij saistīti pie noteiktas vietas un kas vienmēr bij gatavi doties kara gājienā. Ārpus Arabijas robežām muhamedāņiem bij aizliegts iegūt zemes īpašumus un nodarboties ar zemkopību; viņi bij brīvi no nodokļiem un maksāja tikai Muhameda noteikto maksu par labu ticības veicināšanai. Uzvarētiem uzlika par pienākumu uzturēt ticīgo kara spēku un visu musulmaņu sadraudzi; tiem bij jāmaksā divējādi nodokļi: galvas nauda, ko piedzina no visiem neti-

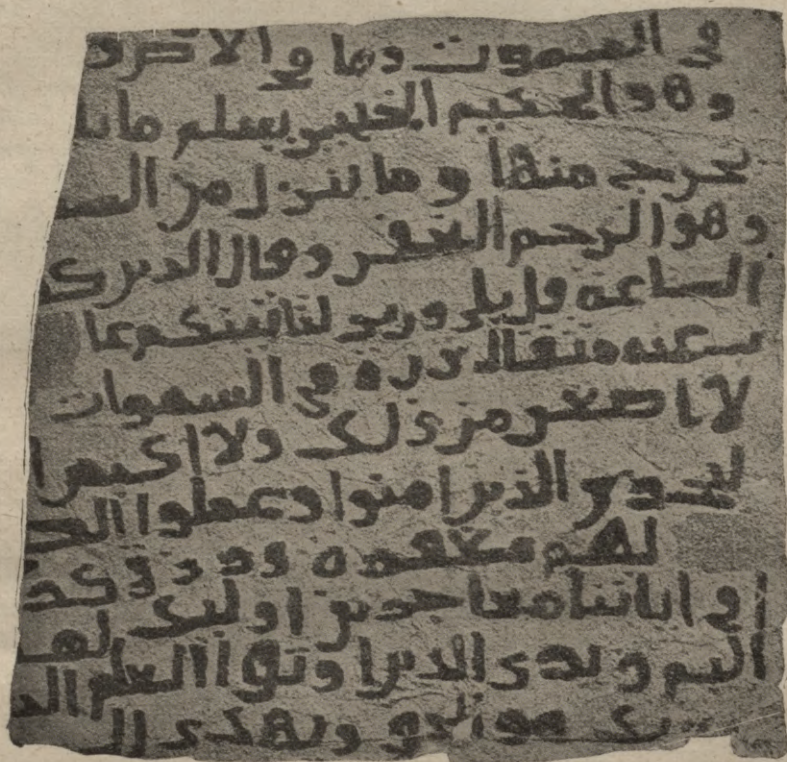
Ktesifontas pils drupas.

cīgajiem, un zemes nodokli, ko ievāca no muižu īpašniekiem samērā ar zemes lielumu un apstrādāšanas veidu. Visus valsts ienākumus, tāpat kā kara laupījumus, uzlūkoja par visu musulmaņu kopējo īpašumu; lai sadalītu bagātības starp sadraudzes atsevišķiem locekļiem, Omars radīja jaunu iestādi, divānu. Divanā saplūda naudas sumas no visām valsts malām; no divana pēc saraksta izsniedza atsevišķiem musulmaņiem viņu pienācīgo daļu; sevišķi lielas sumas izsniedza Muhameda radniekiem un viņa vecākiem cīņas biedriem; pārējo ticīgo daļu noteica sakarā ar to, cik lieli bij viņu nopelni ticības aizstāvēšanas karā, t. i. jo agrāk tie bij piedrojušies pravietim, jo vairāk tie dabūja.

Arabu pilsoņu kari un Bizantijas aizstāvēšana. Ar stipru roku Omars prata savaldīt kareiviskos klejotājus, kurus bij saviļņojusi Muhameda mācība. Bargais kalifs it kā bij izglābis Arabiju no naidīgo cilšu mežonīgajām dusmām un izlauzīs naidam ceļu uz svešām citticībnieku zemēm. Bet tikai īsu laiku iekarojumi saistīja nevaldāmo beduinu uzmanību; drīz vien viņu vidū atmodās vecā sacensība un naidis un starp pašiem iekarotājiem notika asinainas sadursmes, kas daudzkārt apdraudēja viņu drosmes radīto valsti.

Trešam kalifam Otmanim, kas piederēja pie Mekkas tirgotāju Omaijadu vecās dzimtas, trūka Omara rakstura stingrības, lai uzspiestu visiem savu gribu. Rūpējoties par pareizas un vienādas ticības nodibināšanu, kalifs pavēlēja Muhameda sekretaram, Seidam, uzrakstīt Muhameda pravietojumus, izteicienus un noteikumus, kas līdz tam laikam bij uzglabājušies mutiskos nostāstos un atsevišķu ģimeņu piezīmēs. Seida sastādīto korānu („grāmatu“) atzina par neiznīcināmu ticības likumu.

Korāna sastādīšana ierosināja jaunas nesaskaņas partiju starpā. Blakus korānam radās arī vēl papildinājumu grāmata sunna, kuŗā bij savākti noteikumi un izteicieni par dažādām dzīves prasībām.

Korāna fragments arābu veciem t. s. kufiskiem burtiem. (X. g. s. iespiesta eksemplara lapas puse, kas visai reti bij sastopama, jo svētās grāmatas iespiešana vēlāk bij stingri aizliegta.)

Bez kādām šāoām sunnu pieņēma rietumarabi; apmetušies kristīgo zemēs, Sirijā un Eģiptē, tie nebij pārāk dedzīgi ticības aizstāvji. Bet sunnu atraidīja austrumarabi, kas apdzīvoja persu apgabalus; sunniti tos dēvēja par šiitiem, t. i. ticības atkritējiem. Mušulmaņu sadraudzes sašķelšanos veicināja arī pats Omāns, kas iene-

sīgākās pārvaldnieku vietas bij atdevis saviem radniekiem no Omai-
jadu cilts; viņam pārmeta partejisku rīcību; sacēlās visi Omaijadu
ienaidnieki, kas skaudīgām acīm lūkojās uz viņu panākumiem. Kufas
un Basras arābu kolonisti sadumpojās un devās uz Mekku, lai gāztu
Otmāni. Ar kalifa svētās personas nonāvēšanu iesākās niknais pil-
soņu kaŗš (656—661).

Ticības aizstāvji, šiiti, medinieši, austrumarābu kolonisti par ka-
lifu atzina Aliju, Muhameda audžu dēlu un viņa vienīgās meitas Fa-
timas vīru. Sunniti, Sirijas arābi, mekkieši
un vispāri cilvēki ar laicīgiem uzskatiem, kas
pret islamu izturējās vienaldzīgi, sacēla pret
Aliju Sirijas pārvaldnieku Moabiju, Omai-
jada Abu Sofiana, Muhameda lielākā ienaid-
nieka, dēlu. Gribēdams atbalstīties uz ticīgo
kaŗa spēku, Alijs par galvas pilsētu izrau-
dzīja Kufu; Moabijs palika Damaskā.

Izšķīrošā kauja notika pie Siffines,
uz Sirijas un Divstraumes robežas; vadot
austrumarābus, Alijs sāka uzvarēt sīriešus,
bet Amrs, Moabija piekritējs, paļaujoties uz
musulmaņu dievbijīgo izturēšanos pret svē-
tajiem rakstiem, ar viltus ieguva uzvaru;
viņš pavēlēja pacelt ar šķēpiem korāna at-
vērtās grāmatas un tādējādi apturēja sa-
mulsināto kareivju uzbrukumu; viņš propo-
nēja izbeigt asiņuizliešanu un izšķirt strīdu
ar Dieva vārdu palīdzību un ar šo nolūku
iecelt bezpartejiskus tiesnešus. Pretnieku sa-
runu laikā Aliju nonāvēja kāds haridžīts,
t. i. republikānis; šī partija atzina par ka-
lifu tikai to, ko izvēl visa ticīgo arābu tauta.
Pēc Alija nāves Moabijs tapa par neapšau-
bāmas varas valdītāju.

Atrodoties starp Sirijas kristīgajiem,
kas izpildīja svarīgākos pārvaldīšanas pienā-
kumus, Moabijs nekautrējās pārkāpt arābu
vecos paradumus, pravieša likumus un
Omara noteikumus. Arvienu retāk
un retāk parādoties ticīgo lūdzēju vidū, kalifs tikai vārda pēc bij
musulmaņu garīgais vadonis. Austrumos, kur lielu nozīmi bij iegu-
vuši šiiti un haridžiti, viņš par pārvaldnieku iecēla savu audžu brāli,
emīru (vietnieku) Zijādu, kurš piemērojoties vecam paradumam,
ierīkoja policiju; tas ļoti apvainoja brīvības cienītājus arābus.

Pilsoņu kaŗa laikā arābu iekārojumi tika pārtraukti; rietumos
arābi bij nogājuši līdz Kartagai, austrumos — līdz Amu-Darjai;
juku laikā viņiem bij jāatsakās no bizantiešiem atņemtās Afrikas un
no Turkestanas. Moabijs atjaunoja kaŗus uz viņām robežām. Zi-
jada sūtītie pavēlnieki ieņēma Samarkandu, Chovaresmu (Chivu),

VII. gadu simteņa Bizan-
tijas kareivis.

pārvērtā turku par arābu meslu maksātājiem, ieņēma Afganistanu un no šejienes vairākreiz iebruka Indijā. Kad Moabijs pirmo reizi iesēdināja arābus kuģos, tad veco laiku piekritēji ļoti uztraucās; arābu flote atņēma bizantiešiem Kipru, Siciliju, Balkanu pussalas piekrasti. Arābi atkal nogāja līdz Kartagai un netālu no tās ierīkoja kara koloniju *K a i r u a n a*. Katru gadu viņi atkārtoja savus uzbrukumus Bizantijas zemēm Mazazijā.

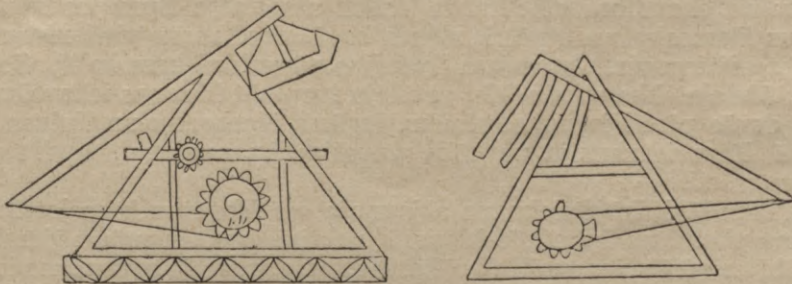
Bet bizantieši tagad aizstāvējās nesalīdzināmi labāki, nekā Omara laikā, 25 gadus atpakaļ. Lielās neveiksmes galā bij atnesušas Bizantijai labumu. Valsts robežas bij sašaurinājušās, bet viņas sastāvdaļas bij tapušas līdzīgākas; tagad vairs nevajadzēja aizstāvēt kolonijas ar viņu naidīgi noskaņotiem apdzīvotājiem heretiķiem. Grieķu tauta visur bij dabūjusi virsroku, heresiju vietā bij nodibinājusies pareizticības.

Sākot ar 672. gadu 7 gadu laikā Moabijs pastāvīgi uzbruka Konstantinopolei no jūras un sauszemes puses; arābi ieņēma Chalkidonu, pārcēlās pār Hellespontu uz Eiropu un pārziemoja pie Marmora jūras. Šai laikā avari un slavi aplenca Salonikas, ķeizarvalsts otro ievērojamo pilsētu. Bet bizantieši tomēr atsita visus uzbrukumus; arābi nespēja sadragāt Konstantinopoles stipros mūrņus; arābu kuģus iznīcināja „grieķu uguns“ (tā arābi dēvēja grieķa Kallinika izgudrojumu, kas viņiem likās noslēpumains un kas pastāvēja iekš tam, ka bizantieši meta metala stobriņus ar sprāgstošām vielām); neparastais klimats, sniegs un aukstais vējš viņiem ziemā likās nepanesams. Moabijs, kuŗu cīņa bij nogurdinājusi, atteicās no savu lepnā nolūka iznīcināt ķeizarvalsti un noslēdza ar Bizantiju mieru uz 30 gadiem.

Omaijadu varenība un krišana. Kalifs Abdaļmeliks (no 685. g.) novērsās no Omara iekārtas, kuŗa noteikti nošķīra ticīgos no pārējās tautas. Viņš atļāva musulmaņiem iegūt iekārotos apgabalos zemes īpašumus un sajaukties ar vietējiem zemes īpašniekiem. Arābi tādējādi iekārotās zemēs vairs nebij tikai viesi un nodokļu vācēji; tie nometās uz vietas un pierada dzīvot pilsētā. Arābu veco lūgšanas telšu vietā Abdaļmeliks uzcēla plašas skaistas mošejas pēc kristīgo baznīcu parauga, ierīkoja slimnīcas, karavansarajus (pārdotavu rindas un preču noliktavas) un ūdensvadus.

Abdaļmēlikam un viņa dēliem (685—743) izdevās griezt straujo savā starpā naidīgo karotāju vērību uz ārējiem iekārojumiem. Savas plašākās robežas arābu valsts sasniedza Abdaļmelika vecākā dēla, Valida laikā (705—15). Šai laikā arābi austrumos pārcēlās pār Sir-Darju, iekāroja Taškentu un Ferganas ieleju, sasniedza Ķīnas robežas, devās pāri Indai un nodibināja pie šīs upes *M a n s u r u*, t. i. „uzvaras“ koloniju. Rietumos arābu iekārojumi norisinājās vēl ātrāki, jo arābi bij sabiedrojušies ar *berberiem*, kuŗus romieši dēvēja par mauriem un numidiešiem un kuŗi apdzīvoja tagadējo Tunisu, Alžīru, Marokku. Berberi, kuŗu dzīve tāpat, kā arābu dzīve, bij saistīta ar stepi un kuŗus tāpat aizsargāja tukšnesis, dedzīgi piekrita islamam, kas ļoti labi bij piemērots viņu dzīvei un noskaņai.

Būdami Kartagas sensenie ienaidnieki, viņi kopā ar arabiem uzbruka krāšņajai pilsētai, Romas ķeizarvalsts pēdējam īpašumam Afrikā; kad Bizantijas admirals atsteidzās ar kuģiem palīgā, tad bija jau par vēlu: bij atlikušās tikai Kartagas drupas. Drīz visa Afrikas ziemeļpiekraste pārgāja iekarotāju rokās.

„Grieku uguni“ metošās mašīnas (zīmējums atrodas vecā arabu rokrakstā).

Nonākuši rietumos līdz Atlantijas okeanam, arabi un berberi nevarēja apmierināties: viņi tūliņ vērsa savus ieročus pret tuvumā esošo Eiropas stūri, Spaniju, kuŗu no Marokkas atdalīja tikai jūras šaurums.

Vizigotu valsts, kuŗa tautu pārvietošanās laikā bij nodibināta Spanijā un kuŗa bij pastāvējusi 3 gadu simteņus, pilnīgi bij pagrimusi: zemnieki, zemes apstrādātāji, smaka zem smāgās kļaušu nastas, par kuŗa lietām maz interesējās; garīdznieku uzmanību saistīja tikai viena lieta — nodibināt valstī vienu ticību. Visvairāk tika vajāta ebreju ticība: ar varu jūdu ģimenēm atņēma viņu bērņus un nodeva tos klosteros, kur tos uzaudzināja kristīgā garā. Domājot, ka saņiknoto ebreju starpā radušās sazvērestības un modies dumbju gars, baznīcas sapulce, kuŗa sanāca Toledā 694. gadā, nolēma visā valstī konfiscēt ebreju īpašumu, pārvērst ebrejus par vergiem un novietot viņus kristīgo starpā, aizsūtīt viņus tālu projām no katras ģimenes dzimtenes.

Afrikas pārvaldnieks, arabs Musa, pavēlēja saviem brīvlatīstiem, Tarifam un Tarikam, ar nelielu kuŗa spēku uzbrukt Pireneju pussalai. Līdz mūsu laikam Spanijā uzglabājušies pirmo arabu vārdi, kuŗi tur ieradās: pussalas dienvidgalu dēvē par Tarifa zemes ragu, bet klinti, kas atrodas raga tuvumā par Tarika kalnu (Dzebeļ aļ Tarik — spānieši izrunā — Gibraltar). Jau pirmā kaujā, netālu no izcelšanās vietas, Tariķs ieguva noteicošu uzvaru par kristīgo kuŗa spēku; vizigotu pēdējais ķēniņš Rodriķs nozuda bez vēsts, pilsētas viena pēc otras padevās. Arabu vadonis ātri nogāja līdz galvas pilsētai, Toledai; visur vienkāršā tauta pret viņu izturējās vienaldzīgi, bet ebreji viņu dedzīgi pabalstīja. Vizigotu valsts sabruka, tikai nedaudz augstāko kārtu kuŗa vīri aizbēga uz ziemeļapgabala, Asturias, kalniem (712. g.).

Dzirdējis par sava apakšnieka lielo panākumu, Musa apskauda viņu viņa slavas un bagātības dēļ un steidzīgi devās no Kairuanas uz Spaniju ar lielu arābu-berberu kara spēku. Kad Tariks, satiekoties ar savu priekšnieku Toledā, godbijīgi nolēca no zirga, tad Musa viņam iesita ar pātagu pa galvu, ieslodzīja viņu pēc tam cietumā un pavēlēja atņemt viņam visu laupījumu. Bet arī Musam bij jācieš kalifa skaudības dēļ: kalifs Valids ataicināja Spanijas iekaro-tāju uz Damasku un atņēma viņam bagātības, kuŗas viņš rietumos kaŗojot bij ieguvis. Jaunajam Spanijas pārvaldniekam kalifs Suleimans, Abdaļmelika otrais dēls, pavēlēja turpināt Eiropas iekarošanu: arābi devās pāri Pireneju kalniem, ieņēma Narbonnu un Tulusu ta-gadējā Dienvidfrancijā un sāka tuvoties Luaras upei, apdraudot franku valsti.

Tai pašā laikā Suleimans atjaunoja arī Konstantinopoles ieka-rošanas planu, no kuŗa pēc Moabija neatlaidīgajiem mēģinājumiem arābi bij atsacījušies; kalifa brālis, Maslama, pārcēla sauszemes kara spēku pār Hellespontu; Bosporam tuvojās 1800 kuŗu (717. g.). Kri-stīgo pasaule pārdzīvoja savas pastāvēšanas visbīstamākos brīžus: musulmaņi, guvuši uzvaras Afrikā un Azijā, uzmācās Eiropai no di-vām pusēm.

Par neticamas drosmes un veiklības varoņdarbu bizantieši uz-lūkoja Konstantinopoles aizstāvēšanu, kuŗu vadīja tikko izvēlētais ķeizars Leons III. (717.—41.). Ķeizars bij dzimis Sirijā un nodi-bināja I s a u r u dinastiju; viņš prata izmantot grieķu jūras un artilerijas tehnikas pārākumu un sacelt pret arābiem savus jaunos sabiedrotos, mežonīgos b u l g a r u s. Ķeizara sajūsminātō bizantiešu uzbrukumi, grieķu uguns, kas iznīcināja ienaidnieku kuŗus, bulgaru uzmākšanās, arābiem neparastās ziemas iedarbība — pēc viena ap-lenkšanas gada piespieda Maslamu atkāpties no Konstantinopoles; arābu ekspedīcijas sabrukšanu veicināja arī stipra vētra, kas iznī-cināja gandrīz visu floti.

Pēc pirmās lielās neveiksmes arābi atkal tika sakauti, tādēļ tiem bij jāatsakās no rietumu iekarošanas. 732. gadā franku yadonis, Kārlis, kuŗu dēvēja par Martelu (amuru), sakāva Spanijā ielauzu-šos musulmaņus pie P u a t j e ' s, netālu no Luaras; arābiem bij jāatsakās no sava nodoma iekarot Galliju.

80 gadus (632.—712.) arābiem piederēja valsts, kuŗa bij daudz lielāka un plašāka par visām agrākajām ķeizarvalstīm, Persiju, Ma-kedoniju, Romu. Arābi nodibināja savu valsti daudz ātrāki nekā romieši, bet tā nebij tik stipra un izturīga, kā Romas ķeizarvalsts. Izplēšoties ap Vidusjūru, Romas ķeizarvalsts apvienojās pateicoties dzīvajai jūras satiksmei, bet arābu valstij trūka tādas vienības. Stiepjoties no Indas un Pamiras līdz Atlantijas okeanam, tā dabūja pārmērīgi gaŗas un samērā šauras zemes joslas veidu, pie tam tai ietilpa galvenā kārtā tropiskā klimata zemes. Nav noliedzams, ka dzīves apstākļi valstī bij vienādi, bet viņas ģeografiskais stāvoklis bij visai neizdevīgs jūras satiksmei: valsts aziatiskā austrumpusē ietilpa tikai cietzemes apgabali, kuŗi no jūras bij nepieejami, bet

viņas rietumpusē, lai gan tā bij izstiepusies gar jūru, nevarēja attīstīties dzīva jūras satiksme, jo Eiropas dienvidpiekraste atradās kristīgo, islama naidnieku, rokās.

Arabu valdniekiem, kas bij apmetušies Sirijā, visai grūti bij pārvaldīt valsti, kuŗai piemita šāds īpatnējs ģeogrāfisks raksturs. Pie tam divi stipras lielas tautas, persi un berberi, negribēja padoties arābu kundzībai. Damaskas kalifiem bij jācīņās arī ar iekšējām nesaskaņām pašu arābu starpā, ar šiitu un sunnītu, dienvidarābu un ziemeļarābu, medīniešu un sīriešu savstarpējo naidu.

Tā sauc. Omara mošeja Jeruzalemē (mošeju uzcēla Omaijadu Abdaļmeliks 690. g.).

740. gadā brīvības cienītāji berberi, kuŗi bij iepazinušies ar haridžītu republikāniskiem uzskatiem, sacēlās pret arābu kundzību. Armijā, kuŗu nosūtīja dumpja apspiešanai, medīnieši negribēja cīnīties kopā ar saviem senseniem ienaidniekiem sīriešiem; valdības sašķēlušais kara spēks nespēja pretoties afrikāniešu pulkiem un tika pilnīgi iznīcināts. Kamēr kalifa uzmanību saistīja Afrikas draudošie notikumi, tamēr austrumos sagatavoja vēl lielāku uzbrukumu Damaskas kundzībai. Tur darbojās *Abbasīdu* piekritēji, pravieša tēvoča *Abbasas* pēcnācēji, kas apgalvoja, ka *Alijas* dinastija viņiem atdevusi savas tiesības; viņi centās dabūt savā pusē visus tos, kas

ARABU KALIFATS

nebij apmierināti ar Sirijas kundzību, sevišķi šiitus, kuŗi gaidīja uz īstā, Dieva svētītā kalifa ierašanos, un persus, kuŗi ienīda Damaskas sūtītos pārvaldniekus.

Aicinādams aizstāvēt „koranu un pravieša namu“, perss Abu Muslims (Mervā) pacēla Abbasīdu melno karogu (Omajjadu karogs bij balts, Alīdu — zaļš, haridžītu — sarkans). Nogalinot ienaidniekus un visus šaubīgos, sacēlot šiitus un persus, divi brāļi Abbasīdi, Abbuļ-Abbas un Abu-Džafars, ieņēma Kufu. Še vecāko brāļi, Abbuļ-Abbasu, izsauca par kalifu; uzrunājot ticīgos kaŗa vīrus, viņš mošejā teica: „tikai jūs, Kufas kaŗa vīri, mūsu mīlestības un piekļāvības priekšmets, ļaundariem uzmācoties, nekad neesat grozījuši savas domas un nolieguši savu ticību, līdz Dievs jums nebij devis mūsu dinastijas valdību. Jūs būsīt vislaimīgākie no visiem, tādēļ, ka jums vislielākie nopelni mūsu labā, mēs paaugstinām jūsu algu pa 100 d i r g e m ā m (arabu sudraba monetām). Sagatavojaties, jo es esmu nežēlīgs asinssūcējs un briesmīgs atriebējs!“

Viņš turēja savu vārdu: pēc kalifa Mervana nāves, kuŗš tika sakauts pie Mossulas, Abbasīdi uzaicināja visus gāztās dinastijas radniekus uz mielastu ar nolūku itin kā samierināties, bet visi tie nodevīgā kārtā tika nogalināti (750.). Damaskā izraka no kapjiem kalifu liķus, sadedzināja tos un pārvērtā pelnos.

Svētbilžu vajāšana Bizantijā. Arabu iekarojumi bij norobežojuši Bizantiju no Eufratas un Nilas, aizsprostojuši tai ceļu uz Vidusjūru un piespieduši to koncentrēties pie Melnās, Aigāja un Jonijas jūras. Nav noliedzams, ka Leona III. uzvaras bij izglābušas Konstantīnopolī no musulmaņu uzbrukumu briesmām, bet totiesu ziemeļos parādījās citi nemierīgi kaimiņi un ienaidnieki. No Donavas puses pastāvīgi uzbruka slavu klejotāju ciltis; tie devās pāri Balkanu kalniem, nogāja tāļu uz dienvidiem un ieņēma Tessaliju, Attiku un Peloponnesu; bizantieši vēlāk teica, ka Grieķija tikusi slavisēta; tikai jūrmalas pilsētas apdzīvoja īstie grieķi. Bizantieši savukārt gribēja slaviem uzspiest savas parašas, ticību un valodu, bet tas viņiem izdevās tikai taīs apgabalos, kas atradās jūras un galvas pilsētas tuvumā; jo tāļāki uz ziemeļiem, jo grūtāki bij uzvarēt slavus; visgrūtāki bij cīnīties ar slaviem tur, kur viņu vidū bij apmetusies turku klejotāju cilts, bulgari, kas kādreiz kopā ar hunņiem bij atnākuši no Mazazijas. Bulgari bij ieņēmuši agrāko Romas provinci Mesiju, apgabalu starp Donavu un Balkanu kalniem. Leons III. pats aicināja viņus palīgā, lai izdzītu arabus no Eiropas, un pēc tam maksāja viņiem nodevas, lai novērstu viņu uzbrukumu briesmas.

Bizantijai bij jāgriež vērība uz klejotājiem, kas dzīvoja Austrumeiropas stepēs. No vislielākā svāra Bizantijai bij sabiedroties ar chazaru tautu, kas dzīvoja ap Volgas lejasgalu un Kaspijas jūras rietumpiekrastē, jo chazaru rokās atradās Kaspijas vārti, t. i. kalnu aiza Kaukasa austrumdaļā, kuŗu vienmēr varēja aizsprostot arabiem: lai jo ciešāki sabiedrotos ar chazariem, Leons III apprecināja savu dēlu ar chazaru kagana meitu; tādēļ viņa dēla dēls dēvējās par Leonu Chazarieti.

Bizantijai gandrīz nepārtraukti bij jākaŗo un jāzauŗē kulturelie austrumapgabali; viŗas robeŗās lauŗās iekŗā sveŗas pusmeŗonŗgas cil-tis, tādēļ arī pagrima ticŗba un paraŗas. Iedzŗivotāji atkal atgriezās pie pagāniskiem ticējumiem un paradumiem, kuŗus bij nozodŗjuŗi agrākie christianisma sludinātāji. Svētie izpildŗja Visuvarenā vietu, attŗstŗjās atkal daudzdievŗba. Kad bulgari apļenca Salonikas, tad pilsētas iedzŗivotāji sauŗa savu aizstāvjŗ Demetriju palŗgā un apvŗienoja to ar Kristu un sv. Garu svētā Trijādŗbā. Sāka pielūgt Kristus, Dievmātes un svēto tēļus un bildes it kā tie bŗtu paŗas dievŗbas ie-miesojumi. Domājot, ka tiem piemŗt brŗnumradoŗs spēks, ar tiem saistŗja burŗanas paraŗas, piem., nokasŗja no svētbildes krāŗu un ieņēma to kopā ar svēto vakarēdienu, lai nodroŗinātos pret daŗādām slŗmŗbām un lŗkstām.

Pret řim paraŗām uzstājās kristŗgie, arabu un persu kaimiņŗ: noskumuŗi tie aizrādŗja, ka pie cittŗcŗbniekiem sastopama cēļaka ti-cŗba, nekā pie kristŗgiem eiropieŗiem, kas nodevuŗies māņticŗbai. Se-ŗiŗki bargi pret svētbilŗu pielūgŗšanu uzstājās p a u l i k i a ņ u sekte, kuŗa bij radusies pie kalifata robeŗas. Viŗa piekrita persu reliŗijas mācŗbai par to, ka pasaulē cŗnās Dievs un Sātans un domāja, ka grieŗoties pie Dievmātes un svētajiem, pielūdzot svētbildes, cilvēks kalpo ļauniem spēkiem; svētbildēm bagāŗu baznŗcu viŗa dēvēja par Sātana krāŗuvi.

ŗeŗzars Leons III. piekrita paulikŗaŗu uzskatiem. Kad kalifs Jezids pavēļēja izvākt svētbildes no visām arabu valsts baznŗcām, tad arī ķeŗzars gŗibēja r e f o r m ē t (pārveidot) baznŗcas paradumus. Pilŗ notika liela apspriede, uz kuŗu bij aicināti garŗdznieki un augst-maņŗ; ķeŗzars proponēja atŗit svētbilŗu pagatavoŗanu par velna mākslu un noliegt viŗu pielūgŗšanu. Patriarchs Hermanis atteicās parakstŗt řo ziņojumu un tika atcelts no amata.

Garŗdzniecŗba saŗķēļās. ļoti daudz bŗskapu, seviŗki Mazazijas garŗdznieku, kas bij vairāk lasŗjuŗi un izglŗtojuŗies nekā eiropieŗu garŗdznieki, sacēļās pret burŗanu un māņticŗbu un nostājās ķeŗzara pusē. Par svētbilŗu godināŗanu seviŗki dedŗŗgi uzstājās mŗki, starp citu tādēļ, ka daudz mŗku skaitŗja ļūgŗanas pie slavenām svētbildēm vai nodarbojās ar svētbilŗu pagatavoŗanu. Tikpat noteikti pret ķeŗ-zara pazŗnoto reformu uzstājās Romas pāvēsts Gregors II. (715.—31.), kuŗŗ atsaucās uz sava slavenā vārda brāļa un priekŗgāŗēja (Gregora I.) uzskatiem: „ja sv. Raksti lemŗi tiem, kas prot lasŗt, tad svētbildes — lasŗt nepratēju grāŗmatas.“

Bizantieŗi, kas bij pieraduŗi paklausŗt valdŗbai, visai vāji pre-tojās ķeŗzara pavēļēm; no baznŗcām sāka izvākt mākslas darbus, aizkrāŗoja mozaikas, atsedza kailās sienas. Pēc Leona nāves Konstan-tinopolē par ķeŗzaru izaucās viŗa znots Artavazds, kuŗŗ atbalstŗjās uz svētbilŗu cienŗtājiem eiropieŗiem. Leona III. dēļ, Konstantins V. (740.—75.), apspieda dumpŗ ar kareŗvju paulikŗaŗu palŗdzŗbu, kuŗus viŗŗ salŗga Mazazijā. Artavazdam viŗŗ atņēma redzes spēju, bet patriarchu Anastasiju piespieda jāt cirkŗ ar ēzeli.

Konstantins, kas ar kareŗvju heretiķu palŗdzŗbu bij izglāŗies

no nāves un ieguvīs varu, vēl vairāk tuvojās saviem kaŗa vīriem cīnoties ar bulgariem; viņš bij tikpat ievērojams kaŗa vadonis, kā viņa tēvs un nolēma atbrīvot Bizantiju no briesmīgajiem kaimiņiem, kas postīdami dažkārt nogāja līdz pašas Konstantinopoles mūrīem. Viņš sarīkoja 9 kaŗa gājienus uz bulgaru zemi un divreiz devās pa jūru uz Donavas ieteku un augšup pa upi, lai pēc tam no ziemeļiem izietu cauri visai zemei, nopostot apcietinātos lēģerus, aizvedot daudz gūstekņus un pārvēršot tos par vergiem. Bulgaru zemē viņš uzcēla Bizantijas cietokšņu rindu un apmetināja taīs savus Mazazijas kaŗa vīrus.

Strīds par svētbildēm no jauna uzliesmoja Konstantina V. laikā. 753. gadā ķeizars sasauca baznīcas sapulci; 338 biskapi ar patriarhu priekšgalā paziņoja tautai savu lēmumu, kas saskaņot ar „Kristus apbruņotā, apustulim līdzīgā valdnieka“ uzskatiem: „sv. Trijādības vārdā mēs visi, apvienojušies svētā savienībā, noteicam, ka no kristīgo baznīcām jāizvāc tēli un svētbildes, kā neieredzami un riebīgi priekšmeti“. Kad ķeizars jautāja, vai visi esot vienos prātos, biskapi atbildēja ar sajūsminātiem saucieniem valdniekam un troņmantniekam par godu: „sirmu mūžu abiem ķeizariem! Jūs pareizticības spideklī! Jūs iznīcinājuši elku pielūgšanu!“

Uzluķojot mūkus par saviem galvenajiem ienaidniekiem, Konstantins slēdza daudz klosteru, mūku kopdzīves ēkas viņš pārvērta par arsenaliem, kazarmām, zirgu staļļiem; plašās klosteru zemes viņš atņēma valstij par labu un atdeva tās kareivjiem kā atalgojumu par dienestu. Mūki nedrīkstēja vairs pasniegt svēto vakarēdienu; viņš piespieda tos apprecēties un nēsāt laicīgu apģērbu; tie, kas padevās, dabūja amatus un dāvanas, bet tiem, kas pretojās, bij jāpiedalās kauna gājienos cirkū, tos ieslodzīja cietumos un izraidīja no valsts.

Drīz pēc Konstantina nāves, viņa mazgadīgā meitas dēla laikā strīdz ieguva svētbildēm labvēlīgu raksturu. Valdnieka mātei Irenai, kas pret bizantiešu paradumu bij sagrābusi varu, bij jāmeklē atbalsts pie pareizticīgās garīdzniecības. 787. gadā viņa galvas pilsetā sasauca sapulci (septīto vispārējo baznīcas sapulci), kuŗā galvenā kārtā piedalījās Konstantina atceltie un vajātie biskapi, mūki un klosteru priekšnieki. Bet kareivji, kuŗiem bij dārga ķeizara, svētbilžu vajatāja, piemiņa, padzina sapulci. Tad Irena atlaida gvardiju un pārcēla sapulci no Konstantinopoles uz Nikeju; tur nolēma novietot svētbildes baznīcās, bet noteica, ka tās nedrīkst pielūgt kā elkus.

Arabu kultura Abbasīdu laikā. Dēvējoties par Dieva izglābto dinastiju, Abbasīdi izlikās par bargiem islama piekritējiem: sevišķi dedzīgi, ievērojot visas ceremonijas, viņi kā svētceļotāji devās uz Mekku. Bet patiesībā viņi vēl vairāk nekā Omaijadi novērsās no arabu vecā dzīves veida. Abbasīdi pat atstāja uzticīgo Kufu, jo turienes arabu kolonistu patvaļība un republikaniskās parašas viņiem nebij pa prātam. Abbasīdu dinastijas otrais kalifs Abu-Džafars, kuŗu dēvēja par el Mansuru, t. i. „uzvaras nesēju“ (754.—75), uz-

cēla sev jaunu galvas pilsētu pie Tigras upes, netālu no Sassanidu nopostītās rezidences Ktesifontas. Šai stipri apcietinātā pilsētā, kuŗu nosauca par B a g d a d i (Dieva doto), kalifa pili un viņas lielo harēmu, saimniecības ēkas, sardzes telpas, dārzus un medību parkus norobežoja augsta siena: valdnieks tapa tautai pilnīgi nepieejams. Sevišķi spoža un grezna bij Abbasīdu dinastijas ceturtā kalifa, Harūna er Rašīda, galma dzīve.

Abbasīdi visās lietās sekoja agrāko persu patvaldnieku paraugam. Kalifs parasti uzticēja v e z i r a m visas pārvaldīšanas lietas, pavēļu izdošanu, ziņojumu caurskatīšanu, pārvaldnieku uzraudzību

Policijas priekšnieka tiesa Bagdadē (pēc arābu rokraksta).

un augstāko tiesu; pilnvarotais vezīrs izpildīja „valdnieka aca”, Darija un Kserksa laika ierēdņa, pienākumus. 50 gadu laikā (sākot ar Mansura laiku) vezīra pienākumus izpildīja B a r m e k i d u dzimta, kuŗas sencis bij Zoroastra reliģijas sludinātājs un bij dzimis Balchā (senlaiku Baktrā). Abbasīdu laikā no jauna ierīkoja persu valsts pasta; lieliskie ceļi, labi ierīkotās piestātnes, ātrie kurjeri noderēja nevien ierēdņiem ceļotājiem un valdības pavēļu nosūtīšanai, bet arī slepenas uzraudzības mērķiem. Pasta priekšniekam bij jāziņo valdniekam par visdažādākām lietām: par zemkopības un zemnieku stāvokli, par naudas daudzumu, par visādām nekārtībām, par kuŗa spēka kārtību un viņa atalgošanu.

Līdz ar Omaijadu krišanu pagrīma arī viņu dibinātās valsts

varenība. Kalifats nekad vairs nevarēja sasniegt Abdalmelika un Valida valsts plašās robežas; Abbasīdu laikā sākās kalifata sašķelšanās; Afrika nekad vairs nepadevās augstajam kalifam; Spanijā par patstāvīgu kalifu tapa vienīgais pie dzīvības palikušais Omaijadu pēcnācējs, Abderrachmans (šo kalifatu pēc galvas pilsētas nosaukuma nosauc par K o r d o v a s kalifatu).

Kalifata kara spēks ievērojami bij samazinājies: tagad vairs nevarēja domāt par kara gājienu uz Konstantinopoli un pat par Mazāzijas iekarošanu. Nesariņojot lielus kara gājienu, kas radīja Omaijadu bagātību, Abbasīdi bij spiesti pārveidot valsts saimniecisko iekārtu. Agrākie kalifi ievāca tikai nodevas no iedzīvotājiem un nerūpējās par ražošanas un darba apstākļiem. Mansurs nopietni nodarbojās ar aizbērto kanālu uzlabošanu un jaunu upju gultņu izrakšanu, lai tādējādi veicinātu zemkopības un dārzkopības uzplaukšanu Irakas melnzemes apgabalos.

Kordovas mošejas iekšējais izskats.

Bet, atgriežoties no kara darba pie miera darbiem, arabi netapa par sevišķi citīgiem un veikliem lauksaimniekiem. Viņi daudz vairāk aizrāvās no tirdzniecības, kuŗa apmierināja viņu tieksmes uz ceļošanu un bij vairāk piemērota viņu rosīgumam. Abbasīdu laikā arābu valsts tapa par ievērojamāko tirdzniecības valsti, bet Irakas

pilsētas, Basra, Kufa un Bagdade, uz kuṛām dinastija galvenā kārtā atbalstījās, tapa par preču maiņas centriem, kur saplūda preces no visām pasaules malām. No Indijas un Malaju salām drošsirdīgie jūrnieki veda uz Eufratas grīvu būvkokus, kvēpināmo vīrāku un aloji, krāsvielas, melnkoku māksliniecišķiem izstrādājumiem, zeltu, dārgakmeņus. Pa zemes ceļu kamiēļu karavanes atveda no Ķīnas

Lielās mošejas minarets Samarrā (Bagdades tuvumā), Abbasida Mutasima, Maamuna pēcnācēja galvas pilsētā, ((jāgriež vērība uz būves līdzību ar Babilonijas sikkuratu).

zīdu, porcelanu un bizamu, no Turkestanas ādas, no Afrikas ziloņkaulu un melnos vergus. No kalifata savukārt izveda dateles, niedru cukuru, stikla un tērauda izstrādājumus, kokvilnas drānas, persu grīdsegas.

Apstrādātos produktus galvenā kārtā veda uz ziemeļiem caur Kaspijas vārtiem un Melnās jūras ostām uz Austrumeiropu, un pa Vidus jūru uz Dienvidrietum-Eiropas piekrasti. Aziatisko austrumu mākslas rūpniecības ražojumi bij pārāki par eiropiešu produktiem: kristīgie biskapi pirka saviem tērpiem brokatu un atlasu, kuṛu bij

izstrādājuši musulmaņu meistari un kuŗš bij aplāts arābu raibiem uzrakstiem. Eiropa pie tam bij arī daudz nabagāka par Aziju. Viņas nabadzība un atkarība no austrumiem spilgti izteicās eiropiešu vergu pārdošanā arābu tirgos: Bagdades tirgotāji pirka no Eiropas barbaru ciltīm pusaudžus un maksāja gaŗ Donavu klejojošiem laupītājiem naudu par nolaupītiem ļaudīm.

Arābu, tirgotāju tautas, kundzības pēdas atrodamas visās Eiropas tirdzniecības, rūpniecības un banku lietu nozarēs. No arābu valodas aizgūti vārdi: atlass, tarifs, arsenals, baldachins (kas nozīmē „Bagdades izstrādājums”, jo Bagdadi rietumeiropieši dēvēja par

Kvīte ar zīmogu, kuŗu izsniedza arābu ierēdnis saņēmot galvas naudu (kalifa Maamuna laikā).

Baldachu). Uz arābiem attiecināms arī tirdzniecības vekselja izgudrojums, kuŗu ierosināja tas, ka arābu tirgotāji savos tālos ceļojumos neuzdrošinājās vadāt līdzī daudz zelta; tie naudas vietā nosūtīja parāda zīmes, par kuŗām galu piestātnēs maksāja skaidrā naudā.

Arābu kareiviskam raksturam panīkstot, pārvērtās arī viņu gaŗīgas intereses un tieksmes. Jau senos laikos, klejojot kā mežoni

pa stepēm, arabi ar mānīcīgu godbijību izturējas pret rakstītu vārdu; ne par velti Muhameds norobežoja kristīgos un jūdus no pagāniem: viņš ievēroja to, ka tiem bij sv. Raksti. Apmetušies Sirijā, Irakā un persu apgabalos un ieguvuši viņu grāmatu bagātības, arabi sāka iepasīties ar uzvarēto tautu literatūru un zinātņi. No siriešiem viņi saņēma ziņas par grieķu lieliem zinātniekiem, Aristotelu, Galenu (medicīniskās zinātnes nodibinātāju), Ptolemaju (Aleksandrijas astronomu), kuŗus šai laikā eiropieši paši bij aizmirsuši.

Franku vadoņi un Romas pāvesti. Islama izplatīšanās pirmā gadu simtenī christianisms visur piekāpās pret jauno reliģiju. Christianisms bij zaudējis savu valdošo lomu tais zemēs, kur tas vispirms tika sludināts, un paglābis savu pārstāvību tikai šaurā zemes joslā, kas stiepās iešķībi pa Rietumeiropu no Atlantijas okeana uz Aigaju jūru. Bet taisni musulmaņu uzņēmšanās iznīcināja kristīgās pasaules pagurumu, modināja kristīgos kareiviskas tieksmes. Vislabāki šo pārmaiņu var novērot franku dzīvē.

Hlodviga pēcnācēju, Gallijas un Dienvidrietum-Ģermanijas iekarotāju, vara bij visai niecīga; visas lietas pārzināja *major domus*, pils un kaŗa spēka pārvaldnieks. Tikai šad un tad tauta ieraudzīja, kā šie „slinkie ķēniņi“, pēc veca paraduma, izbrauca savos grūti pārcilājamos ratos, kuŗos bij iejūgti divi vērsi. Kad no Spanijas puses strauji uzbruka musulmaņu jātnieki, tad nevis Merovingu dinastijas ķēniņš, bet gan majordoms Kārlis Martels atsita briesmīgo ienaidnieku; tā bij pirmā uzvara, kuŗu ieguva kristīgie, kas 100 gadu laikā pastāvīgi bij padevušies islamam. Turpinādams grūto cīņu ar stepju jātniekiem, Martelam pašam bij jāorganīsē jauna armija, galvenā kārtā no jātniekiem.

Frankiem nebij arabu divanam līdzīgas valsts kases; valsts nevarēja iegūt zirgus, uzturēt kareivjus un zirgus. Tādēļ franku vadoņiem nebij tādas neaprobežotas varas, kāda bij Omaram, Moabijam jeb Validam, kuŗi pārvietoja kaŗa spēku vēlamā attālumā un prasīja, lai pavastnieki tiem kalpo bez noteikta termiņa un nepārtraukti. Franku vadonis vienojās ar katru no saviem *vasaljiem*, t. i. tiem, kuŗiem bij jāizpilda kaŗa klausība, par sevi. Vasalis atdevās vadoņa *senjora* (vecākā) aizsardzībā, zvērēja tam uzticību un apsolīja doties kaŗā ar savu zirgu, šķēpu un zobenu; ja vasals bij turīgs cilvēks, tad viņam bij jāierodas ar zināmu skaitu kalpu, kuŗiem arī bij jābūt apbruņotiem.

Senjors noteica arī *maija lauku*, t. i. kaŗa parādes, kad zirgus varēja dzīt ganos. No šejienes devās vasaras kaŗa gājienā; pieskaitot pie kaŗa laika vēl vienu mēnesi braucienam no mājas un vienu mēnesi atceļam, vasalim bij jāņem līdzī pārtika 4—5 mēnešiem. Franku kaŗa vīru dzīves veidam bij cits raksturs kā arabu kaŗotāju parašam un tikumiem. Azijas stepju tautas dzīvo ļoti sātīgi, izvairās no gaļas ēdieniem un vīna, iztiek ar nedaudz pārtikas līdzekļiem. Ģermaņi, turpretīm, cienīja bagātīgus un trekņus ēdienus un reibinošus dzērienus; armijai parasti sekoja kaujamo

raglopu bari; uz kareivju lielo sapulci vadonis ataicināja no savām muižām aldaŗus.

Lai gan kaŗa spēks bij grūtāki pārvietojams, tomēr franki, neatlaidīgi cīnoties sāka uzvarēt s a r a c eņ u s (tā rietumos dēvēja musulmaņus) un izspiest tos no Gallijas. Uzlūkojot sevi par Dieva tautu, viņi atkal, tāpat kā Hlodviga laikā, stipri sakustējās; viņi noslēdza savienību ar baznīcu un apdāvināto nepagurstošo vadoņu Kārļa Martela, Pippina, Kārļa Lielā, K a r o l i n g u dinastijas dibinātāju, vadībā iekāŗoja VIII. g. s. lielu valsti no Atlantijas okeana līdz Elbai un Donavai un no Ziemeļjūŗas līdz Adriatijas jūŗai.

Tai laikā, kad franki Martela vadībā Gallijas dienvidos cīnījās ar islamu, starp ģermaņu ciltīm, kas dzīvoja aiz Reinas, arī norisinājās cīņa: anglosakšu mūki cīnījās ar pagānismu. Pārcēlušies par jūŗu un gribēdami veikt varoņdarbus, mūki sāka iznīcināt elkus, nocirta vecos pārkoņa dievam Vōdanam veltītos ozolus, aizliedza dažādas mednieku parašas, piem., ēst bebra, brieŗa, lāŗa gaļu, un centās atradināt tautu no burŗanas un atgriezt to pie kristīgām parašām. Anglosakšu misionāru priekšgalā stāvēja zinātnieks Vinfreds, kas bij liels Romas cienītājs un pieņēma latīņu vārdu — Bonifacijs. Viņam bij jāapsola pāvestam Gregoram II. rīkoties jaunatgrieztu starpā pēc Romas bīskapu parauga; šaubīgos gadījumos viņam bij jāgrieŗas pie pāvesta, ap. Pēterā pēcnācēja. Kad Bonifacijs ieradās Romā, tad pāvests to iecēla par Ģermanijas a r c h i b i s k a p u un uzdeva tam nodibināt draudzes ar bīskapu priekšgalā; par šīs varas zīmi tas saņēma palliju, t. i. baltu vilnas lentu ar melniem krustiem, avs simbolu, ko Kristus Labais gans nes uz saviem pleciem.

Bonifacijs nevien paplašināja Romas pāvesta kundzības lauku, bet arī veicināja pāvesta sabiedroŗanos ar franku vadoņiem. Pāvests, kuŗš svētbilžu dēļ bij saķildojies ar Bizantijas ķeizaru, meklēja palīdzību pie rietumu valdniekiem, bet majordoms, kas izpildīja vecās Merovingu dinastijas pienākumus, gribēja tapt par Romas baznīcas svaidīto valdnieku. Kārļa Martela dēls un pēcnācējs, Pippins apvaicājās pie pāvesta, vai pareizi, ka par ķēniņu dēvējās tas, kas neizpilda ķēniņa pienākumus. Pāvests atbildēja, ka valstī tikai tad būšot kārtība, ja īstais valdnieks saukšoties par ķēniņu. Tūlīņ pēc tam Pippins ieslodzīja klosterī pēdējo Merovingu, bet pāvests uzdeva Bonifacijām svaidīt franku vadoni par ķēniņu (751. g.).

Pēc 4 gadiem arī Pippins palīdzēja pāvestam. Kad langobardu ķēniņš Aistulfs, izlietojot svētbilšu jukas Konstantinopolē, iekāŗoja Bizantijas apgabalu ar Ravennas pilsētu, pāvests Stefans IV. bēga pāri Alpu kalniem un lūdza franku ķēniņu glābt sv. Pēterā īpaŗumu. Ķēniņš, kuŗam pāvests bij piešķīris p a t r i c i j a, t. i. Romas aizstāvja, vārdu, devās ar savu kaŗa spēku ceļā un piespieda langobardus atstāt sagrābtās zemes. Bet tiklīdz viņš bij aizgājis, Aistulfs atkal uzbruka Romai un langobardi pat nodedzināja puspilsētu. Tad pāvests nosūtīja Pippinam šādu grāmatu: „es, Dieva apustulis Pēteris, esmu jūs pieskaitījis pie saviem dēliem, pamudīnu jūs glābt

Romu. Nepielaižat to, ka ienaidnieks mūs nomoka; citādi jūs mocīs elles uguns... Vairāk par visām tautām man, apustulim Pēterim, uzticās franku tauta, un tādēļ es tai vienmēr devu uzvaru. Ja jūs man nepaklausīsiet, tad paziņošu sv. Trijādības vārdā, ka izslēdzu jūs no debesu valstības un mūžīgās dzīves, jo šo varu man devis Jezus Kristus”.

Pāvesta bargā vēstule darīja iespaidu uz Pippinu. Tas ātri devās pāri Alpu kalniem un ieslodzīja Aistulfu viņa galvas pilsētā Pavijā; langobardu ķēniņš padevās visiem nosacījumiem, apsolīja samaksāt lielu kontribuciju un atteicās no Ravennas. Franku ķēniņš dāvāja Ravennu savam sabiedrotajam, pāvestam, kas tagad tapa par laicīgu valdnieku.

Kārļa Lielā ķeizarvalsts. Atbalstoties uz savienību ar pāvestu, uzlūkojot kristīgo ticību par varu un iekarojumus veicinošu līdzekļi, Pippina dēls, Kārlis (768—814) apvienoja lielu daļu ģermaņu ieņemto Rietumeiropas zemju un radīja spēcīgu ķeizarvalsti.

772. gadā Kārlis sāka atgriezt pie kristīgās ticības sakšus, pusmežonīgo ziemeļģermaņu tautu, kas neatlaidīgi aizstāvēja pagāniskos paradumus, uzlūkojot tos par savas neatkarības izteiksmi. Tāpat kā Bonifacijs, arī viņš sāka savu darbību sadedzinot sakšu svētumu, milzīgo koku Irmensulu, kuŗu pagāni dēvēja par „pasaules ēkas atbalstu”. Sakši, kas izklaidus dzīvoja atsevišķos apgabalos un ciemos, nepretojās franku kara spēkam, kamēr tas atradās viņu zemē. Bet tiklīdz Kārlis bij aizgājis, viņi nopostīja baznīcas, padzina biskapus un garīdzniekus.

Franku kareivis (Karolinga laika šacha figūra); jāievēro viņa zvīnām aplātās bruņas.

Pēc diviem gadiem pāvests Hadrians lūdza Kārļa palīdzību pret langobardiem; franku ķēniņš devās pāri Alpu kalniem pa ceļu, kuŗu bij ietaisījis viņa tēvs. Ieradies Romā, viņš kāpa pa sv. Pētera baznīcas trepēm un skūpstīja pakāpes; garīdznieku (ievērojamo vasaļu) klātbūtnē viņš pie apustuļa kapa atjaunoja savienību ar pāvestu. Nostiprinātai Pavijai bij jāpadodas, bet langobardu ķēniņu Kārlis piespieda iestāties klosterī; no langobardu

kara vīru vidus viņš izraudzīja vasaļus, kuŗiem bij jāseko ķēniņam, kad viņš devās pāri Pireneju kalniem, uz Donavas jeb uz Elbas pusi. 778. gadā Kārlis atstāja sakšus un no valsts ziemeļaustrumu malienes devās uz tāliem dienvidrietumiem, uz Spaniju, kur viņš sarīkoja ekspedīciju pret saraceņiem. Bet šis kara gājiens bij Kārļam neizdevīgs; franku armijai atkāpjoties, Pireneju kalnu aizās Kārļa pakalpus un vezumniekus, kuŗus vadīja ķēniņa brālēns Rolands, iznīcināja baski; šī īpatnējā, neatlaidīgā un patstāvīgā tautiņa līdz mūsu laikiem uzglabājusi ticību burvībai un valodu, kas nelīdzī-

nās nevienai eiropiešu izloksnei. Baumas par šo neveiksmi visur ierosināja sacelšanos pret frankiem.

Tikai pēc dumpju apspiešanas Kārlis varēja turpināt cīņu ar sakšiem. 782. gadā vasaļu sapulcē, kuŗu sevišķi svinīgi sasauca Saksijā, Kārlis izdeva bargu likumu par atkrišanu no ticības un noteica nāves sodu nevien par uzbrukumu garīdzniekam jeb baznīcas izlaupišanu, bet arī par lielā gavēņa neievērošanu. Bet sakšus šie draudi nesabaidīja: kad Kārlis pavēlēja sakšu kaŗa pulkiem cīnīties kopā ar frankiem pret slaviem, tad sakši vērsa savus ieročus pret frankiem. Šoreiz Kārlis sevišķi bargi tos nosodīja. Viņš piesprieda nāves sodu visiem, kuŗiem varēja pierādīt, ka tie veicinājuši pret kristīgiem vērsto pagānu darbību: ar nāvi sodīja 41½ tūkstoš sakšu, kuŗus uzlikoja par nodevējiem; daudz ģimeņu pārvērtā par vergiem un nometināja svešās tālās zemēs. Bet šī nežēlība modināja sakšos vēl lielāku atreibības kāri: sakši, kuŗus bij uzmusinājis Vidukinds, kas visai veikli slēpās no frankiem ziemeļu mežos, visi, bez izņēmuma, sacēlās.

Kārlim izdevās galīgi iekarot zemi tikai tad, kad daudz edelīgiem, t. i. maziem zemes īpašniekiem, kas bij galvenie kaŗotāji, atņēma viņu muižas. Šīs zemes ķēniņš pa daļai pats paturēja, pa daļai piešķīra klosteriem, saviem vasaļiem frankiem un tiem sakšu magnātiem, kas viņam labprāt padevās. Lai nodrošinātu iekarotā zemē mieru, Kārlis iecēla grafus (pārvaldniekus) no sakšu aristokratijas vidus. Pie pagānu kaŗa dieva svētnīcas, kuŗu franki bij nopostījuši, Kārlis piespieda sakšus noliegt sātanu; pazemīgi ieradās arī pats Vidukinds un kristījās.

791. gadā Kārlis sarīkoja lielu kaŗa gājienu pret avaru galveno ordu, kas bij ieņēmusi tagadējo Ungariju. Atrodot atbalstu pie slavu ciltīm, kas gribēja atsvabināties no avariem, viņš sūtīja pret klejotājiem divi kaŗa pulkus, vienu no Ģermanijas, otru no Italijas; ar baznīcas karogiem, dziedādami baznīcas dziesmas, viņa kareivji devās gar abiem Donavas krastiem pa vecajiem romiešu ceļiem; pa upi veda pārtiku un ieročus. Kad bij ieņemts avaru galvenais gredzens, kuŗā glabājās salaupītās bagātības, tad daļu no iegūtām mantām ķēniņš atdeva pāvestam, bet pārējās izdalīja vasaļu starpā, „lai tie arī turpmāk cildinātu viņa devību un palīdzētu viņam grūtajās cīņās“. No pierobežu zemēm tika radīta jauna austrumu marka ar kaŗa pārvaldi (nākošās Austrijas pamats).

800. gadā Kārlis noslēdza pret Omaijadiem vērstu savienību ar Harun er Rašidu. Bagdades kalifs nosūtīja uz tāliem rietumiem sūtniecību ar dāvanām, starp kuŗām atradās dzīvs zilonis; par sevišķas labvēlības zīmi viņš atdeva Kārlim tiesības aizsargāt kristīgo svētumus Jeruzalemē. Apvienojušies ar Spanijas gotu atliekām, franki ieņēma Barselonu un radīja starp Pireneju kalniem un Ebro upi pierobežu gotu marku. Nepārtraukti kaŗodams 30 gadus, Kārlis bij radījis ļoti lielu valsti, kuŗā ietilpa tagadējā Francija, Beļģija, Hollande, šveice, Rietum- un Dienvidģermanija, Austrija, liela daļa no Italijas un Ziemeļrietum-Spanija. Austrumos Kārļa valsts robeža

Liela krāsaina mozaika, kuŗa radīta uz Leona III. pavēli un atrodās pie viņa pils sienas Romā: attēlots apustulis Pēteris (viņam klēpī viņa parastā emblema — atslēgas), kuŗš atdod ķēniņam Kārlim uzvaras karogu, pāvestam Leonam stolu, t. i. biskapa segu.

sasniedza Elbu; bet slavi, kas dzīvoja aiz šīs upes arī atzina franka ķēniņa varu; tādējādi viņa kundzība bij izplatījusies līdz Vislai un Vidusdonavai. Kārļa valstī ietilpa visas tās romaņu zemes (t. i. agrākās Romas ķeizārvalsts provinces), kurās arabi nebij iekarojuši. Visa kristīgās baznīcas rietumpuse ar Romas pilsētu, vecās ķeizārvalsts galvas pilsētu, tagad ietilpa franku valstī. Tādēļ arī Kārlim radās doma pieņemt ķeizara tituli.

Ķēniņa un kalifa sarunu laikā ziemeļos ieradās pāvests Leons III. un lūdza palīdzību pret saviem ienaidniekiem Romā, kuri viņu bij atcēlušī no amata un smagi apvainojuši. Ķēniņš pavēlēja saviem franku vasaļiem izmeklēt šo lietu un kaut gan nosodīja pāvesta ienaidniekus, bet tomēr lika tam veselu gadu gaidīt. Ieradies Romā, Kārlis piespieda Leonu III. apzvērēt savu nevainību franku sapulcē: pāvests atbalstījās uz relikviju šķirstu, 28 līdzzvērētājiem, kuri ielena pāvestu un bij sakērušies rokās, bij jāatkārto viņa atzišanās vārdi; pēc zvēresta viņiem nekustoties bij jāpavada dažas minutes; vismazākā miesas kustība jeb stostīšanās apliecinātu pāvesta vainu.

Atguvis savas tiesības, Leons III. gribēja realizēt to mērķi, uz kuriem jau bij norādījis viņa priekšgājējs. Pirmā ziemas svētku dienā, kad Kārlis lūdza Dievu sv. Pēterā baznīcā, pāvests uzlika viņam galvā kroni un apsveica viņu tādā veidā un tādiem vārdiem, kādi bij parasti pie agrāko ķeizaru svaidīšanas. Franki un romieši, kas stāvēja visapkārt apstiprināja kronēšanu, saukdami: „uzvara un veselība Kārlim, Augustam, Dieva svaidītam, lielajam un mieru radošam romiešu ķeizaram!”

Kārlī šīs notikums neapmierināja. Viņš gribēja, lai nevis garīga persona, bet pati Konstantinopole, Romas ķeizaru tiešie pēcnācēji atzītu viņa augstāko varu. Tādēļ viņš uzsāka sarunas ar ķeizarieni Irenu, kurā šai laikā bij sagrabusī varu, pēc tam kad tā bij gāzusi savu pieaugušo dēlu un laupījusi tam redzes spēju. Bet Irenu savukārt gāza logofets (finanču ministrs) Nikifors (802. g.), kurš pats bij ļoti kareivisks, negribēja piekāpties pret Kārlī un pat nosūtīja floti uz Italiju, lai to atgūtu. Bet bīzantieši tomēr nespēja pretoties ķeizārvalsts dibināšanai rietumos: 811 gadā Nikifors krita karā ar bulgariem, kurū zeme bij Konstantina laikā izpostīta, bet kuri bij atspirguši un ieguvuši jaunus spēkus; chans Krums pagatavoja sev biķeri no ķeizara galvas kausa.

Pēc kronēšanas Kārlis pavēlēja noteikt tautai jaunu sevišķi svarīgu zvērestu, kurā teikts, ka „visiem jākalpo Dievam, neviens nedrīkst nodevīgi un varmācīgi izturēties pret baznīcu jeb atraitnēm, bāriņiem un ceļniekiem, jo valdnieks — ķeizars pēc Dieva tā Kunga un svētajiem iecelts par aizbildni un aizstāvji itin visiem.” Pēc persū monarhu parauga viņš sūtīja uz iekarotām zemēm valdniekus sūtņus, kuriem bij jāuzrauga grafi, lai tie pārāk neapspiestu tautu ar nodevām, un jāpieņem tautas sūdzības; atgriezušies no ceļojuma, tie par visu ziņoja valdniekam. No liela svāra ķeizaram bij garīdzniecība; par sūtniem visbiežāki iecēla bīskapus, izglītotus

KĀRLA LIELĀ KEIZARISTES. Franku valsts priekš Kārļa Kārļa Lielā ieguvumi Cīriši, kuras bij
atkarīgas no Kārļa Sv. Pēterā īpašums.

cilvēkus, kas bij beiguši baznīcas skolu, vienīgo toreiz sastopamo mācības iestādi. Pie galma garīdznieki izpildīja kanclera un kapellana pienākumus; kanclers bij ķeizara pavēļu un vēstuļu sacerētājs, bet kapellans bij viņa biktstēvs un padomdevējs baznīcas lietās, franku galvenā svētuma, Turas sv. Mārtiņa kapes (galvas segas) glabātājs.

Christianisko rietumu kultura. Kārlis, kuŗš pats neprata rakstīt, ļoti cienīja grāmatās izteikto gudrību. Viņam ļoti patikās pulcināt ap sevi rakstniekus, māksliniekus, zinātniekus; anglosakšu mūks Alkuins, viņa skolnieks franks Einhards, Kārļa sekretars un

Kārļa Lielā jātnieks (šacha figurīņa).

biografs, vizigotu dzejnieks Teodulfs, langobardu kronists Pāvils Diakons pastāvīgi pulcējās ap Kārli, kuŗam ļoti patikās noklausīties viņu strīdos un poetiskās sacīkstēs. Alkuins ierīkoja pie galma skolu pēc anglosakšu klosteru parauga; viņā Kārlis galvenā kārtā uzņēma magnatu dēlus, lai sagatavotu tos dažādiem pārvaldes darbiem.

Dzejas, runas, teoloģiskus darbus, laika grāmatas nesacerēja saronas valodā, bet gan grāmatu, t. i. latīņu, valodā. Arabi aizrāvās no dabas zinātnēm, ķīmijas, medicīnas, astronomijas, rietumeiropieši, turpretīm, šai laikā vislielāko vērību grieza uz grāmatiku un rētoriku (mākslu daļi izteikties). Kārļa noteikumos par nodarbošanos ar zinātnēm teikts: „katrs lai mācās to, ar ko viņš

grib nodarboties, un mūsu dvēsele labāki sapratīs savu darbu, ja mēle pareizāki slavēs Kungu un neapvainos viņu kļūdām." Alkuins bij Kārļa dēla Pippina skolotājs; līdz mūsu laikiem uzglabāties Alkuina stundas apraksts, kas rāda, ka viņš visu vērību griezis uz interesantu vārdu un salīdzinājumu savirknojumu, bet nav paskaidrojis pasaules iekārtu jeb īstenības priekšmetu un būtņu uz-būvi. Piem. skolnieks saka: „baidos, skolotāj, doties jūrā, lai gan mani moca ziņkārība“, Alkuins apsola doties ceļā kopā ar zēnu un visur tam sekot. „Bet es nezinu, kā ierīkot kuģi.“ Skolotājs atbild: „kuģis ir klejojoša māja, pastāvīga viesnīca, ceļinieks, kas neatstāj pēdas, krastu kaimiņš.“ — „Bet ko nozīmē krasts“?, prasa skolnieks. — „Pasaules siena.“

Visai franku valsts dzīvei bij cits raksturs, kā arābu kalifata dzīvei, lai gan abas valstis pastāvēja vienā laikā (Abbasidi, Mansurs, Machdijs un Haruns valdīja — 754—809., Karolingi, Pippins un Kārlis — 751—841). Tai laikā, kad musulmaniskie austrumi pārsteidza ar savu daudzo pilsētu greznību un spožumu, Kārļa valstī dzīvoja ciemos un muižās, zemās koka būvēs; lielām vasalu sapulcēm ātri uzcēla daudz būdiņu un šķūņu; visas šīs būves tikpat ātri arī nodega. Tikai Achenē (uz tagadējās Ģermanijas un Beļģijas robežas) uzcēla lielu pfalcu (no latīņu palatium = pils). Plašs pagalmš šeit atšķīra divi akmens būves: apaļo baznīcu un ķēniņa zāli, kuŗā valdnieka ģimene un viņa tuvinieki ar uzaicinātiem magnātiem sapulcējās pie lielā kamina. Apkārt ap šīm pamatbūvēm, kuŗām pievienojās guļamistabas, darbnīcas, sieviešu telpas, mantnīcas, kalpu istabiņas, kanoniku (baznīcas garīdznieku) un kareivju sardzes telpas, uzcēla augstu sētu ar akmens vārtiem un sargu torni pie ieejas.

3. Bizantija un eiropiešu jauno valstu sākums.

Kārļa ķeizarvalsts sabrukums. Rietumeiropas vēsturē tāds ievērojams iekarotājs, kāds bij Kārlis, parādījās tikai pēc tūkstoš gadiem Napoleona personā. Ne par velti radās teikas par „dzelzs” Kārli, no kuŗa kuŗa spēka soļiem zeme dreb. Bet Kārļa ķeizarvalsts varenība tāpat, kā vēlāk Napoleona valsts varenība, ilgi nepastāvēja. Cīnoties ar saraceņiem, langobardiem, avariem, sakšiem, franki at-tīstīja neparastu kareivisku spēku, bet šai cīņā viņi arī zaudēja savus spēkus, un tāpat, kā Romas ķeizarvalsts, vairs nevarēja visur val-dīt par uzvarētiem.

Kārlis, kas bija apbrīnojams kuŗa vadonis un kā tāds iedvēsa bailes saviem laika biedriem, vienmēr prata organizēt jaunu kuŗa spēku: viņš piespieda bīskapus apbruņot veselas nodalas uz bagāto baznīcu zemju rēķinu; viņš pieprasīja, lai hercogi, t. i. atsevišķo cilšu (bavaru, sakšu un c.) dzimts vadoni atvestu savus vasaļus. Lai veiktu lielu, grūtu kuŗu, viņš sapulcināja visus zemes sargus: mazturīgos zemniekus piespieda apvienoties pa trim jeb četriem un kopēji apgādāt vienu zemes sargu no sava vidus. Vajadzēja paklausīt ķēniņam: par nepaklausību draudēja bargs sods — vajadzēja maksāt 20 vēšus. Bet pats kuŗa dienests izpostīja lauciniekus: tiem bieži vajadzēja pārdot govīs, arkļus, krājumus no klētīm, daž-kārt tikko nopļauto labību, par niecīgu maksu, lai sadabūtu naudu un apbruņotu pieprasīto skaitu zemes sargu.

Pēc Kārļa nāves (814) viņa noteiktās klausības sāka pagrimt. Viņa dēls Ludviķis, kuŗu dēvēja par Dievbijīgo, dalījās varā ar sa-viem bērniem; bet drīz tēva un dēlu starpā izcēlās nesaskaņas un dēli liedzās tēvam paklausīt. Ķeizara varas pagrimšanu izlietoja bi-skapi: Kārļa aicināti piedalīties pie valsts pārvaldes, tie tagad pie-savinājās tiesības izšķirt strīdus valdnieku starpā.

829. gadā Parīzes sinode (vietējo garīdznieku sapulce) pa-ziņoja, ka garīgā vara augstāka par laicīgo. Kad Ludviķis bij saķildojies ar dēliem, tad pāvests Gregors IV. uzskatīja sevi par augstāko tiesnesi: neaicināts, viņš no Romas devās uz zie-meļiem, ieradās ķeizara nometnē un pieprasīja samierināšanos, pie kam skaidri lika manīt, ka par nesaskaņu ierosinātāju uzlūko tēvu. Pāvesta spriedums darīja lielu iespaidu uz kuŗa vīriem: liela daļa no zemes sargiem atstāja veco nometni un sekodami pāvesta priekš-zīmei, devās uz Indriķa dēlu nometni. Bet Ludviķim bij vēl vairāk

jāpazemojas: S u a s s o n ā viņam bij jāatsakās no varas un biskapu sapulces priekšā jānožēlo savi grēki. Kad viņš bij atzinies, ka izdarījis slepkavības, pārkāpis zvērestus un zaimojis Dievu, tad biskapi viņam piedeva un atdeva viņam ķeizara cieņu.

Kārļa Lielā bērnu bērni: Lotars, Ludviķis Ģermanis un Kārlis II. Plikgalvis, neprata apvienot visu valsti. Jaunākie brāļi, Ludviķis un Kārlis, negribēja paklausīt vecākajam, kas bij pieņēmis ķeizara tituli. Ludviķis kā austrumfranku un citu Aizreinas ģermaņu vadonis un Kārlis kā rietumfranku Gallijas ģermaņu vadonis ieradās S t r a s b u r g ā un, savu vasaļu klātbūtnē, zvērēja viens otram uz ticību. Tai laikā, kad Kārlis runāja ar Ludviķa kaŗa spēku ģermaņu izloksnē, Ludviķis uzrunāja Kārļa kaŗa spēku r o m a ņ u valodā (t. i. tai valodā, kas bij cēlusies no romiešu latīņu valodas), jo rietumfranki, dzīvodami 4 gadu simteņu laikā galloromiešu starpā, bij zaudējuši savu veco valodu un samaisījušies ar vietējiem iedzīvotājiem; viņu celšanos no ģermaņiem apliecināja tikai Gallijas jaunais nosaukums, kuŗu sāka dēvēt par F r a n c i j u; bet apgabals, kuŗu apdzīvoja austrumfranki, kas dzīvoja starp istām ģermaņu ciltīm,

Kārļa Lielā laika biedra, bavariešu hercoga, Tassilo biķeris.

sakšiem, bavariešiem un c., nemainīja savu V ā c i j a s vārdu. 843. gadā V e r d e n ā trīs brāļi sadalīja valsti savā starpā: Lotaru atzina par I t a l i j a s ķēniņu, Ludviķi — par Vācijas, Kārli — par Francijas.

Pāvests, kuŗš turpināja izlietot Karolingu militaro palīdzību, pret franku vadoņiem izturējās bez kaut kādas cienības. Līdz ar to, atbalstoties uz savām tiesībām kronēt ķeizaru, pāvests piesavinājās

augstāko varu par visiem rietumzemju biskapiem. Kāists baznīcas despots uzstājās pāvests Nikolajs I. (858—67). Kad ķeizars Ludviķis II., Lotara dēls, bij atšķīries no savas sievas, neprasot pāvesta atļauju, Nikolajs atcēla no amata tos biskapus, kas bij apstiprinājuši ķeizara šķiršanos, viņš atteicās pieņemt Ludviķi Romā un paziņoja, ka „valdnieki tikai tad ir kroņa cienīgi, ja tie prot valdīt par sevi; pretējā gadījumā tie uzlūkojami par tiraniem, bet ne par valdniekiem; tad mums nevajaga tiem paklausīt, un mūsu pienākums tad arī ir tiem pretoties un uzstāties pret tiem“.

Kārļa radītās valsts sadalīšanās sakrita ar divu bīstamu ienaidnieku parādīšanos valsts ziemeļ- un dienvidmalienē: saraceņi un normaņi laužās iekšā no Vidus- un Ziemeļjūras puses. Kārļa pēcnācēji, kuŗu uzmanību saistīja savstarpējie strīdi, nerūpējās par valsts robežu aizsardzību un par krastu sardzes uzturu. Izlietojot šo apstākli, „jūras vilki“ sāka pārdroši uzbrukt piekrastei, iebrukt upju grīvās, laupīt un dedzināt pilsētas un ciemus.

Ļoti daudz saracenu pirātu izceļoja no Spanijas un sevišķi daudz no Afrikas ziemeļpiekrastes. 831. gadā tie atņēma bizantiešiem Palermo pilsētu Sicīlijā, drīz pēc tam iekaroja visu pussalu un no šejienes sāka uzbrukt Dienvideiropas krastiem. 846. gadā pa Tibras grīvu saraceņi ielauzās Romā un izlauņīja sv. Pēterā baznīcu. Viņi nostiprinājās netālu no Niccas pilsētas tagadējā Dienvidfrancijā un no turienes sāka uzbrukt apgabaliem gar Alpiem, aizsprostojot svētceļotājiem un tirgotājiem ceļu pa kalnu aizām un nopostot ielejas.

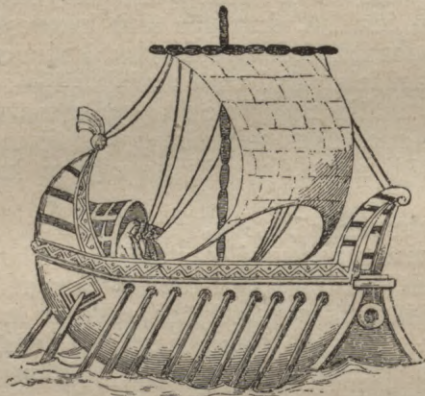
Normaņu uzbrukumi. Sevišķi bīstamus uzbrukumus sarīkoja normaņi, t. i. ziemeļgermaņi, kas mājāja Jitlandes un Skandināvijas pussalā, tagadējā Danijā, Zviedrijā, Norveģijā. Līdz 800. gadam šīs zemes dalījās sīkās valstiņās; gandrīz katrs fiords (jūras līcis) bij atsevišķa valstiņa. Zeme nevarēja iedzīvotājus uzturēt; bieži bij neraža un uznāca bads. Tautai pastāvīgi bij jāizceļo, jāmeklē aiz jūras laupījumi, laime, jaumas dzīves vietas. Izceļoja ģimeņu jaunākie dēli, jo tie nesaņēma daļu no tēva mantojuma; izceļoja visi tie, kuŗiem pēc lozes bij jāatstāj dzimtene, jeb kuŗiem draudēja asiņu atriebība par izdarītu slepkavību. Izceļošana pieauga tad, kad Danijā, Zviedrijā un Norveģijā sāka nodibināties valstis t. i. kad pieauga ķēniņa vara un ķēniņi sāka apspiest neatkarīgos jarlus (valdniekus). Nevaldāmie virsaiši labāk gribēja krist cīņā nekā padoties svešai varai.

Izceļotāju priekšgalā nostājās vikingi (krastu vadoņi), kas pa lielākai daļai bij no augstmaņu ģimenēm, dažreiz ķēniņa dēli. Pirms aizbraukšanas vikingi zilēja un upurēja: tie svieda šķēpu gaisā un brauca uz to pusi, uz kuŗu krita šķēpa smailes, tie izbrauca lielā aiŗu jeb buŗu laivā ar asu galu un pie baļķiem, pa kuŗiem laida laivu ūdenī piesēja gūstekņus, lai cilvēka asinis aplācītu laivas sānus. Daudz droširdīgo jūras braucēju zaudēja dzīvību vētru laikā, bet neveiksmes nenovērsa jaunus pasākumus. Briesmu pilnā kuģošana gar Skandināvijas klintainiem krastiem, Ziemeļjūras vētras,

kuŗas nevar salīdzināt ar Vidusjūras vilņošanu, turpretīm, norūdīja normaņus. Visvairāk viņi tīkoja pēc slāvas: viņi visi sapņoja, ka skaldi, klejojuši dziesminieki sacerēs dziesmas par viņu varoņdarbiem. Pēc kādas dziesmas vārdiem „tikai tas ir vikinga nosaukuma cienīgs, kas nekad nav gulējis zem dūmu nomelnotām spārēm, kas nav dzēris no raga pie mājas pavarda“.

Kad viņi bij izkāpuši malā, tād vispirms centās nolaupīt zirgus, lai turpmāk uzbruktu jāšus; briesmīgs bij viņu ierocis — cirvis ar asu bajonetu. Visai īpatnēji viņi savienoja militaros un tirdznieciskos pasākumus: bieži, ieguvuši lielu laupījumu un gribēdami no tā atsvaībināties, viņi piegādāja preces tirgum un, noslēguši ar vietējiem iedzīvotājiem pamieru, pārdeva tiem bagātības.

Ziemeļu kuŗa vīri it kā stari izklīda uz visām pusēm. No Zviedrijas vikingi devās pa Baltijas jūru uz austrumiem un pa Somijas un Rīgas jūru, līci nonāca Austrumeiropas zemēs (krievi viņus vēlāk dēvēja par varagiem). No Norveģijas un Danijas viņi devās Ziemeļjūrā: drošsirdīgi dodoties tālos braucienos, viņi atrada

IX. g. s. kuŗis pēc veca rokraksta miniaturas (akvarels zīmējums).

Islandi, Grenlandi un nonāca līdz Amerikai; apgabalu ap tagadējo Ņujorku, kuŗa klimats viņus pārsteidza, viņi nosauca par Vinlandi, t. i. par vīnkoku zemi; citi izkāpa malā tagadējā Irijā, Skotijā un Austrumanglijā. Liels vairums norveģu un daņu devās uz dienvidiem, uzbruka Eiropas kontinenta krastiem: tur viņus nosauca par normaņiem. No Elbas un Reinas Ziemeļģermanijā līdz Tacho un Gvadalkivirai Spanijā nebij nevienas lielas upes, kuŗā viņi nebūtu ielauzušies. Pa Gibraltara jūras šaurumu viņi iebrauca Vidusjūrā un, sacenšoties ar saraceņiem, uzbruka Italijai un Dienvidfrancijai.

Normaņi turējās pie vecām pagāniskām parašām un ticības: viņi izgreznoja savu kuŗi ar drakonu tēliem, krusta vietā pielūdza pārkoņa dievam Toram veltītā āmuŗa simbolu un ticēja, ka pastāv Valhalla, Odina (ģermaņu Vodana) debesu pils, uz kuŗu top aiz-

nestas cīņā kritušo dvēseles un kuņā tās piedalās aizkapa dzīrēs. Mirušo vadoni apraka kopā ar zirgu un zem uzkalniņa novietoja arī seglus un kaujas ratus, lai viņš pēc patikas varētu Valhallā vai nu iejāt vai iebrukt. Franku vadoni gribēja iespaidot ziemeļniekus, lietojot savu parasto līdzekli, ar kuņa palīdzību tie bij nomākuši sakšus — sludinot kristīgo ticību; bet normaņu vidū jaunā ticība negribēja iesakņoties. Ludviķa Dievbijīgā laikā kristījās viens no daņu vadoņiem, un uz Daniju devās mūks Ansgarijs, kuŗš ar savu dedzīgo raksturu atgādināja Bonifaciju; pēc tam, kad viņš dažus gadus bij darbojies kā sludinātājs, viņu iecēla par *H a m b u r g a s* archibiskapu, lai viņš rūpētos par turpmāko christianisma izplatīšanu ziemeļos. Bet 845. gadā daņu ķēniņš Erichs nosūtīja savu floti uz Elbas grīvu; dodoties augšup pa upi, daņi uzbruka Hamburgai, piespieda Ansgariju bēgt un postīja pilsētu.

Taīs gados, kas sekoja Verdenes līguma gadam, franku valsts stāvoklis bij ļoti grūts. Normaņi lauzās valsts robežās pa Elbu, Reinu, Maasu, Ņeldu, Senu, Luaru, nodedzināja Kārļa Lielā pili Achenē, trīs reizes tuvojās Parizei. Nesaudzīgi viņi sakāva ķēniņu sasauktos zemnieku kara pulkus. Lai gan vasaļu nodaļas izsargāja valsts centralos apgabalus no normaņiem, tomēr no piekrastēm viņus nevarēja padzīt.

Angļu, vācu un franču valsts nodibināšanās. Saraceņu un normaņu uzbrukumi paātrināja Kārļa valsts sabrukumu; bet atsevišķos apgabalos iedzīvotāji sāka apvienoties, lai cīnītos ar nikno ienaidnieku; no šīm apvienībām attīstījās jaunās Eiropas valstis. Visagrāki apvienojās ģermaņu tauta — anglosakši, kas bij nostiprinājušies Brittanijas salas dienviddaļā.

Tai laikā, kad anglosakši rietumos mēcās virsū brittiem, viņiem pašiem uzbruka normaņi. Daņu vikingi nodibināja pastāvīgas nometnes austrumpiekrastē un, nostiprinoties jauniem spēkiem, sāka virzīties uz dienvidiem, cenšoties iegūt *L o n d o n i*, zemes ievērojamāko pilsētu, kas atradās izdevīgā vietā jūras tuvumā pie Temzas grīvas. Viņiem pretī stājās ķēniņš Alfreds (871—901).

Alfreds, anglosakšu nacionālais varonis, cīnījās ar daņiem ar dažādu laimi. Vispirms ienaidnieki, uzbrūkot no jūras un sauszemes puses, ieņēma Londoni. Ķēniņš aizbēga uz rietumiem un ilgu laiku slēpās mežos un purvos; domāja, ka viņš kritis. Bet nepagurstoši viņš turpināja organizēt savu tautu, lai tā varētu ienaidniekam pretoties: stāstīja, ka visus kara vīrus viņš sadalot divās daļās: vienai daļai jācīnīties kaujās, bet otrai tai laikā jāapstrādā lauki; katru gadu abas daļas pārmainot savā starpā nodarbošanos. Vēl stāstīja, ka Alfreds, pārgērbies par ceļojošu dziesminieku, nokļuvis daņu lēģerī, novērojis apstākļus un izpētījis ienaidnieka parašas. Beidzot viņam izdevās sakaut daņus un ieņemt viņu nometni austrumpiekrastē. Bet par viņu izdzīšanu no salas nevarēja pat domāt. Alfredam bij jāatdod daļa Brittanijas daņu ķēniņam Gutormam, kas pieņēma kristīgo ticību. Alfreda dienviddaļa, angļu ķēniņvalsts, iztaisīja tikai $\frac{1}{3}$ daļu no tagadējās Anglijas. Ķēniņš vispirms atjaunoja Londones

ostu un uzcēla lielus jūras kuģus; viņa laikā lika angļu galvas pilsētas tirdzniecības slavas pamati. Par savu otro pienākumu Alfrēds uzlūkoja rūpes par grāmatām un zinātniskās nodarbošanās atjaunošanu.

Anglosakšu kultūra bij pilnīgi atkarīga no Romas: viscītīgākie sv. Pētera pielūdzēji bij svētceļotāji, kas simtiem tūkstošiem devās no salas uz viņa kapu vietu. Bonifacija un Alkuina laikā Anglija sūtīja savus mācītus vīrus uz kontinentu, Anglijas skolas noderēja par paraugu visai Rietumeiropai. Bet IX. g. s. Alfrēds želojās: „senāk ārzemnieki meklēja gudrību un pamācību pie mums, tagad mums pašiem jāgriežas pie ārzemniekiem. Viss tā pagrimis, ka tikai nedaudz garīdznieku saprot dievvārdu grāmatas jeb var pārtulkot vēstuli no latīņu valodas angļu valodā“. Alfrēds, kuŗš ar savu zinātnes cienīšanu atgādināja Kārli Lielo, centās atjaunot zinātniskos rokrakstus un sastādīt vēstures un filozofijas rokas grāmatas.

Sastapuši pretošanos salā, daņu galvenie spēki uzbruka kontinentam. Franku ķeizarvalsti vēlreiz apvienoja zem savas varas Ludviķa Ģermana dēls, Kārlis III., kuŗu dēvēja par Resno. Šim nespēcīgam un kūtram valdniekam bij jācīnās ar nepārspējamām grūtībām. Pāvests, kuŗam mācās virsū saraceņi, viņam rakstīja: „palīdzat cīnīties ar neticīgiem, lai svešas tautas nejautātu: kur ir ķeizars?“ Tikko ticis galā ar saraceņiem un ar slaviem, kas ķeizarvalstij vairs nepadevās, Kārlis steidzās palīgā daņu aplenktaī Parizei (885). 8 mēnešus parizieši, kuŗus pamudināja biskaps Gozlens un apgabala grafs Odons, izmisuši aizstāvējās. Biskaps krita aplenkšanas laikā. Odons atstāja pilsētu, lai ķeizaram par to ziņotu, un pēc tam viņš, dodoties caur ienaidnieku noņemni, brīniskīgā kārtā nokļuva atkal pilsētā. Ķeizara mazdūšība izjauca drošsirdīgo karotāju cerības: viņš nenosūtīja pret ienaidnieku savu lielisko kara spēku, bet atpirkās no normaņiem ar zeltu.

Kārļa Lielā nicināmais pēcnācējs bij Karolingu valsts pēdējais valdnieks. Pēc Kārļa III. nāves trīs valstis, Francija, Vācija un Itālija, galīgi viena no otras atdalījās, katra ar savu ķēniņu. Francijā magnati atņēma varu Kārļa Lielā pēcnācējiem un nolēma izlietot jaunu valdnieka noteikšanas paņēmienu: viņi izvēlēja par ķēniņu drošsirdīgo Parizes aizstāvi, grafu Odonu (viņa pēcnācēji vēlāk nodibināja Kapetingu dinastiju).

Francija tai laikā (ap 900. gadu) bij daudz mazāka par tagadējo franču valsti; par viņas austrumrobežu varēja uzlūkot gandrīz taisno līniju no šeldas līdz Ronas grīvai. Franču ķēniņa vara bij visai neievērojama: viņam padevās tikai tuvāko apgabalu vasaļi; tālāko valsts apgabalu vasaļi padevās magnatiem, kas pārvaldīja apgabalus un dēvējās par grafiem un hercogiem (franciski — comtes, ducs). Magnati, kuŗu rīcībā atradās kara spēks, kas dažkārt bij stiprāks par galvenā senjora kara spēku, un kuŗi bij piesavinājušies tiesības izvēlēt ķēniņu, tika uzlūkoti par ķēniņiem līdzīgiem valdniekiem (franciski — pairs). Viens no šiem patstāvīgiem senjoriem

bij normaņu vadonis Rolfs, jeb Rollons, kas bij nostiprinājies Ziemeļfrancijā. 911. gadā ķēniņam bij tam jāatdod piekrastes josla pie Lamanša Lejassenas abās malās, bet normaņu vadonis apsolīja pieņemt kristīgo ticību un zvērēt vasaļa uzticību. Rollons pats negribēja skūpstīt ķēniņa kāju un lika vienam no saviem pavadoņiem izpildīt šo ceremoniju. Kristīšanas priekšvakarā viņš ar normaņiem upurēja pagāņu dieviem, it kā atvadoties no tiem, un pirms nāves pavēlēja nodurt simt sagūstīto kristīgo un tai pašā laikā atdāvāja sava apgabala baznīcām 100 mārciņu zelta, gribēdams tādējādi pakalpot kā Odīnam, tā arī trīsvienīgajam Dievam.

Normandija — tā līdz mūsu laikiem nosauc Rollonom atdoto apgabalu — tapa par ziemeļnieku galveno koloniju Viduseiropā; vēl ilgi pēc tam uz turieni devās normaņu kara vīri un no turienes bij cēlušies XI. g. s. jaunie iekarotāji, Anglijas, Dienvidfrancijas un Sirijas uzvarētāji.

Atdalījusies, tāpat, kā Francija un Itālija, no ķeizarvalsts, ģermaņu valsts arī bij mazāka par vēlāko Vāciju. Lai gan rietumos viņa sniedzās tālāk par tagadējo robežu un viņā ietilpa Hollande, Beļģija un Francijas apgabali, sākot no Maasas upes, tomēr austrumos ģermaņu valsts sasniedza tikai Elbu, aiz kuŗas sākās slavu pasaule. Tai laikā, kad Anglijai un Francijai bij jācinās ar normaņiem un daņiem, Vācijai bij jākaŗo ar slaviem, kuŗu vidū, tāpat, kā Skandināvijā, sāka nodibināties lielas valstis.

Pirmās slavu valstis. Slavu valoda ir tuvu rada iraniešu, grieķu, ģermaņu, t. i. ariešu jeb indoeiropiešu valodai; vistuvāki viņa stāv slavu ziemeļkaimiņu, latviešu un leišu cilšu, valodai. Nav zināms, kad slavi pirmo reizi paŗādījušies Eiropā; bizantieši sastapās ar tiem tad, kad tie bij apmetušies gar Karpatu kalniem un ap Melnās jūras baseina upēm. Salīdzinot ar citām indoeiropiešu tautām, slavi bij ieņēmuši visneizdevīgākos apgabalus lielā Eiropas līdzenuma austrummalā, kas bij pieejama no platas stepju joslas puses, pa kuŗu pastāvīgi klejoja un pārvietojās kareiviskas klejotāju ciltis; slaviem, kas bij uz vietas apmetusies zemkopju tauta, pastāvīgi bij jācieš no lopkopju jātnieku postošiem uzbrukumiem.

V. g. s. lielā tautu pārvietošanās satricināja slavu pasaules pamatus. Goti, atstājuši savas vecās nometnes pie Baltijas jūras, devās uz Melno jūru, ejot pa slavu zemju vidū; Hermanricha valstī ietilpa dienvidaustrum-slavi, kas dzīvoja ap Melnās jūras nokalnes upēm. Pēc šiem iekarojumiem slavus uzvarēja huņņi, kas bij atspieŗuši gotus. Ar huņņu ierašanos sākās turku jeb Urala - Altaja cilšu plūdi no Azijas. Kad sabruka huņņu orda, tad dienvidslavu ciltis padevās viņu pēcnācējiem, a v a r i e m un b u l g a r i e m.

Kā huņņi, tā arī avari un bulgari, apmetušies zemkopju starpā, palika klejojoši lopkopji; kaŗotāji sadalīja savā starpā ciemu pastāvīgos iedzīvotājus, kas, tāpat, kā Romas ķeizarvalsts koloni, tapa par viņu dzimtslaudīm: katra jātnieka rīcībā atradās dažas zemkopju sētas; priekšniekam piederēja atsevišķs ciems jeb vairāk ciemu: pie dienvidslaviem ilgu laiku bij sastopams klejotāju kundzī-

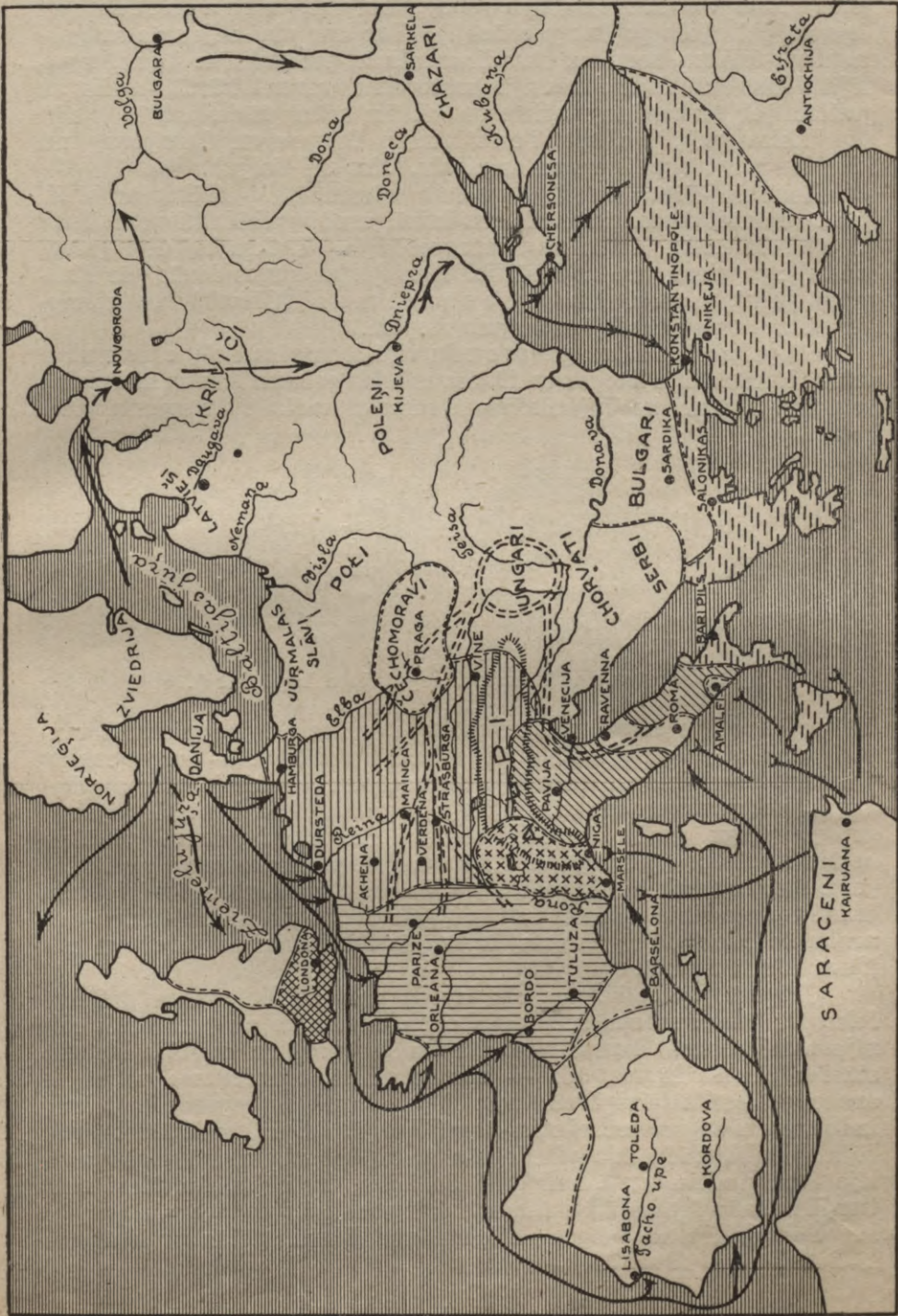
bas laikā radušais nosaukums — ž u p a n i, t. i. ciema apkārtnes priekšnieki, kas noteica zemnieku darbu un pārtika no zemnieku nodēvām. Kara kungu jātnieki dzina uz priekšu dzimtļaudis, kas bij apbruņoti lingām un rungām. Ja šim nespēcīgam kara pulkam izdevās sakaut ienaidnieku, tad jātnieki sekoja ienaidniekam un atņēma tam laupījumu; ja priekšpulkam nebija panākumu, tad jātnieki paspēja atkāpties un izglābties.

Drīz pēc Justiniana nāves avaru kagans Bajans nodibināja lielu īpatnēju laupītāju valsti tagadējās Ungārijas līdzenumos: lai aizsargātu rietumrobežu no sakšiem, bavariešiem un langobardiem, viņš rietumos nometināja slavus, kas ieņēma platu zemes joslu no Baltijas jūras līdz Adriatijai; nodrošinājis tādējādi rietumrobežu pret germaņu uzbrukumiem, viņš ar jo lielāku drosmi uzbruka Bizantijas zemēm, pie kam arī šo kara gājienu priekšpulki sastāvēja no slaviem.

Tādējādi, klejotājiem uz mācoties, slavu koloniju robežas izplētās uz dažādām pusēm: rietumos slavi nogāja līdz Elbai un Donavas augšgalam, ielauzās Austrumalpu ielejās; dienvidos viņi ieņēma Vidus- un Dienviddonavas līdzenumus, pārcēlās pār šo upi un izplatījās pa visu Balkanu pussalu; uz austrumiem no Dņepras lejasgala viņi sasniedza Donu un Kubanu. Slavi varēja arī brīvi doties uz ziemeļiem, uz tagadējās Vidus un Ziemeļkrievijas mežu apgabaliem; aizejot no klejotājiem, viņi šeit izspieda vājākās vietējās ciltis, s o m u s un u g r u s.

Avaru valstij sabrūkot, IX. g. s. slavu valstis radās trīs vietās: 1) starp Sudetiem un Vidusdonavu čēchi un moravi apvienojās Lielmoravijas valstī; no visām slavu ciltīm čēchi vistālāki bij devušies uz rietumiem un ap Elbas augšgalu un viņas pietekām ieņēmuši Bohēmiju (jeb Bojohēmiju, t. i. boju zemi; boji bij galliem radniecīga keltu cilts); IX. g. s. viņiem jau bija lielā Pragas pilsēta; 2) ap Lejasdonavu un viņas tuvumā esošā Balkanu pussalas daļā, starp Karpatiem un Balkaniem, dienvidslavu cilts sajaucās ar atnācējiem, turku kara vīriem bulgariem un nodibināja bulgāru valsti, pie kam bulgari drīz aizmirsa savu aziatisko valodu, bet vietējie iedzīvotāji piesavinājās viņu vārdu un nevaldāmo raksturu; 3) ap Vidusdņepru austrumslavu cilts poļāni apvienojās ar atnācējiem, Rusi jeb rusu cilts kareiviskiem kara vīriem un nodibināja rusu (krievu) valsti, ar galveno pilsētu Kijevu.

Slavi, kuŗu pārvietošanos bij ierosinājuši klejotāji un kuŗi vēlāk paši saviem spēkiem bij iekarojuši jaunas zemes, ieņēma ap $\frac{2}{3}$ daļas no visas Eiropas. IX. g. s. viņu nometnes izplētās no Baltijas jūras līdz Adriatijas, Aigaja un Melnai jūrai, no Alpu kalniem un Elbas līdz Volgas augšgalam, Okai un Donai. Slavi dažādās vietās bij sajaukušies ar dažādām tautām, turkiem, germaniem, keltiem, illirišiem un somiem; tādēļ arī viņu ārējais izskats nepalika visur vienāds. Tur kur viņi bij apvienojušies ar Azijas klejotājiem jeb ar keltiem un Dienvidēiropas rāsām, sastopami galvenā kārtā ļaudis ar melniem matiem, tumšām acīm un asiem sejas vaibstiem: tā izska-

EIROPA GADU SIMTENI: Anglu valis Ital. v. Burgundu valis, jeb Arelaifa
 Biance Normanu un vepragu uzbrukumi un pasakumi Rusu (krievu) uzbrukumi Sarpceņu uzbrukumi
 Franku v. Vācu v. Ift. v. Burgundu valis, jeb Arelaifa
 Normanu un vepragu uzbrukumi un pasakumi Rusu (krievu) uzbrukumi Sarpceņu uzbrukumi
 Ungaru iebrukumi

tījās serbi un kroati Balkanu pussalas ziemeļrietum-dalā, (starp Donavu un Adriatijas jūru), bulgari, ukraiņieši (ap Dņepuru dzīvojušo poļanu pēcnācēji). Tur kur viņi sajaucās ar ģermaņiem, leišiem, somiem, skandinaviem, pie Baltijas jūras, tagadējā Vidus- un Ziemeļkrievijā, sastopami galvenā kārtā ļaudis ar gaišiem jeb sarkaniem matiem un gaišām acīm; tā izskatījās poļi (ap Vislas upi), baltkrievi (starp Dņepuru un Daugavu) un lielkrievi (ap Dņepras augšgalu, Oku un Volgu).

Austrum-Eiropa IX. gadu simteni. Sākot ar VIII. gadu simteni, Abbassidu valdības laikā, arabi gribēdami paplašināt savu tirdzniecību, devās uz Austrumeiropu. Viņiem bij divi galvenie ceļi: pa vienu viņi no ^{Persijas} Persijas ziemeļdaļas kuģos devās pār Kaspijas jūrai, pa otro no Chovarezmas (Chivas) ar kamieļiem brauca pa tagadējām kirgizu stepēm.

Kā pa pirmo, tā arī pa otro ceļu viņi sasniedza lielo *chazaru* valsti, kurā ietilpa Volgas un Donavas lejas gals un Austrum-Priekškaukass. Chazari, kas bij cēlušies no somu un turku cilšu sajaukšanās,

Arabu dirgema (atrasta starp krievu bagātībām).

blakus klejotāju dzīves veidam piekopa arī uz dzīvi apmetušās tautas parašas; galvas pilsētā, Itiļā, kas atradās abās Volgas malās (mazliet augstāki par tagadējo Astrachanu) chazari dzīvoja tikai ziemā, bet pavasarī un vasarā klejoja pa stepēm. Braukdami augšup pa Volgu, arabu tirgotāji nokļuva līdz Bulgars pilsētai, netālu no Kamas grīvas, kur stājās tirdznieciskos sakaros ar Donavas bulgariem radniecīgu tautu. Uz Volgas tirgu arabiem veda daudz dažādu preču slavi un somi no tagadējās Vidus- un Ziemeļ-Krievijas; arabu sudraba *dirgema*s izplatījās līdz Baltijas jūrai un nokļuva Skandināvijā.

Galvenā prece, ko arabi izveda no Austrumeiropas, bij kažokzvēru ādas: sobeļu, sermuļu, bebru, caunu un c.; visvairāk cieniņa tumši brūnās lapsas ādu. Arabu ģeografs un ceļotājs Masudi stāsta: „tumšā lapsas āda — vismodernākā austrumos; no viņas arabu un persu ķēniņi un virsaiši pagatavo sev cepures, svārkus, kažokus un segas, sacenšoties savā starpā. Viens no kalifiem gribēja noteikt, kāda āda vissiltākā: aukstā ziemas naktī viņš pavēlēja ietīt pudeles ar ūdeni dažādās ādās; izrādījās, ka tikai zem tumši brūnās lapsas ādas ūdens nebija sasalis“.

Pārcēlušies no Volgas uz Donu un dodoties tālāk pa Dņepras

kreisām pietekām, arābu tirgotāji nokļuva līdz Krievijai; tālāk rietumos par ādas un vergu tirdzniecības vidutājiem bij ebreji, kas musulmaņu Spanijai un *M a g r i b a i* (Ziemeļrietum-Afrikai, tag. Marokkai un Alžīrai) piegādāja ādas, bet Itiļas tirgum vergus no Bohemijas. IX. g. s. arābu tirdznieciskā satiksme it kā ielēca no visām pusēm vecās Romas kristīgās zemes, Itāliju un Bizantiju. Pati Bizantija, pārdzīvojot iekšējus nemierus un ārējas neveiksmes, šai laikā bij nespēcīga un pagrīmusi.

Pēc Nikifora, kas bij gāzis Irenas valdību, trīs ķeizari, viens pēc otra, ieguva troni varas ceļā, atbalstoties uz dumpīgajiem kareivjiem, jeb uz galvas pilsētas iedzīvotājiem.

Leons V. Armenietis, kuŗu par ķeizaru izsludināja kareivji — paulikiani, atjaunoja kuŗu pret svētbildēm. „Jūs redzat — viņš teica saviem piekritējiem — ka visi valdnieki, kas atzina svētbildes un pielūdza tās, miruši trimdā jeb krituši kuŗā. Tikai svētbilžu vajātāji miruši dabiskā nāvē un kā valdnieki un ar godu aprakti Apustuļu svētnīcā. Es arī gribu sekot viņu priekšzīmei, lai man un manam dēlam ilgi dzīvojot, mūsu dzimtas valdība noturētos līdz ceturtaī un piektaī paaudzei.“ Viņam neatlaidīgi pieprasot, 815. g. baznīcas sapulce aizliedza aizdedzināt sveces un kvēpināt vīrāku „nedzīvā koka“ priekšā, un nosodīja „nederīgo un baznīcas teikām neatbilstošu“ svētbilžu pagatavošanu. Atkal sāka vajāt mūkus, postīt baznīcas. Bet svētbilžu vajātāji atbalstījās tikai uz kuŗa spēku, kas sastāvēja no heretiķiem. Tikko kareivji bij atstājuši galvas pilsētu, ķeizariene Teodora, kas valdīja mazgadējā Michaela III. vietā, 843. gadā atjaunoja svētbilžu pielūgšanu; jaunā baznīcas sapulce noteica *p a r e i z t i c ī b a s s v ē t k u s* par piemiņu svētbilžu vajāšanas izbeigšanai un visu citu heresiju iznīcināšanai.

Strīds par svētbildēm bij ļoti novājinājis Bizantiju un pazeminājis viņas garīgās dzīves limeni. Tai laikā, kad svētbilžu vajātāji postīja mākslas darbus, mūki savukārt, gribēdami nostiprināt ticību, iznīcināja grāmatas un vajāja zinātni, kuŗa, pēc viņu domām, modinot šaubas un kritisko garu.

Ārējā politikā Bizantijai bij jāpārdzīvo viena neveiksme pēc otras. Spanijas saraceņi ieņēma pie Aigaja jūras ieejas Kretas salu: viņas jaunais nosaukums, *K a n d i j a*, atvasināts no arābu vārda — *h a n d a k*, kas apzīmēja dziļo grāvi, kuŗu iekuŗotāji izraka apkārt ap uzcelto cietoksni. Tai pašā laikā sākās musulmaņu jūrnieku uzbrukumi Sicīlijai un Dienvidslāvijai. Bizantijas tirdzniecība Vidusjūrā pagrīma. Arī ziemeļos ķeizarvalstij bij jācīnās. Bulgaru chans Krums, kas bij uzvarējis ķeizaru Nikiforu, atņēma bizantiešiem *S a r d i k u* (tag. Sofiju) un tuvojās galvas pilsētai, gribēdams „ieciirst šķēpu Zelta vārtos“. Lai gan viņa pēcnācējs noslēdza mieru ar ķeizarvalsti, tomēr robežas līnijas vilkās netālu no Konstantinopoles. Ziemeļrietumos Bizantijai parādījās jauns ienaidnieks — *r u s s i*: tie apdraudēja grieķu *C h e r s o n e s u* Krimā, uzbruka Melnās jūras Mazāzijas piekrastei. 860. gadā 200 kuŗos russi piebrauca pie Konstantinopoles, izlauņija un nopostīja viņas priekšpilsētas; tikai ar

pūlēm izdevās novērst šo „briesmīgo negaisu“, atsist rūsus, kuŗus bizantieši nosauca par „rupjo barbaru tautu“.

Bizantijas atjaunošanās. Bizantija, kas bij nokļuvusi grūtā stāvoklī un zaudējusi savu nozīmi, sāka pamazām atspirt. Arabu tirdznieciskie, zinātniskie un inženieru mākslas panākumi modināja bizantiešos skaudību un pamudināja tos darboties. Viņi sāka iepazīties ar savu slaveno senču, seno grieķu, literatūru un centās iemācīties veco gudrību. IX. g. s. vidū sāka uzstāties ievērojami zinātnieki, sludinātāji, diplomāti, kara vīri, kas atjaunoja Bizantijas spēku un varenību.

Bizantijas atjaunošanās sākumus var novērot Michaela III. (842—67) valdības laikā. Vājā un izvirtušā ķeizara tēvocis, kesarars (t. i. cesars jeb līdzvaldnieks) Varda, mūku ienaidnieks, nodibināja Konstantinopolē *universitāti* (Augstskolu), kur trūcīgiem nebija jāmaksā skolas nauda. Konstantinopoles skolā nodarbojās ne vien ar astronomiju, ģeometriju, medicīnu, filozofiju, — ar zinātnēm, kas šai laikā bija attīstījušās pie arābiem, bet arī ar jurisprudenci un veco grieķu literatūru; par ievērojamāko profesoru drīz tapa Fotijs (dzim. 820. g.), kas bija veco rokrakstu krājējs un prata pulcināt ap sevi dedzīgus un cītīgus skolniekus.

857. gadā Varda atcēla no amata patriarchy Ignatiju, kas atbalstījās uz zinātņu ienaidniekiem, mūkiem un Vardam tādēļ nebija prātam, un iecēla par patriarchy Fotiju, kuŗš pie galma izpildīja *asikrita* (slepeno lietu sekretāra) pienākumus. Šai iecelšanai pretojās varas cienītājs pāvests Nikolajs I., kas uzlūkoja austrum-baznīcu par savu pavalstnieci. Romā sasauktā sapulcē viņš paziņoja, ka Fotijs ir baznīcā ielauzies laupītājs un pieprasīja „Visuvarenā Dieva, apustuļa Pēterā un Pāvila, visu svēto tēvu, vispasaules baznīcas sapulču vārdā, saskaņā ar sv. Gara tiesu“ Fotija atcelšanu no amata; pretējā gadījumā viņš draudēja ar lāstiem. Ar šo pieprasījumu sākās cīņa Bizantijas un Romas hierarchu starpā.

Fotijs par savu mērķi uzlūkoja Bizantijas iespaida robežas paplašināšanu. Savu skolnieku un draugu, Konstantīnu, kas bija dzimis Makedonijā, viņš nosūtīja pie chazaru kagana, kuŗam nesen atpakaļ bizantiešu inženieri bija uzcēlušī *Sarkelas* cietoksni pie Lejasdonas. Konstantīnam pavēlēja nostiprināt draudzīgās attiecības ar chazariem un iepazīstināt tos ar kristīgo ticību: viņam bija jādisputē (jāizmaīna domas) par ticību ar citu ticību pārstāvjiem, ebrejiem, musulmaņiem, pagāniem.

Drīz pēc šī brauciena Fotijs nosūtīja Konstantīnu un viņa vecāko brāli Metodiju uz Liemorāvijas valsti. Tur Bizantijas zinātnieki iesāka darbu, kuŗam bija visāi liela nozīme visā slavu pasaulē: rietumu apgaismotāji, itāļi un ģermaņi, izplatīja sv. Rakstus, kuŗi bija sacerēti latīņu valodā, un šai tautai nesaprotamā valodā noturēja dievkalpojumu, Metodijs un Konstantīns pirmo reizi noturēja liturģiju vietējā valodā un sāka tulkot slavu valodā evaņģelījus, psalmu grāmatas un citas bībeles grāmatas; viņi izgudroja arī slaviekiem sevišķu ābeci, līdzīgu grieķu alfabetaim (863). Bet Fotijam

neizdevās palikt par šo tālo ziemeļu pasākuma vadoni. Nikolajs I. uzlūkojot Moraviju par savu pavalstnieci, ataicināja abus brāļus uz Romu. Paklausīdami pāvestam viņi atstāja dzimteni: Konstantins drīz nomira, iestājies pirms nāves klosterī zem Kirilla vārda, Metodiju pāvests iecēla par archibīskapu Morāvijas un Pannonijas (tag. Rietumungārijas) slavu zemēs ap Vidusdonavu.

Arī Bulgarijā notika sadursme pāvesta un patriarchy starpā. Pēc grieķu nostāstu ziņām, bulgaru cars (t. i. cesars — šo tituli bij pieņēmuši bulgaru valdnieki, kas agrāk dēvējās par kaganiem) Boriss kristījies pēc tam, kad Bizantijas sludinātājs — gleznotājs uzgleznojis viņam pastara dienas tiesu un neticīgo moka ellē. Jauno ticību, kas atzina varas dievišķīgo celšanos, cars uzlūkoja par līdzekli savaldīt bajaranus (t. i. bagātos zemes jeb lopu baru īpašniekus). Kad viņš pieprasīja visas tautas kristīšanos, tad bajari sacēla pūli, tuvojās pilij un draudēja celt tronī citu caru, pagānu. Bet Boriss apspieda sacelšanos un nepielūdzams un bargs notiesāja nevien pašus musinātājus, bet arī viņu pēcnācējus: viņš iznīcināja 22 lielas bajaranu dzimtas. Tad viņš griezās pie Bizantijas un Romas, lai atrastu attaisnojumu savam nežēlīgam darbam, kuŗu viņš bij izdarījis ticības dēļ; viņš gribēja, lai viņam atsūta bīskapus, un sludinātājus.

Pāvests Nikolajs I. aizsteidzās Fotijam priekšā un agrāk nekā Bizantija nosūtīja bīskapus uz Bulgariju; Boriss padevās Romai un izdzina no savas valsts grieķu garīdzniekus. Konstantinopolē pāvesta uzvara sacēla nemieru; nevien pie galma, bet arī tauta saprata šo Bizantijas apvainošanu. Atbalstoties uz vispārējo līdzjūtību, Fotijs savukārt nolēma uzbrukt pāvestam, kas bij piesavinājies tiesības valdīt par visu kristīgo pasauli. 867. gadā viņš uzaicināja citus austrumbaznīcas pārstāvjus, Aleksandrijas, Antiochijas un Jeruzalemes patriarchus, uz sapulci Konstantinopolē. Patriarchiem nosūtītā cirkulārā rakstā Fotijs pierādīja, ka tikai austrumbaznīca uzglabājusi īstās tradīcijas, bet ka latīņu rietumbaznīca atzīst pirmatnējam christianismam svešus dogmatus un parašas, starp citu garīdznieku bezlaulību.

Baznīcas sapulcē Fotijs nosauca latīņus par Antikrista kalpiem un izslēdza Nikolaju I. no baznīcas. Bet tūlīņ pēc tam viņu atcēla no amata jaunais ķeizars Vasilijs.

Vasilijs bij cēlies no armenņu ģimenes, kuŗa bij noņemta Makedonijā (tādēļ arī Vasilija dibinātā valdnieku dzimta, kuŗa no visām Bizantijas valdnieku dinastijām valdīja visilgāki, 867—1054., dēvējās par Makedonijas dinastiju). Jaunībā viņu sagūstīja bulgari; kad viņu izpirka, tad viņš kā skrandains ubags nokļuva Konstantinopolē. Vasilijam piemita milzīgs fizisks spēks, viņš bij veikls jātnieks un zirgu savaldītājs; tādēļ viņš iepatikās Michaelim III., kuŗš aizrāvās no zirgu skriešanās cirkū. Drīz ķeizara mīlulis tapa par galma pārvaldnieku, par kesara Vardas sāncensi. Lai gan Michaelis un Vasilijs bij zvērējuši Vardam uzticību un, apslāpinot spalvas sv. vakarēdiena vīnā, devuši savus parakstus, tomēr Vasilijs

nodevīgā kārtā nonāvēja kesaru, panāca, ka viņu izsludināja par augustu, un pēc tam nonāvēja arī pašu Michaeli. Nelikumīgi sagrābto varu viņš centās nostiprināt, meklējot pāvesta draudzību, un tādēļ iecēla patriarchy amatā Vardas gāzto Ignatiju.

Fotijs iestājās klosterī, sāka nodarboties ar zinātnēm, sarakstīties ar arābu zinātniekiem. Bizantijas sabiedrības lielākā daļa viņu tagad vēl vairāk cienīja, kā Bizantijas neatkarības aizstāvi. Kopā ar Fotiju atceltie biskapi un garīdznieki, viņa skolnieki un piekritēji, pulcējās ap savu vadoni. Gribot negribot ķeizaram bij jāizlīgst ar atcelto patriarchy: viņš uzaicināja Fotiju par tronmantnieka audzinātāju, bet 10 gadus pēc atcelšanas, 877. gadā, atkal iecēla Fotiju patriarchy amatā. Arī attiecībā uz saviem agrākiem nodomiem Fotijs piedzīvoja uzvaru: cars Boriss, kas nebija apmierināts ar to, ka pāvests neapstiprina viņam tikamos biskapus, novērsās no Romas un lūdza sūtīt Bizantijas sludinātājus.

Ar Nikolaja I. un Fotija strīdu sākās austrum- baznīcas atdalīšanās no rietum- baznīcas. Pirmo parasti dēvē par ortodokso (t. i. pareizticīgo), otro — par katolisko (t. i. vispasaules) baznīcu. Bet pie tam katra ir pārliccināta, ka tikai viņa ir vispasaules un pareizticības baznīca.

Vasilijs, kas bija ieguvis troni ar varas līdzekļiem, pēc tam tapa par visai teicamu valdnieku, par vienu no vislabākiem Bizantijas valdniekiem (867—886). Kā Fotiju var nosaukt par grieķu pareizticīgās baznīcas iespaida nodibinātāju, tā Vasiliju var dēvēt par Bizantijas valsts spēka un spožuma atjaunotāju.

Vispirms viņš nokārtoja *f i n a n c e s* (valsts ienākumu un izdevumu pārvaldi), kurās bij cietušas no viņa priekšgājēja neprātīgās rīcības. Noteikti uzstājoties, taupīgi rīkojoties, samaksājot visus parādus un algas, viņš atjaunoja veco Bizantijas pārvaldes slavu. Bagātā valsts varēja organizēt arī visai teicamu kara spēku. Bizantijas valdība organizēja nevien jātniekus, bet arī *s t r a t i o t u s* (kareivjus, kuriem bij jāizpilda kara klausība); tie saņēma no valsts zemes gabalus, paši jeb ar strādnieku palīdzību tos apstrādāja un no ienākumiem, ko deva zemes gabals, uzturēja ģimenes un bruņojās karā. Zemes gabali bij dažāda lieluma un samērā ar to arī dienests nebija visiem vienāds. Muižu (lielu zemes gabalu) īpašniekam kara gadījumā bij jāierodās ar zirgu; z e m n i e k u zemes gabalu īpašnieki kalpoja kā kājnieki jeb kā kara flotes matroži; vismazāko zemes gabalu īpašnieki apvienojās atsevišķās grupās un uz kopēju rēķinu apbruņoja vienu kareivi no sava vidus. Stratiotiem bija atvieglināta nodokļu nomaksa, bet tiem nebija tiesības atstāt savus zemes gabalus, pārdot tos un izraudzīt sev citu nodarbošanos.

Vasilijs sevišķi rūpējās par taisnas tiesas nodibināšanu: viņš uzcēla plašu tiesas pili; darbdienās tiesas sēdes varēja notikt cirkū; valdnieks pats piedalījās pie lietu izmeklēšanas; piekrītot mācīto juristu, Fotija skolnieku uzskatiem, Vasilijs gribēja radīt taisnu tiesu, kurās priekšā visi līdzīgi, un dot katram nabagam tie-

sības aizstāvēt savu lietu. Tāpat kā Justinians, arī Vasilijš gribēja revidēt un sakārtot likumus, no kuriem daudzi bij novecojušies. Izņemot lielo likumu krājumu, kuŗu nosauca par Basiliku (ķeizara likumiem), viņš pavēlēja sastādīt saīsinātu rokas grāmatu, t. s. Prohironu, kuŗā ietilpa svarīgākie likumi, lai likumdošana taptu visiem pieejama.

Lielbulgarijas valsts. Izplatot kristīgo ticību, Bizantija centās vājināt kaimiņu barbaru tautu uzmākšanos un iegūt viņu starpā draugus un sabiedrotos.

Drūmais, neizglītotais Boriss pēc 30 valdīšanas gadiem atteicās no troņa un iestājās klosterī; viņa pēcnācējs bij viņa dēls Simeons (893—927), kas bij mācījies Konstantinopolē, tapis par „pusgrieķi“, liels greznības cienītājs. Atgriezies savā pusmežonīgā dzimtenē, viņš turpināja sajūsmināties par Demostenu un Aristotelu un sapņoja par Konstantinopoles iekarošanu. Tāpat, kā Kārlis Lielais tīkoja pēc ķeizara kroņa un savu ilgoto mērķi sasniedza Romā, arī Simeons nosaucās par bulgaru un grieķu ķēniņu, romiešu ķesaru. Ķeizars Leons Filozofs, neuzmanīgi rīkojoties, paaugstināja muitu uz precēm, kuŗas ieveda no Bulgarijas, apvainoja Simeonu un pieņēma tam kaŗu. Abi pretinieki nekautrējās izmantot mežonu, pagānu un musulmaņu spēkus. Aplencot pilsētas, bulgaru ķēniņš uzticēja mūru dragājamās mašīnas arābu inženieram; viens no Simeona kaŗa vadoņiem saucās par Alp-Bagaturu (turku vārds). Leona dienestā bij chazaru algādži. Bizantijai sevišķi pakalpoja m a d j a r i, j e b u n g a r i (ugri), somu cilts tauta, kas bij atnākusi no Išīmas un Irtiņas (kur līdz mūsu laikiem dzīvo viņu ciltsbiedri, voguli), sajaukusies ar huņņiem, pārcēlusies pār Volgu un Donu, nokļuvusi Melnās jūras stepēs; no turienes viņu bij izspieduši pečenegi. Grieķu atsauktie ungari uzbruka bulgaru valsts ziemeļdaļai, kas atradās aiz Donavas (tag. Austrumungarijai, Transilvanijai un Valachijai).

Lai visu kaŗa spēku varētu izlietot kaŗā ar grieķiem, Simeons atdeva ungariem savas valsts daļu aiz Donavas. Ungaru ienaidnieki, pečenegi, kas tiem staigāja visur pakal, ieņēma Lejasdonavu (Valachiju) un piespieda ungarus aiziet uz Pannonijas līdzenumu ap Vidusdonavu. Jaunu, huņņiem un avariem līdzīgu, klejotāju ierašanās Viduseiropā noteica slāvu tautu turpmāko likteni. Ungari apmetās huņņu un avaru apstiprināto nometņu vietās; viņu vadonis Arpads ierīkoja sev vienu no agrākajām Attilas pilīm. Strauji viņi uzbruka Lielmoravijas valstij un iznīcināja to (906). Atšķīruši čehomoravus un poļus no serbiem un bulgariem, viņi sadalīja slāvu pasauli divās daļās. Tagad grieķu sludinātāji vairs nevarēja doties pāri Donavai un Karpatiem; ungaru atdalītiem ziemeļslāviem nenovēršami bij jānokļūst zem Vācijas un Romas iespaida. Tādējādi ungari it kā nobeidza Eiropas zemju sadalīšanos rietumu- un austrum-baznīcas starpā.

Izglābies no ungaru briesmām, Simeons sāka iekarot Balkanu pussalu. Par ķeizaru tai laikā tapa Konstantīns VII. Purpurdzimu-

šais (913—59), t. i. viņš bij dzimis pils Purpuļa telpās un tā tad sevišķi svētīts. Neparasti izglītotais Konstantīns, kas aprakstīja Bizantijas pārvaldi, diplomātiju un galma ceremonialu, kā arī kaimiņu tautu dzīves veidu, bij visai slikts politiķis; viņu nobīdīja pie malas *drungarijs* (flotes priekšnieks) Romāns Lekapens, kas izsludināja sevi par ķeizaru, savus trīs dēlus par kesariem, bet pašam Konstantīnam norādīja piekto vietu.

Bulgari ieņēma lielāko daļu no Trakijas, Makedonijas, Epeiras; Albānija apsoliņa maksāt viņiem nodevas; serbiem Simeons iecēla županu. Eiropā bizantiešiem palika tikai Konstantīnople, Soluņa un vēl dažas piejūras pilsētas. Simeons pašapzinīgi teica ķeizaram: „esmu ieguvis jūsu valsti; bulgari pieraduši paņemt svešu īpašumu, grieķi — atdot savu mantu“. Sagatavojot uzbrukumu galvas pilsē-

Bulgaru ķēniņš un viņa ģimene (zīmējums vecā bulgaru rokkrastā).

tai, Simeons sabiedrojās ar Afrikas kalifu no Fatimīdu dinastijas (Muhameda meitas, Fatimas pēcnācēju), kas apsoliņa sūtīt palīgā savu floti. Bizantiju izglāba tikai jauns ungaru un pečenegu uzaicinājums, kā arī serbu atdalīšanās no bulgaru valsts. Sagatavojot Konstantīnoples aplenkšanu, Simeons nomira (927). Bet ķeizārvalstij tomēr bij jānoslēdz ar bulgariem viņai neizdevīgs miers: bulgaru ķēniņam palika viņa ķeizara titulis; Bulgārija dabūja atsevišķu patriarchy; ar Simeona dēlu Pēteri ķeizars apprecināja savu meitu.

Simeons ar savu nodomu nodibināt lielvalsti un ar savu aizraušanos no zinātnes un literatūras atgādina Kārli Lielo un Anglijas Alfredu. Uzņēmdams Morāvijas izraidītos Metodija skolniekus, sludinātājus Horazdu un Klementu, viņš līdz ar to nodibināja liturģiju slavu valodā; viņš lika pārtulkot daudz grieķu grāmatu, starp citu *Enciklopediju*, kurā ietilpa ziņas par teoloģiju, filozofiju, vēsturi, kā arī Bizantijas likumu krājumu. Ievadot *Sešdienu* (Šestodneva) grāmatu, t. i. zemes aprakstu, kas sakārtots

pēc sešām pasaules radīšanas dienām, attēlota bulgaru valdnieka dzīve galvas pilsētā; viņš dzīvo pēc bizantiešu parauga izgreznotā pilī un viņu pavada bulgari brokata apģērbā un gvardija mirdzošās apzeltītās bruņās. Tai laikā, kad bulgaru galms nodevās Konstantinopoles aizgūtai greznībai, nabadzīgos ciemos sāka sludināt bargie paulikiani, kas arī bij ieradušies no Bizantijas un dēvējās par dievmīļiem. Nosodīdami dievkalpojumus greznās baznīcās, dievmīļi nolādēja augstāko kārtu spožo dzīves veidu, sludināja, ka zemniekiem nav jāpilda ķēniņa un bajaranu klaugas un ka dzimtļaudis, strādājot kungu labā, kalpo grēkam un sātanam.

Bizantija un Kijevas krievi X. gadu simteni. Liela daļa no krievu kara vīriem bij Skandināvijas, galvenā kārtā Zviedrijas, iecelotāji. Austrumslavi un bizantieši tos dēvēja par varāgiem, bet jūru pār kuŗu tie pārcēlās par Vaŗagu (Baltijas) jūru. Vaŗagi bij tuvi radi normaņiem, kuŗu uzbrukumī no Norveģijas un Danijas iedvēsa bailes Rietumeiropai; vaŗagi bij tikpat pārgalvīgi un uzņēmīgi kara vīri, kā normaņu vikingi.

Austrumeiropā vaŗagi neatdūrās uz tādu pretestību, kādu normaņiem vajadzēja valauzt Rietumeiropā. Viņi nokļuva plašā reti apdzīvotā apgabalā; Austrumeiropas līdzenuma lieliskie ūdens ceļi deva iespēju doties tālāk jaunos drošsirdīgos pasākumos.

Lielaīs ūdens ceļš sākās pie Somijas jūras līča: pa plato Ņevu pāri Ladogas ezeram pa Volchovas upi viņš noveda pie Ilmeņa ezera; Ilmeņa pietekas, Mstu un Lovatju, no Volgas un Dņepras upju sistēmas atdalīja neliela sauszemes josla, pa kuŗu laivas vilka ar virvēm. Ūdens ceļš šeit sadalījās: pa Volgu ceļš gāja caur Volgas un Kamas bulgaru noietnēm uz chazaru valsti un tālāk uz kalifata zemēm pie Kaspijas jūras; pa Dņepru vaŗagi sasniedza Kijevu, varēja iebrukt Melnā jūrā un doties uz Bizantijas apgabaliem.

Visvairāk vaŗagu sapulcējās ceļa pirmā pietātnē, Novgorodas pilsētā pie Volchovas upes. Pēc krievu laika grāmatas nostāstiem, pirmais Novgorodas kņazs bijis Ņuriks, vaŗagu kara vīrs, kas ar saviem kareivjiem bij pārcēlies pāŗ jūru. Pēc Ņurika nāves, viņa mazgadējā dēla Igora vietā, sāka valdīt Olegs. Šis kņazs ar saviem kara vīriem devās lejup pa Dņepru un ieņēma Kijevu.

X. g. s. Bizantijas audums ar izšūtu grieķu ķeizara attēlojumu (atrasts ģermanu biskapa kapenē Bamberģā).

nijā bij nostiprinājies bajars šišmanis, Simeona dinastijas un grieķu kulturas ienaidnieks. Lai atgūtu Austrumbulgariju, Nikifors aicināja palīgā Svjatoslavu, kā savu sabiedroto, un nosūtīja viņam 1500 mārciņas zelta ar Chersonesas tirgotājiem, kas satikās ar krieviem. Svjatoslavs dedzīgi ķērās pie šī pasākuma, kas bij viņa mīļāko sapņu realizējums. Bet Svjatoslavs, kuŗu bizantieši bij aicinājuši palīgā, pats ieņēma Austrumbulgariju un apmetās P e r e j a s l a v c ā, Simeona vecā galvas pilsētā.

Pečenegu jātnieki (pa labi) un grieķu kareivji (attēlojums atrodas vecā grieķu rokrakstā).

Bizantieši saprata, ka nepareizi rīkojušies, un gribēdami novērst Svjatoslava uzmanību, pamudināja pečenegus uzbrukt Kijevai. Olga ar Svjatoslava mazgadējiem bērniem ieslēdzās pilsētā un sauca dēlu palīgā. Gribot negribot Svjatoslavam bij jāatgriežas; viņš aizdzina pečenegus un steidzās atpakaļ uz savu jauno galvas pilsētu. Pa to starpu Bizantija bij sagatavojusies uz kaŗu. Bizantijā tagad valdīja Jānis Cimishijs (Tzimiskes), kas bij armenis, Nikifora Fokas cīņas biedris un arī ievērojams kaŗa vadonis.

Cimishijs nosūtīja visu ķeizarvalsts kaŗa spēku cīņā ar Svjatoslavu: pats viņš uzbruka no Balkanu puses, bet ar grieķu uguni apbruņoto floti sūtīja caur Donavas grīvu augšup pa upi krievu aizmugurē. Svjatoslavs neatlaidīgi cīnījās ar bizantiešu lielākajiem spēkiem. Cimishijs aplenca krievu kņazu D o r o s t o l ā (tag. Sili-strija). Bizantiešus pārsteidza krievu mežonīgās un pagāniskās parašas: kareivju rindās nikni cīnījās arī sievietes; gaišās naktīs viņi uz Dņepras krastiem šadedzināja kritušos kareivjus, upurējot tiem gūstekņus un metot ūdenī mazus bērņus un gaiļus. Bada mocītais Svjatoslavs padevās ar to nosacījumu, ka viņiem atļaus brīvi doties mājup; krievi atteicās nevien no Bulgarijas, bet arī no Korsuņas iekaŗošanas; Svjatoslavs apsolījās būt Bizantijai uzticīgs sabiedrotais.

Miera noslēgšanas laikā krievu kņazs satikās ar ķeizaru. Cimis-

hija piebrauca pie Donavas krasta mirdzošās bruņās, lielas greznas svītas pavadīts. Airējot kopā ar citiem airētājiem, Svjatoslavs tuvojās savā laivā; viņš bij tērpies baltā kreklā, kas atšķīrās no pārējo braucēju apģērba tikai ar lielāku tīrību; viņam nebij rotu, izņemot zelta auskarus; viņa galva bij noskūta, pie deniņiem nokārās divi matu kušķi.

Ieguvis bagātu laupījumu, Svjatoslavs ar saviem kuģiem devās uz Dņepras grīvu, lai braucot augšup pa upi, atgrieztos Kijevā.

Kņazs Boriss atgriežas no pečeņegu vajāšanas (vecs rokraksts).

Bet Dņeprā bij viena bīstama vieta — viņas krāces; tur bij jāizvelk laivas malā un jānes preces rokās. Pie krācēm krieviem uzglūnēja pečeņegi. Svjatoslavs atlaida lielu daļu kara vīru un tie ar zirgiem devās stepēs; pats viņš palika pie precēm, lai tās apsargātu. Cīņā ar pečeņegiem viņš krita, būdams tikai apmēram 30 gadus vecs; pečeņegu kņazs Kura paņēma viņa galvu un pagatavoja sev kausu no viņa pieres.

Kristīgās ticības izplatīšana IX. un X. gadu simtenī.

Bizantija un Kārļa monarchija izglāba Eiropas kristīgo pasauli no posta un bojā ejas. Sludinātāji, tirgotāji un diplomati devās no Konstantinopoles un Romas uz ziemeļiem un austrumiem pie barbariem: bizantieši kristīja bulgarus un serbus, mēģināja pārcelties pār Donavu un Melno jūru un kristīt chazarus un krievus; franki un viņu kristītie sakši atgriezās pie kristīgās ticības daļu no rietumslaviem un sāka tuvoties Danijai. IX. g. s. otrā pusē (pēc 850. gada) kristīgai Eiropai uzbruka jauna nelaime. Viņai uzmācās ungari un normāņi un viņai atkal bij jādomā par savu aizstāvēšanos.

Tā tas turpinājās apmēram 100 gadus. X. g. s. otrā pusē kristīgās valstis atkal iegūst spēku un varu: ģermaņu ķēniņš Ottons atjaunoja lielu daļu no Kārļa monarchijas; uzvarējusi musulmaņus, Bizantija atguva savu spēku. No abām šīm valstīm atkal devās sludinātāji uz Eiropas ziemeļiem un austrumiem. Šoreiz tika kristīti poļi, ungari, daņi, norveģi, zviedri un krievi (950—1000).

Vācija un Polija. Apmetušies zemkopju zemju vidū, ungari, tāpat, kā viņu priekšgājēji, huņņi, Rietumeiropā tapa par Dieva rīksti. Austrumos viņiem aizsprostoja ceļu Karpati; tādēļ viņi devās pretējā virzienā, augšup pa Donavu, postīja visus Vācijas apgabalus, pārcēlās pār Reinu, nokļuva Francijā un, dodoties apkārt ap Austrumalpiem ielauzās pat Itālijā, kur sabiedrojās ar saraceņu pirātiem. Ar saviem maziem ātriem zirgiem viņi piepeši uzbruka, nošāva ienaidniekus ar savām indīgām bultām, sagūstīja kareivjus ar saviem arkaniem, pārdeva gūstekņus par vergiem un izmantoja tos kā dzimtļaudis iekarotās zemēs, nolaupīja baznīcām bagātības.

Katra no ģermaņu ciltīm — sakši, franki, bavari, — kuŗas priekšgalā stāvēja savs dzimtsheerogs, pati sevi aizstāvēja, centās atpirkties no ungariem ar nodevām, nerūpējās par savu kaimiņu likteni. 918. gadā sakšu hercogs Indriķis, kuŗu dēvēja par Putnuķērēju, tika izvēlēts par ģermaņu ķēniņu; viņš noslēdza pamieru ar ungariem uz 9 gadiem un izlietoja šo laiku, lai Saksijas dienvidaustrumos uzceltu veselu rindu burģu (nostiprinātu pilsētu). Nodrošinājuši savu zemi un nodibinājuši viņā mieru, sakši dabūja virsroku par citām ciltīm.

Indriķa dēls, Ottons I. (936—73), kas bij spējīgs un nepagurstošs vadonis un atgādināja Kārli Lielo, piespieda padoties visas citas ģermaņu hercogistes: Frankoniju, Bavariju, švābiju (dienvidrietumos), Lotringu (tag. Hollandi, Beļģiju un Ziemeļrietum-Ģermaniju); zem viņa varas nokļuva arī Bohēmijas slavu kņazi. Sapulcinājis visu savu vasaļu kuŗa spēku, viņš 955. gadā aizsprostoja atkāpšanās ceļu lielai ungaru ordai, kas bij uzbrukusi Reinas apgabaliem: Ausburgas pilsētas tuvumā pie Donavas pietekas Lechas notika kauja, pēc kuŗas galīgi sakautiem ungariem bij jāatdod gūstekņi un laupījums. Kritušiem vēlāk atņēma zelta zvaniņus un sudraba ķēdītes, ar kuŗiem ungari bij izgreznojušies un kuŗus tie bij salaupījuši ģermaņu baznīcās. Pēc šīs kaujas klejotāji vairs neuzbruka Vācijai, bet ķēniņš varēja lepoties ar savu lielo panākumu un tapa vēl spēcīgāks.

Ottons neiznīcināja valsts iedalījumu hercogistēs, bet vietējo valdnieku vietā visur iecēla savus dēlus un znotus. Pārvaldīt valsti viņam palīdzēja garīdzniecība. Biskapiem un abatiem (klosteru priekšniekiem) viņš kā lēni (t. i. apbalvojumu jeb atalgojumu) atdeva bagātas pilsētas un lielus zemes gabalus visās hercogistēs; ienākumi no šiem zemes gabaliem garīdzniekiem bij jāizlieto, lai apbruņotu jātnieku nodaļas un lai savu vasaļu priekšgalā piedalītos ķēniņa kuŗa gājienos. Ķēniņam par labu nāca tas, ka garīdznieki nebij precējušies un tiem nebij mantinieku; pēc garīdznieka nāves

zemes gabalu jeb pilsētu, kuŗu tas bij saņēmis kā lēni, atguva ķēniņš un varēja to atkal atdot, kam gribēja.

Pēc baznīcas noteikumiem, bīskapus un abatus izvēlēja kapituls (garīdznieku sapulcē). Ottons neievēroja to un pats izdālija baznīcas amatus. Viņš pats izpildīja investitūras (iecelšanas amatā) ceremoniju. Tāpat, kā visiem vasaļiem, arī garīdzniekam bij jānometas ceļos sava senjora, ķēniņa priekšā, jāliek savas rokas viņa rokās un jāzvēr viņam uzticība; ķēniņš pasniedza viņam šķēpu un gredzenu, viņa militārās un laicīgās varas zīmes; pēc tam kapituls pasniedza ķēniņa izraudzītam zizli, garīgā mācītāja amata zīmi. Ieviesās paraša maksāt ķēniņam par investitūru lielu naudas sumu.

Indriķis Putnuķērējs un Ottons I. piekrita toreizējo ģermaņu barbariskiem uzskatiem. Indriķis cītīgi krāja svētās atliekas un relikvijas; dabūjis zināt, ka Burgundijas (ši valsts atradās ap Ronas upi un uz Rietumalpu piegāzēm) ķēniņam ir Kārļa Lielā šķēps ar Pestītāja krusta naglu, viņš pieprasīja svētuma izdošanu un draudēja pretējā gadījumā nopostīt visu ķēniņvalsti. Tikpat mežonīgi bij arī pašu garīdznieku uzskati un tikumi; kaŗa gājienos tie vadīja savas nodaļas, jādami ar zirgiem un turēdami rokās kaujas vāles (lai nonāvējot neizlietu asinis). Bruņinieki (vāciski: Ritter, t. i. jātnieks) katrā laikā, dienā un naktī, varēja ierasties bīskapa guļamistabā; ja bruņinieks nebij apmierināts ar savu algu, tad viņš uzlika uz bīskapa gultu nomizotu nūju; ja bīskaps pēc tam nepaaugstināja algu, tad bruņinieks domāja, ka viņam tiesības atstāt dienestu un atgriezties mājās.

Liela daļa no bīskapu pilsētām atradās Vācijas visciešāki apdzīvotā rietumdaļā; sevišķi daudz pilsētu atradās ap visai izdevīgo tirdzniecības ceļu, Reinas upi; mināmas Kelne, Mainca un Strasburga, kas garīdzniekiem deva bagātus ienākumus. Cits raksturs bij jaunām bīskapībām, kuŗas Ottons bij nodibinājis ziemeļos ap Vezeras un Elbas lejas galu, kā arī pie Baltijas jūras; turienes bīskapiem galvenā kārtā bij jā rūpējas, lai kristītu slavus, kas dzīvoja starp jūru un Sudetu un Karpatu kalniem: ļutičius, sorbus, pomeraniešus, ļachus (poļus); kopā ar sludinātājiem plašā mežu un ezeru apgabalā ieradās ģermaņu kolonisti, zemkopji un amatnieki; šo tautas pārvietošanos vadīja Magdeburgas archibīskaps.

Tāpat, kā Kārļa Lielā laikā sakšu kristīšana bij saistīta ar viņu nomākšanu, arī Ottona laikā kristīgās ticības izplatīšanu pavadīja ģermaņu ieroču panākumi. Ottons nodibināja ap Elbu marku (pierobežu apgabalu), kur sapulcināja jātniekus slavu zemju iekarošanai. Bargais un cietsirdīgais markgrafs (ķēniņa pārvaldnieks) Gerons uzvarēja ļutičius un sorbus starp Elbu un Oderu. Dodoties tālāk pa Oderas labo pieteku, Vartu, viņš satikās ar poļu kņazu Mešku, jeb Mečislavu (963—992) no Pjastu dzimtas un pieprasīja, lai tas kristās, atzīst ģermaņu ķeizara virskundzību un katru gadu maksā nodevas.

Poļu tauta šai laikā sadalījās vairākās ciltīs; visievērojamākās ciltis bija: poļani ziemeļos ar Gnezenes pilsētu starp Vartas un Vislas upi, un vislieši dienvidos ar Krakavas pilsētu pie Vislas augšgala. Meška atbalstījās galvenā kārtā uz poļiem, kuŗiem bij jāaizstāvas pret ģermaņu uzņēmšanos. Viņš prata apvienot visas poļu ciltis; lai varētu pretoties vāciem, viņš sabiedrojās ar Ottona slavu vasalu, Bohemijas kņazu Boļeslavu, un apprecēja viņa māsu Dombrovku. Zem savas sievas, dedzīgās katolietes, iespaida Meška kristījās; P o z n a ņ a s pilsētā kā pirmais poļu biskaps ieradās ģermaņu mūks Jordans. Nepretodamies poļu tauta pieņēma ticību uz jauno Dievu, vareno vācu aizstāvi. Bet Meška visiem spēkiem centās novērst vācu ielaušanos poļu apgabalos: viņš aicināja sludinātājus un garīdzniekus no citām zemēm, Francijas, Bohemijas, Italijas.

Pēc briesmīgā Gerona nāves, Meška iedrošinājās pārceļties pār Oderu, iekaroja Sileziju, ziemeļos iekaroja daļu no Pomeranijas un paplašināja savas valsts robežas līdz Baltijas jūrai. Ottons, kuŗu uztrauca šie Meška panākumi, uzaicināja to uz ģermaņu valdnieku sapulci Kvedlingburgā un pieprasīja, lai visas poļu kņaza iekarotās zemes ietilptu ķeizarvalstī.

No slavu pasaules iekarošanas Ottona uzmanību novērsa notikumi aiz Alpu kalniem Italijā. Tāpat, kā bulgaru un Ķijevas kņazu centienu mērķis bij Bizantija, arī ģermaņu vadoņi padevās vecās Romas kulturas iespaidam, centās iegūt Romu un Italiju.

Italijas apvienošanos apgrūtināja viņas ģeografiskais apveids: šaurā pussala tālu sniedzās jūrā; cauri tai virzienā no ziemeļiem uz dienvidiem stiepjas kalnu grēda, kas sadala to divās daļās. Italijas apgabalu un pilsētu apvienošanos apgrūtināja arī citu valstu pretensijas: dienvidi palika Bizantijas rokās, kuŗai simpatisēja arī Venecija, galvenā osta pie Adriatijas jūras, bet ziemeļi saistīja aiz Alpiem dzīvojošo Francijas un Vācijas kara vīru uzmanību. Neviens no Italijas hercogiem nebija tik stiprs, lai pārspētu citus un nodrošinātu sev ķēniņa varu. Savā starpā strīdoties, viņi paši aicināja Ottonu palīgā. Ģermaņu ķēniņš devās pāri Alpu kalniem ar lielu bruņinieku kara spēku un langobardu vecā galvas pilsētā, Pavijā, kronējās ar Italijas dzelzs kroni (zelta kronī bij dzelzs nagla no Pestītāja krusta). Bet viņš ieradās arī Romā, lai atjaunotu svēto ķeizarvalsti un tādējādi realizētu to sapni, kas apmēram 200 gadu atpakaļ bij noteicis Kārļa Lielā darbību. Tērpies garīdznieka apģērbā, viņš sv. Pēterā baznīcā saņēma no pāvesta ķeizara kroni (962).

No šī laika pats Ottons I., viņa dēls Ottons II. un dēla dēls Ottons III. vairāk nodarbojās ar Italiju, nekā ar Vāciju. Viņi cenšas pārspēt pussalas dienvidus, atņemt tos bizantiešiem un arābiem. Tai pašā laikā viņi padodas Bizantijas iespaidam, nodibina savās mājās Konstantinopoles galma ceremonialu. Ottons II. apprecēja grieķu cara meitu, Vasilija un Konstantina māsu Teofanu. Ottons III., kuŗš tēvam nomirstot bij 3 gadus vecs un kuŗu uzauzdi-

nāja viņa māte, grieķiete, un izglītoja franču mūks Herberts, vairāk atgādināja romieti un bizantieti nekā germani. Viņu neinteresēja

— Sakšu karaļa Ottona valsts
→ Germanu karaju ceļš uz Romu

politika un militari mērķi; viņa prātu saistīja dažādas fantazijas. Viņš dodas uz Acheni, lai atraktu Kārļa Lielā kapu; iecēlis savu skolotāju Herbertu par pāvestu ar Silvestra II. vārdu, viņš kopā ar

to sapņo par pasaules sadalīšanu starp diviem valdniekiem: Romas archibīskapu un ķeizaru. Svinīgas audiences laikā Ottons bij tērpies raibā austrumnieciskā apģērbā un apkāries mirdzošiem akmentiņiem un zvārguļiem, it kā pagānu elks; viņa jostā bij ieausts uzraksts, ka trīs pasaules puses, Eiropa, Azija un Afrika, atzīst viņu par pasaules valdinieku.

Bet Ottona prātu saistīja arī mūku varoņdarbi. Ar savu draugu Pragas Adelbertu viņš Romā ieslodzījās mazā apakšzemes istabiņā, gavēja un nodevās pašmocišanai; tērpies spalvu kreklā, viņš basām kājām devās svēteļojumā uz Dienviditalijas kalnu klosteri. Adelberts, kuŗu slavi dēvēja par Voitechu, bij cēlies no vecas čechu dzimtas; pret savu gribu iecelts par Pragas bīskapu, viņš sākumā gribēja

Poļu karciņu tēli uz Gnezenes pilsētas bronzas vārtiem (XII. g. s.).

atgriezt pie bargas askētiskas dzīves savus ciltsbiedrus, kas bij nodevušies baudām un greznībai; vēlāk, kad viņš bij zaudējis visas cerības uz sava mērķa realizēšanu un kad tauta viņu nolādēja viņa bardzības dēļ, zem pareģojoša sapņa iespaida, viņš nolēma veltīt savu dzīvi briesmu pilnam varoņdarbam — sludināt pagāniem kristīgo ticību. Viņš devās uz poļu kaimiņu zemj pie leišu cilts — p r ū -

šiem (starp Lejasvislu un Nemanu); kad viņš tur gribēja nocirst svēto ozolu, tad viņu nosita (997).

Meška un čechu kņazienes Dombrovkas dēls, Boleslavs Droširdīgais (992—1025) atpirka no prūšiem Adelberta miesas, novietoja mocekļa dārgās atliekas Gnezenas pilsētā un izsludināja to par Polijas svēto aizbildni. Ap 1000. gadu, kad daudz eiropiešu baidīdamies gaidīja uz Antikrista atnākšanu un pastara dienu, Gnezenē ieradās nemierīgais Ottons, lai pie sava drauga kapa nožēlotu savus grēkus.

POLIJA, ĢERMAŅU ROBEŽA UN KIJEVAS KRIEVI BOLESLAVA DROŠSIRDĪGĀ LAIKĀ.

Otons atdāvināja Boleslavam sv. Maurikija bultu, sv. Krusta naglu un robainu zobenu, neuzvarāmības simbolu, ar kuŗu vēlāk apjoza poļu valdnieku kronēšanas laikā. Keizara paaugstināts par Romas patriciju, Boleslavs veikli izlietoja Ottona dievbijību, kas bij aizmirsis rūpēties par ģermaņu interesēm: poļu kņazu apprecināja ar keizara māšicu, un tās ieguva varu par visiem rietumslaviem.

Uz Ottona III. pavēli pāvests Silvestrs II. iecēla par archibīskapu Adelberta brāli un atdalīja Poliju kā patstāvīgu metropoli no Magdeburgas.

Pēc Ottona nāves Boleslavs pavisam atdalījās no Vācijas; gribēdams nodibināt lielu rietumslavu valsti, viņš ieņēma Bohemiju un Morāviju, uzvarēja Pomerānijas slāvu un sāka pat atņemt ģermaņu austrummarkas zemes. Neatļaidīgi cīnoties, Ottona pēcnācējs, ķeizars Indriķis II., ar pūlēm atņēma poļiem ģermaņu zemes un izdzina tos no Pragas. Boleslavs sāka griezt vērību uz austrumiem, tapa par Ķijevas kņaza Vladimira radnieku un, sabiedrojies ar savu znotu Svjatopolku, ieņēma Ķijevu. 1024. gadā viņš panāca savu politisko nolūku realizēšanu: neievērojot pāvestu un ķeizaru, poļu bīskapi viņu kronēja par Polijas ķēniņu.

Gandrīz vienā laikā ar poļiem kristīgo ticību pieņēma ungāri. Neveiksme pie Lechas bij ievērojami pārveidojusi viņu dzīvi un noskaņu. Gribot negribot viņiem tagad bij jāapmierinās ar ieņemto apgabalu un jāapmetas uz vietas; iztaisot tikai nelielu daļu no apgabala apdzīvotajiem, sagūstītiem kristīgiem vergiem, mežonīgie klejotāji padevās viņu iespaidam, vispirms ticības lietās. Tāpat, kā Bulgarijā, kristīgās ticības pieņemšanai visvairāk pretojās aristokrātija; sevišķi bargi magnatus nosodīja galvenais vadonis Geiza un viņa dēls Vaiks, kas pēc kristīšanās saucās par Stefanu (997—1038), bij apprecējis Bavārijas hercoga meitu un 1000. gadā saņēma no pāvesta Silvestra II. ķēniņa kroni.

Stefans bij neparasti dedzīgs kristīgās ticības aizstāvis. Viņš paziņoja, ka visi madjari, kas līdz noteiktam laikam nepieņems kristīgo ticību, tiks pārvērsti par vergiem. Viņš pavēlēja ievākt desmito daļu no laukiem, lopu pieauguma un visiem ražojumiem par labu baznīcai. Lielas sumas, dievbijīgas dāvanas, viņš nosūtīja uz Romu, Bizantiju, Ravennu un Jeruzalemi, bez gala apdāvināja klosterus un bīskapus; sevišķi viņš cienīja Dievmāti un izsludināja viņu par Ungārijas aizbildni.

Skandināviešu vecā ticība un christianisms. Vienā laikā ar poļiem un ungāriem kristīgo ticību pieņēma arī Skandināvijas tautas. Salīdzinot ar citiem ģermaņiem tie ievērojami bij nosebojušies. Ilgu laiku kristīgai mācībai neizdevās iesakņoties ziemeļos, jo skandināvieši noteikti turējās pie saviem veciem ticējumiem un parāšām: nevienai no ģermaņu tautām nebij tādu spilgtu mītu par pasaules radīšanu, par dieviem un varoņiem, kādi bij skandināviešiem (ar šiem mītiem mūs iepazīstina dziesmas, kuņas sacerēja skaldi un vēlāk uzrakstīja kristīgie garīdznieki; dziesmu krājumu nosauc par Eddu).

Pēc skandināviešu domām pasaules vidū atrodas dzīvības koks, milzīgais osis Igdrāzils. Dievi nonāvēja milzi Himeru un radīja no viņa ķermeņa redzamo pasauli: zemi viņi radīja no viņa miesas, kalnus no viņa kauliem, debesis no viņa galvas kausa, kokus no matiem, jūras vilņus no viņa asinīm, mākoņus no smadzenēm. No miglainās

aukstās ziemeļvalsts, kur atradās dievu cietoksnis, atdalīja uguns karsto dienvidvalsti. Cilvēkiem labvēlīgo dievu, Azu, vidū pirmo vietu ieņem Tors un Odins. Tors — vienkāršās tautas dievs, Odins — vikingu dievs. Tors apmeta savus ienaidniekus ar savu burvju āmuru, kas vienmēr pats atgriežas pie viņa. Kad pērkonš rib, tad Tors izbrauc savos ratos, kuŗos iejūgts aunu pāris: viņš pats stiprinieks ar sarkanu bārzdu, uzvelk dzelzs cimds un apliek jostu un tādējādi iegūst otrtik lielu spēku; viņš aizsargā cilvēkus no milžiem un troļļiem (ļauņiem rūķiem, kas atnes neāimi, negaisu, drudzi, neveiksmi medībās). Odins — mežonīgs mednieks, kuŗam tikai viena acs (saule); platā segā ietinies, viņš viesuļa ātrumā jā ar savu astonkāji zirgu; viņam seko divi vilki un divi kraukļi.

Skandinaviēšu reliģijā var novērot drūmu noskaņu. Azu starpā ir ļaunais Lokkijs; viņš ir skaists un viltīgs un kopā ar Odinu rada cilvēkus; viņš radījis visas cilvēka ļaunās kaislības un tieksmes. Kad Lokkijs apvainoja dievus dzīvu laikā, tad viņu piekala pie klints, pār viņu nokārās drakons, kas aplāj viņu ar briesmīgu indi. Bet Lokkija sieva uztver indi kausā; kad viņa novēršas, lai iztukšotu indes pilno trauku, inde nokļūst Lokkrija sirdī; kad viņš raustās briesmīgās sāpēs, tad cilvēki dzird zemes trīci.

Saule un mēness ātri skrien pa debesīm, jo tos vajā briesmīgi vilki. Pasaules galam tuvojoties, vilks norīs mēnesi, saule zaudēs spožumu, iestāsies briesmīga ziema, plosīsies vētras, cilvēki dzīvos vienos grēkos, brāļi viens otru nonāvēs. Tiks sadragāts arī dzīvības koks Igdrazils, kuŗā ieslodzīti ļaunie spēki. Lokkijs atsvabināsies no savām važām un sāks sacelt uguns karsto dienvidvalsti, lai strauji uzbruktu Azu cietoksnim. Vilks Fenriss, kuŗa rīkle tādējādi atvērta, ka ar vienu žokli viņš aizkaŗ debesis, bet ar otru zemi, nositīs Odinu. Pasaules čūska, kas vijas apkārt ap zemi, pielidīs, lai cīnītos. Toram izdosies viņu nonāvēt, bet pats viņš kritīs no viņas indīgās dvasas. Uguns dievs aizdedzinās visu pasauli un visi dievi un cilvēki ies bojā. No sadegušā visuma pelniem radīsies jauna pasaule, šķīsti un laimīgi cilvēki, kas dzīvos zelta pilīs.

Tagadējā grūtā, briesmu pilnā dzīvē, kad pastāvīgi jācīnās, cilvēks nedrīkst nodoties slinkumam: kauns — nomirt savā gultā; krist cīņā — vienīgā godājamā nāve. Dievi grib, lai cilvēki tiem upurē. Mēŗa un bada laikā Toram upurēja vēŗsus un aunus, kaŗa laikā upurēja Odinam. Ik pa 9 gadi zviedru tauta sanāca uz lielu tingu (sapulci) Upsalā. Zemnieki atdzina lopus un atveda alu. Visiem bez izņēmuma, vienkāršiem ļaudīm, augstmaņiem un pašam ķēniņam bij jāpiegādā dāvanas vispārējai upurēšanai: ar upurējamā kustoņa asinīm aplacīja dievu elkus, svētnīcas sienas, no iekšpuses un ārpusē, kā arī sapulcējušos cilvēkus; ēdienus un dzērienus svētīja ar Tora āmura zīmi; pēc tam notika kopējas dzīres. Tingu laikā apsprieda svarīgas lietas: nolēma pieteikt kaŗu jeb noslēgt mieru, izmeklēja prāvas un tiesāja noziedzniekus. Pēc tautas lēmuma izteikšanas atvēra lielu tirgu.

Skandinaviēši noteikti turējās pie saviem veciem paradumiem

un kristīgās ticības sludinātājiem grūti bij jācinās ar tautas ierašām un ticējumiem. Vairāk nekā 100 gadi bij pagājuši no tā laika, kad Ansgarijs (miris 865. gadā) uzstājās kā pirmais kristīgās ticības sludinātājs un tikai X. g. s. beigās ticība krusta varenībai sāka izskaust ticību āmura spēkam. Kēniņiem kristīgā ticība solīja viņu varas pieaugšanu: pēc vecām parašām kēniņu izvēlēja tauta, bet kristīga ticība mācīja, ka valdnieka vara ir Dieva dota un ka valdnieks nav atbildīgs tautas priekšā.

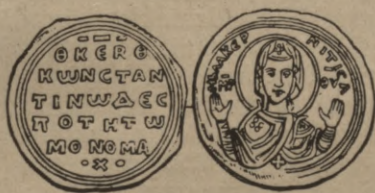
Ziemeļos kristīgās ticības sludinātāji bij ļoti bargi cilvēki, kas nesevoja Kristus lēnās un maigās darbības paraugam. Norveģijā kristīgo ticību sāka izplatīt ap 1000. gadu kēniņš Olafs Trigvasons, kas bij slavens ar saviem piedzīvojumiem svešās zemēs. Viņš bīdināja zviedru kēniņieni Sigrīdu, kuŗu dēvēja par Storrodu, t. i. Lepno: šis nosaukums viņai bij piešķirts tādēļ, ka viņa pavēlēja sadedzināt savus preciniekus, ja bīdinātāji bij vienkārši firsti. Olafs pieprasīja, lai Sigrīda kristās, bet kad viņa atteicās, iesita viņai ar cimdu pa seju. Sigrīda atbildēja: „tā būs tava nāve“ un apprecēja daņu kēniņu, Svenu Divbārdi. Svens sabiedrojās ar Sigrīdas dēlu zviedru kēniņu Olafu, kuŗu dēvēja par Skotkonungu (lutekli) un sakāva Olafu Trigvasonu lielā jūras cīņā pie Pomerānijas krastiem; lai dzīvs nenokļūtu ienaidnieku rokās, Olafs ielēca jūras vilņos. Uzvarētāji drīz atteicās no savas ticības uz Toru un pieņēma kristīgo ticību.

Zviedrijā sākumā kristījās tikai dienvidnieki; ziemeļnieki (pie Melaras ezera) pa lielākai daļai palika pagāni. Ziemeļapgabalā (Sveonijā) bij maz jarlu, galvenā vara atradās zemnieku rokās. Lielā Upsalas apulcē kēniņam Olafam Skotkonungam (1000—14) bij jāklanās tautas la g m a ņ a (zemnieku izvēlētā galvenā tiesneša) Torgnija priekšā. Kad šai apulcē ieradās norveģu sūtņi un piedāvāja mieru, tad saniknotais zviedru kēniņš ātri piecēlās un pārtrauca viņu runu. Bet Torgnijs nomierināja Olafu. Viņš atgādināja, ka agrāko kēniņu darbībai bijis cits raksturs: kaŗos tiem vienmēr smaidījusi laime, bet tautu tie neesot nomākuši smagām nodevām. Tagadējais kēniņš esot augstprātīgs, neuzmanīgi izturoties pret pavalstniekiem. „Mēs gribam, ka tu noslēdzi mieru ar norveģiem; atsakies no kaŗa rietumos un labāk cīnies, lai atgūtu savas austrumzemes. Ja tu nepaklausīsi mūsu padomam, tad mēs tev uzbrūksim un tevī nonāvēsim, mēs necietīsim tavu nelikumīgo un varmācīgo darbību. Mūsu tēvi rīkojās ar kēniņiem tādējādi: tie iemeta ūdenī piecus kēniņus, kuŗi, tāpat, kā tu, bij uzpūtīgi un augstprātīgi. Saki mums tūlī, ko esi nolēmis.“

Tautas pūlis, kas atradās apkārt ap svēto riņķi, kur viens pret otru sēdēja kēniņš un lagmanis, izteica savu piekrišanu Torgnija vārdiem ar skaļiem saucieniem un ieroču žvazdināšanu. Gribot negribot Olafam bij jāpadodās; neatspēkojot lagmaņa vārdus, viņš teica: „tā vienmēr rīkojās zviedru kēniņi, tie visās lietās apspriedās ar zemniekiem“.

Krievu kristīšana. Kijevā pie Svjatoslava vecākā dēla, Jaropolka, ieradās ģermanu sludinātāji un gribēja viņu pierunāt pieņemt kristīgo ticību pēc latīņu baznīcas parauga. Bet Jaropolku nonāvēja viņa jaunākais brālis Vladimirs, kas sākumā valdīja Novgorodā un tad tuvojās Kijevai ar saviem vaļagu kaŗa vīriem. Ieņēmis pilsētu, Vladimirs neatlāva vaļagiem izlaupīt pilsētu; tad viņa kareivji pieprasīja izpirkšanas maksu, katrs kareivis vienu mārciņu sudraba. Vladimirs lūdza pagaidīt vienu mēnesi, kamēr no tautas ievāks *caunādas* (t. i. naudu, kuŗu agrāk aprēķināja pēc *caunādu vērtības*). Pēc viena mēneša vaļagi, kas bij vīlušies savās cerībās uz laupījumu, lūdza kņazu atļaut viņiem doties pie grieķiem. Tad Vladimirs izraudzīja labākos kaŗa vīrus un atdeva viņiem pilsētas pārvaldīšanā (pie kam tie paši paturēja daļu no kņēniņa maksājamām nodevām); pārējie aizgāja uz Cargradu, lai iestātos ķeizara dienestā.

Vladimirs bij tikpat kareivisks valdnieks, kā Svjatoslavs. Viņš uzvarēja visas austrumslavu ciltis (poļanus, severaņus, vjatičus, kri-

Ķeizara Konstantina Monomacha moneta ar Vlachernas — Konstantinopoles daļas — Dievmātes attēlojumu.

vičus), uzbruka Volgas bulgariem, rietumos atņēma poļiem Červen un Peremišlu (tag. poļu Galicijā). Kijevas kņazs tagad valdīja par ļoti lielu valsti, kuŗā ietilpa Ilmena, Daugavas, Lejasvolgas, Okas, Dņepras un Dņestr baseins. Vladimira valsts iekārta neatgādināja kalifa un Bizantijas iekārtu. Kijevas kņazs saņēma tikai nodevas no apgabaliem, bet neiejaucās vietējās lietās un netiesāja pavalstniekus. Iedzīvotāji dzīvoja ciemos un sadalījās *dzimtāš*, t. i. visur radnieki sastādīja apvienību, kuŗas locekļi strīdu jeb svešnieka uzbrukuma gadījumā noteikti cits citu aizstāvēja: ja svešnieks bij nonāvējis dzimtas locekli, tad visi cietušā radnieki atriebās slepkavam un viņa dzimtai.

Lai palielinātu savu varu un ciešāki apvienotu savas valsts atsevišķās daļas, Vladimirs visur centās nodibināt Peruna, Kijevas kņaza un viņa kaŗa vīru dieva, pielūgšanu. Uzkalniņā pie Dņepras viņš novietoja Peruna attēlojumu ar sudraba galvu un zelta ūsām. Uz tālo Novgorodu viņš sūtīja savu tēvoci Dobrinu, lai arī novgo-

rodiešus piespiestu pielūgt Ķijevas dievu. Ķijevā un Novgorodā Perunam upurēja cilvēkus.

Bet drīz Vladimīru sāka saistīt christianisms; šo ticību viņš pieņēma no pareizticīgiem bizantiešiem. Viena kara gājiena laikā Vladimīrs uzbruka Bizantijas Krimas apgabaliem un ieņēma Korsuņu. Ķijevas kņaza un grieķu sarunu laikā Vladimīrs pieprasīja, lai viņam dod par sievu ķeizara Vasilija II. māsu, Annu Purpurdzimušo, un savukārt bij ar mieru kristīties. Lai atgūtu Korsuņu un nodibinātu draudzīgas attiecības ar Ķijevas kņazu, ķeizars pavēlēja savai mātai doties uz tālo barbaru zemi un nosūtīja Vladimīram, tāpat kā agrāk Simeonam, regalijas (t. i. cara cieņas zīmes), pēc kurām tas ļoti ilgojās. Kopā ar grieķu princesi Ķijevā ieradās Bizantijas garīdznieki; Vladimīrs ar kara vīriem kristījās un ķeizaram par godu pieņēma Vasilija vārdu.

Tikpat noteikti, kā pie pagānu dievu cildināšanas, Vladimīrs rīkojās arī izplatot kristīgo ticību. Ķijevā viņš pavēlēja nogāzt Peruna tēlu un iemest to Dņeprā; viņi aiznesa dieva tēlu uz krāču pusi, bet Vladimīrs stingri noteica, ka neviens to nedrīkst izvilkt malā. Pēc tam viņš paziņoja visai pilsētai: „katrs, kas rīt neieradīsies pie upes, bagātnieks, ubags, strādnieks, būs mans ienaidnieks”. Nākošā rītā kņazs ar grieķu garīdzniekiem ieradās Dņepras malā; sapulcējās visi ķijevieši, lieli un mazi, iegāja ūdenī un kristījās. Novgorodā Vladimīrs pavēlēja iznīcināt pagānu dievus un uzticēja šo darbu Dobrinam, kuram agrāk bij jāveicina Peruna pielūgšana. Bet tāi laikā, kad Ķijevā jauno ticību nodibināja bez grūtībām, Novgorodā, Bizantijai svešā pilsētā, pagānisms stipri pretojās. Kņaza gribas izpildītāji, sevišķi kara priekšnieks Putjata, bargi nosodīja dumpiniekus; tādēļ pie novgorodiešiem radās izteiciens: „labie zemnieki ar uguni, bet Putjata ar šķēpu”.

Ķijevas kņaza draudzība deva lielu spēku Bizantijas ķeizaram Vasilijam II. Pēc 30 gadu ilgstošas cīņas viņš iznīcināja bulgaru valsti. Uzvarai sekoja vēl nepiedzīvota nežēlība: viņš pavēlēja izdurt 15.000 sagūstītiem bulgariem acis, lai atvestu aklos mājās (tādēļ Vasiliju dēvēja par Bulgarukāvēju). Bulgaru cars Samuels nevarēja noskatīties šai briesmīgajā gājienā un satriekts nomira. Bulgaru valsts, kas 300 gadu laikā bij apdraudējusi Bizantiju, vairs neeksistēja, pārvērtās par atsevišķu ķeizarvalsts apgabalu, kuru pārvaldīja Bizantijas pārvaldnieks.

Uzvaras par arabiem un bulgariem bij paplašinājušas ķeizarvalsts robežas; kura bij tapusi divi reizes lielāka nekā savas atjaunošanās sākuma, Fotija un Vasilija I. laikā. Krievu kristīšanās bij paplašinājusi viņas kundzības robežas: Konstantinopoles patriarchs sāka sūtīt uz Ķijevu metropolitu, t. i. galveno bīskapu, ticības lietu pārzini, un krievu zemi sāka uzlūkot par vienu no Bizantijas metropolēm (baznīcas apgabaliem).

Grieķu izglītotie garīdznieki atnesa krieviem Bizantijas grāmatas, likumus un parašas, un Vladimīrs nokļuva zem viņu iespaida.

Viņi pieprasīja, lai kņazs sodītu laupītājus un slepkavas un neat-
ļautu ļaundariem maksāt viru, t. i. izpiršanas naudu, un tādē-

Vasilija II. attēlojums uz viņam veltītas psalmu grāmatas tituļa lapas.

jādi atsvabināties no soda. Vladimirs, baidoties „no asiņu izlieša-
nas grēka”, izteica šaubas, viņi tam atbildēja Bizantijas ķeizaru li-
kumu vārdiem: „Dievs tevi iecēlis par sodu ļaunajiem un par svētību

KRISTIANISMA IZPLATĪŠANĀS IX u. g. s.

▨ Kristīgai ticībai pieņirzezi apgabali Kārļa Lielā laikā.

▧ Kristianisma izplatišanās IX gada simtenī (bulgāri, cehomoraui, serbi)

▩ Kristianisma izplatišanās X gada simtenī (dāņi, zviedri, norveģi, ungāri, poļi, pomeranieši, krievi).

Pēc Jaroslava nāves (1054), lielā Kijevas valsts, kuru bij radījis Svjatoslavs un Vladimirs, sāka sabrukt. Pēc Jaroslava nosacījumiem katrs no viņa dēliem dabūja savu apgabalu, kā pastāvīgu novadu, bet pie tam visiem bij jāpaklausa vecākajam brālim, Kijevas kņazam. Brāļu starpā izcēlās nesaskaņas; savstarpējās ķildas atņēma tiem daudz spēka. Šo apstākli izmantoja p o l o v c i, kas pečenegu vietā bij apmetušies stepēs starp Dņepru un Donu. Polovcu uzbrukumi postīja krievu zemi, tāpat, kā 200 gadu atpakaļ ungari bij postījuši Vāciju.

4. Krusta kari.

Turku iebrukums Priekšazijā. Ap 1000. gadu, sešus gadu simteņus pēc huņņu aiziešanas no tagadējās Dienvidsībirijas un Ziemeļturkestanas stepēm, šāis plašos līdzenumos notika jaunas pārmaiņas: turku ciltis atstāj savas klejošanas vietas un dodas uz rietumiem. Huņņu ierašanos Eiropā bij ierosinājušas baumas par Romas ķeizārvalsts bagātībām, turki, turpretīm, pārcēlušies pār Amu-Darju, iebruka arābu kalifata auglīgos apgabalos, kur jau sen bij apmetušās turku algādžu nodaļas. Pa priekšu gāja *sel d ž u k i*, kuŗu vadībā bij sapulcējušās citas turku ciltis. 50 gadu laikā (1040—92) viņi iznīcināja Chovarezmas (Chivas) un Chorassanas (Ziemeļaustrumu-Persijas un Afganistanas) pastāvīgos kalifatus, pēc tam ieņēma Ziemeļrietum-Persijas apgabalus un, beidzot, iekaroja Sirijas, Irakas un Dienvidpersijas auglīgās zemes; atnācējiem turku sultāņiem padevās arī Bagdades kalifs.

Arabi un persi, kas bij zaudējuši savu agrāko kareivisko drosmi, vāji pretojās turku jātnieku uzbrukumiem. Vadoņi savukārt, lai nodarbinātu nevaldāmos kara vīrus, pastāvīgi sarīkoja jaunus kara gājienu un uzbrukumus: austrumos viņi devās pāri Pamiram, ieņēma Kašgaru un sasniedza Kīnas robežu; rietumos viņi uzbruka Armenijai, kuŗu nesen atpakaļ bij pievienota Bizantijai, un pašai Bizantijai.

Bizantijas ķeizārvalsts bij pilnīgi pagrimusi. Pēc Vasilija Bulgarkāvēja valstij nebij apdāvināta kara vadoņa, bet līdz ar Vasilija uzvarām, Bulgārijas iekarošanu, Bizantijai radās tikai jaunas briesmas. Tagad pečenegi, kuŗiem bulgāri bij aizsprostojuši ceļu uz ķeizārvalsti, bij Bizantijas kaimiņi. Drīz tie pārcēlās pār Donavu un ieņēma Ziemeļbulgāriju līdz Balkanu kalniem. Pečenegiem uzbrūkot, panīka grieķu tirdzniecība ar krieviem. Tādēļ Bizantija tapa nabaga un vairs nevarēja uzturēt tādu lielu kara spēku, kāds tai bij bijis agrāk.

Kā Bizantijas aziatisko īpašumu aizstāvis uzstājās ķeizars Romans IV. Diogens. Lai cīnītos ar turku sultāni Alp-Arslānu („Drošsirdīgo Lauvu”), viņš organizēja armiju, galvenā kārtā, no arzemju algādžiem: frankiem, bulgāriem, varāgiem, pečenegiem. Bizantieši satikās ar turkiem pie *M a n c i k e r t a s* Armenijā (1071): nodevēji pečenegi pirms kaujas nostājās turku pusē, kuŗu dzīves veids viņiem bij radniecīgs; ķeizars tika sakauts un sagūstīts. Alp-Ars-

lans viņu atsvabināja ar to nosacījumu, ka Bizantija maksās milzīgas ikgadējas nodevas. Bet bizantieši pārkāpa līgumu; kad Romas atgriezās uz galvas pilsētu, tad tur jau valdīja jauns ķeizars, un Romanam tika izdurtas acis.

Turki, kuri bij vilušies savās cerībās, devās ceļā, lai iekarotu Mazaziju; ātri viņi ieņēma pussalas centralos apgabalus un atstāja bizantiešiem tikai piekrastes joslas pie Aigaja un Melnās jūras. Vietējie zemnieki, pa daļai heretiķi, labprāt atzina turku kundzību, jo jaunie kungi pieprasīja tikai galvas naudu un atbrīvoja zemniekus no dzimtļaužu darbiem. Turkiem atnākot, bagātie kulturelie apgabali pārvērtās par nekoptu mežonīgu zemi. Viņu nopostītos plašos zemes gabalus zemkopji pa lielākai daļai vairs nevarēja izmantot; taīs apmetās klejotāji lopkopji. Uz turkiem darīja lielu iespaidu ķeizarvalsts varenība; savas zemes Mazazijā viņi nosauca par Rumu, t. i. Romas valsti; ieņēmuši Nikeju, lielo baznīcas sapulču pilsētu, viņi kāri lūkojās uz Konstantinopoli, kas atradās jūras šauruma otrā pusē; bizantieši savukārt no saviem mūrīem varēja ieraudzīt turku tūbas kibitkas un jātnieku sardzes.

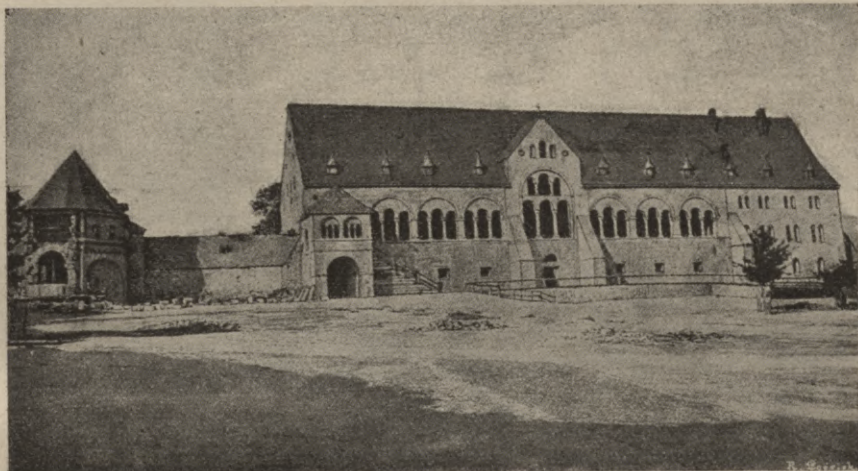
Zem turku varas atradās visa kalnu rinda no Aigaja jūras līdz Kuenluna kalniem; viņu valsts labības klēts bij tās pašas auglīgās ielejas, kuņas bij uzturējušas arabus; dienvidu klejotāju vietā bij apmetušies ziemeļu klejotāji. Turki maz rūpējās par vietējiem iedzīvotājiem, no kuņu darba bij atkarīga viņu eksistence: milzīgās ietaises, kuņas bij nepieciešamas zemkopībai un dārzkopībai un kuņas arabi rūpīgi glabāja, sāka panīkt. Tas pats notika arī ar izglītību: turki tikai ārēji pieņēma musulmaņu ticību, bet negribēja nodziņnāties koranā, kas uzlūkojams par arabu filozofijas un zinātnes avotu, un nerūpējās par skolām, par kuņām Abbasidi bij gādājuši.

Rietum-Eiropa XI. gadu simtenī. Taī laikā, kad musulmaņu pasaulē iestājās sabrukums un posts, Eiropas rietumi ātri sāka attīstīties un uzplaukt. Sākot no X. g. s. beigām, pēc normaņu, saraceņu un ungaru uzbrukumu laikmeta, Vidus-Eiropas zemēs attīstījās mierīga dzīve un pieauga labklājība. Eiropieši vairs nepiegādāja gūstekņus un vergus austrumu tirgiem; Eiropas iedzīvotāju skaits ātri sāka pavairoties. Drīz vien tiem vairs nepietika ar tām zemēm, kuņas tie bij ieņēmuši Lielās tautu pārvietošanās laikā. Lai uzturētu jaunpiedzimušās paaudzes, vajadzēja ielauzties līdz tam laikam neaizskārtos mežos, līst līdumus. No cieši apdzīvotiem Vācijas rietum- un dienvidapgabaliem, kas atradās ap Reinu un Donavas augšgalu, izceļotāji devās uz ziemeļiem un austrumiem, uz Saksiju, Bohemiju un tālāk pa Elbu uz reti apdzīvotām slavu zemēm.

Pārvietošanos vadīja biskapi un abati, kuņas Ottons bij uzaiicinājis piedalīties valsts pārvaldē. Bieži atsevišķas mūku grupas atdalījās no sava klostera; tie devās uz vientulīgiem meža apgabaliem, uzcēla klajumos jaunu mūku mājokli, aicināja zemkopjus palīgā un šimos, kas radās pie jaunā klostera, nometināja amatniekus un tirgotājus; tādējādi radās miesti, dažkārt pilsētas. Mazturīgos kas pulcējās ap baznīcu, garīdznieki novietoja savās muižās kā

dimtļaudis; tie bij padoti meijeriem, pārvaldniekiem no zemnieku kārtas, kuriem bij jāgādā, lai zemnieki kārtīgi izpilda savas klausības.

Par to, kā rūpīgs un pēc toreizējiem uzskatiem labs biskaps pārvaldīja saimniecību un zemniekus, stāsta sv. Saksijas Meinverka dzīves apraksts. Reiz svētais ieradās vienā no tālajām baznīcas

Vācu ķēniņu pils Ziemeļvācijā, uzcelta XI. g. s. t. s. romāņu stilā.

muižām un gribēdams pārbaudīt litus (dzimtļaudis), pavēlēja aizvest savus zirgus uz piederību, kur patlaban kūla labību. Liti, aizcienības pret biskapu, atļāva zirgiem apēst un samīņāt labību; tad biskaps pavēlēja viņus izpērt, lai viņi turpmāk uzticīgāki kalpotu; bet pēc sodīšanas viņš par tiem apžēlojās un pavēlēja tos paēdināt un padzirdināt.

Ļoti grūti bij uzturēt daudzus bruņiniekus. Bieži kara vīram bij liela ģimene; ar ienākumiem no zemes gabala, kuŗu bruņinieks saņēma kā lēni no senjora vai karaļa, pietika tikai, lai uzturētu un apbruņotu vienu dēlu; tādēļ pārējiem, kā bezzemniekiem bij jādošas svešumā. Bruņinieku jaunākie dēli karaļa ar saviem brāļiem, zemes īpašniekiem, tapa par laupītājiem, aplaupīja tirgotājus. Dedzīgi viņi devās katrā kara gājienā vai tālā ceļojumā, lai karotu un iegūtu laupījumus.

Ģermaņu ķēniņi organizēja no pārāk daudziem kara vīriem kara pulkus un sarīkoja gājienu uz Romu: katrs ķēniņš devās pāri Alpiem, lai kronētos ar ķeizara kroni; dažkārt tas devās arī otro un trešo reizi uz Itāliju, lai apspiestu savu pavalstnieku dumpjus: Itālijai bij jāizpilda ziemeļu barbaru iegribas un jānodod tiem laupījumi. Dienvidfrancijas bruņinieki atrada nodarbošanos

Spānijā. Tur pēc 300 valdības gadiem musulmaņi bij zaudējuši savu kareivisko spēku; tādēļ kristīgie, kas, dzīvodami ziemeļos, Asturijas kalnu apgabalos, bij palikuši neatkarīgi, sāka pamazām iekarot zemes. Šī nīknā nepārtrauktā kara lauks bij kalnāji ap Duro upes

Sv. Zenona baznīca Veronā, viena no visvecākajām Itālijas baznīcām (XI. g. s.).

augšgalu; katru iekārotu zemes gabalu nostiprināja ar pilsētiņu jeb sardzes torni, tādēļ šo apgabalu nosauca par Kastīliju (piļu zemi).

Sevišķi daudz kara vīru izceļoja no franču Ziemeļ-Normanrijas.

Normaņi iekāro Dienvidītaliju un Angliju. Apmetušies Francijā, normaņi piesavinājās franču valodu un parašas, bet tīkoja pēc tāliem ceļojumiem un varonīgiem kara darbiem. Bariem viņi devās uz Jeruzalemi, lai pielūgtu Kristus kapu. 1015. gadā četrdesmit normaņu bruņinieku, atgriežoties no Palestīnas, izglāba Salerno, Dienvidītalijas jūras pilsētu, no saraceņu uzbrukuma. Atgriezušies mājās ar svētītas zemes produktiem: citroniem, mandelēm, vērtīgiem audumiem un apzeltītiem traukiem, viņi pamudināja savus ciltsbiedrus doties turp. Dienvidītalijā normaņi izmantoja sīko langobardu firstu savstarpējos strīdus un vietējo iedzīvotāju ienaidu pret bizantiešu kundzību; palīdzēdami te vietējiem iedzīvotājiem, te grieķiem, te langobardiem, viņi nostiprinājās pilīs, kurās uzcēla

pie tirdzniecības ceļiem un jūras ostām un drīz tapa par visas zemes kungiem.

Visvaīrāk panākumu Itālijā bij trūcīgā normaņu bruņinieku Tankreda Otvila dēliem; sevišķi slavens tapa viņa jaunākais dēls Roberts, kuŗu dēvēja par Giskaru (viltīgo). Dzimtenē Roberts bij bijis neievērojams bruņinieks, Itālijā (no 1046. g.) veiklais un viltīgais bruņinieks plaši varēja attīstīt savas spējas. Par viņa viltību radās daudz nostāstu: kādreiz, gribēdams ielauzties nostiprinātā pilsētā, viņš izlikās par mirušu; viņa biedri lūdza pilsoņus ielaist tos ar līķi baznīcā; bet tikko zārks bij ienests, kad no viņa izlēca Giskars, izdalīja zem segas paslēptos zobenus un piespieda iedzīvotājus padoties. Pāvests Leons IX., vadot kara spēku mēģināja izdzīt normaņus no Itālijas; atnācēji viņu sakāva un sagūstīja. (1053). Jaunais pāvests, Nikolajs II., zem Romas baznīcas diakona Hildebrandta, veikla un kareivīga politiķa, iespaida, noslēdza līgumu ar Giskaru: normaņu bruņinieks ieguva hercoga tituli un varu par visām Dienvidītalijas zemēm, bet totiesu viņam, kā vasalim, bij jāpilda uz pāvesta pieprasījumu, kara dienests. Giskars iekaroja Apuliju un Kalabriju, bet 1071. gadā atņēma grieķiem B a r i j u, viņu pēdējo atbalstu Itālijā; pa to starpu viņa brālis Rožers atņēma saraceņiem Sicīliju.

Zvērēšana XI. g. s. Zvērētājs pieskaras pie 2 šķirstiem ar relikvijām (uz drānas izšutais zīmējums attēlo Haraldu, kas apmeklējot Normandijas Viļuma galmu, zvērēja nepretoties Viļuma centieniem pēc Anglijas troņa).

Tai laikā, kad daļa normaņu bruņinieku devās uz Dienvidītaliju, citi, paša Normandijas hercoga valdībā, iekaroja Angliju.

Pēc Alfreda varonīgās cīņas ar daņiem, anglosakšiem arvienu jo vairāk un vairāk bij jāpiekāpjas pret normaņu iekārotājiem. 1018—35. g. g. visa Anglija padevās daņu ķēniņam Kanutam Lieļajam, kas pievienoja savai valstij arī Norvēģiju un valdīja Ziemeļjūras abās malās. Bet drīz daņus izspieda normaņi, kuŗus no Anglijas atdalīja tikai jūras šaurums. Alfreda pēdējais pēcnācējs, Eduards Dievbijīgais aizbēga no daņiem uz kontinentu franču Normandijā un, normaņu svītas pavadīts, atgriezās atpakaļ. Pēc viņa nāves Anglijas troņi centās iegūt Normandijas hercogs Viļums.

1066. gadā Viļums, kuŗam pāvests par savas svētības zīmi bij devis svēto karogu, izcēlās malā Anglijas dienvidos pie Hastings. Viņa galvenais kara spēks bij jātnieki, kuŗus viņš bij sapulcinājis no visām Francijas malām; bruņinieki bij tērpušies bruņu cepurēs un krūšu bruņās ar gaŗiem pīkiem rokās. Viņa pretinieks, Haralds, anglosakšu un daņu izvēlētais karalis, varēja sapulcēt tikai kājniekus; starp tiem tikai daņu gvardija bij pilnīgi apbruņota, anglosakši bij vilnas uzvalkos ar kaujas cirviem rokās. Haralds kādu laiku turējās ierakumos, bet atklātā kaujā smagi apbruņotie jātnieki samina viņa kara spēku, un viņš pats tika nonāvēts. Par Anglijas karali tapa Viļums, kas lepodamies, dēvējās par Iekarotāju. Tiem angļu tēniem (kareivjiem-zemes īpašniekiem), kas karalim labprātīgi padevās, tika atstāti viņu īpašumi. Pārējiem zeme tika atņemta un izdalīta starp tiem senjoriem un vienkāršiem kareivjiem, kas bij atnākuši kopā ar Viļumu. Visu zemi sadalīja manoros, t. i. kungu aprinķos ar īpašnieka, kara vīra, muižu un namu vidū, pie kuŗiem bij pierakstīti ciemi.

Normandijas Viļums (1066—88) prata iedvest bailes nevien vietējiem uzvarētājiem, bet arī atnācējiem kara vīriem, kuŗus tas apmetināja iegūtās muižās un zemēs. Visi kara vīri, pavēlnieki un vienkārši kareivji, bij ķēniņa vasalī un zvērēja viņam uzticību. Trīsreiz gadā, Ziemas svētkos, Lieldienās un Vasaras svētkos, visiem vasalīem bij jāierodas kurijā, t. i. galmā, pilnīgi apbruņotiem ar svītām un kalpiem, bet karalis viņiem rādījās visā savā varas spožumā ar kroni galvā.

Stingri un cietsirdīgi ķēniņš pieprasīja kara dienesta un citu klausību pildīšanu. Ja vasalis nomira, tad karalis noteica viņa zemes gabala likteni; viņš pieprasīja no mantinieka maksu, jeb, ja mantinieka nebija, atdeva citai personai zemi par maksu; dažkārt viņš kādu laiku neatdeva nevienam manoru, bet pats paturēja ienākumus no tā; par nolaidīgu dienestu viņš pieprasīja smagus naudas sodus. Lai pieprasot klausības visam tiktu piegriezta vērība, Viļuma laikā Anglijā notika iedzīvotāju skaitīšana un viņu īpašuma vērtēšana; skaitīšanas rezultāti bij atzīmēti grāmātā, kuŗu tauta dēvēja par pastara dienas grāmatu. Skaitīšanu veica ķēniņa sūtni, kuŗus sūtīja uz visām Anglijas malām; katrā muižā tie nopratināja īpašnieku un pārvaldnieku, bet katrā ciemā — garīdznieku, vecāko un dažus zemniekus. Apstiprinot ar zvērestu, ataicinātie ziņoja par lauzu skaitu un kārtu aprinķī, par ienākumiem un nodevām, par arāmo zemi, par lopu skaitu u. t. t.

Baznīcas reforma. Bargam kareiviskam laika garam bij piemēroti jaunie klosterā noteikumi, kuŗi izplatījās XI. g. s. un tika sacerēti Francijā Kluni klosterī. Šī klosterā dibinātājs Odons, kas bij bijis Dienvidfrancijas bruņinieka ieroču nesējs, pieprasīja no mūkiem nepārtrauktu darbu, pazemību, slimnieku kopšanu, klusēšanu; mūkiem bij jāizvairās no katra lieka vārda, tie iemācījās sazināties ar zīmju palīdzību. Visi klosteri, jauno noteikumu piekritēji, padevās archiabatom, t. i. Kluni klosterā priekšniekam,

kuŗš iecēla pārējo klosteru priekšniekus. Viņi visi uzlūkoja sevi vienīgi par pāvesta pavalstniekiem un neklausīja biskapiem un laicīgiem valdniekiem.

Klunieši centās darīt iespaidu uz sabiedrības rūpjiem tikumiem, bet it sevišķi gribēja pārtraukt asiņainos karus un strīdus. Priekš 1033. gada, kad sabiedrībā tāpat, kā 1000. gadā, izplatījās baumas par tuvu pasaules galu (tam vajadzēja iestāties 1000 gadus pēc Kristus augšāmcelšanās), klunieši centās pārliecināt biskapus, senjorus un bruņniekus dot svinīgo solījumu par „Dieva miera” nepārtraukšanu. Kara vīri un garīdznieki sapulcējās un zvērēja: „no šīs dienas sākot neviens nedrīkst ielauzties baznīcā, apvainot mūkus, ķert zemniekus, aplaupīt tirgotājus, atņemt lopus; mēs paši izsargāsimies no kara un ar ieročiem rokā apstādināsim tos, kas gribēs sākt karu; tie, kas pārkāps pieņemtus noteikumus, tiks izslēgti no draudzes”.

Bruņnieki, kaislībām padevušies cilvēki, ilgojās arī pēc savaldīšanās un tādēļ aizrāvās no mūku bargās disciplīnas. Dažs bruņnieks, jautri un trokšņaini braukdams ar biedriem pēc līgavas, piepeši atgrīezās un iestājās klosterī. Ietērpies mūka apģērbā, bruņnieks deva grūti pildāmus solījumus, atsacījās no visiem labumiem, nodevās pašmocišanai, apkārās smagām važām; par lielāko varoņdarbu uzlūkoja briesmu pilno svētceļojumu uz neticīgo ieņemto sv. kapa vietu.

Klunieši pilnīgi gribēja pārveidot garīdznieku dzīvi un parašas. Pēc viņu domām, biskapi un abati nedrīkst nodoties pasaulīgām interesēm, vadīt kara spēku un dzīvot greznībā, tiem vajaga atšķirties ar saviem askētiskiem tikumiem un atteikties no zemes labumiem. Dedzīgie ticības aizstāvji visvairāk uztraucās par to, ka garīgos amatus varēja nopirkt; viņi nosauca to par simoniju (burvja Simona vārdā, kas, pēc apustuļu darbu grāmatas ziņām, gribēja nopirkt no apustuļiem brīnumdarošo spēku).

No kluniešu domām par baznīcas reformu aizrāvās ģermanu ķēniņš un Romas ķeizars Indriķis III. (1039—56). Uzlūkojot sevi par Dieva aicināto baznīcas kārtības noteicēju, viņš atcēla no amata pāvestu, kas bij nopircis savu amatu no sava priekšgājēja, piespieda viņu nožēlot savu lielo grēku un pēc tam iecēla vienu pēc otra trīs ģermanu biskapus pāvesta amatā; pēdējo no tiem, pāvestu Leonu IX., ķeizara tuvo radnieku, sagūstīja normaņi.

Pēc Indriķa III. ātrās nāves — ķeizars nomira jauneklā gados — pāvesta un ķeizara attiecības pārvērtās. Viņa dēla Indriķa IV. (1056—1106) mazgadības laikā ap pāvestu pulcējās stingrāki un radikālāki klunieši, kas par baznīcas pagrimšanas iemeslu galvenā kārtā uzlūkoja viņas atkarību no ķeizara. Viņu vadonis bij Hildebrands, Toskaņas zemnieka dēls, kuŗu Kluni klosterā abats bij ieteicis pāvestam un kuŗu Leons IX. ataicināja uz Romu. Pēc Indriķa III. un Leona IX. nāves, Hildebrands ieņēma pirmo vietu pie pāvesta galma (1058). Vispirms viņš sabiedrojās ar Dienvidītalijas normaņiem. Pēc Hildebranda domām, taisnība radīsies pa-

saulē tikai tad, kad pāvests varēs neaprobežoti valdīt; ar pazemīgiem braucieniem uz Romu, jāizrāda sv. Pēterā tronim pilnīga pazemība. Pāvests — augstākais valdnieks pasaulē, kēniņiem bez nosacījumiem viņam jāpaklausā, ģermanu ķeizaram jātop par pāvesta vasalu. Pāvesta atcelts kēniņš — nav valdnieks; kā pelnus un peļavas pāvests izkaisa viņa spēkus vējā.

Lai padarītu pāvestu neatkarīgu no ķeizara, Hildebrands 1059. gadā Romas baznīcas sapulcē proponēja jaunu pāvesta izvēlēšanas kārtību: pāvestu izvēl kardināli, t. i. Romas apgabala biskapi un Romas baznīcas garīdznieki konklāvā, t. i. slēgtā sapulcē. Pēc tam Hildebrands paziņoja, ka visi garīdznieki nedrīkst precēties un ka tiem jādzīvo nabadzībā: visiem garīdzniekiem jābūt mūkiem un jāatzīst tikai sava valdnieka — pāvesta griba.

Kad viņš sāka pieprasīt precēto garīdznieku atcelšanu, tad visās zemēs, Vācijā, Francijā, Itālijā, sacēlās garīdznieki. Dažkārt pāvesta legatus (sūtņus) apvainoja un padzina, dažkārt, turpretim, vienkāršā tauta, kuŗa nebij mierā ar garīdzniekiem maksājāmām nodevām, nostājās pāvesta un mūku pusē.

Pāvesta un ķeizara cīņas sākums. Kad Hildebrands pats tapa par pāvestu, zem Gregora VII. vārda (1073—85), tad baznīcas reformēšana kļuva vēl noteiktāka. Gregors prasīja, lai neviens garīdznieks nepieņemtu investituru no laicīga valdnieka. Visas agrākās pārmaiņas bij notikušas Indriķa IV. mazgadības laikā, kad laicīga vara nevarēja pāvestam pretoties. Bet tagad karalis bij pieaudzis un pats gribēja valdīt; biskapi viņa acīs bij ierēdņi, kuŗus viņš, pēc Ottona laikā ieviesušās parašas, varēja iecelt un atcelt. Indriķis domāja, ka pāvesta noteikumi par investituru aizskar kēniņa tiesības. Vormsā pie Reinas upes viņš sasauca sapulci, kuŗa atcēla „viltus-mūku Hildebrandu“. Atbildēdams uz to, Gregors VII. sapulcēja Romā franču un itāļu prelatus (augstākos garīdzniekus) un paziņoja, ka Indriķim tiek atņemta viņa karaļa vara, ka pavalstnieki tiek atsvabināti no karalim dotā uzticības zvēresta.

Vācijā daudz pavalstnieku nebij apmierināti ar kēniņa darbību. Indriķis IV., kas kā mantojumu bij ieguvis frankonu hercogisti, visvairāk apspieda sakšus; viņu zemē uzcēla cietokšņus, itkā ar nolūku aizsargāt viņus no slaviem un daņiem, bet patiesībā tie nodērēja vietējo iedzīvotāju nomākšanai; kēniņš ar savu galmu apmetās Saksijā un dzīvoja tur, kā iekarotā zemē. Sakši sacēlās, bet karalis tos pārspēja: Vācijas dienvidos viņš salīga bruņiniekus bezzemniekus un atdeva viņiem tāpat, kā saviem ministriem (kalpiem), lēņus, kuŗus viņš bij atņēmis sakšiem. Tādēļ arī senjori, baidīdamies no kēniņa varas pieaugšanas, izlietoja pāvesta lēmumu, sapulcējās un atcēla kēniņu. Indriķim atlikās tikai izlīgt ar pāvestu. Ziemā, bez pavadoņiem, tikai ar savu sievu, viņš pār sniega pieputinātiem Alpiem steidzās pie pāvesta lūgt piedošānu. Gregors atradās nostiprinātā Kanossas pilī (Toskānā); no sākuma viņš negribēja pieņemt kēniņu un lika tam dažas dienas gaidīt aizslēgto

vārtu priekšā. Beidzot, viņš piekāpās; grēkus nožēlotāja apgērbā Indriķis metās pāvesta priekšā zemē un pāvests viņam piedeva.

Pa to starpu Vācijā pāvesta legatu klātbūtnē jau bij izvēlēts cits ķēniņš. Tad Indriķis savukārt iecēla antipāvestu; sakāvis savus ienaidniekus un viņu izvēlēto ķēniņu, viņš devās ar kara spēku pāri Alpiem. Romā, kaujas troksnim atskanot, viņš kronējās par ķeizaru; pilsēta sadalījās divās nostiprinātās nometnēs: sv. Engēļa pilī turējās Gregors VII., bet pāvesta Lateranas pils un sv. Pētera baznīca bij ķeizara rokās; uz likām šaurām ielām notika nikni kautiņi. Beidzot, pāvestam atnāca palīgā sen gaidītais Giskars; normaņi, kopā ar algotiem saraceņiem nopostīja un dedzināja Romu, tautas nolādētam Gregoram VII. bij jābēg pie sava vasaļa; tur viņš arī nomira (1085). Dzīves beigās viņam radās doma apvienot Eiropas bruņiniekus ap sarkanā krusta karogu, lai uzsāktu cīņu ar neticīgajiem.

Pirmais krusta kaŗš. Indriķis IV. nomira 20 gadus pēc Gregora nāves. Bet varenā pāvesta pēcnācēji neatsvabināja ķeizaru no baznīcas lāstiem, un Rietumu kristīgās pasaules vadonis palika pāvests. Pāvests Urbans II., kas bij cēlies no franču ģimenes, sevišķi dedzīgi veicināja Gregora nodomu uzsākt krusta kaŗu, kuŗu bij izjaucis strīds ar ķeizaru. 1095. gadā viņš sasauca Klermonā (Vidusfrancijas kalnu apgabalā Overnī) sapulci un garīdznieku un milzīga ļaužu pūļa priekšā uztājās ar runu, kuŗā sludināja svēto kaŗu. Ar sajūsminātiem saucieniem: „Dievs tā grib!“ — lieli ļaužu bari, garīdznieki un mūki, senjori un bruņinieki, pilsētnieki un zemnieki, piekrita pāvesta aicinājumam. Pāvests apsoliņa visiem, kas piedalīsies krusta kaŗā, glābšanu no šķīstīšanās mokām, parādu atlaišanu, bet dzimtļaudīm atsvabināšanu no klausībām. Uz dažādām Francijas, Itālijas, Anglijas un Vācijas malām pāvests nosūtīja sludinātājus; kuŗiem bij jālīgst krusta kaŗotāji. Attēlodami spilgtās krāsās reliģiskā varoņdarba lielo svēto nozīmi, oratori nepiemirsa aprakstīt austrumu zemju auglību, lielos laupījumus, turienes dzīves ērtības un bagātības.

Iemesli, kas pamudināja krusta kaŗotāju barus doties uz austrumiem, bij dažādi. Pāvests runāja par Kristus kapa un citu Palestīnas svētumu atgūšanu, bet viņa īstais mērķis bij uzvāret kristīgos austrumus, pie kam viņš gribēja pārvērst par savu pavalstnieci ne vien Jeruzalemes un Eģiptes, musulmaņu ieņemto zemju, bet arī Bizantijas baznīcu. Mazturīgos un trūcīgos bruņiniekus aizrāva doma par jauniem piešķirtiem zemes gabaliem, par austrumu pilsētu bagātībām: savās domās viņi neprata izšķirt dažādās austrumu zemes: Siriju, Mazaziju, Grieķiju. Dienvidītalijā nostiprinājušos romaņu centienu mērķis bij Bizantija. Giskars, gribēja uzbrukt Salonīkam un Konstantīnoplei, bet nomira. Krusta kaŗos rēsiģi piedalījās arī Itālijas jūras pilsētas: Piza, Genuja, Venecija. Ilgi un neatlaidīgi cīnoties viņu drošsirdīģie jūras braucēģi izspieda saraceņus no Vidusjūras ziemeļdaļas; ievērojot musulmaņu pasaules pagrimšanu, tie savukārt gribēja uzbrukt Afrikas un Levanta

auglīgām piekrastēm. Beidzot, krusta kara sludinātāji aizrāva arī vienkāršo tautu, dzimtļaudis, trūcīgos pilsētniekus, kas visai neskaidri sapņoja par paradīzes dzīvi austrumos, kur tie cerēja atsavināties no smago nastu sloga.

Rietumu kara vīri varēja izdevīgi cīnīties ar islamu tikai sabiedrojušies ar Bizantiju, kuŗa jau sen bij ieņēmusi pirmo vietu cīņā ar musulmaņiem. Bet tāi pašā laikā Bizantija pati visvairāk saistīja rietumu krustnešu uzmanību un krusta karš viegli varēja pārvērsties par pašas kristīgās ķeizarvalsts iekarošanu.

No 1081. gada Bizantijā valdīja apdāvinātais kara vadonis un veiklais diplomats Aleksejs, kas nodibināja Komnenu dinastiju. Viņš bij uzlabojis Bizantijas grūto stāvokli, kuŗā tā atradās pēc turku ielaušanās Mazazijā, rietumos atsita Giskara uzbrukumu, ziemeļos — klejojošos pečenegus un polovcus; Aleksejs Komnens negribēja padoties rietumu bruņiniekiem; turpretīm, kad krustneši sāka sapulcēties Konstantinopolē, viņš nolēma izmantot tos kā algādžus cīņā ar turkiem.

Vispirms mūka Pēteru Vientuļa un bruņinieka Valtera Ubaga vadībā parādījās vienkāršās tautas bari, kas bij vāji apbruņoti un nebij skaidrībā ne par ceļu, ne par ienaidnieku. Atsevišķos pulkos, laupīdami un sarīkodami ebreju gŗautiņus, šie krustneši devās no Francijas un Vācijas pa sauszemi uz Bizantiju; lielu daļu iznīcināja ungari un bulgari, pa kuŗu zemēm viņi devās; pārējie nonāca līdz galvas pilsētai; grieķi tos steidzīgi pārcēla pār jūras šaurumu un turki tos iznīcināja.

Otrā grupa sastāvēja no bruņinieku organizētiem pulkiem, kuŗus vadīja daži ievērojami senjori; viena daļa devās arī caur Ungariju, otrā — pa Lombardiju un Dalmācijas (Illirijas) piekrasti, bet trešā pārcēlās pār Adriatijas jūru un devās pa Balkanu

sauzemi. Visvairāk bruņinieku izceļoja no Francijas, tādēļ krustnešus austrumos dēvēja par frankiem. Piedalījās: Normandijas hercogs Roberts, Viļuma Iekaroāja vecākais dēls, kas bij iekīlājis savu hercogisti brālim, Anglijas karalim, par 10.000 mārciņām sudraba un par šo naudu sagatavojies uz krusta karu; Lejas-Lotringas (šis apgabals piederēja Vācijai, bet viņa apdzīvotāju tautība un valoda bij franciska) hercogs Buljonas Gotfrids; Tuluzas grafs Raimunds, kuŗa zemes atradās Vidusjūras tuvumā. No Itālijas izceļoja daudz normaņu Giskara dēla Bohemunda vadībā. Krust-

Keizars Aleksejs Komnens.

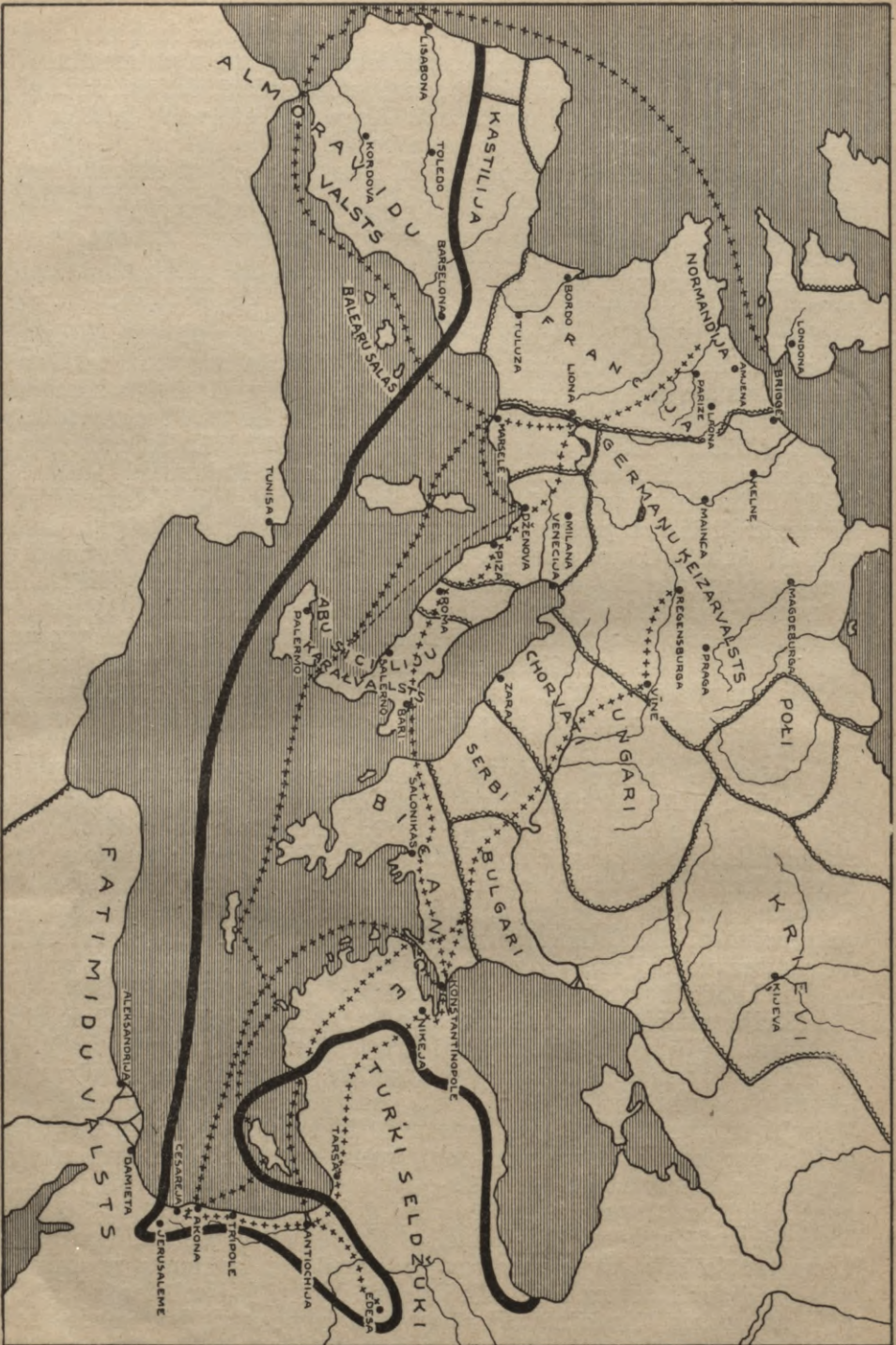
neši pa lielākai daļai devās ceļā ar savām sievām un kalpiem, veda līdz savu mantu un bagātību; bagātniekiem bij arī viņu medību un zvejas piederumi. Kara spēkam sekoja vezumni, dažādi sīktirgotāji, joku taisītāji, āksti, muzikanti. Kara pulkiem nebija kopēja vadība, katrs senjors rīkojās uz savu galvu.

Ar pūlēm Aleksejam Komnenam izdevās piespiest rietumu senjorus zvērēt viņam uzticību. Pārcēlušies ar grieķu palīdzību uz Mazāziju, krustneši ieņēma Nikeju, netālu no tās sakāva turkus un izlauza sev ceļu no Mazāzijas uz Siriju.

Tur viņiem par labu nāca tas, ka musulmaņi savā starpā naidījās: ziemeļi piederēja sunnītiem — turkiem, bet dienvidus ar Jeruzalemi īsi pirms krustnešu atnākšanas bij atņēmuši šiiti, Eģiptes Fatimīdi. Bet paši Eiropas iekarotāji izšķieda savus spēkus un līdzekļus; katrs senjors rūpējās tikai par to, lai iegūtu pastāvīgu kņazisti. Bohemunds ieņēma lielo un bagāto Antiochiju, bet viņam ne prātā nenāca atdot to Bizantijai; Gotfrida brālis, Balduins ieņēma Edessu aiz Eufratas Mesopotamijā, Tuluzas Raimunds — Tripoli foinīkiešu piekrastē. Daži senjori un bruņinieki, kuŗus karš bij nogurdinājis, atgriezās uz Eiropu; pārējie gandrīz pilnīgi bij aizmirsuši krusta kara galveno mērķi. Tikai vienkāršo bruņinieku dumpis piespieda Buljonas Gotfrīdu doties uz Jeruzalemi. Ticēdami brīnumam, uz kāda Elļas kalna vientuļa aizrādījumu, krustneši strauji uzbruka Jeruzalemes mūrīem. Bet viņus atsita, un viņiem kārtīgi bij jāaplenc pilsēta ar mašīnu palīdzību, kuŗas par jūru piegādāja genujieši. 1099. g. vasarā kristīgo kara spēks ieņēma Jeruzalemi un nežēlīgi apkāva musulmaņus uz ielām un lielajā Omara mošejā.

Kristīgo zemes Sirijā. No Eiropas atšķirtie krustneši atradās visai grūtā stāvoklī. Viņiem palīdzēja Itālijas pilsētas: Pīza, Ģenuja, Venēcija, kas gadu pēc Jeruzalemes iekarošanas atstāja lielas flotes ar pārtikas līdzekļiem. Tikai ar šo jūrnīeku palīdzību krustneši varēja ieņemt Palestīnas nostiprinātās pilsētas: Cēsareju un Akkonu, kas atradās jūras piekrastē. Par šo pakalpojumu Pīzas, Ģenujas un Venēcijas iedzīvotājus atsvabināja no muitas nodokļiem, un visās Sirijas pilsētās nodeva viņu rokās veselus kvartalus ar tirgiem un baznīcām.

Sirijā nodibinātā kārtība maz noderēja jauniegūto apgabalu aizstāvēšanai. Kā kara gājiena laikā krustnešiem nebija kopēja vadība, tā arī vēlāk nenodibinājās viena augstāka valdnieka vara. Franku iekarotais apgabals dalījās 4 senjorijās: Antiochijā, Edesā, Tripolē un Jeruzalemē, pie kam pēdējās senjorijas īpašnieks tika dēvēts par karali, bet viņam nebija varas pār pārējiem senjoriem; senjorijas, savukārt dalījās lēņos, par kuŗu lietošanu bij jāpilda kara klausība. Jeruzalemes ķēniņam nebija spēka, lai, tāpat, kā Viljams Iekarotājs, pieprasītu klausību pildīšanu; turpretīms, lēņu īpašnieki varēja celt savas prasības gadījumā, ja ienākums no bruņīniekam atdotās zemes nebija tik liels, kā ķēniņš bija solījis; tad ķēniņam no saviem līdzekļiem bija jāsamaksā iztrūkums; bet ja viņš ne-

EIROPA KRUSTA KARU LAIKMETĀ. ————— Kristianisma un muhamedanisma robeža ap 1100g. +++++ Krušta keparaju ceļi.
Valstu robežas

izpildīja šo noteikumu, tad vasarī streikoja, t. i. atstājās no darba.

Starp pāvestam padotiem, atnācējiem frankiem un austrum baznīcas piekritējiem, Sirijas vietējiem iedzīvotājiem nenodibinājās draudzīgas attiecības. Krustneši neprata un necentās iegūt vietējo iedzīvotāju labvēlību: bruņinieki, atņemot arābu un turku kara vī-

Kristus kapa baznīca Jeruzalemē.

riem zemes gabalus, nemaz neuzlaboja zemes apstrādātāju, zemnieku, likteni. Krustnešu stāvokli apgrūtināja arī tas, ka musulmaņi, kurus krustneši bij pārsteiguši, drīz atguva savus spēkus: uz eiropiešu krusta karu tie savukārt atbildēja ar svētu karu un centās atgūt Jeruzalemi, kurā arī tiem bij svēta pilsēta.

50. gadus pēc eiropiešu pirmā krusta kara, Mezopotamijas turki atguva Edessu, kristīgo priekšposteni aiz Eufratas, no šejienes viņi tuvojās jūrai, draudēdami sadalīt kristīgo zemes divās daļās. Pāvests lika franču Klervo klostera mūkam, slavenam Bernardam, aicināt uz krusta karu divi ķēniņus: franču valdnieku, Ludviķi VII. no Kapetingu nama un pirmu izvēlēto ģermanu ķēniņu, Konradu III. no Staufenu dzimtas. Pirmais bij smagi apgrēkojies: cīnoties ar vienu no saviem vasaliem, ķēniņš bij nodedzinājis baznīcu ar visiem cilvēkiem, kas tur bij meklējuši glābiņu; sludinātājs pierunāja viņu doties krusta karā, lai atsvabinātos no šī grēka. Ķēniņu Konradu Bernards samulsināja dievlūdžēju klātbūtnē baznīcā, jautādams, kā pastara dienā ķēniņš attaisnos savu atteikšanos iet palīgā Kristus kapam.

Abi ķēniņi devās pa sauszemes ceļu cauri Ungarijai un pār Donavu uz Bizantiju. Tas bij otrais lielais krusta karš (1147). Viņš nesasniedza savu mērķi: Mazazijā Eiropas bruņinieku smago kavaleriju nomāca viegli pārvietojamie turku jātnieki. Lielās armijas izjukušās nodaļas ar pūlēm nonāca līdz jūrai un ar kuģiem pārcēlās uz Siriju. Damaskas aplenkšanas laikā vietējo kristīgo kara spēks, kas bij atnācis no Jeruzalemes, nostājās ienaidnieku pusē, un eiropiešu kara pulku atliekas bij spiestas atgriezties mājās.

Bruņniecība. Krusta kari palielināja karotāju šķiras nozīmi un cieņu. Daudz bruņinieku-krustnešu iestājās mūku ordeņos (apvienībās), atteicās no ģimenes un īpašuma, padevās lielmestram (izvēlētam priekšniekam). Ordeņa augstākais mērķis bij cīņa ar neticīgajiem; bruņinieki apsolija arī palīdzēt nabagiem un slimiem dievlūdžējiem, apsargāt neapbruņotos ceļā uz svētām vietām. Jeruzalemē franči vispirms nodibināja templja bruņinieku ordeni, t. i. dievnama bruņinieku, jo sākumā tie dzīvoja ķēniņa pils stūrī, kur, pēc nostāsta ziņām, atradies Zalamana templis. Pēc viņu parauga itaļi nodibināja joaniešu ordeni, pievienojoties sv. Jāņa slimnīcai, kuŗu bij nodibinājuši itaļu tirgotāji.

Krusta kara laikā radās jēdziens par bruņinieka godu: bruņiniekam vajaga aizsargāt vājākos, turēt vārdu, būt uzticīgam savam senjoram, palīdzēt baznīcai un nevienam neatļaut sevi apvainot. Visvairāk bruņiniekiem bij jāaizstāv sievietē, Dievmātes attēls zemes virsū. Bruņinieku sievietēm un atraitnēm bieži bij jāaizstāv pils, jāpamudina un jāiejūsmina karotāji un pašām jādodas krusta karā. Tādēļ bruņinieki cildināja sievietes tikumus, sacerēja viņai par godu dziesmas. Pie karaļu un senjoru galma, kur pulcējās daudz bruņinieku, katrs izvēlēja sev dāmu: viņai tas zvērēja uzticību, tāpat, kā vasals senjoram, viņai par godu veica varoņdarbus.

Dažādo zemju un tautu bruņinieki nodibināja itkā lielu ideālu kristīgās pasaules brālību. Viņus apvienoja sevišķas iestādes un ceremonijas. Bruņinieku brālībā varēja iestāties tikai pēc sevišķas iesvētīšanas: bruņinieku nosaukumu deva jeb nu par sevišķiem nopelniem kaujas laukā — tā piem. karalis iesvētīja savus ministeri-

alus — jeb aristokratisko ģimeņu dēliem, kuŗiem no 15. līdz 21. gadam bij jākalpo kā ieroču nesējiem pie kāda ievērojama bruņinieka. Bruņinieku galvenā izprieca bij turnīri, kareiviskas sacīkstes, kuŗās noskatījās daudz ļaužu. Sacīkstēs bruņinieki uzstājās bruņu cepurēs, kas aizsedza seju; bruņiekus nosauca pēc viņu ģērboniem, t. i. pēc sevišķiem zīmējumiem uz varoga jeb karoga, piem. lauvas, pūķa, pāva attēlojumiem. Kā godalgu uzvarētājs ieguva pretinieka ieročus vai arī atņēma uzvarētam brīvību, kuŗu tas varēja atgūt par zināmu naudas sumu. Bieži nabadzīgie bruņinieki tādējādi pelnījās, ceļodami no vienas pils uz otru.

Buljonas Gotfrida ģerboņis; latniskais paraksls nozīmē: ceļu man rādīs gadījums jeb Dievs.

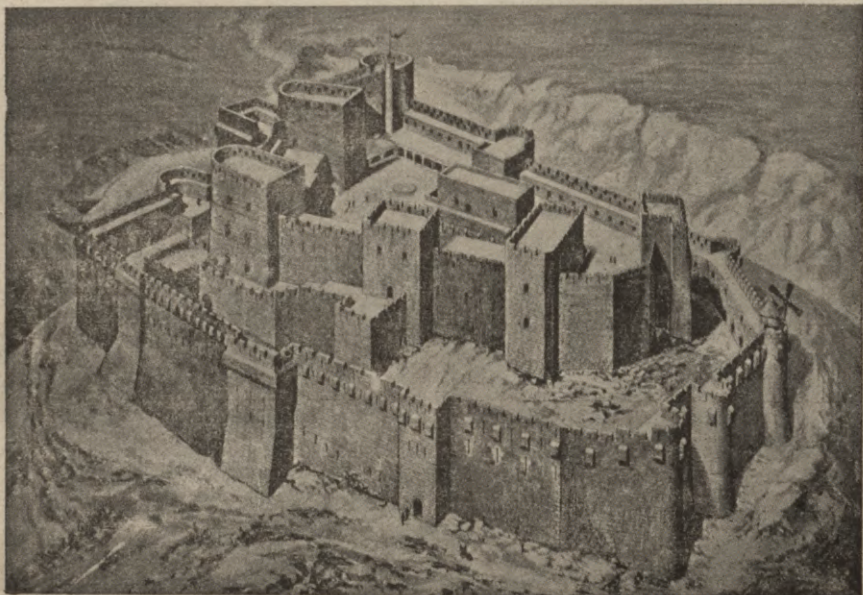
Pilsētu sadraudzes. Krusta kuŗi veicināja arī Itālijas un Francijas pilsētu, Ģenujas, Pizas, Venecijas, Marseļas, uzplaukšanu. Tās ļoti labi pelnīja pārceļot svētceļnieku un karotāju barus, kas devās uz Svēto zemi; vēl svarīgāka bij satiksme ar Sīrijas piekrasti, uz kuriem karavanes veda no austrumiem Indijas drānas, garšdarus, vērtīgus kokus, ziloņkaulu, krāsvielas, zīdu un pērles. Nepārdzīvotas gaviles pārņēma ģenujiešus, kad viņi 1100. gadā, ieņemot Cēsareju, atrada lielu Indijas piparu nastu: piparus izdalīja starp 8000 ekspedīcijas locekļiem, pie kam katrs saņēma 2 mārciņas. Tagad Dienvidēiropas tirgotāji varēja iztikt bez bizantiešu un saraceņu starpniecības. Eiropas tirdzniecība ar Aziju pēkšņi uzplauka: austrumu preces plūda pa Viduseiropas ceļiem, no Vidusjūras krastiem pa Alpu kalnu aizām un Francijas un Ģermanijas upēm uz Ziemeļjūru un tālāk, uz Angliju un Skandināvijas zemēm.

Kristīgās Eiropas tirgotāju šķira visur bij attīstījusies un tapusi lepna. Ģenujā kuģu īpašnieki un tirgotāji nodibināja savienību — kompaniju un katru gadu izvēlēja konsulus, kuŗiem bij jāpārvalda pilsēta un jāvada aizjūras pasākumi. Venecijas pilsoņi izvēlēja dožu uz visu mūžu, kas valdīja kopā ar nedaudz turīgo pilsoņu padomi. Abās tirdzniecības pilsētās visas lietas apsprieda senjorijas (nedaudz locekļu padomes); svarīgos gadījumos sasauca parlamentu, t. i. visu pilsoņu sapulci.

Pilsētas attīstīja savu spēku nevien Itālijā, bet arī citās Eiropas zemēs, sevišķi Ziemeļfrancijā un Ziemeļrietum-Vācijā: tur ap Senas, Šeldas, Maasas lejasgalu, netālu no Anglijas un Skandināvijas satiksmes ceļa ar Eiropu, uzplauka dažas pilsētas, kuŗās attīstījās amatniecība un tirdzniecība. Rūpniecības pasaules vadoņi bij uzņēmīgie un kareiviskie, bagātie tirgotāji, kas pārdeva vadmālu, ādas izstrādājumus, ieročus, vīnu un alu. Atrodoties zem viņu iespaida, pilsētnieki dažkārt izsludināja savu sadraudzi par neatkarīgu. Tādējādi tie atteicās paklausīt senjoram jeb prelatam, kuŗa apgabalā

pilsēta bij uzcelta. Pilsētnieki centās atpirkties no sava senjora ar naudu jeb aizstāvējās pret viņu ar ieročiem rokās.

Pilsētas cīņu ar senjoru raksturo Laonas, Karolingu vecās galvas pilsētas, liktenis. Laona atradās Ziemeļrietum-Franciā, bij burģa, t. i. nostiprināta pilsēta un piederēja cietsirdīgam un mantkārīgam biskapam Godrijam. Laonas burģu, t. i. pilsētnieki 1109. gadā nopirka no biskapa neatkarību un nodibināja komunu, t. i. patstāvīgu sadraudzi. Ķēniņš Ludviķis VI. apstiprināja komunu arī par maksu: *charta* (grāmata) ar ķēniņa zīmogu atsvabināja pilsētniekus no dzimļaužu klausībām un no senjora

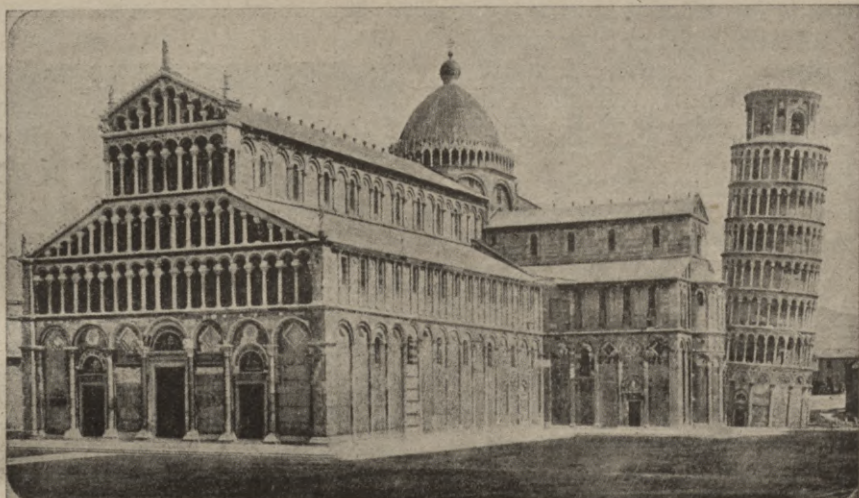
Kraka, joaniešu bruņinieku cietoksnis Palestīnā (uzglabājušās tikai drupas; ilustrācija rāda cietoksni restaurētā, t. i. atjaunotā veidā.

patvaļīgās nodokļu piedzīšanas; no šī laika pilsētā vairs nebija sērvu (verģu).

Kad ķēniņš gribēja apmeklēt Laonas pilsētu, tad biskaps atcēla komunu. Uztrauktie pilsoņi piesolīja ķēniņam jaunu naudas sumu, lūgdami neiznīcināt komunu, bet biskaps deva vairāk; ķēniņš atcēla komunu, bet baidīdamies no sacelšanās, pats aizbēga no pilsētas. Tad 40 pilsoņu zvērēja nonāvēt biskapu. Godrijam paziņoja, ka viņam draud briesmas, bet biskaps tikai pasmējās, domādams, ka vienkāršā tauta neiedrošināsies uzbrukt savam biskapam. Bet dumpinieki, sauktdami „par komunu!”, tuvojās biskapa pilij, nonāvēja to un nosvieda viņa līķi uz laukuma; pēc tam viņi sāka nonāvēt garīdzniekus un bruņiniekus, biskapa pārvaldes locekļus, un dedzināt

viņu mājas. Bet drīz biskapa vasalī atkal ieņēma pilsētu, notiesāja dumpja vadoņus uz nāvi, bet ielauzušies zemnieki izlaupīja pilsētnieku namus.

Citādi izveidojās Amjenas pilsētas liktenis, kur pats biskaps, labs un augstsirdīgs cilvēks, deva pilsoņiem neatkarības chartu. Bet par Amjenu valdīja arī laicīgs senjors, de Kusi, kas uz sāka cīņu ar pilsētniekiem; mežonīgi uzbrūkot, viņa bruņinieki ap laupīja pilsētniekus un tuvāko ciemu zemniekus. Biskaps vēlreiz iz-

Pizas pilsētas baznīca (XI. g. s.). Pa labi slavenais zvanu tornis, kas celšanas laikā apgāzās uz sāniem, bet no neizdevušās būves celtnieks prata radīt mākslas brīnumdarbu.

palīdzēja pilsētai izsludinot krusta karu pret varmākām; par pilsētas postu dzirdēja karalis Ludviķis un devās Amjenai palīgā. Ceļā viņam piebiedrojās pret bruņiniekiem saniknotie vienkāršie ļaudis ar dakšām un izskaptīm. Karalis nenosodīja senjoru, bet pieprasīja no viņa tikai atklātu atvainošanos. Augsburgas buržuji nojauca nostiprināto torni, kurā atrodoties bruņinieks bij pārvaldījis pilsētu; tie ieguva tiesības izvēlēties sev meru (vecāko, kas pārvaldīja pilsētu kopā ar zvērīnāto padomi).

Augstākās kārtas, senjori, bruņinieki un garīdznieki, uztraucās par to, ka kommunās lielu nozīmi ieguva civilpersonas, rūpnieki no zemas kārtas. Viņi nosauca neatkarīgo pilsētu parašas par sātāniskām, uzlūkoja pašu komunas nosaukumu par jaunu nīstamu vārdu, kurš patiesībā nozīmē „vergu atbrīvošana“.

Plantageneti un Staufeni. Pāvesti, Gregora VII. pēcnācēji, vadīja krusta karus un paziņoja savu gribu valdniekiem ar savu pavalstnieku, biskapu un neprecēto garīdznieku palīdzību. XII. g. s. otrā pusē pāvesta spēks un vara izteicās viņa sadursmēs ar diviem

vareņiem valdniekiem, angļu Indriķi II. un ģermaņu Fridrichu Barbarossu.

Indriķis II. (1154—1189) bij Viļuma Iekarotāja pēcnācējs sieviešu līnijā un piederēja pie Rietumfrancijas grafu Plantagenetu dzimtas. Viņš pievienoja Anglijas valstij savas plašās mantotās un laulības ceļā iegūtās zemes ap Luarū un Garonnu; kopā ar Normandiju Anglijas karaļa franču zemes iztaisīja vairāk nekā pusi no franču karalistes. Indriķi II. uzlūkoja par franču karaļa vasali, bet viņa zemes bij sešas reizes plašākas par viņa sizerena (augstākā senjora) zemēm.

Būdams līdzīgs Viļumam Iekarotājam, Indriķis II. uzstājās kā neaprobežots valdnieks, bieži atcēla un iecēla grafistēs (apriņķos) šerifus (pārvaldniekus), nežēlīgi piedzina nodevas un naudas sodu no vasaļiem. Bet kad karalis gribēja uzraudzīt bīskapu tiesas un piedzīt nodevas no baznīcas zemēm, tad pret viņu uzstājās Toms Bekets, viņu agrākais mīlulis, kuŗu viņš pats bij iecēlis par Anglijas primasū (pirmo arhibīskapu). Lai gan karalis bij aizliedzis sūdzēties Romas pāvestam, tomēr Bekets aizbrauca uz kontinentu un tur satikās ar pāvestu Aleksandru III. (1159—1181). Atgriezies Anglijā Bekets izslēdza no baznīcas visus, kas bij nostājušies karaļa pusē. Saniknotais Indriķis teica savas svītas klātbūtnē:

„vai tiešām starp visiem, kas dzīvo no manas žēlastības, nebūs neviena, kas izsargās mani no tādiem apvainojumiem“. Tūlīņ daži galma garīdznieki devās uz arhibīskapa pilsētu Kenterberī, uzmeklēja Beketu baznīcā un nonāvēja to (1170). Tautā izcēlās liels nemiers. Beketu visi uzlūkoja par mocekli, kas miris par brīvību. Pāvests draudēja izslēgt visu Angliju no baznīcas draudzes un pieprasīja, lai karalis pie Beketa kapa nožēlo notikušo, atceļ savu lēmumu par baznīcu un atzīst, ka viņš un viņa pēcnācēji iegūst karalisti no pāvesta.

Tai pašā laikā notika vēl asāka sadursme starp pāvestu un ģermaņu ķeizaru no Staufenu nama, Fridrichu I. (1152—1190), kuŗu itaļi nosauca par Barbarossu (Sarkanbārdi). Augstprātīgais un godkārīgais Barbarossa domāja, ka viņš, kā ķeizars, ir visas kristīgās pasaules kungs: visi pārējie valdnieki — ķeizara vasaļi, visas zemes un karalistes — viņa lēņi. Viņš ņēma savā sevišķā aizbildniecībā Boloņas universitāti (Ziemeļaustrum-Italiijā), Rietumeiropā

Bīskapa sēdeklis Augsburgas pilsētas baznīcā (Dienv. Ģerm.).

pas pirmo augstskolu, kas bij nodibināta 1087. gadā. Tur nodarbojās ar romiešu tiesībām, ar kuŗām iepazinās pēc Justīniana kodeksa, kas bij aizgūts no bizantiešiem; no Bolonjas mācīto juristu vidus Barbarossa izraudzīja savas padomes locekļus un kanceļas darbiniekus, lai visus piespiestu padoties absolūtai (neaprobežotai) varai.

Vācijā, kur firsti izvēlēja ķēniņu no sava vidus, grūti bij nodibināt tādu varu; likās, ka vieglāki šo mērķi var sasniegt Itālijā, kur nebij ievērojamu firstu, bet pilsētas savā starpā ķildojās. Barbarossa tādēļ arī centās iegūt kundzību par Itāliju: viņš gribēja piespiest padoties Lombardijas bagātās rūpniecības un tirdzniecības pilsētas, bet pēc tam ieņemt Romu, kuŗu viņš uzlūkoja par ķeizarvalsts isto galvas pilsētu. Vairākas reizes viņš devās pāri Alpiem ar savu vasaļu pulkiem, iecēla pilsētās *podestus* (ierēdņus), tautas vēlēto konsulu vietā, pieprasīja klausības un nodevas. Bet viņam pretojās Milana, kuŗas iedzīvotāju skaits bij visai liels un kuŗa atradās pie lielā tirdzniecības ceļa netālu no Alpu kalnu aizām. Kad Milana padzina Fridricha ieceltos ierēdņus, ķeizars ielenca pilsētu. Pēc diviem aizstāvēšanās gadiem, bada nomocītie milanieši padevās un ar savu archibīskapu priekšgalā, basām kājām, pelniem apkaisītām galvām un virvēm ap kaklu ieradās ķeizara nometnē. Ķeizars pavēlēja visiem atstāt pilsētu, kuŗu aizdedzināja no 4 pusēm; viņas mūrus, torņus un pat baznīcas nojauca līdz pamatiem; viņas vietā izdzina ar arklū vagu. Milanes iedzīvotājus pārvērta par zemniekiem, izdalīja pa 4 ciemiem, pielika pie smaga dzimtļaužu darba.

Barbarossas uzvara apdraudēja pāvesta varu. Viņš padzina pāvestu Aleksandru III. no Romas un izslēdza to no baznīcas draudzes. Tāpat, kā pāvesti pieskaitīja dievbijīgos mūkus pie svētajiem, arī Fridrichs kanonisēja (izsludināja par svēto) Kārli Lielo: viņš gribēja pierādīt visai pasaulei, ka laicīgā vara augstāka par garīgo. Bet Aleksandrs III. bij izveicīgs un enerģisks pretinieks. Viņš apvienoja visus ķeizara ienaidniekus, lai aizstāvētu „Itālijas godu”: abu Sicīliju (tā dēvēja karalisti, kuŗā ietilpa Sicīlijas sala un Dienvidītalija) normaņu karaļi, Venēciju un Lombardijas pilsētas; viņu vidū parādījās arī milanieši, kas vēlējās atjaunot savu nopostīto pilsētu.

Barbarossam vajadzēja sarīkot jaunu kara gājienu. Bet ievērojamākais no viņa vasaļiem, Bavārijas un Saksijas hercogs, Indriķis Lauva no Velfu nama, atteicās palīdzēt; pie Lenjano, netālu no Milanes, ķeizara mazam kara spēkam uzbruka Lombardijas pilsētu pulki; viņu vidū atradās sv. Ambrosija karoččo, rāti ar sabiedroto karogu, kuŗu aizstāvēja Milanes goda sardze, kas bij zvērējusi mirt par savu svētumu (1176). Fridrichs tika nogāzts no zirga un tikai ar pūlēm izglābās; viņam bij jāpiekāpjas pret pilsētām un pāvestu. Venēcijā pie sv. Marka baznīcas viņš nometās ceļos pāvesta priekšā un noskūpstīja viņa kāju; kad pāvests atstāja baznīcu, tad Fridrichs, kājām ejot, pieturēja pāvesta sedlu kāpsli.

Svinīgā sapulcē pāvests sēdēja tronī, viņam pa labo roku bij ķeizars un pa kreiso viņa vasalis, Sicīlijas karalis.

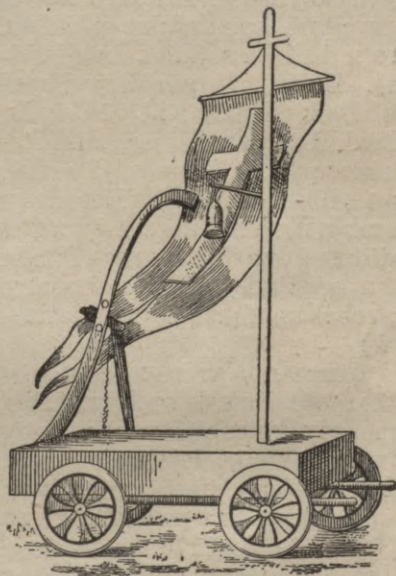
Barbarossa, atgriezies Vācijā, aicināja Indriķi Lauvu uz firstu sapulci tiesas priekšā; kad tas, pēc trīsreizēja aicinājuma neieradās, ķeizars viņu izslēdza no valsts un atņēma viņam abas hercogistes, Saksiju un Bavariju. Drīz laime atkal uzsmaidīja Barbarossam.

Francija un Anglija Indriķa II. Plantageneta laikā.

Būdams veikls un nepagurstošs politiķis, viņš neapmierinājās ar šo neveiksmi un centās iegūt jaunus panākumus; apprecinot savu dēlu ar mirušā normaņu karaļa vienīgo mantinieci, viņš ieguva Sicīlijas karalisti: tādējādi viņš atņēma pāvestam viņa stiprāko atbalstu un ieguva bagātu zemi Dienvideiropas malienē, pie jūras, pa kuru tai laikā bij nodibinājusies visdzīvākā satiksme ar austrumiem. Pa to starpu Palestīnā norisinājās kristīgiem nelabvēlīgi notikumi, kas ierosināja jaunu eiropiešu iejaukšanos.

Jeruzalemes krišana. Sirija, kas atradās turku sunnītu rokās un Ēģipte, šītu Fatimīdu zeme, līdz tam laikam bij bijušas atsevišķas valstis; viņas apvienoja enerģiskais Saladdins (1174—93), kas bij cēlies no kurdu dzimtas; Saladdins bij ļoti godbijīgs, piekrita bruņinieku uzskatiem un ierosināja svēto karu pret kristīgiem, lai tos pilnīgi padzītu no Azijas. Kaujā pie Tiveriadas ezera viņš sakāva un sagūstīja Jeruzalemes karali, Gvido de Luzinjanu, un tuvojās Jeruzalemei. Kristīgie lūdzās, lai viņus apžēlo; Saladdins atļāva visiem atstāt pilsētu ar to nosacījumu, ka katrs vīrietis maksās 10 dukātus, katra sieviete — 5, bet par visiem nabagiem nodos 30.000 dukatu; viņš pavēlēja noņemt no baznīcām krustus, sasist zvanus, kvēpināt mošējās vīrāku (1187).

Milaniešu karočō.

Pāvests izsludināja trešo krusta karu, kurā piedalījās: Barbarossa, kā normaņu mantinieks austrumos, franču karalis Filips II. Augusts un angļu karalis Ričards Lauvas Sirds, Indriķa II. dēls. Gandrīz 70 gadus vecais Fridrihs, pārceļoties uz Ziemeļsīriju, noslika un ģermaņu kara pulki atgriezās mājās. Franču un angļu karalis ieradās pa jūras ceļu un ielenca Akkonas ostu, kuru bij ieņēmis Saladdins. Bet drīz viņi saķīlidojās un aukstasinīgais un apdomīgais politiķis Filips, redzēdams, ka krusta karš neatnesīs nekāda labuma, atgriezās mājās. Ričards, kas bij drošsirdīgs bruņinieks, turnīru un divkauju cienītājs, bet nebij tālredzīgs politiķis, apmierinājās ar Akkonas ieņemšanu un noslēdza mieru ar Saladdinu. Jeruzalemi kristīgie nebij atguvuši.

Germaņu kolonizācija Austrumeiropā. Indriķis Lauva tika izslēgts no valsts tā laikā, kad viņš uzbruka Baltijas slaviem.

No tā laika, kad Ottoni, gribēdami iegūt Itāliju un Romu, bij griezuši savu vērību uz dienvidiem, kristīgās ticības izplatīšana aiz

Elbas bij apstājusies. X. g. s. kristītie slavi atgriezās pie pagānisma. No Brandenburgas pilsētas (starp Elbu un Oderu) viņi padzina bīskapu, novietoja tur dieva Trijgalvja altari; kristīgās baznīcās iegūtās bagātības pagāni sakrāja Svjatovita templī Rīgenes salā. XII. g. s. vienā laikā ar otro krusta kaŗu sākās jauni ģermaņu uzbrukumi slaviem. Ģermaņu firstus un bruņiniekus sajūsmināja Klervo klostera slavenais mūks Bernards, kurš bij pamudinājis karali Konradu III. doties uz Palestīnu: viņš pavēlēja doties krusta kaŗā pret vendiem (slaviem), lai iznīcinātu pagānus jeb atgrieztu tos pie kristīgās ticības.

Ģermaņu kaŗa vīri tagad rīkojās enerģiskāki nekā 200 gadu atpakaļ. Indriķis Lauva uzvarēja slavu cilti obotritus, kas dzīvoja starp Elbu un Baltijas jūru (tag. Meklenburgā), uzcēla viņu zemē bruņinieku pilis un aicināja uz turieni kolonistus no Flandrijas (Riet.-Beļģijas) un Vestfales (Riet.-Ģermanijas). Baltijas jūras dienvidrietum-stūrī slavu zemē 1143. gadā radās Libekas pilsēta; Indriķis Lauva piešķīra pilsētniekiem pašvaldību, pamudināja Libekas jūrniekus doties tirdznieciskos ceļojumos; no šejienes viņš gribēja doties ceļā, lai iekarotu Austrumjūru (Baltijas jūru). Bet slavu zemes gribēja iekarot arī Brandenburgas markgrafs, Albrechts, kuŗu dēvēja par Lāci. Sodidams Indriķi Lauvu, Barbarossa saskaldīja Indriķa radīto lielo slavu kņazisti, bet Brandenburgas marka palika neaizskārta. (Vēlāk šis robežapgabals apvienojoties ar Prūsiju iztaisīja prūšu valsti.)

Ģermaņus vairs netraucēja poļi, ar kuŗiem tiem X. g. s. bij jācīnās: pēc Boleslava Drošsirdīgā nāves poļu varenība pagrima un ģermaņi netraucēti varēja doties pāri Oderai, ieņemt visu Pomēraniju līdz Vislas lejasgalam. Ģermaņi, kas bij uzņēmīgāki par slaviem, izspieda vietējos iedzīvotāju jeb arī, piespiežot pieņemt ģermaņu valodu un parašas, ģermanisēja tos. Pret slaviem viņi izturējās nicinoši: 1170. gadā Meklenburgā tika izdots šāds rīkojums: ja mežā sastapts vends nezinās pateikt, no kurienes un kādēļ viņš atnācis, tad viņš jāpakaŗ pie tuvākā koka. Firsti un bruņinieki centās kolonisēt jauno zemi un piešķīra atnācējiem zemniekiem dažādas priekšrocības: ieceļotājiem deva lielus, t. s. „karaļa“ zemes gabalus, kas bij trīsreiz, četrreiz lielāki par Dienvidģermanijas zemnieku zemēm; viņus atsvabināja no nodevām uz dažiem gadiem, lai viņi varētu ierīkot savu saimniecību. Slavu koka arķla vietu ieņēma viņu dzelzs arķls, bet pašiem slaviem palika tikai sliktākie zemes gabali. Blakus brīvajiem vācu zemniekiem, slavi izpildīja apspiesto dzimtļa užu pienākumus: tie maksāja nodevas, pildīja klausības, nedrīkstēja aiziet no ciemiem un meklēt sev citu darbu.

Aiz Vislas ģermaņu kolonisti sastapa grūti novēršamus kavēkļus: tālāk austrumos dzīvoja leišu cilts, prūši, kuŗu apgabalā nebija ceļu, bet ļoti daudz ezeru, purvu un biezu mežu. Ģermaņu kolonistu pārvietošanās pa sauszemi apstājās; braucot uz austrumiem, ģermaņu tirgotājiem bija jādodas pa gaŗo jūras ceļu apkārt ap Bal-

tijas jūras neviesmīlīgo dienvidaustrum-piekrasti. Viņi brauca pa to ceļu, kuŗu IX. g. s. bij atraduši Skandināvijas vikingi. XI. g. s. par vaŗagu jūrnieku pēcnācējiem tapa Visbijas pilsētas tirgotāji Gotzemes salā, kas atradās Baltijas jūras vidū.

Kā vaŗagi, tā arī gotzemnieki vislielākā skaitā bij sastopami Novgorodā, kur sākās lielais ceļš, kas gāja cauri visai krievu zemei. Tirdzniecība ar Gotzemi attīstīja Novgorodas spēku un radīja viņas bagātību. Krievi pārdeva gotzemniekiem ādas, labību, vaskus, medu un ieguva no tiem vadmalu un ieročus, dzelzi, sāli, silķes. XII. g. s. Gotzemes jūrniekiem piebiedrojās Libekas, Bremenē un citu ģermanu pilsētu tirgotāji. Novgorodā visiem šiem aizjūras tirgotājiem jeb „viesiem“ bij baznīcas un noliktavas: gotzemnieku kvartalu nosauca sv. Olafa vārdā, vācu — sv. Pētera. Viņi devās vēl tālāk pa krievu ūdens ceļu līdz Polockai, Smoļenskai un Rostovai.

Tādējādi Rietumeiropas uzņēmīgie tirgotāji ceļoja it kā riņķī apkārt ap zemēm, kas atradās pie Baltijas jūras dienvidaustrumu daļas, bet šīs zemes pašas palika neizpētītas un gandrīz neizskārtas līdz XII. g. s.

Dienvidaustrum-Baltijas tautas līdz XII. g. s. beigām.

Lielā garenā četrstūrī, kuŗa ziemeļrobeža bij Somijas jūras līcis un austrumrobeža — Peipusa ezers un kuŗš dienvidos paplašinājās un sasniedza Vislu un Nemanu (tag. Igaunijas, Latvijas, Lietavas un vācu Prūsijas) ziemeļos dzīvoja somi, bet centralos apgabalos un dienvidos indoeiropieši (šis nosaukums radies tādēļ, ka hindusu valoda tuvu rada daudzām eiropiešu valodām).

Skaita ziņā vislielākā somu cilts bij igauņi (krievi tos nosauca par čudiem), kas dzīvoja pie Somijas jūras līča; uz dienvidiem no viņiem dzīvoja lībieši, Daugavas grīvas abās malās, gar Somijas jūras līča piekrasti. Pēc izskata, valodas un ticējumiem viņi vistuvāki stāvēja tautai, kas dzīvoja Somijas jūras līča otrā piekrastē (tag. Somijā).

Baltijā dzīvojošās indoeiropiešu tautas sadalījās latviešos un leišos. Abas šīs tautas pēc valodas un ticējumiem vistuvāki stāvēja slavu tautām. Latvieši bij apmetušies ziemeļapgabalos, leiši dienvidos no tiem. Pie latviešiem piederēja latgalieši, Daugavas labajā piekrastē, sēļi, Daugavas kreisajā piekrastē un zemgalieši ap Lielupi. Tuvāki pie jūras bij apmetušies kuroni jeb kurši; šī cilts bij radusies no somu un latviešu sajaukšanās, bet piesavinājusies latviešu valodu un kulturu. Leiši, kuŗu izloksne un reliģija bij tuvu rada latviešiem, sadalījās ciltis: žmudi Lejas-Nemanas labajā piekrastē, istie leiši Nemanas abās piekrastēs un ap viņas pieteku Viliju, prūši starp Vislas lejasgalu un Nemanu un jatvegi starp Nemanu un Vakarbugu.

Igaņu apdzīvotais Baltijas ziemeļdaļas klimats bij auksts, zeme — akmeņaina, purvainā, ezeriem bagāta; šeit zemkopība maz bij attīstījusies, tauta galvenā kārtā nodarbojās ar medībām, zveju un vienmēr bij ar mieru uzbrukt saviem kaimiņiem, latviešiem,

kuŗi bij turīgāki par igauniem. Tagadējās Latvijas apgabalu klimats bij siltāks, zeme auglīgāka, tādēļ varēja attīstīties zemkopība; latvieši, kas galvenā kārtā kopa savus laukus, nodarbojās arī ar dravniecību, audzināja daudz lopu. Latvieši vairāk cienīja mierīgo dzīvi nekā igauni, tikai zemgaliešiem, kuŗiem bij jā aizstāvas pret kaimiņu leišu pastāvīgiem uzbrukumiem, bij kareiviskāks raksturs.

Somi un latvieši Baltijā dzīvoja no senseniem laikiem un bij zemes pirmapdzīvotāji; tie nebij uzvarējuši un izspieduši nevienu tautu. XIII. g. s. kronists Latviešu Indriķis (Heinricus de Lettis rakstīja latīņu valodā) stāsta par vecākajiem un priekšniekiem, kas atšķīrušies no pārējās tautas ar savu bagātību un varu: šī aristokrātija nebij cēlusies no svešniekiem iekārotājiem, bet piederēja pie vietējām ciltīm.

Ilgu laiku austrumbaltu tautas nepiedalījās pie lielās tautu pārvietošanās, kas notika pārējā Eiropā; viņas netraucēja keltu, germaņu, huņņu, avaru postošie uzbrukumi. Trajana laikā Romas vēsturnieks, Tacīts, kas interesējās par Ziemeļeiropas tautām, sāka par Baltijas tautu, kuŗu viņš nosauc par estiešiem: „tā ir vieniģā tauta, kuŗa pati meklē vērtīgo dzintaru, kas atrodās starp jūras viļņu izskalotiem akmentiņiem un lauzkām; viņi pārdod dzintaru kaimiņiem par tik lielu maksu, ka paši brīnās par to“. Par viņu kaimiņiem f e n n i e m Tacīts saka: „pret cilvēku uzbrukumiem un dievu skaudību viņi tādējādi nodrošināti, ka viņiem vairs nav nekādu vēlēšanos“.

Bet šai mierīgai, netraucētai dzīvei bij arī savas ļaunās puses. Tiem bij sveši daudz izgudrojumu, kuŗus pazina pārējās Eiropas tautas. Piem., citu tautu ieroči bij pārāki par viņu pagatavotiem, tādēļ arī ārzemju iekārotāji viegli viņus varēja pārspēt. Bet galvenā kārtā — nebūdami spiesti aizstāvēties pret uzbrukumiem, viņi nedomāja par apvienošanos vienā valstī un dzīvoja atsevišķi.

Baltijas tautas atradās d z i m t s satversmes stāvoklī. Tas ir, kopā turējās tikai savā starpā radniecīgi ļaudis, dzimtas locekļi. Ja kāds svešnieks izdarīja slepkavību, tad visa nonāvētā dzimta sacēlās un, pēc asiņu atriebības paraduma, arī nonāvēja pašu noziedznieku jeb kādu slepkavas radnieku. Nekādas augstākas tiesas dzimtām nebij.

Viņu starpā nebij arī ievērojamu virsaišu, kas kara laikā apvienotu zem savas varas pārējos. Baltijas tautu starpā bij pastāvīgas nesaskaņas; šī nesaticība palīdzēja germaņiem iekārot viņu zemi.

Norobežojušās no pārējās pasaules, Baltijas tautas ļoti vēlu pieņēma kristīgo ticību un ļoti ilgi turējās pie saviem veciem ticējumiem un paradumiem. Lielākais dievs pie visām latviešu-leiņu tautām bij pērkoņa, kā arī saules dievs, Pērkonis (pie leišiem Perkunas, sal. ar slavu Perunu). Leiši to attēloja ar sarkanu seju, melnu sprogainu bārzdu un ar liesmu jeb izklīstošiem stariem uz galvas; žmudīni pielūdza arī dieva māti, kuŗa katru vakaru saņem nogurušo apputējušo dēlu, naktī to nomazģā un no rīta to atlaiģ tīru un spoģu.

Pie visām latviešu-leišu ciltīm sastopama uguns pielūgšana. Latvieši pielūdza arī Laimu, kuŗa apdāvina jaunpiedzimušo un noteic viņa likteni.

Mirušos sadedzināja uz sārta, lai kopā ar dūmiem dvēsele varētu aizlaisties uz paradīzi. Pēc sadedzināšanas pelnus savāca urnē, ielika to kapā zem uzkalniņa un novietoja tur arī citas mājas lietas. Tādējādi bij sastopama ticība, ka mirušais dzīvo aizkapa dzīvi un ka apakšzemes apdzīvotāji apmeklē zemes virsmu: rudenī, pēc applāvībām, viņus mīloja divu nedēļu laikā, nolika tiem ēdienus un dzērienus.

IX. un X. g. s. Daugavas grīvā parādījās skandinavišu vikingu kuģi, kas devās augšup pa Daugavu uz Volgu un Dņepru un atpakaļ ar musulmaņu zemēs un Bizantijā iegūtiem laupījumiem un precēm; tādēļ Baltijā atrasti austrumu ievestie arābu sudraba naudas gabali. Vikingi devās līdz upju augšgalam savās vieglās pītās laivās, kuŗas bez pūlēm varēja nēsāt uz rokām jeb vilkt pa sauszemi. Lejup pa upi viņi devās ar lieliem plostiem; tuvojoties grīvai, viņi novietojās kuģos, iznīcināja plostus un aizveda balķus kā būvkokus. Bet vikingi brauca pa Daugavas ceļu daudz retāki nekā pa Somijas — Nevas-Volchovas ziemeļceļu; nākošos gadu simteņos ceļš pa Daugavu tika aizmirsts; ģermaņi no jauna to atrada XII. g. s.

X. g. s. sākumā (1015) prūšiem no dienvidiem uzbruka Boleslavs Drošsirdīgais, it kā gribēdams atriebties par sv. Adalberta-Voitcheha nāvi. Poļu kņazs nopostīja prūšu svētnīcu, nocirta svēto ozolu, kuŗa tuvumā pastāvīgi dega svētā uguns, iedvēsa šausmas vecās ticības piekritējiem: bet poļu valstij sabrūkot, pēc viņa nāves poļi vairs nemēģināja izplatīt kristīgo ticību leišu starpā. Drīz pēc Boleslava ziemeļos parādījās jauns ienaidnieks — krievi: no Novgorodas puses Jaroslavs uzbruka igauņiem un nodibināja viņu zemē aiz Peipusa ezera J u r j e v u (tag. Tērbatu). Igauņi vēlāk nopostīja krievu pilsētu, novgorodieši to atkal atjaunoja. Krievi uzbruka Baltijas zemēm arī no otras puses, no Peipusa ezera dienvidpiekrastes, no Pleskavas un Polockas. Dodoties lejup pa Daugavu, krievi uzcēla latgaliešu zemē *Ģ e r c i k a s* un *K u k e n o i s a s* pilsētas (t. i. nostiprinātas koka pilis); šo pīļu valdnieki, kņazi bij atkarīgi no Polockas kņaza. Latviešu starpā sāka izplatīties krievu valoda un parašas; Latviešu Indriķis stāsta, ka krievi neesot uzspieduši savu ticību, bet pieprasījuši tikai meslus.

Baltijas mierīgā dzīve izbeidzās, kad 1200. gadā ieradās sludinātāji un krustneši no rietumiem un jūras puses. Tagad šī zeme, kas nepazina ievērojamas cīņas, pārvēršas par niknu kauju lauku, kuŗā cīnījās ap Baltijas jūru dzīvojošās tautas un valstis.

Christianisma sludināšana Livonijā sākot ar XII. g. s. beigām. Jūras līcī, kuŗā ietek Daugava, vispirms iebrauca ģermaņu tirgotāji. Viņiem sekoja mūki, kas gribēja izplatīt kristīgo ticību. Par šīs kustības vadoni tapa Bremenē archibiskaps.

1186. gadā viņš iecēla mūku Meinhardu par bīskapu *I k š ķ i l ē*, kas atradās netālu no Daugavas grīvas lībiešu apgabalā (šīs tautas

BALTIJA AP 1200. G. Germanu ķeizārvalsts robežas

vārdā visu zemi starp Somijas jūras līci un Nemanas grīvu nosauca par Livoniju). Meinhards apsolīja libiešiem uzcelt akmens cietoksni, kurā tie varētu aizstāvēties pret leišiem, bet tikai ar nosacījumu, ja tie apņemas kristīties. Šai nolūkā viņš ataicināja vācu mūrniekus no Gotzemes un tie pirmo reizi parādīja savu mākslu zemē, kur līdz tam laikam pazina tikai koka būves un zemes vaļņus. Ar tādu pašu nosacījumu Meinhards nosūtīja mūku Ditrichu uz Turaidu pie Gaujas. Ditrichs kristīja daudz ļaužu, ieguva zemes un apsēja laukus. Pēc diviem gadiem lietus gāzes nopostīja vietējo iedzīvotāju druvas, bet Ditricha tīrumi bij palikuši neaizskārti. Pagāņu priesteris izlietoja šo apstākli, lai saceltu tautu pret kristīgās ticības sludinātāju un upurētu to dieviem. Nolēma zīlēt: zem svētā ozola novietoja šķēpu un atveda balto burvja zirgu. Tas pārkāpa pār šķēpu ar „dzīvības kāju“. Tad priesteris sāka apgalvot, ka kristīgie apburuši zirgu, pavēlēja nomazgāt zirgam muguru un atkārtot zīlēšanu. Ditrichs skaļā balsī lūdza Dievu un svētīja pūli; zirgs atkal pārkāpa pār šķēpu ar dzīvības kāju un sludinātājs izglābās no nāves briesmām.

Uz lielāku pretestību vāci atdūrās Ikšķilē. Kad kristīgie sāka ievākt no jaunās draudzes desmitās daļas nodokli, libieši uzbruka cietoksni, ieslodzīja Meinhardu viņa namā un pēc viņa nāves nonāvēja viņa pēcnācēju. Daudz jaunatgriezto steidzās uz Daugavu, lai viņos nomazgātu savu kristību; Kristus koka tēlu, kuŗu tie uzlūkoja par vācu ļaunā dieva attēlojumu, iemeta jūrā. Daži uzbruka pat jaunām būvēm un un ar virvēm mēģināja aizvilkt uz upi piļu mūru milzīgos akmeņus.

Pirmo sludinātāju neveiksmes nepārtrauca vācu spiešanos uz austrumiem, bet modināja vēlēšanos veicināt kristīgās ticības sludināšanu ar ieročiem rokās. Sākās krusta kaŗi ar Eiropas zemju pagāniem, taisni tai laikā, kad kristīgo vēlēšanās iegūt Palestīnu bij mazinājusies. Krusta kaŗu mērķa pārcelšanu uz Eiropu veicināja pāvests Innocents III., kuŗa laikā pāvesta vara sasniedza augstāko attīstības pakāpi.

Pāvests savas varas augstumos. Trešais krusta kaŗš rādīja, ka eiropieši bij tapuši vienaldzīgi pret pasākumiem Svētā zemē. Saskaņā ar to bij mainījuši savus uzskatus arī Eiropas sabiedrības vadoņi, pāvesti, kas tagad rūpējās tikai par laicīgās politikas lietām. Pāvests Innocents III. (1198—1216) domāja, ka viņam tiesības rīkoties visā kristīgā pasaulē, noteikt zemju, tautu un valdnieku likteni. Pēc viņa domām: „kā mēness aizgūst savu gaismu no saules, tā laicīgā vara iegūst savu spožumu no pāvesta“. „Ķeizarvalsts — viņš teica — pieder pāvestam no iesākuma līdz galam, jo pāvests pārcēla ķeizarvalsti no Bizantijas un ķeizaru paaugstina tikai pāvesta svētība“. Pats sevi viņš nenosauca par apustuļu vietnieku, bet par „Kristus vietnieku“.

Apstākļi bij visai labvēlīgi pāvesta varas nostiprināšanai. Drīz pēc Barbarossas nāves, krusta kaŗa laikā, nomira viņa dēls, ķeizars Indriķis VI.; par Barbarossas dēla dēla, mazgadējā Fridricha, ku-

ram kā dzimtsīpašums piederēja Sicīlijas karaliste, aizbildni tapa Innocents III.; pāvests atkal varēja noteikt sava agrākā lēņa likteni. Nostājies Itālijā Staufenu pusē, pāvests Vācijā pabalstīja Staufeniem naidīgos Velfus un atdeva kroni Indriķa Lauvas dēlam Ottonam. Sevišķi spožus panākumus Innocents III. ieguva austrumos, jo viņa izsludinātais krusta karš norisinājās negaidītā veidā.

Bruņinieku turnīrs Barbarossas laikā.

Uz 4. krusta karu Francijā un Itālijā bij sagatavojusies liela armija, kas sastāvēja no 4.500 bruņiniekiem, 9.000 ieroču nesējiem un 20.000 seržantiem (kājniekiem). Nolēma Venēcijas kuģos doties uz Ēģipti, lai no turienes uzbruktu Palestīnai. Venēcijā pieprasīja par pārcelšanu lielu naudas sumu uz priekšu un bez tam arī pusi no sagaidāmā laupījuma. Lai izpildītu Venēcijas prasības, dozs Dandolo viņiem ieteica iekarot Venēcijai Zaras pilsētu Dalmācijas piekrastē, kas apgrūtināja Venēcijas tirdzniecisko satiksmi. Piedraudot ar baznīcas lāstiem, pāvests aizliedza krustnešiem uzbrukt kristīgai pilsētai; bet kad viņi bij ieņēmuši Zaru, Innocents izslēdza no baznīcas tikai Venēciju, bet krustnešiem piedeva. Pa to starpu bruņinieki bij ieguvuši iespēju doties jaunā vilinošā pasākumā: Bizantijas izraidītā ķeizara Isaaka dēls, Aleksejs no Angelu dinastijas, gribēdams atgūt Konstantinopoli, aicināja viņus palīgā un apsolija atzīt pāvesta virsvaru. Venēcija tūlī piekrita šim pasākumam, kurš, kā likās, dos lielu peļņu. Innocents III. nepiekrita šim priekšlikumam, bet arī neizteicās tik bargi, kā agrāk. Viņš teica, ka grieķi daudzreiz esot noziegušies pret Dievu un baznīcu, bet ka krustneši neesot viņu soģi.

Konstantinopoli aizstāvēja varāgu algadži un Venēcijas ienaidnieces, Pizas pilsētas kuģi. Galvas pilsēta drīz padevās un krustneši apmetās viņas priekšpilsētās. Viņu varmācībā sacēla bizantiešus; krustneši otrreiz ieņēma pilsētu un izpostīja to. Bizantijas vietā viņi

nodibināja latīņu (t. i. katoļu) ķeizarvalsti, daloties varā ar Venēciju: kara pulku vadonis Balduins, Flandrijas grafs, tapa par ķeizaru, bet venecietis Morozini par patriarchy. Valsti tāpat kā agrāk Jeruzalemes karalisti, iedalīja senjorijās un baronijās, kuŗas ieguva franču un itaļu atnācēji bruņinieki; venecieši ieguva Adriatijas krastus, uz Melno jūru vērsto jūŗas ūaurumu ostas un Aigaja jūŗas salas. Innocents III., kas visu laiku bij nosodījis pasākumu, samierinājās ar viņa beigām, jo tās deva pāvestam varu par grieķiem.

Aicinādami doties uz Svēto zemi, pāvesti mācīja, ka neviens varoņdarbs nav augstāks par cīņu ar neticīgiem, Kristus kapa aizstāvēšanu. Lai veicinātu šī mērķa sasniegšanu, viņi visās Eiropas zemēs sāka ievākt krustnešu nodokli un simtiem tūkstošiem sūtīja ļaudis cīņā. Innocents III. izlietoja apstākļus, lai dotu kristīgiem bruņiniekiem iespēju, veikt tādus varoņdarbus Eiropā, kādus tie bij veikuši austrumos: tiem vajadzēja iznīcināt heretiķus, kas bij atkrituši no katolisma, sakaut pagānus un ar zobenu rokā atgriezt tos pie kristīgās ticības.

Dienvidfrancijā XII. g. s. bij attīstījusies albiešu heresija (viņu centrs bij Albi pilsēta), kas neatzina svētbildes, svētos, šķīstīšanos no grēkiem un pāvesta varu. Gribēdams iznīcināt heretiķus, pāvests nosūtīja pret viņiem Ziemeļfrancijas bruņiniekus, kuŗiem apsolīja grēku piedošanu un jaunus zemes gabalus. Krustnešu bargais nežēlīgais vadonis Simons de Monforo nopostīja albiešu bagātās pilsētas un nometnes; viņu pavadīja pāvesta legats, kuŗa pienākums bij iznīcināt pašu heresiju. Kad krustneši strauji ieņēma Bezjeras pilsētu, kur dzīvoja nevien heretiķi, bet arī katoļi, legats pavēlēja uzvarētājiem: „nonāvējat visus, Dievs viņpasaulē izraudzīs savējos!”

Tādu pašu briesmīgu, bet baznīcai tīkamu darbu veica vācu bruņinieki, kas 1199. gadā ar pāvesta svētību devās krusta karā pret Baltijas zemju pagāniem. Šos bruņiniekus bij aicinājis jaunais Livonijas bīskaps Alberts.

Zobeņbrāļu panākumi Livonijā. Alberts, kas bij cēlies no Appeldernu dzimtas, ieradās lībiešu zemē ar kara spēku 23 kuģos. Viņa bruņinieki sāka dedzināt vietējos ciemus un laukus; ūausmu pārņemtie lībieši lūdza mieru un Alberts uzaicināja lībiešu vecākos un viņu ģimenes uz mielastu, lai spriestu par mieru. Bet lībiešiem nevajadzēja uzticēties kristīgiem: Alberts pavēlēja saviem kareivjiem ielenkt viņus un piepeši paziņoja, ka nosūtīs viņu bērņus, kā ķilniekus, uz Breneņi, kur tos ūzaudzinās. Tēviem gribot negribot bij jāizpilda visas bīskapa prasības, jāapsolās kristīties un jāatdod daļa no savas zemes atnācējiem.

No Ikšķiles Alberts pārcēla savas bīskapības sēdekli uz jaundibināto (1201. g.) Rīgu, kas atradās Daugavas grīvas tuvumā. Savā jaunā galvas pilsētā viņš vispirms ierīkoja tirgu, kur aizjūŗas tirgotāji varēja apmainīt savas preces pret vietējo cilšu precēm. Uz bīskapa vēlēšanas pāvests deva Rīgai svarīgas privilēģijas: sevišķā bullā (vēstulē ar pāvesta zīmogu) viņš aizliedza vest preces uz

jūru pa Lielupi, kas tecēja caur zemgalešu zemi: zemgalešiem visas preces bij jāved uz Rīgu.

Alberts 14 reizes devās uz Vāciju, lai pastāvīgi salīgtu jaunus karotājus. Sākumā krustneši ieradās tikai uz vienu vasaru, lai ieguvuši laupījumus, rudenī atgrieztos dzimtenē. Biskaps, gribēdams aizturēt krustnešus Livonijā, sāka piešķirt tiem zemes gabalus un pilis un pāvests, gribēdams tos pabalstīt, nodibināja bruņinieku ordeni — Kristus karavīru brālību. Ordenim deva tempļa ordeņa statutus un apģērbu, pie kam pie sarkanā krusta uz baltā mēteļa pievienoja sarkanu zobenu (tādēļ viņus parasti nosauc par z o -

Mestra (zobenbrāļu ordeņa priekšnieka) zīmogs; pēc 1225. g. grāmatas, kas atrodas Rīgā.

b e n b r ā ļ i e m). Sākumā viņi noteikti turējās pie mūku nabadzības solījuma: bruņiniekam pat nedrīkstēja būt viņa šķirsta atslēgas; no ordeņa katrs saņēma bruņas, ieročus, trīs kaujas zirgus un ieroču nesēju.

Biskaps veikli radīja nesaskaņas Baltijas tautu starpā, sabiedrojās ar vienu cilti pret otru un neatlaidīgi devās uz priekšu. Viņa pirmais lielais pasākums bij uzbrukums leišiem, kuŗi no dienvidiem bij devušies caur zemgalešu un libiešu zemi un uzbrukuši igauņiem. Ar bagātu laupījumu, gūstekņiem un salaupītiem lopiem leiši gribēja atgriezties mājā, bet viņiem aizsprostoja ceļu zobenbrāļi, kas bij sabiedrojušies ar zemgalešu kungu Viesturu. Vācu jātnieku mirdzošās bruņas iedvēsa šausmas vāji apbruņotiem leišiem. Dziļais sniegs nelāva tiem aizbēgt un uzvarētāji izlēja daudz asiņu. Zemgaleši paņēma ienaidnieku nocirstās galvas, lai tās upurētu saviem dieviem. Bruņinieki bij vēl neželīgāki par viņiem: tie nokāva sagūstītos

igauņus, pamatojoties uz to, ka igauņi „agrāk naidīgi izturējušies pret kristīgajiem“.

Alberts drīz sāka rīkoties lībiešu zemē, kā savā īpašumā. Par vēlu lībieši saprata, kādam bīstamam ienaidniekam tie atļāvuši apmesties savā zemē. Viņi nonāvēja atsevišķos vācus, kas nokļuva viņu rokās, mēģināja sabiedroties ar Vladimiras un Polockas kņazu, pat ar leišiem. Vāci viņiem atriebās, nopostīja veselus ciemus, nogalināja daudz vietējo iedzīvotāju. Visā zemē viņi uzcēla baznīcas un klosterus; bet pie kristīgās ticības atgrieztu lībiešu skaits bij daudz mazāks par nogalināto cilts piederīgo skaitu.

Zobenbrāļi, kas uzskatīja lībiešu nomākšanu par savu nopelnu, pieprasīja trešo daļu no lībiešu zemes un pāvesta solījumu, ka arī turpmāk viņiem piešķirs tādu pašu daļu no visām jauniekarotām zemēm. Nostiprinājies lībiešu zemē, Alberts devās augšup pa Daugavu uz latgāliešu zemi. Šim apgabalam no austrumpuses māsās virsū krievi. Latgāliešiem bij jāpiekrīt jeb nu krievu pareizticībai jeb vācu katolismam. Tāpat kā igauņi, viņi nolēma zīlēt: burvja zirgs izšķīra lietu vāciem par labu. Alberts sūtīja pie viņiem divi Rīgas garīdzniekus, un no šī laika latgāliešus uzskatīja par kristīgiem ļaudīm. Pāvesta bulla apstiprināja zemes sadalīšanu trīs daļās: vienu daļu dabūja biskaps, otro — Romas baznīca, trešo — bruņinieki.

Nogājis gandrīz līdz Pleskavas ezera dienvidmalai, Alberts ieņēma galveno ceļu pa Daugavu Baltijas zemju vidū un ielauzās vietējo cilšu vidū. Tagad viņš vieglāki varēja uzvarēt viņu atsevišķās grupas. Vāci izdzina no Kukuenoisas kņazu Vjačku, kuŗš aizbēga pie krieviem; nodedzinājuši viņa pilsētu, viņi tās vietā uzcēla akmens pili (K o k n e s i). Ģercikas kņazs labprātīgi padevās un atzina sevi par biskapa vasali. Ap to pašu laiku krustneši nostiprinājās sēļu apgabalā Daugavas otrā malā; tur viņi arī uzcēla nostiprinātu pili — Sēlpili.

Alberts sevišķi centās izmantot latviešu un igauņu savstarpējo naidu. No Latgales jaunatgrieztiem viņš organizēja kara pulkus, kuŗi uzbruka Igaunijai. Uzbrucēji nonāvēja daudz igauņu un ieguva milzīgu laupījumu: kronists stāsta, ka latvieši: „prieecājušies un slavējuši Dievu par to, ka viņš atļāvis jaunkristītiem atriebties vēl nekristītiem ienaidniekiem“.

Vāciem pietrūka spēka, lai iekarotu visu igauņu zemi; tur viņiem bij jāsaņem ar Daniju. Uzbrukdami no jūras puses, daņi 1211. gadā dibināja Rēveles cietoksni.

Albertam dažkārt arī neveicās, bet viņš vienmēr prata atrast izeju. Viņš nesatika ar zobenbrāļiem; arī bruņinieki savā starpā naidojās. Starp viņiem bij cilvēki ar nevaldāmu raksturu, dažkārt noziedznieki, kas piedalījās kara gājienos, lai iegūtu no pāvesta grēku piedošanu. Pirmais ordeņa mestrs (priekšnieks), Vinno, krita no sava apakšnieka rokas. Atnācēju nesaticība modināja vietējos iedzīvotājos cerības uz atbrīvošanos. Kurši, kuŗus vāci vēl nebij nomākuši, vienojās ar krieviem un leišiem un no dienvidiem uzbruka Rīgai: viņi cerēja, ka nomāktie lībieši sacelsies un nāks tiem palīgā.

Kurši uzbruka no jūras un no sauszemes puses; viņi nikni cīnījās un, negribēdami atstāt ienaidnieka rokās savus ievainotos biedrus, paši nocirta tiem galvas. Vāci atsita uzbrukumu, jo lībieši neiedrošinājās sacelties: daži pat nostājās vācu pusē, piem., viņu vecākais Kaupo, kas pēc savas kristīšanās ieradās Romā, kur viņu atzina par pāvesta skūpstā cienīgu, un atgriezās mājās ar pāvesta žēlastības dāvanām.

Lai nostiprinātu savu varu, Alberts devās uz Romu. Innocents III. cerēja, ka tālo ziemeļzemju iekarošana atnesīs baznīcai lielu labumu: viņš tās nosauca par „Dievmātes zemi“, tāpat kā Palestīnu dēvēja par „Pestītāja zemi“. Pāvests nodeva jauno draudzi garīdzniecības aizbildniecībā; garīdzniekiem bij jā rūpējas, lai jaunatgrieztie netiktu apspiesti. Bet biskaps neiedrošinājās nosodīt lepnos bruņiniekus, kad lībieši un latvieši par tiem sūdzējās.

Ienaidņi pret atnācējiem kristīgiem pastāvīgi pieauga. Stāsta, ka lībieši teikuši saviem mirējiem: „ej, nelaimīgais, uz citu labāku pasauli, kur vāci nebūs tavi kungi, bet tavi vergi“.

Francijas varas pieaugšana un brīvības charta Anglijā
Rūpējoties vienīgi par savas varas nostiprināšanu, pāvests sāka iekļauties visu Eiropas valstu lietās; aizmirstot baznīcas ideālo mērķi — miera nodibināšanu, pāvests sāk ierosināt karus kristīgo tautu starpā.

Kad Velfu Ottons rīkojās citādi kā pāvests bij cerējis, gribēja iegūt Romu, tad Innocents III. sāka pabalstīt jauno Staufenu, Fridrichu II., atdeva viņam Vācijas kroni un svētīja viņu pirms kara ar Ottonu. Velfu ķeizars sabiedrojās ar savu mātes brāli, angļu karali Jāni Bezzemnieku (tā viņu nosauca viņa tēvs mantojuma dalīšanas laikā). Bet pāvests, savukārt, izraudzīja jaunam Staufenam sabiedroto, franču karali Filipu V. Augustu.

Līdz tam laikam Kapetingi 2 gadu simteņu laikā (987—1180) bij visieievērojamākā dinastija Eiropā. Sākot ar XI. g. s. beigām franču tauta sāk attīstīt savu spēku. Krusta kari bij izplatījuši tālu austrumos līdz Eufrātai franču kolonijas un valodu; pašā Francijā uzplauka pilsētas, kuŗās dzīvoja bagātie tirgotāji un izveicīgi amatnieki. Parīzē nodibināja universitāti, kuŗu beidza Eiropas ievērojamākie zinātnieki. Dienvidfrancija tapa slavena ar saviem trubaduriem, bruņinieku dziesmu sacerētājiem. Ziemeļfrancijā Reimsā, karaļu kronēšanas vietā, un Sen-Denijā, viņu kapu vietā, pirmo reizi uzcēla gotiskas baznīcas, kuŗu torņi ar asiem galiem augsti pacēlās pret debesīm; viņas izgreznoja komplicētiem akmeņu sagrupējumiem un tēlnieku darbiem; viņām bij krāsaini gleznām aplāti logi; šādus jaunās mākslas darbus nepazīna Vidusjūras tautas.

Filips II. veikli izmantoja franču nācijas spējas: viņš sapulcināja zem savas varas kara vīrus, kas pēc krusta kariem bij palikuši bez darba, palīdzēja Ziemeļfrancijas tirgotājiem atsavināties no senjoru varas. Valdības sākumā Filipam piederēja tikai Ildelfransas un Orleanas apgabali ar Parīzes un Orleanas pil-

sētu. Atbalstoties uz saviem sabiedrotajiem, pilsētniekiem, un vadot bruņinieku kara pulkus, viņš uzsāka cīņu ar Angliju un guva ievērojamus panākumus. 1204. gadā viņš atņēma Jānim Normandiju, angļu karaļa visvērtīgāko īpašumu uz kontinenta, pēc tam Anžu, Plantagenetu dzimteni.

Viņa pretinieki, Ričards Lauvas Sirds un Jānis Bēzzemnieks, nebij spējīgi valdnieki. Atgriežoties no krusta kara, Ričardu sagūstīja Vācijā un angļu karalistes baroni (piļu īpašnieki) un bruņinieki izpirka viņu tikai ar lielu naudas sumu. Jānis, minēdams dažādus iemeslus, izspieda naudu no saviem vasaļiem: viņš ņēma kā ķīlniekus bruņinieku dēlus un piespieda tēvus tos izpirkt, atdeva vairāksolišanā atraitņu un jaunavu, lēņu mantiniecu, roku. Vispārēju nemieru modināja viņa neizdevīgie kari, bet sevišķi tas, ka viņš bij atdevis Normandiju.

Beidzot viņš sanāca naidā ar pāvestu: viņš atteicās atzīt par Anglijas pirmo archibīskapu Langtonu, Innocenta III. studiju biedri, kuŗu uz pāvesta aizrādījumu bij izvēlējuši garīdznieki. Klerikus, kas bij izvēlējuši Langtonu, karalis padzina un sagrāba savās rokās baznīcu īpašumu, lai piespiestu garīdzniekus padoties. Innocenta atbilde bij interdikts, t. i. viņš izslēdza no baznīcas visus Anglijas iedzīvotājus: dievkalpojumi un garīdznieku amata izpildīšana tika pārtraukti, miroņus neapglabāja, baznīcas zvani klusēja. Bet karalis vēl negribēja padoties; tad pāvests apkrāva viņu pašu ar baznīcas lāstiem un atsvabināja viņa pavalstniekus no uzticības zvēresta; Plantagenetu niknajam pretiniekam, Filipam Augustam, viņš lika doties krusta karā uz Angliju.

Tad Jānis pilnīgi padēvās un pazemojās: viņš izpildīja visas pāvesta prasības, zvērēja Romas pārstāvim, pāvesta legatam Pandulfam, vasaļa uzticību un apsolījās maksāt pāvestam ikgadējas nodevas. Tūlī pēc tam Pandulfs pāvesta vārdā pavēlēja Anglijas grafiem un baroniem sekot karalim, lai atgūtu Normandiju, bet Filipam Augustam pavēlēja izbeigt cīņu ar Angliju. Franču karalis tomēr neizpildīja šo pavēli un sapulcēja Ziemeļfrancijā lielu kara spēku, starp citu arī pilsētu komunu pulkus. Pie Buvinas (Ziemeļfrancijā) viņš ieguva lielu uzvaru, sakāva Jāni un viņa sabiedroto, ķeizaru Ottonu.

Vismazāk atkarīgie Ziemeļfrancijas baroni atteicās piedalīties Jāņa kara gājienā uz kontinentu; tagad, atgriezies mājās, karalis nolēma viņus sodīt par nepaklausību un līdz ar to pieprasīt nodevas no visiem, kas nebij piedalījušies karā. Baronu vairākums, saniknots par šo tiesību pārkāpšanu, ķērās pie ieročiem un neievēroja pāvesta draudus, kuŗš pēc karaļa padošanās Romai bij nostājies viņa pusē. Turpretim, Langtons un angļu garīdznieku lielākā daļa uzstājās kā patrioti un sabiedrojās ar dumpīgiem, kuŗi dēvējās par „Dieva un svētās baznīcas kara spēku”. Kad arī Londonā viņiem atvēra savus vārtus, tad karalis, kuŗu visi bij atstājuši galīgi izmisa: Renimēda līdzenumā sanāca sapulce, kuŗā viņš parakstīja baronu iesniegto Lielo brīvības chartu (1215. g.).

Charta sarakstīta ļoti veikli, izteicieni droši un cēli. Kara vīri, lēņu īpašnieki pieprasīja, lai karalis atsakās no patvaļīgas un ne taisnas nodevu piedzīšanas, no tirgošanās ar lēņiem. Viņi atzīmē tos gadījumus, kad karalim tiesības ievākt nodokļus: kad pats karalis sagūstīts un tam vajadzīga izpirkšanas maksa, kad karaļa vecākais dēls tiek iesvētīts par bruņinieku, kad pirmo reizi tiek izprecināta karaļa vecākā meita. Citiem vārdiem, ja karalis grib dabūt subsidiju (ārkārtēju papildu nodokli) jeb vairoga naudu (kara dienesta vietā), tad vispārējā sapulcē viņam jāiegūst visu vasaļu piekrišana. Uzskaitot visas savas tiesības baroni neaizmirst arī pārējo sabiedrības kārtu, garīdznieku, pilsētnieku un zemnieku tiesības; viņi prasa brīvu biskapa izvēlēšanu, īpašuma neaizkaņamību: tirgotājiem nevar atņemt viņa preces, villaniem, t. i. zemniekiem viņu arklus un ratus.

Charta paziņo: „neviens netiks arestēts, ieslodzīts cietumā, atstāts bez īpašuma, izsludināts ārpus likuma, izraidīts no valsts, gāzts izdevumos un padots trimdai citādi, kā vienīgi ar apsūdzētam līdzīgas kārtas cilvēku likumīgo spriedumu“. Šie lepnie vārdi rāda, ka baroni un bruņinieki negribēja padoties karaļa kalpu jeb ministālu tiesas izmeklēšanai un lēmumiem, jo šos tiesnešus viņi uzlūkoja par zemākas kārtas ļaudīm.

Charta beidzās ar draudiem, ar kuņiem sacēlušies gribēja nodrošināt līguma izpildīšanu: visi baroni izvēl no sava vidus divdesmit piecu vīru padomi; ja karalis pārkāpj chartas noteikumus, tad padomei jāgriežas pie „visas pasaules kommunas“, kuņa aizstāvēs vispārējās tiesības. Padome var piespiest karali izpildīt noteikumus ar visiem iespējamiem līdzekļiem, atņemot viņa pils, zemes, īpašumu. Šis vasaļu pretošanās veids atgādina vasaļu streiku, kuņu atzina Jeruzalemes karalistes iekārta.

Eiropas valstu feodālā iekārta. Krusta karu laikā Anglijas, Francijas, Vācijas, Ungārijas, Jeruzalemes valsts iekārta bij vienāda. Par karaļiem dēvētiem valdniekiem nebija tādas neaprobežotas varas, kāda bija kalifam jeb Bizantijas ķeizaram. Karalis savā zemē bija augstākais senjors, bet viņa apakšnieki, t. i. kara spēka pavēlnieki, apgabalu pārvaldnieki, pīļu komandanti un visi kara vīri tika uzlūkoti par viņa vasaļiem.

Tas ir, vasaļiem bija jāpilda tikai noteikts dienests: piem., baroniem un bruņiniekiem pēc likuma bija jākalpo senjoram tikai 6 nedēļas jeb 40 dienas katru gadu, bet ja senjoram bija jādien ilgāki par noteikto laiku, tad senjoram vajadzēja papriekšu ar viņu vienoties. Bez tam visiem vasaļiem noteiktā laikā bija jāierodās kurijā, t. i. sapulcē, kur karalis viņus pārlūkoja, deva viņiem pavēles, izsprieda tiesas lietas.

Lai vasaļi varētu izpildīt savu dienestu, senjors — karalis deva viņiem par atalgojumu zemes gabalu, kuņu lielums bija atkarīgs no vasaļa kārtas, no tā, vai vasalis bija vienkāršs bruņinieks, jeb barons jeb vēl svarīgāka persona (Vācijā — grafs, hercogs, Anglijā — lords). Zemes gabalu, kuņu vasalim atdeva tikai uz visu viņa mūžu,

Anglijā nosauca par manoru, Vācijā par lēni, Francijā par feodu (no šī vārda atvasināts feodalās iekārtas nosaukums). Savu atalgojumu jeb algu vasalis saņēma graudā, t. i. feoda īpašnieks pārtika no muižas ienākumiem. Pats viņš ar sāimniecību nenodarbojās: zemi apstrādāja zemnieki, kas viņam nodeva maizi, gaļu, pienu, olas, mājas putnus, vaskus un medu, malku un ogles, pagatavoja viņam vilnas un nātnas drānas. Viņu klaudās un nodevas arī uzlūkoja par vasaļa pienākumu: zemnieki kalpoja savam kungam tāpat, kā vasaļi savam senjoram.

Anglijā feodalo iekārtu nodibināja Viļums Iekarotājs. Tas bij varens un stingrs karalis; vasaļi, kas pa daļai bij atnākuši kopā ar viņu no Francijas, izpildīja visas pieprasītās klausības. Tāpat Anglijas vasaļi padevās arī viņa pēcnācējam Indriķam II. Plantagenetam. Bet Indriķa II. dēlu, nespēcīgu un neveiklu valdnieku, laikā vasaļi vairs nepaklausīja savam senjoram: Lielā charta bij viņu uzvara par ķēniņu. Francijā var novērot pretējo parādību. Tur pirmajiem kārāļiem no Kapetingu dzimtas nebija nekādas varas par saviem vasaļiem: vasaļi neieradās kurijā, nepiedalījās kara gājienos. Lielu varu par viņiem ieguva Filips II. Augusts: tas sabiedrojās ar komūnām un baroni un bruņinieki sāka no viņa būties. Izmantojot šo apstākli Filips II., sapulcināja lielu kara spēku, bet, ieguvīš jaunus Anglijas apgabalus, pāvairoja savu vasaļu skaitu un vēl vairāk nostiprināja savu varu.

5. Mongoļu uzbrukumu laikmets.

Mongoļu iebrukums Azijā. 200 gadus pēc turku pārvietošanās, Vidusazijas stepēs attīstīja savu kareivisko spēku jauna klejotāju ciltis — mongoļi.

Atsevišķas mongoļu ciltis, kuras Eiropā nosauca par tatariem, apvienoja Temučins. Viņš bij 13 gadus vecs, kad nomira viņa tēvs, nelielas ordas vadonis, kas klejoja dienvidos no Baikala ezera: zēnam uzbruka kaimiņu begi (kņazi), bet viņš pārspēja visus pretiniekus. Viņš uzvarēja mongoļu vadoņus vienu pēc otra, pie kam rīkojās visai nežēlīgi: reiz viņš pavēlēja 70 katlos vārīt 70 viņam naidīgus kņazus. 1206. gadā Temučins sapulcināja visu mongoļu kara spēku un pārlūkoja to pie Ononas upes, Amuras iztekas: sajūsminātie kara vīri viņu apsveica un piešķīra viņam Čingischana (t. i. neuzvaramā varoņa) vārdu.

Viņam labprātīgi padēvās pārējās Vidusazijas klejotāju ciltis: tagadējās Dienvidsibīrijas kirgizi un Austrumturkestanas turku ciltis. Apvienojis visus šos spēkus, Čingischans uzbruka Ķīnas ķeizārvalstij. Visa Ziemeļķīna viņam padevās; pats viņš ieradās galvas pilsētā — En-kinā (tag. Pekinā). Ķīnieši iepazīstināja uzvarētājus ar dažādiem izgudrojumiem, starp citu ar šaujamo pulveri, kuŗu ķīniešu artilērijas meistari izlietoja pie akmens ložu mešanas; Priekšazijā un Eiropā šo mākslu vēl nepazīna. Kāds persu vēsturnieks raksturo mongoļus šādiem vārdiem: „viņiem lauvas drosme, suņa pacietība, dzērves apdomība, lapsas viltība, kraukļa tālredzība, vilka laupīšanas kāre, gaiļa dedzība uz cīņu, vistas gādība par savējiem, kaķa modrība un meža cūkas straujums“.

Iekarojis Ziemeļķīnu, Čingischans devās uz rietumiem (1217. g.). Savam kaimiņam, Chovarezmas (Chivas) šacham Muhamedam, tag. krievu Turkestanas, Persijas un Afganistanas valdniekam, viņš nosūtīja bagātas dāvanas un vēstuli, kuŗā nosauca to par savu mīlo dēlu: Vidusazijas klejotāju valodā tas nozīmēja, ka chans pieprasa padošanos. Muhameds, kas nepazīna sava pretinieka spēku, atteicās padoties.

Čingischans sāka gatavoties uz kara. Ilgu laiku viņš palika pie robežas, Irtišas upes, vingrināja savus jātniekus un sapulcināja kara spēku. Pēc tam sākās cīņa, par kuŗu kāds arābu vēsturnieks, Čingischana laika biedris, saka: „kopš pasaules radīšanās pasaule nav pārdzīvojuši briesmīgāku katastrofu un līdz laika galam un pastara dienai nenotiks nekas tai līdzīgs“. Cīņa sākās ar strauju uzbrukumu Otraras pilsētai pie Sir-Darjas upes. Šī cietokšņa komandantam Čingischans pavēlēja ieliet izkausētu sudrabu acīs un ausīs. Mon-

goļi nopostīja vienu pilsētu pēc otras: Bucharu, Mervu, Samarkandu, Gaznu, Geratu, kuņas visas bij bagāti un bieži apdzīvoti tirdzniecības un amatniecības centri. Kaŗa vīrus viņi visur iznīcināja līdz beidzāmam; mierīgos iedzīvotājus dažkārt saudzēja, bet vēlāk iekala dzelzīs un cietokšņu aplenkšanas laikā zem cilts biedŗu bultām piespieda rakt grāvjus. Mongoļu jātnieki nopostīja tīrumus, izkāva lauku apstrādātājus, bet zemi izmantoja tikai kā ganības. Chovarezmas un Chorassanas dārzi un druvas, kuņas kādreiz bij saudzējuši turki, pēc mongoļu uzbrukuma nekad vairs neatspīrga; līdz mūsu laikam uzglabājušās tikai smiltīm aizbērtu kanalu tīkla atliekas, kuņas rāda, ka tur kādreiz ritējusi bagāta dzīve.

Šachs Muhameds, kuņu glai-
motāji dēvēja par „Allaha ēnu
zemes virsū“, redzēdams mon-
goļu mežonīgo uzmākšanos, ga-
līgi samulsa; šausmu pārņemts
viņš bēga uz rietumiem, arvien
tālāk un tālāk, līdz beidzot no-
mira uz kādas Kaspijas jūras
salīnas. Dodoties pēc šīs uzva-
ras uz Mongoliju, Čingischans
pavēlēja saviem kaŗa vadoņiem
iekarot Sirijas, Irakas, Maz-
azijas musulmaņu zemes. Divi
pavēlnieki, Džebe un Subudajs,
dēvās uz ziemeļiem gar Kaspijas
jūru pa chazaru veco tirdzniecī-
bas ceļu. Pārcēlušies pār Kar-
pātu kalnu grēdu, viņi ielauzās
Lejasvolgas un Donas stepēs
un tur uzbruka polovciem. Iz-
mīsušie polovci aicināja palīgā
krievu kņazus, ar kuņiem tie
parasti nesatika.

Čingischans aplenc Samarkandu (zīmē-
jums atrodas vecā Čagatajas (Vidus
azijā) rokrakstā.

Krievija no Jaroslava nāves līdz tataru uzbrukumam. Ja-
roslavs sadalīja savu lielo valsti starp saviem pieciem dēliem, at-
deva vecākajam Ūijeju un pavēlēja jaunākajiem tam paklausīt. Katrs
dēls vēlāk sadalīja savu apgabalu starp saviem dēliem. Tādējādi
krievu zeme sadalījās sīkās valstiņās. Kņazi neizpildīja Jaroslava
noteikumus un nepaklausīja vecākajam kņazam: neviens nenogaidīja
to laiku, kad tas taps par vecāko kņazu, bet katrs centas sagrābt
Ūijeju savās rokās. Gandrīz pastāvīgi notika kaŗi kņazu starpā: no-
postot pretinieka zemi, viņi dažkārt atveda polovcus, kuŗi laupīja
kopā ar krieviem.

Tikai Jaroslava dēla dēls, Vladimirs, kuŗu dēvēja par Mono-
machu (viņa māte bij Bizantijas princese), apvienoja visus kņazus,

lai cīnītos ar klejotājiem; viņš aizdzina polovcus, kas ilgu laiku palika savos stepju apgabalos. Kamēr Vladimirs valdīja Ķievā, citi kņazi viņam paklausīja; pēc viņa nāves 1125. gadā atkal sākās strīdi un nesaskaņas.

Posts un nemierīgā dzīve dienvidos pamudināja tautu atstāt savu zemi un meklēt jaunas dzīves vietas. Gribot negribot, zemkopjiem bij jāatstāj auglīgā melnzeme ap Dņepras upi un jādodas uz ziemeļiem, uz nabadzīgāko meža apgabalu starp Oku un Volgu. Līdz tam laikam tur galvenā kārtā bij dzīvojuši somi, kas nodarbojās ar medībām un zveju; tur atradās tikai divi vecas krievu pilsētas, Rostova un Suzdaļa. Savās jaunās dzīves vietās strādīgie un veiklie dienvidnieki sāka rosīgi darboties, lida līdumus, dibināja jaunas pilsētas un uzcēla Ķijevas Sofijas baznīcai līdzīgus dievnamus. Par ievērojamāko pilsētu tapa jaunuzceltā Vladimira pie Kļazmas upes. Vietējiem somiem un atnācējiem krieviem sajaucoties, radās lielkrievu cilts.

Valdimira Monomacha laikā Rostovas un Suzdaļas kņazisti uzlūkoja par visnabadzīgāko novadu, tādēļ to dabūja Vladimira jaunākais dēls, Jurijs, kuŗu dēvēja par Gaŗrocī. Bet kad no dienvidiem ieradās kolonisti, tad šī kņaziste tapa tik bagāta, ka Jurijs savas dzīves beigās pārvērtās par visstiprāko kņazu un ieņēma Ķijevu. Viņa dēls, Andrejs, vairs negribēja braukt uz Ķijevu, bet palika ziemeļos, Vladimirā (1157. g.). Ķijevas bagātība vairs nesaistīja uzmanību, jo viņas tirdzniecība ar Bizantiju bij panikusi; bet Bizantiju savukārt bij vājinājuši turku seldžuku un krustnešu uzbrukumi (1204. gadā 4. krusta kara laikā rietumu bruņinieki bij ieņēmuši Konstantinopoli). Tirdzniecība, turpretīm, uzplauka Novgorodā, kas atradās pie Ilmeņa ezera lielā ūdens ceļa ziemeļgalā. Agrāk tirgotāji brauca galvenā kārtā pa Melno jūŗu, tagad tie ceļoja pa Baltijas jūŗu, pa kuŗu novgorodieši uzturēja tirdznieciskos sakarus ar zviedriem, dāņiem, vāciem.

Krievi, apmetušies ziemeļos, maz interesējās par dienvidzemi, savu veco dzimteni. Kad tatarī uzbruka dienvidu kņaziem, tad neviens no ziemeļkņaziem nenāca tiem palīgā.

Tataru iebrukums Krievijā. Kad polovci aicināja krievus palīgā, tad viņu lūgumam paklausīja Ķijevas, Černigovas, Galičas (tagadējā poļu Galicijas) kņazi un citi. Neuzmanīgi viņi ielauzās stepēs un satikās ar tatariem pie Kalkas upes, kas ietiek Azovas jūŗā. Krievu kņazi nepazina jaunā ienaidnieka spēku un veiklību. Galičas kņazs, Mstislavs, kuŗu dēvēja par Drošprāti, bij pārliecināts, ka viņš pats spēs sakaut ienaidnieku, un, neziņojot citiem kņaziem, uzsāka cīņu, bet drīz vien tatarī piespieda viņu bēgt. Otro Mstislavu, Ķijevas kņazu, kuŗš bij nostiprinājies uzkalniņā, tatarī piespieda padoties un pēc tam, pārkāpjot doto vārdu, nonāvēja: viņu un citus gūstekņus saspieda dēļiem, uz kuŗiem sēdot tatarī ēda pusdienu. Pēc šīs uzvaras tatarī tomēr negāja tāļāk uz rietumiem. Viņi devās atkal uz Donas un Volgas pusi un pazuda Azijas stepēs (1224. g.).

Drīz pēc tam 66 gadus vecais Čingischans, kas bij paspējis iekarot lielāko Azijas daļu, nomira. Viņa valsts itkā plata josla stiepās no Melnās jūras līdz Klusam okeānam, dienvidos iesniedzās Indostanā, ziemeļos aptvēra lielo Sibīrijas upju augšgalus. Viņa dēls Ugedejs tapa par lielo chanu un vadīja turpmākos karus no savas galvas pilsētas, K a r a k o r u m a s, Mongolijā. Savam brālēnam Batijam viņš lika iekarot Krieviju un Eiropu.

Ar lielu ordu, sievām, bērniem un lopu bariem Batijs devās caur Ziemeļturkestanu un ielauzās Eiropā caur „tautu vārtiem“ starp Urala kalnu grēdu un Kaspijas jūru. Tātari vispirms nopostīja musulmaņu Bulgaru pie Volgas; somu cilts, mordvini, kas dzīvoja ap Volgas vidusdaļu, viņiem padevās un tapa par tataru izlūkiem. Batijs, kuŗu pavadīja vecais Subudajs, vispirms uzbruka Krievijas sti-

Apbruņoti tataru kara vīri, tērpti mazu dzelzs rinkīšu kreklā.

prākiem ziemeļapgabaliem, lai pilnīgi pārvarētu pretinieku (1237.). Arī šie krievi padevās tatariem, jo tiem nebija daudz jātnieku. Tie varēja tikai aizstāvēties un slēpties pilsētās; aizstāvji drošsirdīgi pretojās, bet tataru artilērija nopostīja viņu zemes un akmens cietokšņus.

Tātari nopostīja Rjazanu, Kolomnu, Maskavu, Suzdaļu, Rostovu. Apkārt ap lielā kņaza galvas pilsētu viņi uzcēla pāļu žogu un, gribēdami nopostīt pilsētu, aizdedzināja to. Pats kņazs Jurijs II., tika sakauts un nonāvēts pie S i t a s upes aiz Volgas. Nenogājuši līdz Novgorodai, tātari devās uz dienvidiem, baidīdamies no upju pārplūdiem pavasarī.

1240. gadā tātari tuvojās Kijevai. Šī pilsēta daudzkārt bij tikusi postīta, bet bij atkal atspīrgusi un uzplaukusi; tagad to aplenca tataru kara spēks; kijevieši nevarēja savā starpā sazināties, jo pā-

rāk liels bij tataru ratu troksnis, pārāk stipra viņu kamieļu brēkšana un zirgu zviegšana. Trīs dienas tatarī postīja Kijevas sienas ar saviem mūru dragājamiem rīkiem; kad mūri bij nopostīti, tad kijeveši naktī uzcēla jaunus mūrus pie Dievmātes baznīcas; tatarīem atkal bij nikni jācinās, lai tos iznīcinātu. Meklējot pēdējo patvērumu, pilsētnieki uzkāpa uz baznīcas jumta un izcilņiem, bet ēkas sienas sabruka.

Ļoti daudz krievu aizbēga uz Poliju, Ungariju, Vāciju. Batijs ieņēma Galiču, devās pāri Karpatiem, sakāva ungarus, un pēc tam vācu bruņiniekus Šlezijā. Bet tur tatarī atdūrās uz negaidītu pretestību: Rietumeiropas apgabali bij daudz biežāki apdzīvoti, nekā austrumu līdzenumi, koka un zemes nocietinājumu vietā bij akmens pilsētas un pilis. Kad Batijs aplenca Olmīcu Moravijā, tad viņu sakāva čeču kara vadonis šternbergas Jaroslavs. Kad tatarī mēģināja ielauzties Austrijā, tad viņus atkal sakāva, un Batijs atteicās doties tālāk uz rietumiem. No Donavas lejasgala Batijs devās pa Melnās jūras stepēm un par savu galvas pilsētu izvēlēja Saraju (tag. Carevu) pie Achtubas, Lejasvolgas zara. Valsts, kurā viņš bij nodibinājis pēc pieciem kara gadiem, rietumos sniedzās līdz Karpatiem, Vislai un Nemanai, ziemeļos līdz Volgai, dienvidos līdz Melnajai un Kaspijas jūrai; to nosauca par Zelta jeb Kipčaka ordu.

Batijs aicināja pie sevis kņazus, kurī nikno cīņu laikā nebij križuši un pieprasīja, lai tie parāda viņam savu godbijību. Vladimīras Jaroslavu, Jurijs II. brāli, chans atzina par krievu tautas vecāko kņazu un sūtīja viņu pie lielā chana uz Mongoliju. Atgriežoties no Karakorumas, krievu kņazs nomīra: citi stāstīja, ka viņš pats novārdzīs, citi — ka chana sieva viņam pasniegusi sazaļotu dzērienu. Franču mūks Plano Karpini, kurš pāvesta uzdevumā devās pie mongoļiem, ieraudzīja stepē kņaza pavadoņu smiltīm aplātās atliekas: tie bij noslāpuši neparastos klimatiskos apstākļos.

Drīz pēc Batijs Čingischana otrais dēla dēls, Chulagu devās ceļā, lai iekarotu kalifatu. Pie Priekšazijas jaunā valdnieka ieradās Mazazijas seldžuku sultani, persu zemju īpašnieki, kā arī Gruzijas kristītais cars, un izteica viņam savu padevību. Chulagu tuvojās Bagdadi: pēdējais valdnieks no Abbasīdu dzimtas, Mutasims, izbailēs atdeva visas savas bagātības un pagrabos paslēptos zelta krājumus, bet tomēr tika notiesāts. Chulagu pavēlēja nodedzināt lielisko mošeju, kurā mācīja kalīfi, noderēdami visai musulmaņu pasaulei par paraugu, un lika nopostīt Abbasīdu kapeni. Pēc tam Chulagu pavēlēja izbeigt laupīšanu un teica: „vara par Bagdadi tagad pieder man, lai iedzīvotāji mierīgi paliek savās dzīves vietās un lai katrs atgriežas pie sava darba“.

Piektā lielā chana, Kublaja, laikā (1260.—94.) mongoļu valsts sasniedza savas plašākās robežas. Karakorumas vietā Kublajs izraudzīja Pekinu par savu galvas pilsētu. Viņa kara vadoņi devās uz dienvidiem, pārcēlās par Hoan-ho un Jantses upi, sagūstīja Čhančahu pilsētā visu ķeizara ģimeni, iekaroja Dienvidķīnu līdz Tonkinas

jūras līcim, nopostīja Tibetu. 1281. gadā Kublajs nosūtīja no Korejas, kuŗa labprātīgi bij padevusies mongoļiem, ekspediciju uz Japānu, bet vētra sadragāja viņa kuģus, un mongoļu iekārotāji tālāk vairs nedevās.

Bagdades nopostīšana bij musulmaņu kulturas gals, kuŗa bij attīstījusies 6. g. s. laikā (632.—1258.). Mongoļi, turēdamies pie pagānisma, centās novājināt musulmaņus un veicināja sunnitu un šiitu savstarpējās nesaskaņas. Viņi gribēja sabiedroties ar Sirijas krustnešiem, lai apkarotu turkus. Bet tai pašā laikā arī kristīgie eiropieši savā starpā nesatika un nevarēja izmantot viņiem labvēlīgos apstākļus. Kristīgo pasauli sevišķi novājināja pāvesta cīņa ar ķeizaru.

Pāvesta uzvara par ķeizaru. Sākot ar Innocenta III. laiku pāvesta rīcībā atradās milzīgi naudas līdzekļi un ļoti daudz viņam padotu ļaužu. Viņu uzdevumā biskapi ievāca visās Eiropas zemēs zeltu un sudrabu krustu kaŗu sarīkošanai. Par biskapa cieņas apstiprināšanu garīdznieki maksāja pāvestam *annatu* (t. i. naudas zumu, līdzīgu gada ienākumiem no viņu pārvaldītiem zemes gabaliem). Pāvests ierīkoja sev lielu kanceļu, kur aprēķināja ienākumus un pieņēma dažādas *apelācijas* (sūdzības). No Romas uz visām Eiropas malām devās pāvesta *revidenti*, kas kontrolēja naudas ievākšanu un rūpējās par pāvesta pavēļu izpildīšanu..

Sevišķi uzticīgi pāvestam kalpoja divi jauni mūku ordeņi, kuŗi bij dibināti Innocenta III. laikā: *franciskāņu* un *dominikāņu* ordenis. Pirmo bij dibinājis Francisks, kas bij dzimis Assizas pilsētā Itālijā; viņš bij bagāta tirgotāja dēls, atstāja tēva mājas un pārticību, lai nodotos ubaga dzīvei un sekotu Kristus un ceļojošo apustuļu priekšzīmei. Viņa piekritēji prata vienkāršo tautas valodu un tika cildināti kā dedzīgi runātāji; vasarā un ziemā viņi valkāja rupjus melnus mūka svārkus, apjosās ar striķi, staigāja basām kājām, ar kailu galvu. Viņu uzdevums bij aizstāvēt pāvesta vārdā nabagus un apspiestus. Otro ordeni nodibināja spanietis Dominiks; viņa uzdevums bij cīnīties ar heretiķiem, kas sacēlušies pret pāvesta varu. Dominikāņi nodarbojās ar zinātnēm un ar mākslu strīdīties: viņi bij pāvesta *inkvisīcijas* (t. i. heretiķu tiesāšanas iestādes) ievērojamākie tiesnieši. Abas savienības uzlūkoja par *ubagu* ordeņiem, jo mūki nedzīvoja klosteros, bet pārtika no žēlastības dāvanām.

Innocenta III. pēcnācēji izlietoja visus līdzekļus, lai iznīcinātu pāvesta lielāko ienaidnieku, Štaufenu dinastijas valdnieku.

Fridrichs II. Staufens (1216.—50.), Barbarossas dēla dēls, saņēma no sava aizbildņa Innocenta III. Vācijas kroni ar to nosacījumu, ka viņš sarīkos krusta kaŗu. Jaunais ķeizars nebij dievbijīgs, sajūsminājās par arābu kulturu, cienīja greznību un izpriecas un negribēja izpildīt doto solījumu. Tikai pēc 12 valdīšanas gadiem Fridrichs, kuŗu piespieda pāvests Gregors IX., Innocenta III. radnieks un cīņas biedris, devās krusta kaŗā. Bet ceļā viņš saslima, atgriezās un atkal atlika nodomāto pasākumu. Saniknotais pāvests,

neticēdams ķeizara slimībai, izslēdza viņu no baznīcas un kad Fridrichs tomēr devās uz Svēto zemi, tad aizliedza Jeruzalemes patriarham, tempļiešiem un joaniešiem viņam palīdzēt. Bet Fridricham musulmaņu starpā bij draugi un viņš sasniedza krusta kaŗa mērķi miera sarunu ceļā. Saladdina pēcnācējs Alkamils atdeva viņam Jeruzalemi, Betlemi un Nacareti, musulmaņiem, savukārt, atļāva apmeklēt Omara mošeju Jeruzalemē. Bet patriarchs negribēja kronēt Fridrichu ar Jeruzalemes kroni; Palestīnā ieradās divi franciskaņu ordeņa mūki un atkārtoja pāvesta pavēli.

Sākumā ķeizars visur uzvarēja pāvestu. Viņš bij Sicīlijas karalistes neaprobežotais valdnieks; šādu varu viņš gribēja iegūt arī Ziemeļitalijā, Lombardijā, kur viņa vectēvs Barbarossa bij cīnījies ar Milanu un citām pilsētu republikām. Fridrichs atveda saraceņu algadžus, sakāva lombardiešus un ieguva laupījumu, starp citu arī milaniešu svētumu, sv. Ambrosija karoččo. Visur viņš iznīcināja pilsētu patstāvību, atņēma tām tiesības izvēlēt konsulus un iecēla savus ierēdņus pārvaldniekus. Pāvests, kuŗa varā tagad tika apdraudēta no divām pusēm, atradās visai grūtā stāvoklī. Gregors IX., būdams gandrīz simts gadus vecs sirmgalvis izsludināja krusta kaŗu pret ķeizaru un sasauca sapulci, lai svinīgi nosodītu Fridrichu II. Ķeizaram naidīgā Genujā sapulcējās angļu, spaņu, franču prelati, lai pa jūru dotos uz Romu. Bet Fridricham uzticīgās Pizas jūrnieki sakāva genujiešu floti un sagūstīja visus bīskapus, kas devās uz sapulci: ķeizars tos ieslodzīja cietumos un sāka tuvoties Romai.

Ķeizara kundzība izbeidzās, kad genujietis Sinibaldo Fijeski tika izvēlēts par pāvestu zem Innocenta IV. vārda (1245.—1254.). Baidoties krist gūstā, jaunais pāvests atstāja Itāliju un sasauca franču L i o n a baznīcas sapulci. Tur viņš atkal izslēdza ķeizaru no baznīcas, ieteica Vācijas firstiem izvēlēt citu valdnieku un paziņoja, ka viņš pats noteiks Sicīlijas karalistes likteni. Fridrichs nosūtīja pārējiem Eiropas valdniekiem rakstu, kuŗā paskaidroja, ka baznīca tapusi bagāta un aizmirsusi savus garīgos mērķus, ka viņas kalpi apreibuši laicīgās baudās un nedomā par Dievu. Innocents IV., savukārt uzskatīja par šķirējtiesnesi franču karali Ludviķi IX. (1226.—70.), kuŗa iespaids kristīgā pasaulē bij visai liels, jo viņš bij ļoti taisns cilvēks. Kad Ludviķa IX. starpniecībai nebij panākumu, tad Innocents uzsāka niknu cīņu ar ķeizaru. Viņš no jauna apvienoja lombardiešus un viņu kaŗa pulkiem pievienoja savus kareivjus, t. s. a t s l ē g n e š u s (uz viņu apģērba bij attēlotas sv. Pētera atslēgas). Kaŗa laikā, kad pāvests bij dabūjis savā pusē ķeizara labākos padomniekus, Fridrichs II. piepeši nomira (1250). Innocenta IV. pēcnācēji apmierinājās tikai tad, kad bij iznīcinājuši viņiem naidīgo dinastiju; Sicīlijas karalisti pāvests atdeva Romai uzticīgam franču princim, Anžuvas Kārlim, Ludviķa IX. brālim.

Krusta kaŗu beigās svētā zemē. Fridricha II. atgūtā Jeruzaleme tikai 15 gadus palika kristīgo rokās (1229.—44.). Viņu atkal ieņēma turki, Eģiptes valdnieki, un svētā pilsēta uz visiem laikiem palika musulmaņu rokās. Kad pāvests Innocents IV. aicināja doties

jaunā krusta karā, tad atsaucās tikai karalis Ludviķis IX., kuŗš ar savu dedzīgo ticības aizstāvēšanu atšķīrās no saviem laika biedriem.

Ludviķis, kuŗu vēlāk nosauca par Svēto, katru dienu piedalījās divos dievkalpojumos, baznīcas gājienos nesa svētā vakarēdiena bi-

Parizes Dievmātes baznīca (Nôtre-Dame) kuŗa uzcelta 1163.—1225. g. gotiskā stilā, priekšējie torņi palikuši nepabeigti.

ķeri, mazgāja nabagiem kājas un pazemīgi noklausījās, ja garīdznieki viņu rāja par grēkiem. „Pamācībās dēlam” viņš izteica savas domas par karaļa pienākumiem. Lielākais karaļa pienākums — būt taisnam. „Ja tev būs jākaŗo ar kādu vasali, kas apvainojis baznīcu

jeb aizkāris nabagu jeb atteicies no taisnas tiesas un nav paklausījis tavam padomam, tad piesargies, ka kaŗš neizposta arī nabadzīgo tautu". Ludviķis kā dedzīgs ticības aizstāvis dod arī cietsirdīgus padomus: „Visvairāk rūpējies par to, lai tavā zemē nevaldītu grēks, un sevišķi naidīgi izturies pret jūdiem un visiem ļaudīm, kas ir pret ticību, lai tavā zemē tiem nav vietas.”

Karalis ar krustnešiem devās no Marseļas uz Kipras salu, lai vispirms uzbruktu Eģiptes sultanam, kuŗam piederēja Jeruzaleme. Kristīgiem izdevās ieņemt Damijettu Eģiptes piekrastē; bet pēc tam musulmaņi ielenca kaŗa spēku Nilas zaru vidū, ķēniņš tika sagūstīts un ekspedīcija izbeidzās (1250). Atpircies no gūsta, Ludviķis 3 gadus palika Palestīnā un veltīgi gaidīja, ka eiropieši nāks tam palīgā. Šī laika dēļ viņu cildināja par svēto karali. Basām kājām viņš devās svētceļojumā uz Nacareti, strādāja kā vienkāršs mūrnieks un apraka nonāvēto kristīgo likus, kas bez apglabāšanas bij pamesti piekrastē.

20 gadus pēc pirmās ekspedīcijas Ludviķis atkal sāka gatavoties uz kaŗu ar Eģipti. Bet liela daļa franču bruņinieku atteicās karalim sekot; Venēcija atteicās pārcelt krustnešus, jo negribēja saķildoties ar Eģiptes sultanu. Ludviķa brālis, Anžuvas Kārlis, Sicīlijas karalis, pārliecināja krustnešus uzbrukt vispirms Tunisas musulmaņiem, kas apdraudēja viņa zemes Sicīlijā. Izcēlies malā pie Kartagas drupām, Ludviķis krita mērim par upuri (1270.). Tas bij pēdējais mēģinājums doties krusta kaŗā uz austrumiem. Pēc 20 gadiem kristīgie zaudēja savu vienīgo atbalstu Sirijā, nostiprināto Akkonas ostu (1291.). Bruņinieku ordeņi atstāja Svēto zemi. Joanieši apmetās Rodas salā, tempļieši pilnīgi atteicās no savā garīgā uzdevuma un nodevās brīvai dzīvei bagātās muižās. Vācu bruņinieki turpināja krusta kaŗus, bet tie notika Eiropā un bij ieguvuši pavisam citu mērķi: aizbildinādamies ar pagānu atgriešanu pie kristīgās ticības, bruņinieki iekaroja jaunas zemes Baltijā.

Krustneši Livonijā un Prūsijā. Atnākušo kaŗa vīru iekārta Livonijā atgādināja krustnešu valsti Palestīnā. Viņu iekāroto zemi uzlūkoja par vācu ķeizarvalsts sastāvdaļu. Ķeizars to atdeva Rīgas archibiskapam kā lēni, bet bruņiniekus atzina par archibiskapa vasaļiem. Visi darbi bij jāveic vietējiem iedzīvotājiem, kuŗiem bij jāpiegāda kaŗa vīriem uzturs un jānodod garīdzniekiem desmitā daļa no lauku labības un lopu bariem. Ordeņa bruņinieku Livonijā nebija daudz, apm. 200 cilvēku. Kaujas laikā viņi cīnījās kā jātnieki, tērpušies dzelzs bruņās, katram bij savi ieroču nesēji, arī jātnieki, un neliela kājnieku nodaļa.

Pāvests Innocents III. saistīja lielas cerības ar tālās Baltijas iekarošanu. Viņš tur gribēja radīt no laicīgās varas neatkarīgu, baznīcas apgabalu un pats to pārvaldīt. No turienes viņš gribēja izplatīt katoļu ticību krievu zemē. Tādi paši nolūki bij arī viņa pēcnācējiem. Tādēļ pāvests ar visiem līdzekļiem gribēja veicināt kaŗa vīru apmešanos Baltijā: viņš atlāva braukt uz turieni baznīcas lāstiem apkŗautiem un noziedzniekiem un apsolīja viņiem piedot viņu

grēkus. Patvaļīgie bruņinieki nesatika ar archibiskapu, pastāvīgi pār-
kāpa savus līgumus ar vietējiem iedzīvotājiem, atņēma tiem brīvību
un īpašumu.

1225. gadā Livonijā ieradās pāvesta legats, Modenas Viļums. No
Rīgas viņš brauca uz visām pusēm: augšup pa Daugavu, pie latga-
liešiem, uz ziemeļiem pie igauņiem, uz dienvidiem pie kuršiem un
zemgaliešiem. Viņš izķšīra strīdus garīdznieku un bruņinieku starpā,

Rīgas baznīcas zīmogs ar Dievmātes attēlojumu (1224. g.).

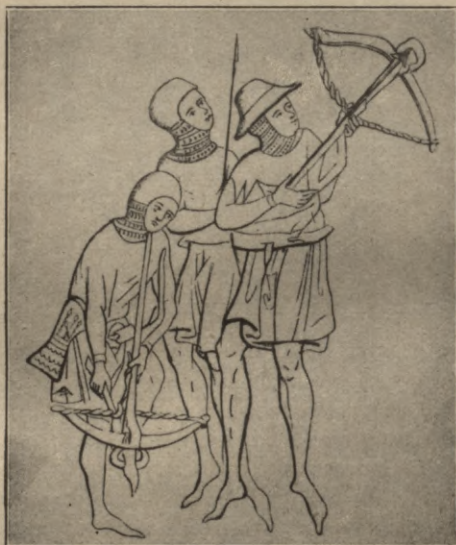
pieņēma vietējo iedzīvotāju sūdzības par atnācējiem iekarotājiem. Vi-
sur viņš aizstāvēja apspiesto tiesības: aizliedza atņemt libiešiem ze-
mi, iznīcināt latviešu bišu kokus; viņš pavēlēja atsvabināt par vēr-
giem pārvērstos un pāvesta vārdā izslēdza nepaklausīgos no baznī-
cas. Vietējos iedzīvotājus Viļums pamudināja turēties pie kristīgās
ticības. Viņš centās iemācīties vietējo iedzīvotāju valodu, tulkot viņu
valodā latīņu grāmatas. Ar visstiprākā zemgaliešu virsaiša Viestura
piekrišanu viņš nosūtīja pie šīs cilts sludinātājus, kurjiem pavēlēja
sludināt kristīgo ticību saprotamā veidā.

Pāvesta prasības izpildīja tikai tik ilgi, kamēr legats bij Livo-
nijā. Neviens pēc Viļuma neprata tik veikli apieties ar pagāniem,
kā viņš. Viesturs, kurš savā zemē bij uzņēmis sludinātājus, pats
tomēr palika uzticīgs savai bērnības ticībai: viņš teica, ka viņpa-
saulē gribot satikt tos, kurus viņš zemes virsū mīlējis (Viesturs no-
mira vienā laikā ar Albertu, 1229. g.).

Atnākušie bruņinieki un garīdznieki pazina tikai vienu paņē-
mienu — ar varu atgriezt pagānus pie kristīgās ticības. Viņu darbi
un rīcība sanikvoja vietējos iedzīvotājus un viņu stāvoklis tapa vi-
sai grūts. Krievi veicināja igauņu sacelšanos, ar kuršiem un zemga-
liešiem bij apvienojušies leiši. 1236. gadā ordeņa mestrs Folkvins
un 84 bruņinieki krita kaujā ar leišiem dienvidos no Daugavas.
Šī kauja iznīcināja zobenbrāļu lielāko daļu. Lai galīgi neiznīktu, Li-
vonijas bruņinieki steidzīgi apvienojās ar otru vācu ordeni, kas bij
nostiprinājies prūšu zemē starp Vislu un Ņemanu.

Šis ordenis bij radies Palestinā krustnešu kundzības beigās. Kad Saladdins bij ieņēmis Jeruzalemi, tad vācu bruņiniekus pārcēla uz Eiropu un sākumā tos apmetināja Ungarijā, lai tie cīnītos ar polovciem. Bet drīz vācu ordeni atkal pārvietoja un apmetināja to ap Vislas lejasgalu leišu cilts — prūšu — zemē, Polijas kaimiņu apgabalā.

Pēc Boleslava Drošsirdīgā nāves viņa radītā lielā poļu valsts pagrima. Polija zaudēja savas apkaimes zemes, kuņas bij iekarojis Boleslavs: vācu kolonisti atņēma tiem Pomeraniju un padzina tos no Oderas (še radās Brandenburga); otrā pusē krievu kņazi atņēma Peremišlu un Galiču (tag. poļu Galiciju). Tāpat, kā

Strēlnieki ar arbaletiem (XIII. g. s.).

Jaroslava pēcnācēji saskaldīja Krieviju, arī Boleslava mantinieki sadalīja Poliju; jaunākie kņazi neklausīja vecākajam, kas dzīvoja Krakavā, un savā starpā nesatika. Ārējie ienaidnieki, izmantojot Polijas nespēku, mācās tai virsū: prūšu uzbrukumī visvairāk vājināja ziemeļapgabalu, Mazoviju (kur tagad atrodas Varšava). Mazovijas kņazs Konrads sauca krustnešus palīgā.

Bruņinieki labprāt paklausīja šim aicinājumam, bet negribēja tapt par poļu kņaza algadžiem. Veiklais politiķis, ordeņa mestrs Hermanis fon Zals, pierunāja ķeizaru Fridrihu II. atdot viņa rīcībā prūšu zemi: viņš saņēma no pāvesta Kristus krusta gabaliņu, no ķeizara gredzenu, un bruņinieki sāka iekārot zemi. Viņi rīkojās tāpat, kā zobenbrāļi Livonijā, ar varu atgriezta prūšus pie kristīgās ticības, piesavinājās labākos zemes gabalus, par pretošanos sodīja ar veselu ciemu nodedzināšanu; visā zemē tie uzcēla nostiprinātas pilis, savas kundzības neiznīcināmo atbalstu.

1237. gadā viņi uzņēma savā ordenī zobenbrāļu atliekas un no-sūtīja palīga spēku uz Livoniju. Vācu ordenis apvienoja savās rokās visu Baltiju no Vislas grīvas līdz Somijas jūras līcim. Ar jauniem spēkiem Livonijas kara vīri tagad uzbruka saviem ienaidniekiem, kas arī gribēja iegūt varu Baltijā. Visvairāk panākumu viņiem bij cīņā ar krieviem: viņiem izdevās ieņemt P l i s k a v u, bet ziemēlos no Peipusa ezera krievu zemē viņi uzcēla K o p o r j e s cietoksni. Viņi gribēja galīgi iznīcināt Novgorodu.

Novgoroda un Lietava. Šai laikā Novgorodā valdīja Karako-rumā kritušā Jaroslava dēls, kņazs Aleksandrs. Novgorodiešu priekš-galā Aleksandrs pie N e v a s sakāva zviedru krustnešu kara spēku, kas no Somijas jūras līča ziemeļpiekrastes bij devies caur Somiju; tādēļ viņu dēvēja par Aleksandru Nevsku. Pēc diviem gadiem Alek-sandrs satikas ar lielu vācu bruņinieku kara spēku. Kauja notika ziemā uz Peipusa ezera l e d u s: bruņinieki, kas bij nostājušies cie-šās rindās, izlauzās caurī krievu pulkiem, bet Aleksandrs, apejot ie-naidniekus no aizmugures, galīgi tos sakāva. Šī kauja apturēja vācu kaŗotāju spiešanos uz austrumiem: vāci atdeva ieņemtās krievu pil-sētas un lika nopostīt Koporji.

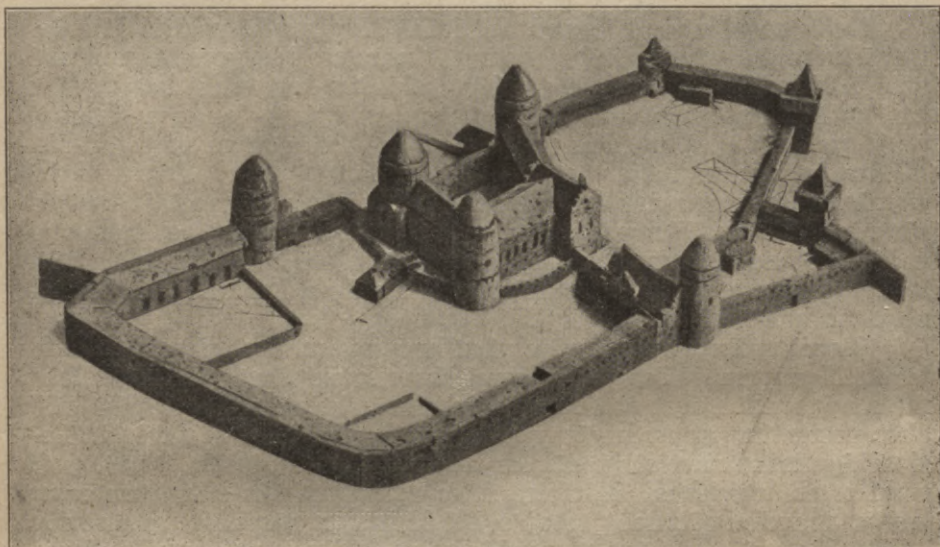
Otrais spēks, kas apturēja vācu bruņinieku uzņēmšanos, bij Lie-tava. Nostiprinājušies prūšu zemē, bruņinieki devās tālāk uz leišu meža apgabaliem, bet atdūrās uz drošsirdīgāko un neatkarīgāko leišu cilšu pretestību, starp kuŗām sevišķi ievērojami bij ž m u d i n i. Lei-šiem ilgu laiku neveicās tādēļ, ka tie nebij apvienojušies. 1239. gadā veiklais un enerģiskais Mintauts sāka apvienot leišu ciltis zem savas varas. Žmudini sākumā pretojās, bet Mintauts pārspēja tos ar viltu. Viņš sabiedrojās ar vācu bruņiniekiem un atdeva tiem žmudinu zemi. Pie tam viņš izlikās par dedzīgu kristīgās ticības aizstāvi un pats kristījās: uz pāvesta Innocenta IV. pavēli, ordeņa mestra klātbūtnē viņš saņēma karaļa kroni.

Žmudiniem tagad bij jānožēlo sava pretošanās, jo bruņinieki sāka tos apspiest. Sacēlās visas leišu ciltis, kuŗām piebiedrojās arī bruņinieku nomāktie prūši. 1260. gadā pie D u r b e s (netālu no tag. Liepājas) leiši sakāva lielo vācu spēku, kuŗu vadīja mestrs Burchards, pie kam kaujas laikā leišu pusē nostājās arī kurši: kaujā krita 150 bruņinieku, arī pats mestrs. Pēc šīs uzvaras Mintauts piepeši atsacījās no kristīgās ticības, tapa par sacēlušās tautas vadoni un sabie-drojās ar Aleksandru Nevsku. Pārcēlies par Daugavu, viņš pie L i e l v a r d e s sakāva vāciešus. Bet viņš neprata izmantot savu uzvaru. Viņš nogāja līdz C ē s i m, bet, nevarēdams sagaidīt Alek-sandru, atgriezās Lietuvā. Aleksandrs savukārt nopostīja apgabalu ap Tērbatu, bet izvairījās no cīņas ar bruņiniekiem.

1263. gadā Mintautu nonāvēja sazvērnieki un viņa apvienotā Lietava atkal sadalījās. Lai gan bruņiniekiem bij jāatsakās no Lie-tavas centralo apgabalu (ap Nēmanas upi) iekarošanas, tomēr tie pārspēja prūšus un galīgi iekaroja apgabalu ap Daugavu. XIII. g. s. beigās visa tagadējā Latvija un Igaunija atradās viņu rokās.

Aleksandrs Nevskis dabūja no Zelta ordas chana lielā kņaza varu

un apmetās Vladimirā. Drošsirdīgi uzstājoties pret vāciem un zviedriem, viņš bijās no tataru un centās tiem pakalpot. Chans pavēlēja saskaitīt visus Krievijas iedzīvotājus, lai ievāktu galvas naudu; kopā ar skaitītājiem ieradās **b a s k a k i**, kara pulku vadoņi, kuriem bij jāapspiež katrs mēģinājums pretoties. Aleksandrs pavēlēja novgorodiešiem uzņemt chana ierēdņus, lai gan tataru nebij iekarojuši Novgorodu.

Cēsu pils (Livonijā XIII. g. s.).

Bet Novgoroda tataru ilgi nepadevās. Pilsēta atradās pārāk tālu no Ordas, tataru neiedrošinājās doties kara gājienā uz Novgorodu, jo viņus atbaidīja aukstais klimats, meži un purvi, kas norobežoja pilsētu no dienvidiem. Novgoroda tapa neatkarīga nevien no tataru, bet arī no lielā Vladimira kņaza, tā pārvērtās par Rietumeiropas komunām līdzīgu republiku. Lielam zvanam atskanot, pilsoni sanāca uz sapulci (**v e č i**). Šajā sapulcē viņi izvēlēja **p o s a d n i ķ u** (kņaza vietnieku), **k a ģ a v a d o ņ i** un **a r c h i b i s k a p u**, apsprieda visas lietas, kas attiecās uz pilsētas tirdzniecību, pārvaldi, tiesu un satiksmi ar ārzemēm.

Pirms sapulces visas lietas apsprieda **k u ņ g u p a d o m e**, kas sastāvēja no **b a ģ ā r i e m**, t. i. bagātiem zemes īpašniekiem. Viņi patiesībā arī pārvaldīja pilsētu. No **b a ģ ā r i e m** bij atkarīgi tirgotāji, kas aizņēmas no tiem naudu, lai iegūtu preces un uzceltu tirdzniecības kuģus. Novgoroda tapa par centru, kur apmainīja Rietumu un Austrum-Eiropas ražojumus. No rietumiem Novgorodai piegādāja Vācijas, Itālijas, Francijas amatniecības ražojumus, vilnas drānas un audeklu, dzērienus, vīnu un alu, sāļtas un žāvētas jūras zivis, mencas un siļķes. Uz Novgorodu plūda arī dienvidzemju, Vidus

jūras piekrastes, preces, jo pēc krusta kaŗu beigām tirdzniecība dienvidos bij panikusi: preces, kuŗas agrāk veda pa Melno jūru un tālāk pa Dņepru, tagad veda pa gaŗo ceļu apkārt ap Eiropas okeanisko piekrasti un pāri Baltijas jūrai uz ziemeļiem un austrumiem.

Novgorodai piegādāja arī preces no austrumiem, kuŗas sūtīja tālāk pa Baltijas jūru uz rietumiem: ādas, sudrabu, dzelzi, būvkokus, lielās upju zivis, valzivju ilķņus, taukus, vaskus (taī laikā vienīgais sveču materials), medu (kas izpildīja cukura vietu), linus un kaņepājus, linu sēklas, sveķus un darvu. Šo preču lielāko daļu novgorodiešiem piegādāja plašais ziemeļapgabals starp Voglu un Balto jūru, kuŗu austrumos norobežoja Urala kalni. Apgabali ap Dvinu un viņas pietekām, Pečoru, Kamu un Vjátku, kas iztaisa $\frac{1}{3}$ daļu no tag. Krievijas, piederēja Novgorodas republikai.

Azijas pārkums par Eiropu. 200 gadu laikā, vienpadsmitā un divpadsmitā gadu simtenī, eiropieši spiedās uz austrumiem, pie kam tie visur pārspēja aziatus. Trīspadsmitā gadu simtenī, turpretīm, Azija sāk uzbrukt Eiropai. Musulmaņi padzina Eiropas bruņiniekus no Sirijas un Palestinas un aizsprostoja rietumu tirgotājiem austrumu tirdzniecības ceļu. Par Azijas klejotāju pārstāvjiem Eiropā uzlūkojami tatari: iekārojot krievu ķņazisti, viņi norobežoja krievus no pārējās Eiropas kulturas dzīves un piespieda tos dzīvot kā barbariem.

Vācu ķeizarvalsts sabrukums. Pēc Staufenu dinastijas izbeigšanās (1254.) Vācijā iestājās 18 gadus gaŗš juku laiks. Lielā ķeizarvalstī nebij vadlības, kas rūpētos par kārtību un par to, lai stiprākie neapspiestu vājākos; nebij arī kaŗa spēka, kas aizstāvētu valsts robežas. Daudz bruņinieku, palikuši bez darba, sāka nodarboties ar laupīšanu, nopostīja laukus, atņēma preces ceļos un pārceltuvēs. Ieviesās, kā vāci teica, *d ū r e s t i e s i b a s*. Grafi un hercogi, agrākie apgabalu pārvaldnieki un augstmaņi, maz rūpējās par valsts vienību. Ķeizara piešķirtos lēņus viņi uzlūkoja par savu īpašumu: uzcēla viņos cietokšņus, salīga kaŗa spēku savai aizsardzībai, paši kala naudu un ievāca nodevas no iedzīvotājiem. Viņi visi nodarbojās tikai ar „ģimenes politiķu“, t. i. katrs rūpējās tikai par to, lai paplašinātu savus zemes gabalus un atdotu tos saviem dēliem, kā mantojumu.

Tādējādi ķeizarvalsts vasaļi bij pārvērtušies par sīkiem neatkarīgiem valdniekiem (*f i r s t i e m*). Viņu starpā pirmo vietu ieņēma kurfirsti, kas izvēlēja ķeizarvalsts galvu; pie kurfirstiem piederēja 3 gaŗīgas personas — Kelnes, Maincas un Triras archibiskapi — un 4 laicīgi valdnieki, kuŗu starpā bij arī Bohemijas karalis (Bohemijā valdīja *P š e m i s l u* dzimtas ķņazi, kas bij pārvācojušies un saņēmuši no Barbarossas karaļu kroni). Kad 1272. gadā sanāca kurfirsti, lai izvēlētu ģermaņu valdnieku, tad visstiprākais firsts bij Bohemijas karalis Pšemislu Ottokars II. Savu varu un bagātību Bohemija bij ieguvusi savās zelta un sudraba raktuvēs: XIII. g. s. otrā pusē blakus Pragai uzplauka jaunā *K u t e n b e r g a s* pilsēta. Ottokars patvaļīgi sagraĶa savās rokās lielos

lēņus ķeizarvalsts dienvidaustrumos, kas agrāk bij atradušies ķeizara rīcībā: Austriju, t. i. Kārļa Lielā dibināto austrummarku, Štīriju, Karintiju, Krainu.

Svētās Elizabetes tēls, kas atrodas Marburgas pilsētas baznīcā Dienvidrietum-Vācijā (XIV. g. s. apgērbis).

Ottokars gribēja tapt par ķeizaru ar pāvesta piekrišanu. Bet pārējie 6 kurfirsti negribēja padoties tik spēcīgam valdniekam un steidzīgi izvēlēja Rudolfu Habsburgu, kuŗam piederēja zemes ap Reinas augšgalu. Rudolfs atteicās no gājiena uz Itāliju, no kronēšanās Romā un palika Vācijā. Viņš izmantoja savā labā Ottokara neveiksmi: atņēma Bohēmijas karalim piesavinātos ķeizara lēņus, bet pēc tam pieskaitīja tos pie savas ģimenes zemēm. Ottokars krita cīņā ar Habsburgu: svinīgi Rudolfs ieradās Vīnē, kuŗa 6 $\frac{1}{2}$ g. s. bij Habsburgu galvas pilsēta Austrijā (1278.—1918.).

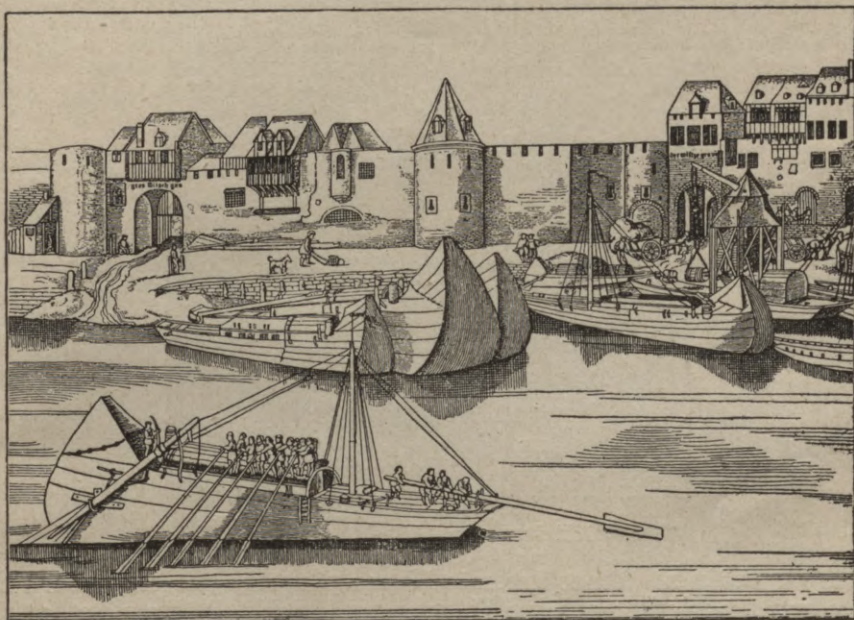
Kad Habsburgi savukārt tapa visai spēcīgi, tad kurfirsti sāka izvēlēt ķeizarus no Luksemburgas dzimtas, kuŗai piederēja apgabali pie Francijas un Vācijas robežas. Luksemburgi tapa par Čehijas Ottokara pēcnācēju radiniekiem un pēc tam, kad slavu Pšemislu dinastija bij izbeigusies, ieguva Bohēmijas kroni. Bohēmijas karalis un Vācijas ķeizars Kārlis IV. Luksemburģis (1346.—78.) bij visai veikls „ģimenes politikas“ pārstāvis: bez kuŗa, tikai ar dipolmatijas palīdzību, viņš apvienoja savās rokās plašus zemes gabalus, kas pa daļai atradās aiz ķeizarvalsts robežām. Par savu

Bohēmijas zeltu un sudrabu viņš nopirka Polijas kaimiņu zemi Brandenburgu ap Oderas upi; noslēdzot laulības līgumus, viņš nodrošināja saviem bērniem Polijas un Ungārijas kroņa mantošanu.

Kārlis lieliski apbūvēja Pragu, nodibināja viņā universitāti (līdz tam laikam universitātes bij nodibinātas tikai Bolonjas, Salerno, Oksfordas un Parizes pilsētās). Viņš veicināja vīnkopības attīstību Bohēmijā, ataicināja musulmaņu meistarus, kuŗiem vajadzēja iepazīstināt čechus ar persu mākslu izgreznot zīmējumiem tapetes, nodibināja pirmās stikla un papīra fabrikas. Par pārējo Vāciju Kārlis nerūpējās un ne par velti viņu nosauca par Bohēmijas tēvu un ķeizarvalsts patēvu.

Par savu tālo malieni, Livoniju, ķeizarvalsts nerūpējās. XIII. g. s. beigās tur iesākās nopietnas sadursmes starp Rīgu, kuŗa bij tapusi par bagātu tirdzniecības pilsētu, un bruņinieku ordeni, kuŗš

gribēja iegūt virskundzību par pilsētu un izmantot viņas ienākumus. 1297. gadā rīdznieki strauji ieņēma bruņinieku pili, kas atradās viņu pilsētā; viņiem piebiedrojās archibiskaps, kurš pastāvīgi naidojās ar ordeni; viņi aicināja arī leišus palīgā. Nākošā gadā Rīgas pilsoņi un leišu apvienotais kara spēks smagi sakāva bruņiniekus; bet drīz ieradās palīga spēki no Prūsijas un bruņinieki ieguva lielu uzvaru. Ordenis pamazām dabūja virsroku par archibiskapu un Rīgu. Bet iekšējie nemieri Livonijā turpinājās vairāk nekā 30 gadus. Bei-

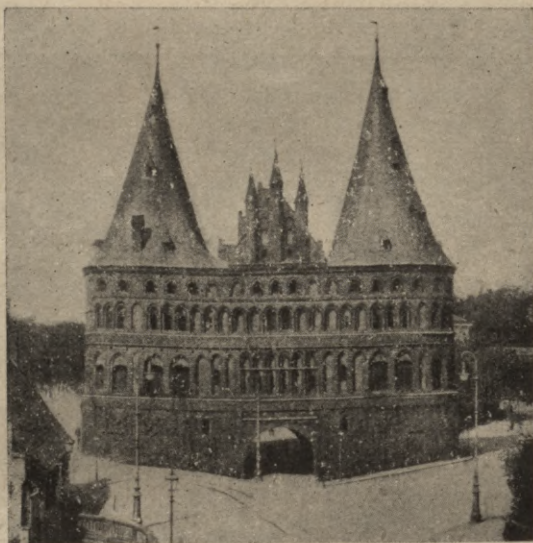
Reinas barkas pie Ķelnes mūriem.

dzot pilsētnieki padevās, pazemīgi parakstīja līgumu par savu padošanos ordeņa tiesai un bruņinieku priekšnieks svinīgi iejāja Rīgā caur pilsētas mūrī izlauztu caurumu (1330. gadā).

Kā ķeizars, tā arī firsti nerūpējās par tirdzniecības pilsētu likteni; tādēļ pilsētnieki ziemēlos paši sāka aizstāvēt vācu tirgotāju intereses. Dažas pilsētas pie Baltijas jūras, ar Libeku priekšgalā, nodibināja Lielās Hanzas savienību. 1361. gadā dāņu karalis Valdemars IV. uzbruka Gotzemes salai un nopostīja Visbijas pilsētu, Hanzas savienības ievērojamāko ostu. Šī bīstamā notikuma dēļ Kelnē sanāca 77 Ziemeļvācijas pilsētu deputāti; par kopējiem iemaksājumiem viņi sarīkoja floti, kuŗu vadīja Libekas pilsētas birgermeistars (galva), un ieņēma Dānijas galvas pilsētu, Kopenhāgeni; hanzieši ieņēma dāņu salas, dāņiem piederošo Zviedri-

jas dienviddaļu, pārspēja viņu sabiedroto, Norvēģijas karali, un atjaunoja savu kundzību par Baltijas jūru.

Varenai savienībai piebiedrojās visas pilsētas, kas atradās Ziemeļu un Baltijas jūras piekrastē, *Hamburga*, *Bremene*, *Štettina*, *Danciga*, un centralo apgabalu pilsētas — *Kelne*, *Magdeburga*, *Breslava*, *Krakava*. Rietumos Hanzas vistālākā pilsēta bij *Amsterdama*, austrumos — *Rēvele* un *Narva*. Hanza gribēja sagrābt savās rokās visu Vācijas aizjūras tirdzniecību.

T. s. Holšteines vārti Lībekā (XIV. g. s.).

Vācu tirgotāju nometnes ārzemēs Hanza pārvērta par saviem kantoriem. Visievērojamākie Hanzas kantori bij *Tērauda sēta* Londonē, *sv. Pēterā sēta* Novgorodā un nometne norveģu *Bergenē*. Katram, kas gribēja piedalīties ziemeļu tirdzniecībā, vajadzēja tapt par kādas Hanzas pilsētas pilsoni; neviens svešnieks, kas nepiederēja pie Hanzas, nedrīkstēja braukt pa jūru uz Novgorodu.

Parlamenta rašanās Anglijā. Jāņa Bezzemnieka dēls un pēcnācējs, Indriķis III. (1216.—72.) atcēla Lielo Chartu. Tāpat, kā viņa tēvs, arī viņš uzlūkoja pāvestu par savu aizbildni un atļāva tam Anglijā rīkoties, gluži kā savās mājās. Pie galma ieradās ārzemnieki; kopā ar tiem karalis nodevās jautrai un izšķērdīgai dzīvei. Ar to visai neapmierināti bij angļu senjori un baroni. Par viņu vadoni piepeši tapa viens no karaļa mīluļiem, francis Simons de Monfors, albiešu uzvarētāja dēls. Viņa vadībā apbruņotie baroni saņāca uz *parlamentu* (apspriedi) *Oksfordā*: viņi pieprasīja, lai ķēniņš samazina galma izdevumus, izraida ārzemniekus un paši noteica pārvaldes locekļus.

Karalis sapulcināja kara spēku, lai nomāktu dumpīgos baronus, bet Monfors to sakāva, sagūstīja pašu Indriķi III. un tronmantinieku Eduardu, noteica tiem aizbildņus. Viņš centās apvienot zem savas varas visas iedzīvotāju šķiras un tādēļ sasauca 1265. g. janvārī lielo parlamentu: izņemot lordus, t. i. prelatus un baronus, viņš uzaicināja arī bruņiniekus un pilsētniekus, pie kam katrai grafistei (apgabalam) un katrai burgai (patstāvīgai pilsētai) bij jāsūta 2 izvēlēti pārstāvji.

Drīz pēc tam Eduards izbēga no gūsta un savukārt sakāva Monforu, kuŗš krita kaujā; viņa piekritēji tika izraidīti. Bet pēcnācēju atmiņā Monfors palika kā svēts cilvēks, kas aizstāvējis tiesības un brīvības. Arī viņa darbs nebija veltīgs: kad Eduards bij tapis par karali, tad viņam pašam bij jāaicina parlaments palīgā. Tas notika tādējādi.

Vadmalas pārdotavu rindas Ipernas pilsētā (XIII. g. s.).

Eduards I. (1272.—1307.) bij ļoti kareivisks valdnieks. Viņš iekaroja Uelsu salas rietumdaļā un uzvarēja vietējos britus; pēc tam viņš devās uz ziemeļiem, lai iekarotu Skotiju. Beidzot viņš tāpat, kā franču karalis, gribēja iegūt Flandriju, jeb flamu zemi (tag. Rietumbelģiju): šis apgabals bij pazīstams ar savu vadmalu, kuŗu, ievedot angļu vilnu, izgatavoja flamu pilsētas. Angļu karalis gribēja pārvaldīt flamu pilsētas, Ipernu, Genti, Briggī, vilnas drānas izgatavošanas centrus.

Eduarda pretinieks, franču karalis Filips IV. Skaistais (1285.—1314.) veikli novērsa angļu uzbrukumu Flandrijai, pabalstīdams skotus viņu cīņā patstāvības dēļ. Lai iegūtu karaļam vajadzīgos līdzē-

klus, Eduards sāka ievākt nodokļus no baznīcas bagātiem īpašumiem. Bet taisni šai laikā varas kārīgais Bonifacijs VIII. (1294.—1303.) aizliedza garīdzniekiem maksāt kaut kādas nodevas laicīgai varai par labu. Saniknotais karalis pavēlēja konfiscēt Anglijas primaša īpašumu un izslēdza no valsts visus garīdzniekus. Bet prelatiem pievienojās baroni un, atteikušies karalim palīdzēt, apbruņojās, lai pretotos. Kad Eduards pieprasīja, lai visas grafistes dotu kara spēku un piegādātu krājumus, un aizturēja ostās savesto vilnu, kuŗu gribēja vest uz ārzmeēm, tad sacēlās arī pilsētnieki. Karalim bij jāizligst ar visiem neapmierinātiem, tādēļ viņš sasauca parlamentu tādā pašā sastāvā, kādā to bij sasaucis Monfors 1265. gadā. Parlaments piekrita nodokļu nomaksai ar to nosacījumu, ka karalis nepārkāps chartu un viņā noteiktās brīvības (1297.).

Pāvesta varas pagrimšana. Franču karalis Filips IV. izdevīgi turpināja savu priekšgājēju, Fridriha II Augusta un Ludviķa IX. Svētā, uzsākto cīņu. No tiem viņš bij mantojis apgabalu ap Senu un Luarū un Langdokū, kuŗa bij iegūta pēc albiešu nomākšanas. Šīm savām zemēm viņš pievienoja Šampānu, kas bij slavena ar saviem tirgiem, kur saplūda preces no visām Eiropas malām; viņš nolēma iekarot arī Flandriju.

Sākumā viņam padevās flamu pilsētas, Brigge, Gente, Iperne. Bet ķēniņa pieprasītās lielās nodevas ierosināja sacelšanos: Briggē notika nežēlīga franču izkaušana. Filipa atsūtīto bruņinieku kara spēku sakāva flamu audēju milicijas (zemes sargu) kājnieki pie Kūrtre pilsētas: pilsētas baznīcā uzvarētāji uzkāra 4000 zelta piešus, kuŗus tie bij noņēmuši nonāvētiem bruņiniekiem. Bet karaļa salīgtā genujiešu flote sakāva flamu kuģus šeldas grīvā. Karaļa rokās palika tikai Flandrijas piejūras daļa.

Tāpat, kā Eduardam, arī Filipam bij vajadzīgi lieli naudas līdzekļi. Tāpat, kā Eduards, arī viņš gribēja ievākt nodevas no garīdzniekiem, bet atdūrās uz pāvesta Bonifacija VIII. pretestību. 1300. gadā pāvests, 83 gadus vecais sirmgalvis, saaicināja no malu malām dievlūdžējus uz viņa rīkoto jubileju, t. i. gadu simteņa svētkiem. Tautai pāvests parādījās visā savā spožumā un izsludināja sevi pār Cesarū; viņam pa priekšu nesa zobenu, laicīgās varas zīmi. Atkārtojot Gregora VII. vārdus, viņš paziņoja franču karalim: „Dievs, uzlikdams mums apustuļu kalpošanas nastu, pacēla mūs par visiem valdniekiem, lai mēs postītu, iznīcinātu, sētu, celtu un koptu Viņa vārdā“.

Bet pāvestam vairs nebij tādas varas, kāda bij Gregoram VII., jeb abiem Innocentiem. Bonifacija draudi nesabaidīja franču karali: viņš savukārt pamudināja savus leģistus (tiesnešus un likumu pazinējus) uzbrukt pāvesta varas kārei. Leģists Pjers Dibua savā uzsaukumā paziņoja, ka pāvestam pavisam jāatņem laicīgā vara; Romas bīskapam ir tādi paši pienākumi, kā pārējiem bīskapiem: piedot grēkus, lūgt Dievu un sludināt, bet viņa uzdevums nav karot. Lai atrastu atbalstu pie saviem pavalstniekiem, Filips 1302. gadā sapulcināja Parizē laicīgos vasaļus, prelatus un pilsētnieku pārstāvjus.

Senjori, bruņinieki un buržuji pilnīgi piekrita karalim, bet arī garīdzniecība neiedrošinājās aizstāvēt pāvestu.

Tūlīņ pēc tam karaļa leģisti noturēja aizmuguras tiesu par pāvestu, izsludināja viņu par heretiķi, atcēla no amata, bet viens no leģistiem, Nogare, inkvisīcijas sadedzinātā albieša dēls, devās uz Itāliju, lai izpildītu spriedumu. Viņam piebiedrojās Romas senjors Kolonna, pāvesta nāvīgais ienaidnieks; Ananjas pilsētā viņi uzbruka Bonifacija pilij un apbēra pāvestu apsmiekļiem un apvainojumiem, zem kuŗu iespaida viņš drīz nomira. Par pāvestu izvēlēja franču garīdznieku Klementu V.; viņš atteicās braukt uz Romu, apmetās Dienvidfrancijā, A v i n j o n ā. Pēc šiem notikumiem Innocenta III. un Innocenta IV. radītā pāvesta laicīgā vara pilnīgi pagrima.

Sapulce, kuŗu Filips Skaistais sasauca 1302. gadā, bij līdzīga Monfora saaicinātam 1265. gada parlamentam. Sākot ar šo laiku franču karaļi visos svarīgos gadījumos sasauca šādas sapulces, lai iepazītos ar pavalstnieku domām. Starpība starp franču sapulcēm un angļu parlamentu bij šāda. Anglijā karaļa aicinātie pārstāvji sadalījās divās palatās: vienā (a u g š ē j ā jeb lordu palatā) sēdēja prelati un senjori, otrā (a p a k š ē j ā jeb sadraudžu palatā) — bruņinieki ar pilsētniekiem. Francijā, turpretīm, sapulce dalījās trīs kārtās c e b š t a t o s: pirmā kārtā bij muižniecība, otrā — garīdzniecība, trešā — pilsoņi. Pašu sapulci nosauca par g e n e r a l š t a t i e m (t. i. viskārtām).

Simtgadu karš. Francijas un Anglijas strīds rūpnieciskās Flandrijas dēļ turpinājās. Kad pēc Filipa Skaistā dēlu nāves izbeidzās Kapetingu dinastija un pie varas nāca karaļa dzimtas tālie radinieki, V a l u a n a m s, tad pēc Francijas kroņa sāka tīkot Anglijas karalis Eduards III. (1327.—77.), Filipa Skaistā meitas dēls. Viņu atzina flamu pilsētas; lai cieši sabiedrotos ar Angliju, tas nosūtīja uz Londoni Jāni Arteveldi, Gentes bagāto rūpnieku. Sākās Simtgadu karš (no 1339. līdz 1459. g. ar pārtraukumiem), kuŗa laikā angļi uzbruka, bet franči aizstāvējās. Angļu karaļi centās iegūt tirdzniecībai izdevīgās sauszemes pilsētas: K a l e pilsētu ziemeļos, kanala visšaurākā vietā, kas atdala Franciju no Anglijas, un B o r d o pilsētu dienvidos, kur sākās ceļš uz Vidusjūru.

Sākumā angļi uzvarēja frančus. Viņu kara spēks nesastāvēja no karaļa vasāļiem, bet no algādžiem; viņu strēlnieki ar stopiem un šķēpneši rīkojās veiklāki un draudzīgāki, nekā franču muižnieku jātnieki, kas bij visai drošsirdīgi, bet nebij pieraduši pie disciplīnas. 1356. gadā kaujā pie P u a t j ē pilsētas franču karalis Jānis Labais un daudz bruņinieku tika sagūstīti. Anglija pieprasīja par gūstekņiem milzīgu izpirkšanas maksu. Par valdnieku tapa dofins (troņmantiņnieks) Kārlis, kuŗš, ievērojot valsts grūto stāvokli, sasauca Parizē generalštatus. Sapulcē piedalījās maz bruņinieku, jo viņu lielākā daļa bij sagūstīta; vairākumu iztaisīja trešā šķira.

Pilsētnieki, kuŗus postošais karš bij sakaitinājis, gribēdami novērst postu, centās ierobežot karaļa varu. Kā neapmierināto pavalstnieku vadonis uzstājās Etjēns Marsels, Parizes tirgotāju vecākais.

Lai piespiestu valdību piekāpties, viņš pavēlēja Parizes amatniekiem pārtraukt darbu un ķerties pie ieročiem. Dofinam bij jāatstādina visi agrākie karaļa padomnieki un jāpieņem jaunas štatu izvēlētas personas; valdniekam bij jāapsolās izšķirt visas lietas ar štatu piekrišanu. Kad Kārlis gribēja atlaist viņam uzspiestos padomniekus,

Mūks dievlūdējs, Dižonas (Burgundijā Austrumfrancijā) kapa pieminekļa tēls, kuŗu radījis Hollandes mākslinieks Klauss Sliters (XIV. g. s. beigās).

— tad tirgotāju vecākais ar apbruņotiem pariziešiem tuvojās pilij. Dofina acu priekšā Marsels pavēlēja nonāvēt viņa tuviniekus; pašu princi izglāba tikai tas, ka Marsels uzlika viņam galvā savu sarkan-zilo cepuri (sarkanā un zilā krāsa ir Parizes pilsētas ģerboņa krāsas). Tai pašā vakarā Kārlis aizbēga no pilsētas, un ap viņu sāka pulcēties visi, kas nebij mierā ar Parizes tirgotāju kundzību — muižnieki, garīdznieki un citu komunu locekļi. Marsels gribēja sabiedroties ar zemniekiem, kas bij sacēlušies Ziemeļfrancijā.

Zemnieku dumpi, jeb „žakeriju“ (muižnieki nicinoši nosauca zemnieku par „žaku Bonhomme“, „Ješku vientiesīti“), ierosināja kara posts: ciemus neviens neaizsargāja, tos aplaupīja ienaidnieki, bet arī pašu bruņinieki, kas paņēma krājumus un nostiprinājās savās pilīs; lauki netika apstrādāti, sākās bads; postu vēl palielināja augstā izpirkšanās maksa par gūstekņiem, kuŗa galvenā kārtā bij jānomaksā zemniekiem. Žaki sāka sapulcēties lielos pulkos, postīja muižnieku pilis, nežēlīgi izkāva īpašniekus un viņu ģimenes, dedzināja grāmatas, kuŗās bij atzīmētas viņu klausības. Zemnieku sacelšanās piespieda angļu un franču bruņiniekus aizmirst savu sastarpējo nai-

du un apvienot savus kara spēkus: viņi izklīdināja vāji apbruņotos zemnieku barus un visai nežēlīgi tos nosodīja. Izglābies no zemnieku dumpja briesmām, Kārlis ar kara spēku tuvojās Parīzei. Marsels krita ielas cīņā un dofinš atcēla visus ķeizara varas ierobežojumus.

Karā ar Angliju laime pamazām sāka uzsmaidīt frančiem. Pamazām tie atguva vienu pēc otra angļu ieņemtus cietokšņus Francijas ziemeļos un rietumos. Cietokšņu aplenkšanas laikā Eiropā pirmo reizi sāka lietot uguns artileriju, lielgabalus un mortīras, kuŗus pielādēja ar pulveri un akmens jeb metala lodēm. Angļi vairs nevarēja tik sparīgi uzbrukt Francijai, jo pašā Anglijā sākās nemieri vienkāršās tautas slāņos.

Viklifa mācība un zemnieku sacelšanās Anglijā. Pēc Bonifacija VIII. neveiksmes un pāvesta apmešanās Avinjonā pāvesti bij zaudējuši savu agrāko spēku. Šo parādību izmantoja Eduards III. un ar parlamenta piekrišanu vairs nesūtīja ikgadējās nodevas, kuŗas bij apsolijs Jānis Bezzemnieks. Kad pāvests pieprasīja nodevas par vairākiem gadiem, tad parlaments atteicās tās maksāt un teica: „Karalim Jānim nebij tiesības atzīt sevi, savu karalisti un savu tautu par pāvesta pavalstniekiem“ (1365. g.). Kā parlamenta lēmumu aizstāvis uzstājās garīdznieks un Oksfordas universitātes profesors Džons Viklifs. Pēc Viklifa domām, Romas baznīca novērsusies no īstās Kristus mācības. Visas īpašuma tiesības zemes virsū var iegūt tikai ar taisnīgu dzīvi, visi cilvēki saņēmuši pasaules labumus no Kristus un tādēļ visi līdzīgi. Garīdzniekiem nav nekādu sevišķu tiesību uz savām lielajām bagātībām; baznīcai jāatņem viņas plašās zemes. Pāvests var saņemt no ticīgajiem tikai žēlastības dāvanas; viņam nav nekādas sevišķas varas saistīt un noņemt cilvēku gribu un likteni.

Pirmā maija „mauru deja“ Anglijā XIV. g. s.

Pāvests pieprasīja Viklifa sodīšanu. Bet valdība negribēja viņu izdot; kad Londonā sanāca biskapi, lai notiesātu Viklifu, tad sapulcē ielauzās pilsētnieku pūlis un atsvabināja to. Viklifs ieguva vēl vairāk drosmes un sāka kritiķēt tās ticības pamatprincipus, uz kuŗu atbalstījās katoļu baznīca. Viņš teica, ka garīdznieki velti uzlūkojot sevi par vidutājiem starp Dievu un cilvēkiem; viņiem nav dots nekāds pārdabisks spēks; viņi ir tikai mācītāji. Cilvēks pats var izzināt un atrasts savas pēstīšanas ceļu; nevajaga pielūgt svētajos, atzīt šķīstīšanās uguni, skaitīt lūgšanas mirušā dvēselei par labu. Vienīgais ticības atbalsts ir sv. Raksti. Lai bībele taptu visiem pieejama, Viklifs to pārtulkoja no latīņu valodas angļu valodā; uz malu malām viņš sūtīja savus studentus, „nabadzīgos garīdzniekus“, lai tie izplatītu īsto, nesabojāto bībeles mācību un ar savu dzīvi rādītu kristīgās nesavtības piemēru.

Drīz pēc Eduarda III. nāves, viņa dēla dēla Ričarda II. laikā Anglijā notika liela sacelšanās. Viņu ierosināja galvas nauda, kuŗu uzlika iedzīvotājiem, lai segtu izdevumus, kas bij cēlušies karā ar Franciju. Sacēlās trūcīgie ļaudis, kuŗiem agrāk nebij jāmaksā nodevas, algādži, kalēji, jūrnieki. Nodokļu ievācēji, kuŗus visur pavadīja apbruņota sardze, ar savu varmācību vēl vairāk sakaitināja tautu.

Luvrs, Valua dinastijas karaļu pils, Parizē.

1381. gada vasarā Kentā (Anglijas dienvidaustrum-stūrī) sacelšanās sākās ar to, ka nogalināja nodokļu ievācējus un uzdūra viņu galvas uz šķēpiem; Ričarda sūtītiem tiesniešiem, kuŗiem karalis bij uzticējies lietas izmeklēšanu, vajadzēja bēgt. Sapulcējās lieli apbruņoti tautas bari; kentieši sūtīja grāmatas uz citiem apgabaliem un aicināja iedzīvotājus kopējiem spēkiem iegūt brīvību un „pārveidot karalistes ļaunas parādības“. Sacēlās zemnieki, kas, tāpat kā franču žaki, ielauzās pilīs, iznīcināja senjoru dārgo iekārtu un saplēsa grāmatas ar klausību sarakstu. Uota Tailera (jumika) vadībā, sacēlušies, daži desmit tūkstoš cilvēki, tuvojās Londonei. Nētālu no pilsētas kādā augtsā vietā tie noklausījās Džona Bolla runā; Bolls bij viens no nabadzīgājiem garīdzniekiem, kas tikko bij atsvabināts no cietuma, kuŗā viņu bij ieslodzījis Kenterberi pilsētas archibiskaps. Viņš teica, ka sākumā visi ļaudis bijuši vienlīdzīgi, bet nelieši sākuši apspiest savus tuvākos; tādējādi zemes virsū radusies verdzība, kuŗa neatbilst Dieva gribai. Pienācis laiks, nosviest gadu simteņu jūgu. Zemes virsū iznīcināmi bagātie kungi, zemes īpašnieki, tiesneši un visi, kas varētu kaitēt vienkāršam cilvēkam. Tikai tad pasaulē iestāsies miers un drošība, kad visi baudīs līdzīgu brīvību, līdzīgu godu un līdzīgu varu.

Londones trūcīgie iedzīvotāji piebiedrojās dumpiniekiem: ar karogiem viņi iegāja galvas pilsētā, Toueru pili saķēra un nonāvēja karaļa padomniekus un Anglijas primasu: jaunais karalis Ričards devās dumpiniekiem pretī; kad Uots Tailers, saķerot karaļa zirgu aiz pavadas un spēlējoties ar savu nazi, paziņoja tautas prasības, tad Londones pilsētas galva viņu nonāvēja ar negaidītu dunča dūrienu. Pūlis gribēja atriebties par sava vadoņa nāvi, bet karalis piepeši visai noteikti sauca: „es jūsu vadonis, sekojat man un jūs dabūsit visu, kas jums vajadzīgs.“ Pilnos auļos viņš devās uz priekšu, aizvedot nedaudzus jātniekus un atstājot pūli bez vadoņa. Lai nomierinātu sacēlušos tautu, viņš izdeva rīkojumu, kas iznīcināja zemnieku verdzisko atkarību no muižniekiem, grūtās klausas un smago nodevu nastu.

Pēc tam dumpinieku pulki sāka izklīst; bruņinieki, kas sacelšanās sākumā bij samulsuši, pulcējās ap karali un piespieda viņu atsaukt visus solījumus. Uz visām grafistēm nosūtīja tiesnešus ar kara spēku nodaļām, kuŗiem visur bij jāiznīcina tautai dotās grāmatas. Karaļa sasauktais parlaments apstiprināja, ka visas villaniem (zemniekiem) dotās brīvības kaitīgas lordiem, kommunām un valstij; tādēļ tās nav taisnīgas un tiek iznīcinātas. Bruņinieki, kuŗus zemnieki bij saniknojuši, aizliedza zemnieku bērniem apmeklēt skolas, sāka vajāt sludinātājus, Viklifa skolniekus. Kenterberi pilsētas archibiskaps pieprasīja paša Viklifa sodīšanu. Lielie senjori, kuŗi agrāk bij pabalstījuši drošsirdīgo garīdznieku, pēc sacelšanās no viņa novērsās. Viklifam bij jāatstāj Oksfordas universitāte, bet savu mācību viņš nenoliedza.

6. Eiropa Vidus laiku beigās.

Osmaņa turki Eiropā. Anglijas un Francijas Simtgadu kara laikā Austrumeiropai bij nikni jācīnās ar aziātiem.

Latīņu ķeizarvalsts, kuŗa bij radusies Bizantijas vietā, ilgi nepastāvēja. 1261. gadā grieķi Michaela Paleologa, Nikejas ķeizara, vadībā, atguva Konstantinopoli. Bet viņiem neizdevās atjaunot ķeizarvalsts agrāko spēku. Franču un spaniešu bruņinieku rokās palika Epeira un Dienvidgrieķija, bet tuvāko jūru salas ieņēma Venecijas un Genujas itaļu republikas; lielu daļu Balkanu pussalas ieņēma serbi: viņu karaļi no Nemānu dzimtas gribēja, tāpat kā bulgaru Simeons, iekārot Bizantiju.

Novājinātai Bizantijai no Mazazijas mēcās virsū turki. Filipa Skaistā laika biedris, emirs Osmanis (1299.—1326.) apvienoja Mazazijas atsevišķās turku ciltis, atņēma grieķiem 2 lielas pilsētas, Nikeju un Nikomediju, un par savu galvas pilsētu izraudzīja Brusu, kas atradās jūras tuvumā, gandrīz iepretīm Konstantinopolei. Osmanis izmantoja turku kareivisko drosmi, viņu izturību, atturību, zirgu kopšanas mākslu. Viņa jātnieki, sipagi, iestājās dienestā uz nenoteiktu laiku; par atalgojumu vadonis viņiem piešķīra nelielus zemes gabalus, kuŗus nevarēja saņemt kā mantojumus, bet pēc kareivja nāves atņēma.

Sākot ar šo laiku turki sāka dēvēties sava apvienotāja vārdā par osmaņiem. Viņa dēls, Urchans, rūpējās vienīgi par Eiropā atrodošo ķeizarvalsts zemju iekārošanu. Visai veikli viņš organizēja kājnieku pulkus, kas sastāvēja no strēlniekiem, janičariem (t. i. „jauniem kara vīriem“). Tie bij kristīgiem vecākiem atņemti bērni, kuŗi bij uzaudzināti islama garā un visu bij ieguvuši no sava vadoņa: tiem nebij ne ģimenes, ne īpašuma; tie dzīvoja kazarmās un pulcējās ap sarkano karogu ar sudraba pūsmēneša attēlojumu. Janičari bij itkā liela reliģiska brālība; kara laikā kareivjus pavadīja derviši (mūki), kas izpildīja sludinātāju, dziedātāju, laika pakavētāju pienākumus.

Aizstāvēt kristīgo zemes pret turkiem varēja tikai serbi, bet tie savukārt gribēja iekārot Konstantinopoli. Varenais karalis Stefans VI. Dušans (1331.—55.) sabiedrojās ar Itālijas republikām, iekāroja Bosniju, Albaniju, Epeiru, Makedoniju, Tessaliju, pieņēma romiešu cesara tituli un paaugstināja serbu archibiskapu par patriarchu.

Aizstāvēdamies pret serbu sagaidāmo uzbrukumu, ķeizars Jānis VI. Kantakuzens pieņēma osmaņus savā dienestā. Izmantojot šo gadījumu, turki pārcēlās par Dardanelliem uz Eiropu, un sākot ar

šo laiku vairs neatstāja Balkanu pussalu. Murads I. (1359.—89.) iekaroja Bulgariju un pārvērtā Adrianopoli par savu galvas pilsētu. Serbu lielais vadonis Stefans Dušans bij miris un Murads sakāva serbus lielā kaujā uz Kossovas lauka; tai pašā dienā viņu nodūra Milošs Obiličs, kas bij ielauzies turku nometnē.

Serbiem bij jāpadodas turku varai. Tikai tagad, kad osmaņi bij sasnieguši Donavu, viņiem stājās pretī krustnešu kara pulki, kurus vadīja ungaru karalis Luksemburgas Sigizmunds, ķeizara Kārļa IV. dēls. Krustneši pie Dzelzs vārtiem pārcēlās par Donavu un pie Nikopoles satikās ar Murada dēlu, Bajazetu, kuŗu dēvēja par Ildirimu (zibenu). Sigizmunds bij pārliecināts, ka viņš uzvarēs; viņš teica, ka pat tad, ja debesis sāktu gāzties, kristīgie tās noturētu ar saviem šķēpiem. Bet turku jātnieki un janičari, kuŗi ļoti cienīja savu vadoni, sakāva atsevišķos krustnešu pulkus; ungaru karalis bēga ar kuģi lejup pa Donavu uz Konstantinopoli un no turienes atgriezās mājās (1396.). Pirms kaujas Bajazets uzķēra Bizantijas ķeizaram rakstīto krustnešu vēstuli: turku vadonis pieprasīja, lai Konstantinopole bez kavēšanās padodas; likās, ka galvas pilsētai tuvojās gals; bet turku uzbrukumu novērsa Timura vadītie mongoļi.

Kuļikovas kauja un Timura uzbrukums. Starp Aleksandra Nevska pēcnācējiem pirmo vietu ieņēma viņa dēla dēls Jānis Daniļovičs, Maskavas kņazs (Maskavas pilsētu uzcēla XII. g. s. vienā laikā ar Vladimiru, Nižnij-Novgorodu un Tveru). Viņš tādējādi prata pakalpot tataru, ka chans Uzbeks viņam uzdeva ievākt meslus no visiem Ziemeļaustrum-Krievijas kņaziem un nogādāt tos uz Ordu (1328. g.). Šī nodokļu ievākšana pavairoja Maskavas kņaza bagātību; tādēļ arī Jāni nasauca par Kalitu (t. i. naudas maku). Viņš ieguva zemes un pilsētas kaimiņu kņazistēs un paplašināja savas valsts robežas: ieradies Ordā, viņš tur sapirka ļoti daudz krievu gūstekņu un, atvedot tos uz savu kņazisti, piespieda apstrādāt muižu zemi.

Maskava tapa par Ziemeļkrievijas centru, par ievērojamāku pilsētu, nekā Vladimira: visas Krievijas mitropolits atstāja Vladimiru, apmetās Maskavā un tādējādi atbalstīja Maskavas valdnieku, kuŗu sāka uzlūkot par lielo kņazu. Pa to starpu tataru bij zaudējuši savu kareivisko spēku. Zelta orda sadalījās; no galvenā chana, Sarajas valdnieka, atdalījās divi ordas: viena ieņēma Krimu un apkaimes stepes, otrā devās augšup pa Volgu un uzcēla Kazanu, netālu no Bulgaras, kuŗu bij nopostījis Batijs. Daudz Ordas kara vīru iestājās Maskavas lielā kņaza dienestā. Pašā Zeltā Ordā notika pastāvīgas jukas, viens chans gāza otru.

Izmantojot tataru valsts sabrukumu, Jāņa Kalitas dēla dēls, Dmitrijs Ivanovičs (1359.—89.) vairs nemaksāja Ordai nodevas. Tad temniks (pavēlnieks) Mamajs, Sarajas valdnieks, nolēma atgādīnāt Maskavas kņazam Batijs laikus. Mamajam sekoja nevien Eiropas tataru, bet arī čerkesi, besermenī (Aizkaspijas musulmaņi) un fragi, t. i. genujieši, kuŗiem chans bij atdevis tirdzniecības pilsētu Kafu (agrāko grieķu Teodosiju Krimā). Orda noslēdza arī

Maskavai bīstamu līgumu ar leišu kņazu Jagellu, kuŗam vajadzēja uzbrukt rietumos, no Dņepras puses, bet paši tataru uzbruka austrumos un devās no Volgas uz Donu. Mamajs bij pārliecināts, ka viņš uzvarēs: viņš nosūtīja uz saviem ulusiem (provincēm) rīkojumu: „neŗat zemi un nerūpējaties par labību, sagatavojaties saņemt krievu maizi.“

Ap Maskavas Dmitriju savukārt pulcējās lielākā daļa no Ziemeļkrievijas kņaziem. Ātri tie devās pretī Mamajam un, lai novērstu tataru un leišu apvienoŗanos, uzsāka cīņu ar ienaidnieku uz Kulikovas lauka pie Donas augšgala (1380.). Krievi bij tikpat drošsirdīgi, kā tataru. Dmitrijs uzvarēja tādēļ, ka daļa no viņa kaŗa spēka bij paslēpta un ka tā uzbruka tataru tad, kad viņu kaŗa spēks bij novājināts.

Lielā uzvara, pēc kuŗas Dmitriju dēvēja par Donsku, neatsvaināja krievus no tataru jūga. Mamaju, kas bij aizbēdzis uz Ordu, gāza jaunais chans Tochtamišs, Čingischana pēcnācējs. 1381. gadā viņš tuvojās Maskavai. Dmitrijs, kas jau bij atlaidis savus kaŗa vīrus, devās uz ziemeļiem, lai sapulcinātu jaunu kaŗa spēku, un atstāja maskavieŗus, kuŗiem pašiem ar saviem spēkiem bij jāaizstāvas. Tataru neizdevās sadragāt Maskavas mūŗus; Tochtamišs ieņēma Maskavu ar viltu: viņš apsoliņās saudzēt pilsētniekus, ja tie viņu pienācīgi godinās; bet tikko viņu ielaida pilsētā, viņš atļāva savām barbaru nodaļām brīvi rīkoties, aplaupīja un nodedzināja Maskavu, aizveda daudz gūstekņu. Maskavas kņazs atkal tapa par Ordas meslu maksātāju.

Tochtamišs bij ieguvis varu pateicoties jaunā Azijas iekāŗotāja pabalstam, kas uz īsu laiku atjaunoja mongoļu varenību: tas bij Timurs, jeb Tamerlans (Timur-leng“, t. i. „Dzelzs klibotājs“).

Timurs (dz. 1336. g.), kuŗš bij kāda čagatāja, t. i. Austrumturkestanas bega, dēļs, tāpat kā Čingischans, gribēja iekāŗot visu pasauli; viņš sarīkoja 35 kaŗa gāŗienus, vadīja tos, devās no Pamiras uz Mazaziju, no Ganges ielejas uz Volgu un Donu. No malu malām Timurs saveda savā galvas pilsētā Samarkandā laupījumu: pārtikas līdzekļus, dārgakmeņus, veiklus meistarus, zinātniekus, strādniekus. Timura nežēlība pārspēja katru varbūtību: iekāŗotās pilsētās viņš nonāvēja visus vīrieŗus, sakrāva nocirsto galvu piramides, iemūrēja dzīvus gūstekņus cietokšņu sienās. Timurs noārdīja līdz pamatiem Bagdades, Īspaganas (Persijā), Geratas, Deli (Rietumindijā) pilsētas; Priekšazijā viņa kareivju bari nodedzināja un iznīcināja visas kulturas atliekas, kuŗas bij uzglabājuŗas pēc Čingischana kaŗa gāŗieniem.

Timura rīcībā vairs neatradās tās mongoļu un tataru masas, kuŗas uz visām malām sūtīja Čingischans, viņam nebij arī atbalsta Tālos Austrumos, Kīņā; viņa kaŗa spēks sastāvēja no Čagatāja ordas mongoļu klejotāju atliekām, bet galvenā kārtā no turkiem, kas, neietilpstot osmaņu valsti, bij izklīduŗi pa visu Priekšaziju. Timura vara dibinājās tikai uz bailēm, kuŗas iedvēsa viņa uzbrukumi. Kad Tochtamišs atteicās viņam paklausīt, tad Timurs pārcēlās par Jaiku

un devās no Turkestanas uz Kipčaku. Lielā kaujā Sarajas tuvumā Tochtamišs, vadīdams priekšpulku, sakāva ienaidnieku kreiso spārnu, bet Timurs ieguva uzvaru ar austrumiem raksturīgu viltu: viņš uzpirka ienaidnieka karoga nesēju un tas piepeši nolaida karogu; Tochtamišs, redzēdams šo nelaimi sludinošo zīmi, domāja, ka ienaidnieks sakāvis viņa kara spēka centru, un sāka steidzīgi atkāpties, bet Timurs izmantoja viņa samulsumu un padzina Kipčakas tatarus. Pēc trīm gadiem Timurs atkal uzbruka, bet devās pa citu ceļu — caur

Timurs (pēc vecā rokraksta).

Kaspijas vārtiem: milzīgā kaujā, kas notika vienā laikā ar Nikopoles cīņu, Timurs atkal smagi sakāva Tochtamišu, kas aizbēga uz Lietuvu; pēc mongoļu parašām, uzvarētāju apsveica viņa dēli un pavalstnieki un apbēra to ar dārgakmeņiem.

Vajādams Zelta ordas tatarus, Timurs devās uz ziemeļiem, uz krievu zemi un sasniedza Ņazanā apgabala robežu. Dmitrija Donska dēls Vasilis I., bij sagatavojies uz karu un ierīkojis nometni gar Oku pie Kolomnas. Bet satikšanas tomēr nenotika: varbūt Timurs bijās, ka viņam neuzbrūk Mamaja liktenis, varbūt viņu atbaidīja nesen atpakaļ nopostītas zemes izskats jeb ziemas iestāšanās — viņš no Jeļecas devās atpakaļ un ieguva milzīgu laupījumu. A z o v ā pie Donas grīvas, kurā bij genujiešu-veneciešu preču noliktavas.

Timuram tagad bija tikai viens sacensis, kuŗu viņš arī gribēja iznīcināt — Bajazets. Kristīgie saistīja lielas cerības ar abu valdnieku sadursmi un gribēja sabiedroties ar Timuru. Abu pretinieku spēki un spējas bij gandrīz līdzīgas, bet Timurs bij apdomīgāks par turku vadoni: Bajazets līdz pēdējam brīdim negribēja atteikties no iesāktās Konstantinopoles aplenkšanas, Timurs, turpretīm, ilgi gatavojas uz karu un centās pārvērst tatarus, turku kareivjus, par nodevējiem. Noteicošā kaujā pie Angoras, Mazazijas augstienes vidū, Bajazets tika smagi sakauts un sagūstīts (1402.); Timurs novietoja viņu dzelzs būrī un veda to sev līdz. Briesmīgais postītājs tagad bij gandrīz 70 gadus vecs; viņš vēlreiz devās kara gājienā uz Ķīnu, bet pārceļoties par Sir-Darju, nomira.

Milzīgā valsts, kuŗa izplētās no Ķīnas robežām līdz Vidus jūrai un no Volgas līdz Gangai, tūlī sabruka. Timurs tikai uz neilgu laiku bij aizkavējis Konstantinopoles krišanu, kamēr atkal atspirga Angorā vājinātais turku spēks.

Lietavas varas pieaugšana. Mintauta karus turpināja Gedimins, Jāņa Kalitas laika biedris. 1320. gadā viņš ar kara spēku, kuŗa vairākumu iztaisīja krievi, uzbruka Volinijas Vladimī-

Keistuta, Olgerda brāļa attēlojums uz 1379. gada grāmatas zīmoga.

rai, ieņēma Vitebsku pie Daugavas un visas zemes rietumos no Dņepras (tag. Baltkrieviju). Gedimins visai veikli prata nodibināt draudzīgu satiksmi ar krieviem un tai pašā laikā aizstāvēt

savas tautas īpatnību. Viņš atļāva saviem dēliem precēt pareizticīgo kņazu meitas, bet pats viņš palika pagāns un par savu galvas pilsētu izraudzīja Vilņu, pie kam uzcēla viņu tajā vietā, kur leišu priesteri dedzināja ozola zarus, svēto uguni, dievam Perkunam par godu.

Vēl spēcīgāks bij Gedimīna dēls, Olģerds (1345.—77.), kurš piespieda Ķījevu padoties Lietuvai, iekaroja visu Dienvidkrieviju līdz Dnestras upei un Melnajai jūrai, ieņēma Černigovu un Novgorodu-Seversku Dņepras kreisajā piekrastē. Krievu kņazi padevās leišu lielajam kņazam. Olģerdam piederēja liela daļa no agrākās Ķījevas krievu zemes. Leišu lielais kņazs gribēja iegūt arī Ziemeļaustrum-Krievijas zemes; trīs reizes viņš ar kara spēku tuvojās Maskavai, un tikai kņaza Dmitrija Ivanoviča drošsirdīgā aizstāvēšanās novērsa leišu uzbrukumu. Kara ar Maskavu turpināja Olģerda dēls Jagello: pirms Kulikovas kaujas viņš gribēja vienoties ar Mamaju.

Jagella laikā (1377.—1434.) leišu valstī ietilpa zemes ap Daugavu, Nemanu, Dņepru un viņas kreisām un labām pietekām un ap Dnestru. Viņas lielāko daļu iztaisīja krievu apgabali. Tādēļ leiši pievērsa pareizticībai un krievu valodai savu uzmanību. Bet XIV. g. s. beigās taisni Jagella laikā Lietavas liktenis pilnīgi mainījās un tā nodibināja ciešus sakarus ar savu rietum-kaimiņu katolisko Poliju.

Polijas varas pieaugšana un apvienošanās ar Lietuvu
Pēc Boleslava Drošsirdīgā nāves, XI., XII., XIII. gadu simtenī, Polijas valsts bij sadalījusies un pagrimusi. Ģermaņu ķeizārvalsts atņēma poļiem Pomerāniju un Sileziju; uzvarējis prūšus, teutoņu ordenis, atgriezta Poliju no jūras, no Vislas lejasgala un uzbruka Polijai no ziemeļiem. Pašās Polijas pilsētās dzīvoja ļoti daudz vācu kolonistu, tirgotāju un amatnieku.

Par Polijas patstāvības aizstāvi tapa Vladislavs IV. Loketeks, t. i. „Elkonītis“ (šo pavārdu viņam piešķīra viņa mazā auguma dēļ) 1303.—1333. Viņš atjaunoja Polijas vienību un gribēja sabiedroties ar leišiem, lai cīnītos ar vāciem. Pret Vladislavu sacēlās Krakavas pilsēta, kur galvenā kārtā dzīvoja ģermaņu kolonisti un pats birģermeistars bij vācietis; dumpinieku pusē nostājās bīskaps Muskata, kas arī bij vācietis un dzimis Silezijā. Vladislavs atrada atbalstu pie poļu šļachtas (rietumu baroniem un bruņiniekiem līdzīgas kārtas), ar viņas palīdzību apspieda sacelšanos un bargi nosodīja nepaklausīgos pilsētniekus.

Tai laikā, kad Polijā notika karš starp divām kārtām, pilsētniekiem un muižniekiem, arī Livonijā var novērot līdzīgu cīņu Rīgas un ordeņa starpā. Kā Polijā, tā arī Livonijā uzvarēja bruņinieki. Sākot ar šo laiku Polijas pilsētnieki vairs nepiedalījās valsts pārvaldē, pieauga šļachtas vara.

Šļachtu savaldīja Vladislava dēls, Kazimīrs III., kurš dēvēja par Lielo (1333.—70.). Viņš galvenā kārtā rūpējās par zemnieku, viņu tiesību un īpašuma aizsardzību; tādēļ viņu arī dēvēja par „vienkāršo ļaužu karali“; ilgu laiku pēc viņa nāves uz viņa kapa vietu devās zemnieku svētceļotāji. Vladislavs izvairījās no kara, bet miera

laikā pievienoja Polijai G a l i ĉ a s kņazisti (tagadējo Galiciju), kuŗa kādreiz piederēja Kijevas krieviem. Beidzot pie Kazimira nopelniem pieskaitāms arī tās, ka viņš nodibināja universitāti K r a k a v ā, kuŗa tapa par karaļa galvas pilsētu.

Par nelaimi Kazimiram nebij bērnu un ar viņa nāvi 1370. gadā izbeidzās P j a s t u dinastija, kuŗa bij radījusi poļu valsti. Valdnieku Polijā sāka izvēlēt. Tagad šlachta ieguva noteicošo varu, jo pil-sētas, kuŗās galvenā kārtā dzīvoja vāci un ebreji, nepiederēja pie valdošās nācijas un nepiedalījās vēlēšanās. Izvēlot karali, poļu šlachta gribēja sasniegt divus mērķus: 1) atdot troni svešniekam, kas spētu aizstāvēt Poliju, 2) panākt, ka izvēlētais atzīst muižniecības p r i - v i l e ģ i j a s: atsvabina muižniekus no nodevām un kara dienesta, atzīst viņu zemes par dzimtsīpašumu un atdod muižniekus tikai viņu pašu tiesai.

Pirmais valdnieks, kuŗu izvēlēja poļu aristokratija, bij Ungari-jas karalis Ludviķis; viņam nebij bērnu, tādēļ šlachta apprecināja viņa meitu un mantinieci Jadvigu ar leišu kņazu Jagellu, kuŗš apsolījās pieņemt kristīgo ticību un kristīt visu Lietuvu pēc katoliskās rietum-baznīcas kārtības.

1386. gadā Jagello ieradās Krakavā un kronējās par poļu ka-rali. Leišu jātniekiem apsolīja tādas pašas privilēģijas, kādas bij piešķirtas poļu šlachtai, bet vienkāršo tautu centās atgriezt pie jau-nās ticības, izsniedzot tai vadmalas svārkus. Perkuna svētā uguns tika nodzēsta un iznīcināts pagānisma pēdējais patvērums Eiropā.

Apvienošanās ar Lietuvu bij Polijai visai izdevīgi. Poļu valsts, kuŗa ilgu laiku Eiropas vēsturē bij palikusi neievērota, tagad, sabiedrojusies ar leišiem, sāka ātri attīstīties un iegūt lielvalsts no-zīmi. Lietuvai, turpretīm, apvienošanās ar Poliju neatnesa daudz labuma, bet tikai jaunas nastas un rūpes. Tādēļ Lietuvā bij daudz neatkarības piekritēju. Atbalstoties uz viņiem, kā arī uz krieviem, kuŗi nebij apmierināti ar to, ka Jagello bij pieņēmis katoļu ticību, ieguva varu Vitauts, Jagella brālēns. Vitauts piespieda Jagellu apmierināties ar Polijas kroni, bet pats sevi izsludināja par leišu ne-atkarīgo valdnieku.

Gedimīna un Olgerda iekārotām zemēm Vitauts pievienoja Smo-lensku. Viņš apprecināja savu meitu Sofiju ar Dmitrija Donska dēlu, Vasiliju, un tādējādi ieguva zināmu iespaidu Maskavā. Uz-lūkodams sevi par Austrum-Eiropas kristīgo tautu vadoni un gri-bēdams sekot Dmitrija Donska priekšzīmei, Vitauts satikās ar ta-tariem pie V o r s k l a s, Dņepras kreisās pietekas. Lai gan viņam bij šaujāmie ieroči, tomēr viņa artilērija nespēja pretoties viegli pār-vietojamiem tataru jātniekiem: ordas murza (kara vadonis) Edi-gejs, kas agrāk bij kalpojis Timuram, smagi sakāva leišu kņazu.

Neizdevīgais tataru karš piespieda Vitautu tuvoties Polijai, no kuŗas viņš bij atdalījies. Leišu kņazs visai dedzīgi piedalījās poļu cīņā ar teutoņu ordeņa bruņiniekiem. Vadīdams poļu, leišu un krievu jātnieku apvienotos spēkus, Jagello 1409. gadā devās uz M a r i e n - b u r g u, ordeņa galvas pilsētu. Starp T a n n e n b e r g u un G r i n -

v al d i teutoņu bruņinieki aizsprostoja viņam ceļu, bet tika smagi sakauti. Kaujā krita visi kara vīri, 18.000 bruņinieku un kājnieku, krita arī mestrs un gandrīz viss kapituls (ordeņa augstākā padome). Jagello gribēja doties tālāk un nopostīt ordeņa centru; bruņiekus izglāba vienīgi ķeizara Sigizmunda iejaukšanās. Bet poļu un leišu uzvarai tomēr bij lielā nozīme: viņa apturēja vācu kareivisko kolonizāciju. Tagad bruņinieki vairs nevarēja domāt par turkmākiem iekarojumiem; ar pūlēm tie aizstāvēja savas Baltijas zemes.

Lielās baznīcas sapulces rietumos un Husa mācība. Kad pāvesti bij apmetušies Avinjonā, tad viņu vara drīz vien pagrima. Avinjonas pāvesti vienmēr izpildīja franču karaļu gribu, tādēļ 70 gadus, kurus tie nodzīvoja Francijā, nosauc par pāvestu „B ā b e l e s g ū s t u” (salīdzinot to ar veco ebreju gūstniecību Babilonē, kuŗa turpinājās tik pat ilgi). 1378. gadā viena daļa no kardinaliem, kuri izvēlēja pāvestu, aizbrauca uz Romu, bet viena daļa palika Avinjonā un katra izvēlēja savu pāvestu. Romas un Avinjonas pāvestu starpā izcēlās nesaskaņas: tie sūtīja uz visām katoliskās pasaules malām savus uzsaukumus, nolādēja un vajāja viens otru.

Tādējādi rietumos notika Lielā baznīcas šķelšanās. Ticīgie bij samulsuši. Kā garīdznieki, tā arī pasaulnieki tagad sāka runāt par to, ka baznīca tikumiski panīkusi un ka nepieciešama reformācija, t. i. vispārējā šķīstīšana un uzlabošana. Bet garīdznieki un pasaulnieki nebij vienādās domās par reformāciju.

Biskapi visās zemēs, izņemot Itāliju, bij nemierā ar savu atkarību no pāvesta, obligatoriskiem braucieniem uz Romu, lielām pāvestam nomaksājamām nodevām: viņi gribēja atņemt pāvestam baznīcas pārvaldīšanas tiesības un atdot tās baznīcas sapulcēm, kurās visus biskapus uzlūkotu par vienlīdzīgiem locekļiem, kā tas bij bijis kristīgās ticības dibināšanas laikā. Pasaulnieki nepiekrita šīm domām. Daudzi norādīja uz to, ka paši prelati nododas greznai dzīvei, neizpilda savus pienākumus. Daudzi domāja, ka garīdznieku priekšrocības ir netaisnas. Dieva priekšā visi līdzīgi; kas savos darbos seko Kristus mācībai, tas — īstais garīdznieks; tādēļ arī laicīgām personām jādod pie svētā vakarēdiena maize un vīns (latiņu baznīcā pasaulniekiem nepasniedza biķeri). Daudzi gribēja patstāvīgi nodarboties ar ticības lietām. Garīdznieki atzina tikai latiņu valodā sacerēto bībeli un glabāja to baznīcā, pasaulnieki, turpretim, gribēja to tulkot tautas valodā un iegūt visiem saprotamu bībeli.

Divās Eiropas valstīs sevišķi aizrāvās no šīm domām: A n g l i j ā un B o h e m i j ā. Anglijā visai liels iespaids bij Viklifa mācībai un bībeles tulkojumam tautas valodā (1380.). Čechu studenti, kas bij mācījušies Oksfordā, atnesa Viklifa mācību uz Pragu; tur kā viņas aizstāvis uzstājās Jānis Huss, viens no universitātes profesoriem. Tāpat kā Viklifs, arī Huss mācīja, ka garīdzniekiem jāsludina tautai Kristus vārdi un nevis izdomāti brīnumi; katram kristīgam pašam jānodziļinās sv. Raktos, jo tie uzlūkojami par īstās mācības pamatu.

Piekrītot baznīcas reformacijai, Huss bij arī īsts čehu patriots. Sākot ar Bohemijas pievienošanu ķeizarvalstij, vāci pastāvīgi ieradās un apmetās čehu pilsētās. Huss uzstājās pret to, ka vāci bij dabūjuši pārsvaru Pragas universitatē un Pragas pilsētas padomē; viņš teica: „Bohemijas karalistē pēc Dieva un dabas likumiem čehiem jāizpilda ievērojamākie amati un jāveic lielākie darbi, tāpat, kā tas parasts franču un vācu zemēs.“ Bohemijas karalis Vaclavs, Kārļa IV. dēls, gribēja atbalstīties uz čehu tautu un tādēļ universitatē nostājās čehu pusē. Viņš pielaida universitates statutu pārlabojumu, pēc kuŗa vāci agrāko $\frac{3}{4}$ balsu skaita vietā dabūja tikai $\frac{1}{4}$. Vācu profesori un sludinātāji, kuŗus šis lēmums ļoti uztrauca, atstāja Pragu un nodibināja savu universitāti Leipzigā.

1409. gadā uz dažādo zemju bīskapu vēlēšanos, tika sasaukta baznīcas sapulce Pizās pilsētā, Ziemeļitalijā. Sapulce atcēla Romas un Avinjonas pāvestus no amata un izvēlēja jaunu pāvestu. Šis lēmums nenovērsa baznīcas šķelšanos, jo abi atceltie pāvesti neatteicās no savas varas un divu pāvestu vietā tagad bij trīs. Jaunais pāvests un Pragas archibīskaps sabiedrojās, lai uzbruktu Husam, izslēdza viņu no draudzes un apkrāva baznīcas lāstiem. Tad Huss uzstājās vēl drošsirdīgāki un asāki: viņš uzbruka pāvesta indulgencijām, t. i. grēku piedošanas grāmatām, un paziņoja, ka mācība par to, ka pāvests nevar apgrēkoties — Dieva zaimošana un izsludināja pašu pāvestu par Antikristu.

Pa to starpu jaunais ķeizars Sigizmunds, Vaclava jaunākais brālis, 1396. gada krustnešu vadonis, sasauca (otro) sapulci Konstantāncē pie Bodenes ezera (1414.). Uz sapulci ieradās prelati no Eiropas ievērojamākām zemēm — Vācijas, Anglijas, Francijas, Itālijas, Spanijas; balsoja pēc nācijām. Trīs pāvesti, kuŗi tikoja pēc pāvesta sēdēkļa, tika atcelti un jaunievēlētais pāvests apsolījās ik pa 5 gadi sasaukt baznīcas sapulci.

Sapulces locekļi visai enerģiski ierobežoja pāvesta varu, bet ticības lietās parādīja tādu pašu intoleranci, kā pāvests. Tādēļ tie nolādēja Viklifu un aicināja Husu tiesas priekšā. Ķeizars apsolījās Husam aizstāvēt viņa neaizkaramību, un viņš labprātīgi devās uz sapulci, jo bij pārliecināts, ka pierādīs savas mācības pareizību. Bet viņam neatļāva brīvi runāt, tūlīņ ieslodzīja cietumā un nopratināja kā smagu noziedznieku. Huss pieprasīja, lai pieved pierādījumus no sv. Rakstiem. Viņam atbildēja: „ja sapulce teiks, ka tev tikai viena acs, arī tad tev jāpiekrīt.“ Kā grēkus nenožēlojis heretikis, Huss tika sadedzināts uz sārta. Sigizmundu pārliecināja, ka atkritējam dotu solījumu var pārkāpt (1415.).

Husa nāve Bohemijā tika uzlūkota par smagu čehu tautas apvainojumu. Visā valstī tauta sāka postīt klosterus. Pragā amatnieku, drēbnieku, vīnas kulstītāju, kurpnieku pūlis uzbruka pilsētas padomei un izmeta pa logu septiņus karaļa padomdevējus, kuŗus uzlūkoja par Husa pretiniekiem. Karalis, kuŗu šie notikumi bij satricinājuši, nomira; par viņa mantinieku bij jātop Sigizmundam,

bet čehu vairākums uzstājās pret jauno karali, kuŗu tie ienāda kā vāciešu draugu.

Husiti sadalījās divās partijās. Universitatē, pani (baroni), liela daļa bruņinieku un turīgo pilsoņu uzstādīja 4 Pragas prasības: viņi pieprasīja, lai brīvi atļauj sludināt dievvārdus, pasniedz vīnu pie svētā vakarēdiena, konfiscē garīdznieku bagātības, atdod garīdzniekus laicīgai tiesai; reformēt baznīcas iekārtu viņi negribēja. No šīs mērenās partijas, kuŗa dēvējās par biķerniekiem (tie prasīja biķeŗa pasniegšanu) noteikti atšķirās radikāļi, kas galvenā kārtā piederēja pie zemākām kārtām, bezzemnieki, bru-

Husitu nometne, kuŗu nostiprina 2 kaujas ratu rindas.

ņinieki amatnieki, zemnieki, strādnieki: viņi sapņoja, ka baznīca atgriezīsies pie apustuļu laika iekārtas, neatzīna bīskapu un garīdznieku amatus, svētbildes, gavēšanu un svēto pielūgšanu, bet sevišķi uzstājās pret mūkiem; uz viņu nostiprināto nometni, kas atradās Bohemijā, devās daudz dievlūdžēju; nometni dēvēja par Taboru, bet viņi paši nosaucās par taborītiem.

Lai iekarotu Bohemiju, Sigizmunds apbruņoja ģermaņu, ungaru un itaļu krustnešus. Bet visus viņa uzbrukumus atsita taborītu vadonis, bruņinieks Jānis Žiška (dz. Trocnovā), kas prata izmantot čehu zemnieku reliģisko sajūsmu. Cīņai ar bruņinieku pulkiem, viņš organizēja jaunu zemnieku kaŗa spēku, izlietoja koka rīkus, ķēdes, rungas, āķus, radīja jaunu aizstāvēšanās veidu: lielus kaŗa ratus sa-

vienoja smagām ķēdēm un aizsargāja vairogiem. Žiškas kareivji sakāva vācu krustnešus, ar mežonīgu prieku postīja Bohemijas vācu pilsētas, sevišķi katoļu klosterus, visādi spīdzināja mūkus; visur varēja ieraudzīt uguns liesmas, pakārto, nodūrto, sadedzināto cilvēku liķus.

Taboritu kara spēks izglāba Bohemijas patstāvību, bet drīz tapa par visu kaimiņu zemju rīksti. Pēc Žiškas nāves viņa pēcnācējs Prokops, kuŗu, kā bijušo mūku dēvēja par Plikgalvi, sarīkoja postošus kara gājienu uz Vāciju, Ungariju, Baltiju. Viņa mērķis bij iegūt bruņas, ieročus, dzelzi, pulveri, zirgus, nodarbināt kara spēku un atalgot to ar laupījumu. Līdz ar to viņš centās sacelt vienkāršos ļaudis, ierosināt bagātnieku aplaupīšanu, paziņoja, ka verdzība un kļaušu darbi iznīcināti.

Čechu pani sākumā bij visai apmierināti ar taboritu uzvarām par vācu krustnešiem, bet pēc 12 kara gadiem viņus pārņēma šausmas: viņi saprata, ka apbruņotos zemniekus vairs nevarēs piespiest pildīt kļaušas un klausības. Gribēdami atrast atbalstu cīņai ar taboritiem, biķernieki sāka tuvoties Sigizmundam un tiem prelātiem, kuŗi baznīcas reformu dēļ sasauca jaunu (trešo pēc Pizas un Konstances) sapulci *B a z e l ē* (1431.). Sabiedrojušies ar Pragas un Pilzenes pilsoņiem, čechu muižnieki organizēja lielu kara spēku. Pie *L i p a n ā m* Pragas tuvumā bruņinieku pulki, kuŗus vadīja Miletinas Borešs, satikās ar taboritiem; liekuļojot bēgšanu, viņš izvilināja zemniekus no nostiprinātās nometnes un sakāva tos klajā laukā; Prokops krita kaujā.

Tūliņ pēc tam muižnieki atzina Sigizmundu par čechu karali; Sigizmunds savukārt apstiprināja viņu brīvības, apsoliņa, ka visus amatus izpildīs tikai čechi un atzina biķernieku prasības, galvenā kārtā, biķera pasniegšanu laicīgās kārtas ļaudīm.

Simtgadū kara beigas un Bizantijas krišana. Angoras kauja un Bajazeta gūsts sacēla jukas osmaņu starpā. Bet rietumu kristīgie neizmantoja izdevīgos apstākļus, lai iejauktos Balkanu pussalas dzīvē. Šai laikā gandrīz visur rietumos sākās nemieri, kuŗi novērsa eiropiešu uzmanību no Balkanu pussalas notikumiem.

1419. gadā Vācijā sākās cīņa ar husītiem. 1415. gadā Francijā atkal uzliesmo Simtgadū karš ar Angliju. Sākumā angļi tāpat, kā Eduarda III. laikā, 70 gadus atpakaļ, uzvarēja frančus. Anglijas karalis, Indriķis V., ieņēma Pārizi, kronējās ar Francijas kroni, atņēma dofinam Kārlim (vēlākam Kārlim VII.) troņa mantošanas tiesības.

Indriķa V. mazgadējā dēla, Indriķa VI., laikā, apstākļi tapa Francijai labvēlīgāki: franču tautā atmodās patriotisms. Zemnieku meitene, Žanna d'Ark, kuŗu sajūsmināja ticība, ka Dievs viņu aicinājis glābt tautu, uzvarēja angļus pie Orleanas (tādēļ viņu dēvē par „Orleanas jaunavu”) un caur ienaidnieku rindām aizveda dofinu uz Reimsu, kur viņu kronēja. Drīz pēc tam Žannu sagūstīja ienaidnieki un, nosaucot par raganu, sadedzināja uz sārta (1431.). Ne par velti Orleanas jaunava bij modinājusi frančos kareivisko

drosmi; franči sāka gūt uzvaras un padzīt angļus no savas zemes; beidzot angļu rokās palika tikai Kalē pilsēta. Vēl ilgi pēc kara beigām mierīgos iedzīvotājus postīja atvaļināto kareivju nodaļas, kuŗas tauta dēvēja par „asinsūcējiem“. Abi pretinieki, novājinājuši viens otru, nevarēja domāt par kaut kādiem citiem mērķiem.

Filips Labais, Burgundijas neatkarīgais hercogs, sava galma klatotnē saņem viņam veltīto grāmatu no autora (XV. g. s. pirmā pusē).

Grieķu ķeizari vēl cerēja uz rietumu krustnešu palīdzību un bij ar mieru atzīt un iņ u, t. i. pāvesta virsvaru. Lai nodibinātu uniju, uz Itāliju devās Jānis VIII. Paleologs un Konstantinopoles patriarchs. Pāvests Eižens IV. visai dedzīgi piekrita šim priekšlikumam. Šai laikā Bazeles sapulcē pāvestam naidīgie biskapi nolēma ierobežot pāvesta varu un atcēla lielu daļu no kurijas ienākumiem. Pāvests atteicās braukt uz Bazeli, uzaicināja viņam uzticīgos biskapus uz apspriedi ar grieķiem Itālijā, un lai gan Bazeles sapulces vairākums nolēma atcelt heretiķi Eiženu IV. no amata, tomēr viņš nepiekāpās: Florencē 1439. gadā Grieķijas sūtņi parakstīja uniju, un pāvests, kā baznīcu apvienotājs, svinēja uzvaru.

Nodibinājis Florences uniju, pāvests izsludināja krusta karu, uz kuŗu sagatavojās tikai ungari; par turku padzīšanu no Eiropas sevišķi uzstājās kardināls Čezarini, Bazeles sapulces bijušais priekšsēdētājs, kas uz pāvesta aicinājumu bij ieradies Florencē, un ungaru pavēlnieks Jānis Huniadi. Ungari ar savu karali Vladislavu, Jagella dēlu, Huniada un Čezarina vadībā devās uz Konstantinopoli pa Mel-

nās jūras piekrasti, centās apiet Balkanus. Viņi satikās ar turkiem pie V a r n a s; nīknā kaujā krita Vladislavs un Čezarini, bet Guniadi pārceļoties par Donavu (1444.) tikai ar pūlēm izglāba krustnešu kara spēku atliekas. Tagad tuvojās Konstantinopoles krišanas brīdis.

Pēdējais ķeizars, Paleologu Konstantins XI. (no 1449. g.) un viņa pretinieks, Muhameds II. (no 1451. g.) abi bij apdāvināti un enerģiski cilvēki, bet atradās dažādos apstākļos. Bizantijai bij daudz mazāk līdzekļu un aizstāvju: Konstantinopoles aplenkšanas laikā Muhameda rīcībā atradās 165.000 kareivju, bet ķeizars ar pūlēm varēja sapulcināt tikai kādus 5000 kareivjus. Muhameds uzcēla pie Bosfora nostiprinātu cietoksni un aizsprostoja Bizantijai ceļu uz

Grieķu ķeizars Jānis VIII. Paleologs.

Melno jūru. Ar izlūku palīdzību viņš pamatīgi iepazīnās ar nostiprināto Konstantinopoli, kuŗu no sauszemes puses ielēncā trīs mūri, dabūja savā pusē slaveno lielgabalu lējēju, ungaru Orbanu, kas agrāk bij kalpojis grieķiem.

1453. gada pavasarī Muhameds ielēncā Konstantinopoli no jūras un sauszemes puses; bizantieši aizsprostoja ceļu uz ostu ar ķēdēm, bet turki novietoja kuģus uz slīdēm un apbrauca apkārt aizsprostojumiem. Postošs bij viņu artilērijas darbs: tur, kur dūcā Orbana lielgabali, itkā zemes trīces laikā, sabruka sienas; aizstāvētāji nepaspēja aizsegt caurumus zemes valņiem. 29. maijā sākās pēdējais briesmīgais uzbrukums. Dervišu sajūsmināto janičaru pirmo un otro uzbrukumu bizantieši atsita; bet kad Konstantina ievērojamākais palīgs, genujietis Džustiniani, tika ievainots un atstāja mūrus, tad turki izmantoja grieķu apjukumu un ielauzās pilsētā. Konstantins krita cīņā; viņa līķi vēlāk pazina tikai no izšūtām cara korpēm.

Pilsētā sākās nežēlīga asins izlēšana; tie, kas bij palikuši dzīvi, tika atdoti kareivjiem par vergiem. Trešā dienā Muhameds pavēlēja

izbeigt laupīšanu un slepkavošanu, jo viņš bij noteikti nolēmis pārvērst I s t a m b u l u (tā turki izrunāja Konstantinopoles nosaukumu) par savu galvas pilsētu. Viņš tūlīņ devās uz lielo Sofijas baznīcu un tur pie altāra skaitīja savas lūgšanas; krusta vietā visur parādījās pūsmēness.

Muhameds neaiskāra vietējo iedzīvotāju parašas, reliģiju, valodu; viņš nevajāja kristīgos, bet pārvērtā daudz baznīcu par mošejām un atstātos klosteros novietoja dervīsus. Visai veikli viņš izmantoja grieķu naidu pret latīņiem; par patriarchy viņš iecēla Gennadiju, Romas ienaidnieku. Jaunā osmaņu ķeizarvalstī turki bij tikai kareivju šķira, bet tirdzniecība un rūpniecība palika kristīgo rokās.

Itālijas republikas pēc krusta kariem. Krustu karu laikā Itālija tapa par Eiropas bagātāko un attīstītāko zemi. Neviena tauta nenodibināja tik dzīvu satiksmi ar citām zemēm un tautām, kā itāļi.

Florences baznīcas sapulce: pa kreisi grieķu ķeizars un patriarchs, pa labi pāvests (attēlojums atrodas uz sv. Pēterā baznīcas durvīm, kuŗas radija uz pāvesta Eižena IV. pavēli).

Tirdzniecība ar austrumiem, ar Bizantiju, Siriju, Eģipti, gandrīz pilnīgi atradās viņu rokās. Viņi arī izplatīja austrumu preces pārējā Eiropā. Bez tirgotājiem, uz Eiropas dažādām malām devās arī pāvesta kalpi: legāti, nodevu ievācēji, revidenti, kas izpildīja kurijas uzdevumus. Bet itāļi tomēr nevarēja apvienoties vienā valstī, kā to bij darījuši angļi un franči. Pārāk liels bij naidis starp pilsētām, sevišķi starp Pīzu, Ģenuju un Venēciju, kuŗām tirdzniecība ar austrumiem bij devusi vislielāko bagātību.

Genuja atņēma savai kaimiņu pilsētai — Pizai — Korsiku un Sardīniju, iznīcināja viņas floti, nopostīja ostu un atņēma visus pircējus (1284. g.). Ilgu laiku Genuja cīnījās ar Venēciju, sevišķi Bizantijas zemju sadalīšanas dēļ. Latīņu ķeizarvalstī Venēcija ieguva vadošo lomu (no 1204. g.). Lai izspiestu veneciešus no Konstantinopoles, Genuja 1261. gadā palīdzēja grieķu ķeizaram Michaelam Paleologam, Nikejas valdniekam, ieņemt Bizantiju un padzīt no turie-

Muhameds II. Konstantinopoles iekarotājs.

nes krustnešus; par šo palīdzību Genuja dabūja Aigaja jūras salas. 1295. gadā genujieši ieradās pašā Adriatijas jūrā Venēcijas tuvumā un smagi sakāva veneciešu floti.

Smāgie zaudējumi pamudināja veneciešu nobeļus (augstmaņu ģimenes) pārveidot republikas iekārtu. Uz doža (valsts galvas) Gardenigo priekšlikumu tautai atņēma visas tiesības piedalīties valsts pārvaldē; Lielās padomes locekļus vairs neizvēlēja, tā tagad sastāvēja no nedaudz dzimtu pārstāvjiem; visas lietas slepeni apsprieda *M a z ā P a d o m ē*. Lai pilnīgi novērstu katru sacelšanos mēģinājumu, nodibināja Desmitvīru padomi, kuŗa slepeni uzraudzīja visus pilsētniekus, dožu un padomju locekļus. 1355. gadā Desmitvīru padome uzgāja doža Marino Faljeri savvērestību; dožs bij nodomājis sacelt tautu un gāzt aristokrātiju: pašu dožu nonāvēja uz viņa pils trepēm, bet viņa palīgus pakāra pils logu priekšā, blakus sv. Marka lauvam, Venēcijas aizbildnim.

Genujā aristokrātija nevarēja iegūt tādu varu. 1339. gadā dožs Bokanera, atbalstoties uz tautas līdzjūtību, izraidīja daudz nobeļu un nodibināja sev jaunu padomi no 15 zemas kārtas vīriem. Pēc dažiem gadiem izraidītie atgriezās un pieprasīja varas sadalīšanu nobeļu

un tautas starpā. Šī partiju cīņa ļoti novājināja Genuju. Aristokratu pārvaldītā Venēcija dabūja virsroku. XIV. g. s. beigās Venēcija ieguva Adriatijas jūras austrumpiekrasti (Istriju un Dalmaciju) un nodrošināja sev kundzību šai jūrā. Bizantijas un osmaņu turku kara laikā Venēcija nostājās Azijas iekarotāju pusē, bet Genuja mēģināja aizstāvēt grieķus. Tādēļ arī genujieši pēc Konstantinopoles

Florences baznīca, kuru sāka celt 1296. gadā; jumolu radīja mākslinieks Brunelleski 1434. gadā.

krišanas zaudēja savas Aigaja jūras salas. Venecieši turpretīm palika turku draugi un nodibināja savās mājās turku banku, lai uzturētu satiksmi ar osmaņu ķeizarvalsti.

Pēc Pizas krišanas uzplauka cita Toskaņas pilsēta, Florence, kas atradās zemes vidienē, tālu no jūras. Šai pilsētai īpatnēji bij divi nodarbošanās veidi: 1) zīda audumu pagatavošana un 2) vadmālas appretura, t. i. Viduseiropā pagatavoto rupjo vilnas audumu pārstrādāšana. Florence iepirka pusapstrādāto materiālu franču šampanjas lielos tirgos; pagatavojuši dažādas greznumlietas, florentieši tās savukārt veda uz dažādām Eiropas zemēm. Tādējādi viņi nodibināja tirdznieciskus sakarus ar citām zemēm un radīja vēl vienu jaunu nodarbošanās veidu: naudas maiņu un pārvedumu, aizdevumus pret drošību, vekseļu maksājumus; pateicoties naudas tirdzniecībai attīstījās gramatvešana. Florencē vispārī attīstījās 6 augstākas cunftes, jeb mākslas: bankieri, notari (lietišķo dokumentu sastādītāji), vadmalnieki, zīda apstrādātāji, sedlinieki un ārsti.

XIII. g. s. Florences bankieři sāka pārvaldīt pāvesta naudas darīšanas. Viņi devās uz citām Eiropas zemēm, kur vajadzēja piedzīt naudu kurijai par labu, ievāca ticīgo nodevas krusta karu sarīkošanai un annatu, t. i. naudu, kuŗu biskapi, iestājoties amatā, nomaksāja pāvestam. Lai paātrinātu šo sumu pārvedumu, florentieši izsniedza maksātājiem aizdevumus pret zelta un sudraba lietu ķilām un bez kavēšanās nosūtīja naudu uz Romu. Tādējādi viņi ieguva divkārtēju peļņu: 1) procentus, kuŗus viņiem maksāja viņu parādnieki un 2) atalgojumu, kuŗu izsniedza pāvesta kurija par ātro naudas piegādāšanu. Tādēļ arī Florence tapa par zelta un sudraba krājumu centru Eiropā, bet viņas kaltie zelta florini tapa par ievērojamāko Eiropas naudu.

Florences bagātie meistari un naudas vīri, atbalstoties uz savu savienību ar pāvestu, sagrāba varu savās rokās. 1282. gadā Florencē tika nodibināta augstākā padome, t. s. sinjorija, kas sastāvēja no 6 ik pa seši mēneši izvēlamiem prioriem, t. i. cunftes vecā-

Dožu pils Venecijā (XIV. g. s.).

kiem, kuŗus izvēlēja veikalu un darbnīcu īpašnieki; sinjorijas sekretaru, kuŗu izvēlēja no notaru cunftes, dēvēja par Florences republikas kancleru: viņš sastādīja valsts ziņojumus un pārzināja satiksmi ar citu valstu valdībām.

Itālijas bagāto pilsētnieku tikumi un uzskati nebij līdzīgi bruņinieku dzīves veidam un jēdzieniem. Veikalnieku dzīvi galvenā

kārtā noteica rūpes par to, lai ietaupītu laiku un naudu, lai izdevumi nepārsniegtu ienākumus, lai atlikums tiktu izdevīgi izlietots. Florentietis Leons Alberti sastādīja padomu un dzīves noteikumu krājumu. Viņš saka: „veikalniekam jāieraksta savās grāmatās katrs līgums, katrs naudas ienākums un izdevums, viņam pastāvīgi viss jāpārrēķina un nav nekad jānoliek spalva“. Pirmo reizi attīstījās rēķināšanas zinātne, aritmetika; to pasniedza jaunierīkotās skolās, kurās neērto romiešu ciparu vietā sāka lietot arābu ciparus (patiesībā tos izgudroja hindusi, arabi tos tikai atveda uz Eiropu).

Zinātņu un mākslas atdzimšana Itālijā. XIV. un XV g. s. Itālija bij ievērojama nevien ar savu bagātību, bet arī ar savu garīgo kulturu, zinātnēm un mākslām. Šai zinā pirmo vietu ieņēma Florence, kurā attīstījās dažādas mākslinieciskas un literariskas spējas.

Ar Florences gleznotāju Džotto Bondoni (1267—1337) sākās Eiropas jaunās mākslas attīstība. Viņa priekšgājēji bij gleznojuši tikai svētbildes, atsevišķas nedzīvas figūras, Džotto, turpretim, attēloja dzīvas ļaužu grupas; apdāvināts ar bagātu fantāziju, viņš attēloja savās freskās (gleznās uz sienu svaigās stukaturas) Jaunās un Vecās derības notikumus, svēto dzīves brīžus, sevišķi viņa mīluļa Assizas Franciska piedzīvojumus. Džotto draugs Dante Aligieri (1265—1321) savā lielā poemā „Dievišķīgā komēdijā“ stāsta par elli, šķīstīšanās kalnu un paradīzi, kurū tas garā apmeklējis; elli un šķīstīšanās kalnu viņš ieraudzījis kopā ar romiešu dzejnieku Vergilu, bet paradīzē viņu pavadījusi Beatrise, ideālā sieviete, kurū Dante kā bruņinieks cienīja: viņš raksturo cilvēka kaislības un sadursmes; lasītājs ierauga dzejnieka laika biedrus un pagātnes darbiniekus, pāvestus, ķeizarus, Florences nobīlus un bankieņus. Dantes skolnieks un cienītājs, florentietis Petrarka (1304—74) izteic sonētās, nelielos daiļos dzejoļos, savas dvēseles dziļos un komplicētos pārdzīvojumus.

Kā Dante, tā arī Petrarka rakstīja cietējā Toskaņas izloksnē, kurā, pateicoties viņu mākslai, tapa par Itālijas literārisko valodu. Bet tai pašā laikā viņi visai labi prata arī latīņu valodu. Petrarka sarakstīja latīņu valodā poēmu „Afrika“, kurā attēloja Scipiona, vecās Romas varoņa, darbus. Cītīgi nodarbojoties ar senatnes rakstnieku pētīšanu, viņi centās piesavināties latīņu valodu. Starp veciem rokrakstiem, kas glabājās klosteros, Petrarka atrada Cicerona vēstules un runas un nosauca Romas oratoru par visu tautu un laiku vislielāko rakstnieku. Cicerona valodu gribēja piesavināties arī Florences republikas kanclers Salutati, kas slavens ar savām sviņīgām runām un diplomātiskām notēm (citām valstīm sūtītiem ziņojumiem).

Florentietis Podžo, kā pāvesta sekretars, devās uz Konstānces sapulci 1414. gadā. Šo ceļojumu pāri Alpiem viņš izmantoja, lai vācu klosteros uzmeklētu veco aizmirsto rakstnieku rokrakstus.

Florences tirgotājs Nikkoli bij nenogurstošs rokrakstu krājējs. Daudz darbu, kurus viņš bij sakrājis savās mājās, viņš pats pār-

rakstīja. Viņš ierīkoja savās mājās pirmo visiem pieejamo biblioteku: pats saimnieks laipni uzaicināja to apmeklēt, deva visus paskaidrojuma un bij ļoti laimīgs, ja viņam izdevās atrast kādu jaunu antiskās kultūras cienītāju. Iegūstot un sakrājot vērtīgus rokrakstus, apmēram 800 eksemplaru, Nikkoli bij tapis gluži nabags. Tad viņam izsniedza pabalstu no savas bankas Kozimo Mediči, Florences bagātākais bankieris, kurš 30 gadus (1434—64) bij republikas visuvarētais valdnieks.

Pētot latīņu rakstniekus, senatnes cienītāji novēroja, ka romieši paši bijuši grieķu oratoru skolnieki. Tādēļ arī itāļi sāka aizrauties no vecās grieķu valodas un literatūras. Šī grieķu senatnes cienīšana pieauga tad, kad uz 1439. gada Florences sapulci ieradās mācītais grieķis Gemists Pletons, kuram bij uzdots nodibināt uniju. Pāvests iecēla viņu kardināla amatā, un piekšīra viņam kā prelatam Vessariona vārdu. Pletons-Vessarions palika Itālijā: viņš dedzīgi sāka iepazīstināt savus Itālijas draugus ar grieķu valodu un literatūru. Sevišķi labprāt viņš tos iepazīstināja ar ateniēša Platona filozofiju. Kozimo Mediči izdeva daudz naudas, lai viņa ārsta dēls Fičino iemācītos grieķu valodu: Fičino, uz sava labvēļa vēlēšanas, tika sevišķi sagatavots, lai varētu bankierim pārtulkot un izskaidrot Platona darbus.

Par senatni sāka interesēties nevien Florence, bet arī Venēcijas nobīļi un Romas pāvesta galms. Senatnes mācītais pazinējs Tommars Parentučelli tapa par pāvestu zem Nikolaja V. vārda (1447—55). Viņa laikā Konstantinopoli ieņēma turki. Veltīgi pāvests aicināja doties krusta karā, lai atsvabinātu Bizantiju. Pret Balkanu pussaules kristīgo likteni visi izturējās vienaldzīgi un pāvests varēja veikt tikai vienu lietu. Ar krusta kara sludinātājiem viņš nosūtīja savus sūtņus un pilnvarniekus un pavēlēja tiem visur meklēt vecos grieķu rokrakstus, kuri bij aizvesti no Konstantinopoles pirms viņas krišanas: tādējādi viņš gribēja izglābt antiskās pussaules atliekas, kurās bij uzglabājusī Bizantija.

Vidus laiki Eiropas vēsturē. Senatnes rakstniecības pētīšana, kurā XIV. g. s. bij sākusies Itālijā, izplatījās arī citās Eiropas zemēs, Francijā, Vācijā, Anglijā, Čehijā, Polijā. XVI. gadu simtenī klasicismā (t. i. skaistuma zinā priekšzīmīgās senatnes) cienītāji reformēja skolas un universitāti viņu tieksmēm piemērotā garā. Par mācību pamatu zinātnieki uzlūkoja iepazīšanos ar grieķu un romiešu valodu; oratori un rakstnieki gribēja sekot labāko senatnes autoru priekšzīmei, uzlūkoja oratora Cicerona un vēsturnieka Tita Livija darbus par saviem paraugiem.

Klasicisma piekritēji nicinoši izturējās pret saviem priekšgājējiem, šolastīkiem, kuri bij rakstījuši sabojātā latīņu valodā. Viņi nosauca gadu simteņus, kuri bij pagājuši pēc Romas krišanas un kuri bij valdījuši šī latīņu valoda par viduslaiku, jeb viduslaikiem. Ar šo nosaukumi viņi apzīmēja tukšo, tumšo laikmetu starp senatnes brīnišķīgās valodas izplatīšanos un viņas atdzimšanu Jauno laiku klāsiskā skolā.

Arī mēs lietojam nosaukumu „Vidus laiki“, kuŗu izdomāja XVI. un XVII. g. s. zinātnieki. Mēs ar to apzīmējam laikmetu, kad Eiropa tiešām bij it kā pagrimusi, kad visās dzīves nozarēs Azija bij pārāka par to.

Vidus laiki sākās V. g. s., kad Vidus un Austrum-Eiropas barbaru tautām atnākot sabruka Senatnes bagātā garīgā kultura. Ieņēmuši grieķu un romiešu vietu, jaunie eiropieši iepazinās ar savu

Māksliniecisks skapis vidus laiku beigās (Vācijas Reinas apgabalā).

pretinieku, arābu un bizantiešu, kulturu. Krusta kuŗu laikā viņi pirmo reiz mēģināja atstāt savu nometņu šaurās robežas. Šim pasākumam nebij panākumu: XIII. g. s. Azijas klejotāju briesmīgais spēks nomāca Eiropas austrumus; XIV. g. s. tie aizsprostoja eiropiešiem ceļu uz Priekšaziju. Konstantinopoles krišana XV. g. s. vidū uzlūkojama par Eiropas nespēka augstāko pakāpi. Bet XV. g. s. beigās eiropieši jau sāka paplašināt savas šaurās robežas, kuŗas

tie bij ieslodzīti. 1462. gadā sāka valdīt Jānis III., kas atsvabināja krievus no tataru jūga un radīja Maskavas valsti, kurai bij lemts izplatīt Eiropas kulturas robežas tālu austrumos. 1492. gadā Kolumbs iesāka savu pirmo ceļojumu pa okeanu un ierosināja jaunu plašu zemju atrašanu.

Tādēļ XV. g. s. var uzlūkot par Vidus laiku beigām un Jauno laiku sākumu.

L5754.

Valtera & Rapas akc. sab., Rīgā, izdotās grāmatas:

Abula, P., Skolas Druvas ābece.
 — Skolas Druva. Lasāma grāmata I. un II.
 — Latviešu valodas mācība.

Adamoviča, F., Āreiropas zemes.
 — Eiropa.
 — Nedzīvā daba. Pirmās ziņas no mineraloģijas, fizikas un ķīmijas. I.—II.
 — Dzintenes mācība.

Allaža, K., Alģebra pamatsk. I. un II.
 — Alģebr. uzdev. krāj. pamatskolām, I. II.
 — Geometrija dzīvī I, II.

Āres, T., Ābece skolai un mājai.

Aronieša, A., Zīmēšanas skola.

Ašmaņa, K., Latvijas un visp. ģeoloģija.
 — Latvijas flora.
 — Augu būve un dzīve.

Baloža, E., Prakt. vācu gramat. latv. pamatskolām.
 Baloža, Fr., Latvijas arheoloģija.

Barona, Krišjāņa, Atmiņas.

Beldava, K., Dodies uz augšu! Spriediņu grām. Berga, Auzkopība.

Bērziņa, P., Tirdzniecības grāmatvešana.

Bērziņa, R., Jaunības dārzs. Vācu lasāmā grāmata ar latviešu vārdnieku. I. II. un III.

Bērziņa M., Fiziskā ģeogrāfija vidusskolai.

Biskapa Dr., Māte un bērns.

Bokaldēra, J. un J. Novoselova, Latvijas saimnieciskā ģeogrāfija.

Bormaņa, K., Latvijas ģeogrāfija.
 — Āreiropas zemes.
 — Eiropa.

Brēmaņa J., Sichere Schritte.

Brūnenieka, M., Frohes Schaffen.
 — Praktiska vācu gramatika.

Celma, J., Logaritmi.

Ciņa, A., Fizika. Ievads.
 — Fizika. Mācība par gaisu.
 — Fizika. Optika.
 — Fizika. Mācība par siltumu.
 — Fizika. Magnetisms un elektrība
 — Mācība par elektrības strāvu.
 — Fizika. Mechanika.

Cukura, R., Rēķināšanas teorija. I., II., III.

Čelpanova, G., Loģika.

Dauges un Pfūdoņa, Mūsu lasāmā grāmata pamatsk. Ilustr. I.—VI. daļa.

Dāva, J., Skolas draugs. I. daļa. Ābece.
 — Skolas draugs. II. daļa. Lasāmā grāmata.
 — Bēnu draugs. Ābece ar ilustrācijām.

Dāva, K., Jaunā ābece mājām un skolām.

Dēķena, K., Vadonis dzintenes mācībā.
 — Iss vēstures kurss skolām. I., II. un III.
 — Ievadijums latviešu valodas mācībā.
 — Mana pirmā krievu grāmata.
 — Vadonis rēķināšanas mācībā. I., II.

Dindona, P., Ienesīga sakropība.
 — Puķkopība.

Dombrovska, J., Latvju māksla.

Dravnieka, J., Krievu-latviešu vārdača.
 — Latviešu-krievu vārdnīca.
 — Latviešu-vācu vārdnīca.
 — Vācu-latviešu vārdnīca.
 — Jaunais vācu tulks.
 — Angļu-latviešu vārdnīca.

Dreimāņa, A., Fizika skolai un pašmācībai.
 I. — VI.

Dreimāņa, P., Vispārējā vēsture. I., II.
 — Latvijas vēsture pamatskolām.

Dzīllejas, K., Poetika (Rakstn. teorija).
 — Brīvie domraksti.
 — Mazais valodnieks. I—IV.

Elches, K., Reliģijas mācība pamatskolai I/II un III/IV kl.

Endzelīna u. Mūlenbacha, Latviešu gramatika.
 — Latv. val. mācība.

Erna un Priedīša, Aritmetikas metodika.

Felsberga, E., Akropole un Partenons.

Freinberga, K., Praktiska vācu-latviešu vārdnīca

Freidenfelda, K., Epata. Rita lūgšanas bērniem.
 — Gaismas avots. Ticības mācība skolām.
 — Kristīgās baznīcas vēsture.

Garīgas dziesmas skolām un sētām, sakopojusi un red. L. Adamovičs, L. un R. Bērziņi.

Gauņa, prof., Bērna psiholoģija.

Gēliņa, E., Kosmogrāfija.

Ģeogrāfiski atlanti pamata un vidusskol.
 Fr. Adamoviča redakcijā.

Ģeogrāfiskas sienas kartes skolām. Latvija, Eiropa, Azija, Afrika, Amerika, Australija, Planētāglobs.

Ģeogrāfiskas konturas skolnieku zīmēšanai.
 J. D. Novoselova redakcija.

Grīenfelda, Ābece.

Grīna, J. Seno laiku vēsture.

Grotiņa, M., Četrzīmju logaritmu tabeles

Gulbja, E., Latīņu gramatika. Saisināts kurss.
 — Latīņu sintakse.
 — Prima luce (Gaismai austot). Ilustrēta latīņu valodas grāmata.

Gulbja, A., Grāmatu siešana.

Gustava, P., Ķīmijas pamatjēdzieni. I. daļa — neorganiskā, II. d. — organiskā ķīmija.

Ieviņa, Eiches un Sūngaļa, Aritmetikas uzdevumu krājums. I.—IV.

Jurjāņa, P., Dziesmas skolām.
 — Dziesmas pamatskolām.
 — Dziesmas meiteņu skolām.
 — Dziesmas zēnu skolām.
 — Latviešu tautas dziesmas jaukiem, sieviešu un vīru koriem.

Kalniņa, A., Ienesīga putnkopība

Kārklīņa, L., Mājturība pamatskolai. I., II.

Kelera u. Štāla, Visp. vēsture pamatskolai. I., II.

Klepera, A., Filozofijas vēstures kurss.

Krievkalna, P., Analītiskā ģeometrija.
 — Alģebraiskā analīze.

Krievu-latviešu kabatas vārdnīca.

Kundziņa, F., Mūsu rakstniecība. I., II.
 — Balts trums, melna ēkla. I. Ābece.
 II. daļa. Lasāmā grāmata.

Kundziņa, K., Pelīgijas mācība un ētika jaunatnes audzināšanā.

Kurzēna, M., Aritmetika pamatskolām. I., II., III.
 — Alģebra pamatskolām. I. un II.
 — Ģeometrija. I.—IV.

Lapiņa, J., Eiropas ģeogrāfijas kurss.

Lebera, A., Tirdzniecības tiesību pārskats.

Leimaņa, A., Ģeometrija pamatskolām. I.—IV.
 — Skaitļu māksla. Pirmskolas kurss.
 — Skaitļu māksla. Rēķinu grāmata pamatskolām. I., II. un III klases kurss.
 — Iši metod. aizrādīj. aritmetikas pasniedzējiem.

Leišes, A., Putnkopība. Dārbs visam gadam.
 — Pareiza mājputnu ēdināšana.

Lercha, A., Alģebra Teorija un uzdevumi. I., II.

Liberta, A., Trigonometrija vidusskolām.
 — Analītiskā ģeometrija.

Ligoņa, J., Pasaules literatūras korifeji.

Likuma, Kr., Fizikas praktiskie darbi.
 — Alģebraiskā analīze.

Milza, J., Dabas pētīknie. I., II.

Ney, P., Mein erstes deutsches Buch.
 — Mein zweites deutsches Buch.
 — Der Kinderfreund. Ar latv. vārdnieku.
 — Elemente der deutschen Sprachlehre.
 — Vācu rakstnieki skolai. I. un II.

Paegļa, L., Ievads vēsturē skolām un pašm.

Phillipson-Kūllis, E., Angļu valodas mācība iesācējiem. I. un II. Ar angļu-latv. vārdn.

Plāķa, J., Leisu valodas rokas grāmata.

Valtera & Rapas akc. sab., Rīgā, izdotās grāmatas:

Plūdoņa, Latviešu literatūras vēsture. I., II., III.
 Plūtes-Olava, V., Bībeles stāsti.
 Priediņa, O. un N. Sļotova, Trigonometrija.
 — Trigonometrijas uzdevumu krāj. vidusskolām.
 Ramāna, A., Bīskopība.
 Rāmnieka, G., Praktiski darbi fizikā.
 Reņģes, J., Mūsu dārzu augi un viņu kultūra.
 Resnā, J., Latvijas ārstniecības stādi. I un II.
 Riekstiņa, J. un L. Paegles, Latviešu valoda krievu skolā.
 — Latviešu valoda vācu skolā.
 Ritiņa, J., Avotiņš. Ābece.
 — Avots. Lasāmā grāmata skolai. I, II.
 Ritiņas, E., Skolēnu darbi dabas mācībā.
 Rumpāna, Drekslera un Vinegra, Zīmēšanas metodika.
 Sallija, J., Ģeometrija pamatskolai. I, II.
 Sedžvika u. Vilsona, leņķu visp. bioloģija.
 Sējas, L., Franču valodas mācības grāmata. Ar franču-latviešu vārdn. I un II.
 Serģa, C., Novērojāt dabu.
 Smilgas, A., Vācu gramatika pamat- un vidusskol.
 Smita, P., Latvijas mītoloģija.
 Šauruma, G., Jaunatnes dārzs. Kristīgs vadonis iesvētāmiem.
 Švikules, D., Praktiski darbi bioloģijā.
 Šanseļa un Glēzera, Franču valodas mācība Ar franču-latv. vārdn. I un II.
 Šmeila, O., Dzīvnieki.
 — Cilvēka anatomija un fizioloģija.
 — Botanika.
 Sostes, Muzikas pamatmācība.
 Šņfeldes, A., Rotaļu pūrs.
 Svābes, A., Latvijas vēsture pamatskolām. I.—III.

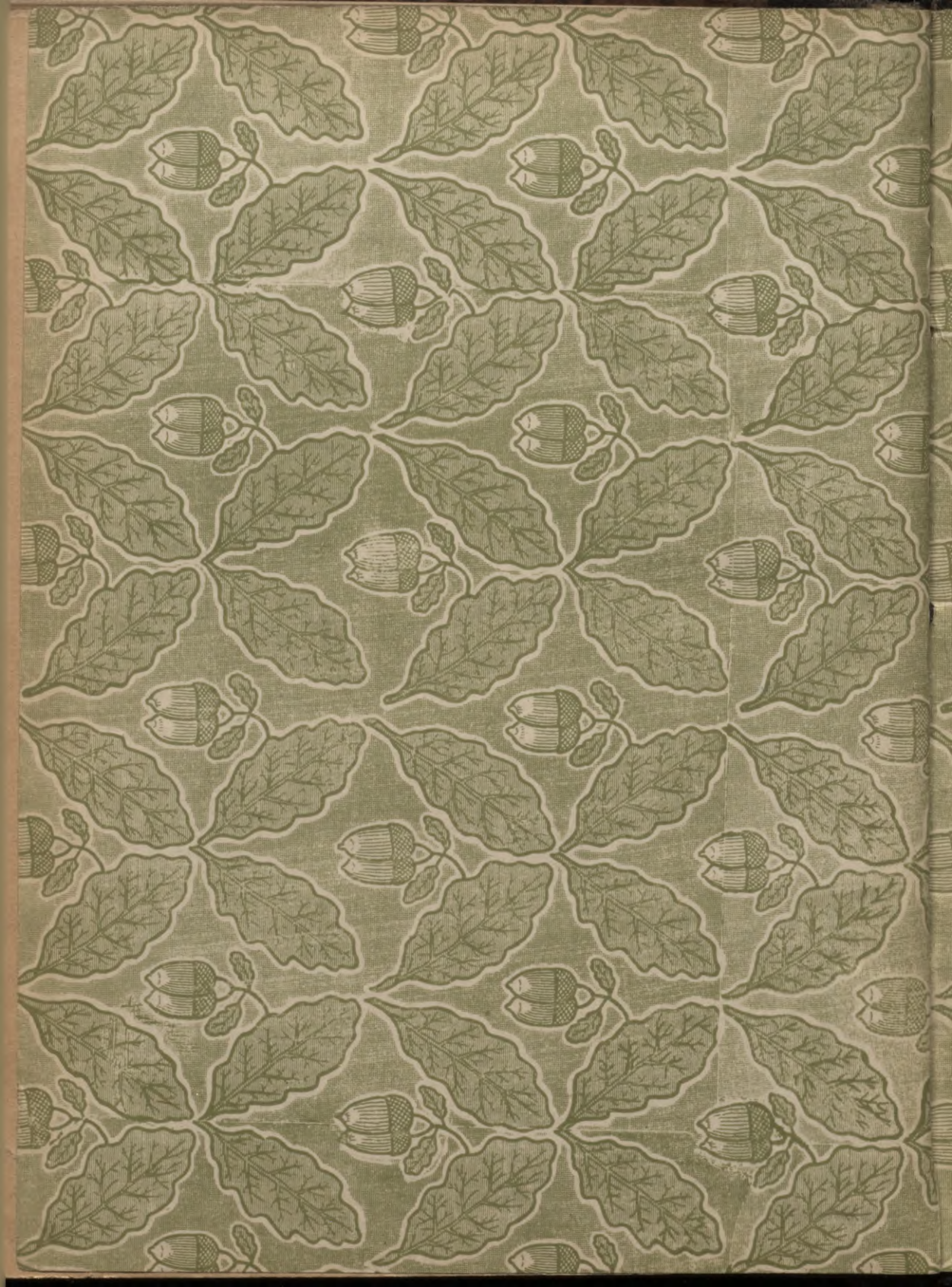
Štāla, M., Reķināšanas teorijas kurss I—VI. kl.
 — Audzināšana un mācīšana agrā bērnībā.
 Švarcbaha un Bīštēviņa, Latīņu-latv. vārdnīca.
 Stiprā, J., Latviešu tirdzniecības korespondence.
 Stūrestēpa, A., Telefonija. I.
 Sudmāja, J., Latīņu raksti. (Ornamenti.)
 Sudraba, J., Augļu dārzs. Ar krāsain. tab.
 The College Library. Vairāki numuri ar latv. vārdn.
 Tomasa, Ed. un J. Novoselova, Latv. ģeografija.
 — Skolēnu darbi apkārtnes māc. I., II.
 — Skolēnu darbi dzimtenes mācībā.
 — Skolēnu darbi Latv. ģeogr.
 — Skolēnu darbi Āreīropas ģeogr.
 — Skolēnu darbi Eiropas ģeogr.
 Trauberga, J., Botanika. I, II un III.
 Turkinas, E., Dr., Angļu valodas mācība skolām.
 — Ar angļu-latv. vārdnīcu. I un II.
 — History of English Literature.
 Urch, R., English. Textbook for Learning English.
 — Ar angļu-latv. vārdnīcu. I un II. Part.
 — English Conversation Exercises. Ar angļu-latv. vārdnīcu.
 Vippera, R., Senāte. Vēsture vidusskolai.
 — Vidus laiki.
 Vītoliņa, J., Jaunlopu audzināšana.
 Vulfa, G., Deutsch I, II.
 Zālīša, F., Latvijas vēsture.
 Zeiferta (Teodora) Latviešu rakstniecības hrestomatija ar literatūrvēsturiskām piezīmēm. I.—III. d. II sēj.
 Zigmunda, Sinepa un Paļeviča, Dziesmu karmoliņš. I, II un III. burtn.

Аронет, Хрестоматия. Русск. земля и русск. люди в образах литературы.
 Бордонос, Н., Справочн. к по новому правописанию.
 Vouy, E., Apprenons le français! Cours systematique de français en quatre parties.
 Будников, П., проф., Руководство к практическим занятиям по химии.
 — Химия.
 Виппер, Р., Учебник истории. Древность.
 — Средние века.
 Волковский, Д. Л., Детский мир в числах. I, II.
 Григорьев, Л., Русское Слово. I и II.
 Давис, И., Доброе слово I и II.
 — Родной мир I.
 — Новая русская азбука.
 Ждахина, Н., Этимология.
 — Синтаксис.
 Краевич, К. Д., Учебник физики.
 Conrad, P., Deutsches Lesebuch für mittlere Lehranstalten. I—III.
 Kupffer, K. G., Musterstücke aus deutschen Klassikern.
 Lützelshwab, W., La France. Choix des lectures littéraires, historiques et géographiques.
 Нозоселов, Ю., Начальный курс географии.
 — География России.
 — Европа.
 — Внеевропейские страны.
 — Курс физической географии.
 — География Латвии.
 — Эконом. география.
 — Географ. атлас для элем. школ.
 — Тетради самостоят. ученич. работ.

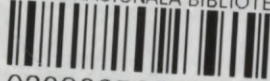
Осмоловский, В. Д., Русская словесность в историческом ее развитии. I—V.
 — Русск. грамматика в иновычн. школе.
 Осмоловская, Н., Дело время, а потехе час. Начальн. хрестоматия I и II.
 Паэгле, Л., Свободная речь. I и II.
 Пекарский, Н., Русская грамматика.
 — Элементарная этимология.
 — Элементарный синтаксис.
 Raterman, un Kaķis, Runāsim latviski! Ar latv.-vācu, latv.-krievu un latv.-poļu vārdnīcām.
 Schiele, C., Kurzgefasste Grammatik.
 Sodoffsky, Dr. G., Deutsche Literaturgeschichte.
 Слетов, Н. П., Учебник тригонометрии.
 — Задачник по тригонометрии.
 — В чем сущность отрицат. чисел?
 — Начальная алгебра. I и II.
 Синайский, В., проф., Основы гражд. права. Общая часть. Личн. и авт. право.
 — II. часть. Вещное, obligat., семейное и насл. право.
 Тупиния, Г. И., Анатомия и физиология растений.
 — Неживая природа.
 Tantzschger, A. A. E., Cours de Grammaire.
 — Cours d'Exercices de lexicologie et de Syntaxe
 Urch, English, I, II.
 — English Conversation Exercises.
 — The English Literature.
 Фарфоровский, С. В., проф., История человец. культуры. I. Древние века.
 Центнершвер, М., проф., Лекции по неорганич. химии.
 Шенколович, и Заарман, Я пишу!
 Эрн, А. Ф., Наглядная геометрия. I.—IV.

2. NOV 1926 25457

170

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309065669